

[85.4+85.5] (2 Γ)
 სსსრ კ-1778.5-792] (47.922) (092. — მანჭალაძე ე.)
 971

ეროსი მანჭალაძის გარდაცვალებას არის ერთი თვალის გადავლება

შემდგენლები: ი. გვათუა
 გ. აგიაშვილი
 ლ. უურულაშვილი

დ მსახიობზე მომავალში შექმნიან. რომელიც ეროსი მანჭალაძესთან და მისი ნათელი ცხოვრებით გასხი-

სარედაქციო კოლეგია: დიმიტრი ალექსიძე, გიორგი
 მიხეილ თუმანიშვილი, ბადრი კობახიძე, ლილია ლ

© საქართველოს თეატრალური საზოგადოება, 1985

რატ მან მოასწრო

ქართულ სამსახიობო სკოლას მუდამ ამშვენებდა ნიჭიერ მსახიობთა სახელები. ეროსი მანჭგალაძე სწორედ ერთი იმათთაგანია, ვინც თავისი შემოქმედებითი ინდივიდუალობით, პიროვნული და მოქალაქეობრივი თვისებებით ქართველი აქტიორის ეტალონად იქცა, საზღაურად კი მაყურებლის გულწრფელი სიყვარული და აღიარება მოიპოვა.

თეატრი ეროსი მანჭგალაძის მარადიული მისწრაფება და ოცნება იყო. ამ ოცნებით შთაგონებულმა უმაღლესი მწვერვალის დაპყრობით მონიჭებული სიამეც იგემა და იმედის გაცრუების სიმწარეც, თუმც არასოდეს უფიქრია ფათერაკებით, მუდმივი ძიებებითა და დაეჭვებებით დამძიმებული გზა ხელოვანისა სხვა ცხოვრებაზე გაეცვალა.

მსახიობის ავტობიოგრაფიაში ვკითხულობთ:

„დავიბადე 1925 წლის 21 ოქტომბერს სოფელ ღანირში (სამტრედიის რაიონი), იქვე მივიღე პირველდაწყებითი განათლება. 1932 წლიდან ეცხოვრობ თბილისში. 1941 წელს დავამთავრე საშუალო სკოლა და დავიწყე სწავლა რუსთაველის სახელობის თეატრალურ ინსტიტუტში, პარალელურად კი — მუშაობა რადიოკომიტეტში. 1946 წელს დავამთავრე ინსტიტუტი და 1948 წლამდე ვმუშაობდი სტალინის სახელმწიფო თეატრში. 1949 წლიდან დავბრუნდი რადიოკომიტეტში, დავიწყე მუშაობა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო დრამატულ თეატრში. 1956 წლიდან ვარ სკკპ წევრი“.

ეროსის მამა აკაკი ანტონის ძე მანჭგალაძე პროფესიით ეკონომისტი გახლდათ. დედას — თამარ ათანასეს ასულ ბენდუქიძეს ქუთაისის გიმნა-

ზღა ჰქონდა დანთავრებული. მათ ჰყავდათ სამი შვილი — რეზო, ეროსი და ზღა აბაღვაზი. ცოლ-ქმარი სცენისმოყვარეებიც ყოფილან, თუმც მწაფალი მსახიობისათვის ეს არ გამხდარა თეატრისადმი განსაკუთრებული ინტერესის საბაზი. ბიჭები თბილისის 34-ე საშუალო სკოლაში სწავლობდნენ (აშუაფი თბილისის 24-ე სკოლა), ძალზე უყვარდათ დედულლი — რაჰა, სოფელი ბაჟი, სადაც ზაფხულობით მოუთმენლად მიეღოთ ბებია, რომლისთვისაც ეროსი სალოცავი ხატი იყო და რატომღაც შეიღიწვილებიდან გამორჩეული სიყვარულთაც უყვარდა. ეროსი წინააღ და თერთაუ ბებიას და დედას ჩამოჰყავდა.

12 წლის იქნებოდა ეროსი, რომ მოულოდნელად დედას უბედურება დაატყდა თავს და სწეულებამ სამუდამოდ მიაჯაჰვა ლოგინს (ხიდან ჩამოვარდა). ამ გარემოებამ განსაკუთრებული ატმოსფერო შექმნა ოჯახში. დედა წინააღ წყალტუბოში მიჰყავდათ სამკურნალოდ. ბავშვები ეჩვეოდნენ ერთმანეთზე ზრუნვას, პასუხისმგებლობას. ეროსი განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენდა პატარა დისადმი, რომელიც, დედას მონატრებულ, ატარდებოდა ხოლმე. იგი ართობდა, ძილის წინ ათას ზღაპარსაც უამბობდა და თან ლამაზ ქოთნებს პირდებოდა ყვავილებისთვის.

გაფაციცებული ყურადღება, მუდმივი მზრუნველობა დისადმი სიცოცხლის ბოლომდე გაჰყვა ეროსის. მისი ცხოვრების წესად იქცა გულისხმიერება, თანადგომა ადამიანისადმი, დახმარება უჩემრად, უხმაუროდ, ხაზგაუსმელად, უანგაროდ, დაყვედარების გარეშე. საოცარი სიფაქიზით უყვარდა დედა. დღეში ათასჯერ დაურეკავდა შინ, შეეხმიანებოდა. დაძმასაც გამუდმებით აფრთხილებდა, — დედამ თუ იცის სადა ხართო. მიუხედავად ამ მდგომარეობისა, ეროსი არ კარგავდა ხალისს. ჰმბუჟს თავისი გატაცებებიც ჰქონდა. „მოწაფეობის პერიოდში, — იგონებდა მსახიობი, — მხოლოდ ფესბურთით ვიყავი გატაცებული. ვთამაშობდი დილიდან დაღამებამდე, ძალიან მიყვარდა კინოც. კერძოდ, ჩარლი ჩაპლინის სურათები. მეცხრე-მეთათე კლასში ვიქნებოდი, როცა რუსთაველის თეატრის სპექტაკლი „უდანაშაულო დამნაშავენი“ ვნახე. მომეწონა. ამავე დროს, ჩვენი სკოლის შეფმა, მსახიობმა ზ. მაჩაბელმა დადგა „პატარა კახი“ და „რღვევა“. მთავარი როლების შესრულება მე მომანდო... სკოლაში ყველას მოვეწონე... გადავწყვიტე მსახიობი გავმხდარიყავი¹. სკოლის სპექტაკლზე ხალხმრავლობა იყო. ყველასთვის, განსაკუთრებით კი ოჯახის წევრებისთვის, მოულოდნელი იყო ეროსის ასეთი წარმატება. იმავე დღეს მსახიობმა ზ. მაჩაბელმა ურჩია აკაკი მანჯგალაძეს, ნიჰიერი ვაჟი გყავთ და მსახიობობას ნუ დაუშლითო. სახლში დაბრუნებული ძმები ცხარედ

კამათობდნენ თავიანთ მომავალ პროფესიაზე. რეზო ეხუმრებოდა ეროსის: ბილეთების გამოგზავნა არ დაგავიწყდესო. 1940 წელი იდგა, რეზო წითელი არმიის რიგებში გაიწვიეს. მალე სამამულო ომიც დაიწყო. მისგან მხოლოდ ერთი ბარათი მოვიდა, სწორედ იმ დღეს, ომი რომ გამოცხადდა. სულ მალე უბედურება დაატყდა ოჯახს — რეზო უგზო-უკვლოდ დაიკარგა. ეროსის არასოდეს უთქვამს რეზო დაიღუპაო, ამის თქმას სხვა-საც უკარძალავდა. გაუთავებელი, მწუხარებით აღსავსე მოლოდინში იღეოდა დღეები, თვეები, წლები...

1941 წელს ეროსიმ სკოლა დაამთავრა. მოხვდება კი თეატრალურ ინსტიტუტში? უპირის უკაცოდ დარჩენილ ოჯახს. რა გზას ეწევა ბიჭი? — ამ ფიქრებს ჰყავდა შეპყრობილი ქალბატონი თამარი, რომ იბლბად, საქართველოს რადიოკომიტეტმა დიქტორთა შესარჩევად კონკურსი გამოაცხადა. მკითხველი, რომელიც ასე კარგად იცნობს ეროსი მანჯგალაძის ძლიერ, ზავერდოვან, ბუბუნა ხმას და დახვეწილ მეტყველებას, ადვილად დაგვეთანხმება, რომ ამ პირტიტველა ყმაწვილში დიქტორისთვის აუცილებელი საუკეთესო მონაცემების ამოსაცნობად ჟიურის დიდი დაკვირვება არ დასჭირდებოდა. ამ დღიდან ეროსი საქართველოს რადიოს ერთ-ერთი საუკეთესო დიქტორი და მისი აქტიური თანამშრომელი გახდა.

ომის დროს თბილისში, ისევე როგორც მთელს ქვეყანაში, დაძაბული ვითარება და გაჭირვება იყო. ხალხი გულისყურით, გაფაციცებით ელოდა ფრონტის ამბებს. ჩვენი გვყავდა ჩვენი ლევიტანი — მანჯგალაძეო, — იგონებენ თბილისელები.

ცხადია, რადიოში მუშაობა მსახიობობის წყურვილს ვერ მოუკლავდა ეროსის და იგი იმავე წელს აბარებს გამოცდებს რუსთაველის სახელობის თეატრალურ ინსტიტუტში... მაგრამ თავდაპირველად ეროსი ჩარიცხულთა შორის არ აღმოჩნდა. „იანვრამდე თავისუფალ მსმენელად დამიშვეს, საიანვრო სესიების შემდეგ კი ჩამრიცხეს“², — იგონებდა მსახიობი. ეს იყო პირველი სერიოზული დაბრკოლება ცხოვრებაში. ახლა არავის ახსოვს, როგორი იყო ეროსი მისაღებ გამოცდებზე, მაგრამ ადვილად წარმოსადგენია მისი შებოჰილობა. სიმორცხვე და მორიდებულობა მას ხომ სიცოცხლის ბოლომდე გაჰყვა. მართალია, მსახიობობა, სხვა მონაცემებთან ერთად, თამამთა ზეედრია, მაგრამ ხომ არსებობს გამოწკილისი მიმღები კომისიის შეცდომას, შესაძლოა, ყმაწვილის იმედგაცრუება მოჰყოლოდა, მაგრამ ეს იყო ეროსი მანჯგალაძე, რომლისთვისაც თეატრი უკვე გატაცებაზე მეტს ნიშნავდა. ეს იყო დიდი ლტოლვა ხელოვნებისაკენ, რასაც ასე ადვილად ვერ დათმობდა.

სულ მალე დადასტურდა კიდევ ეროსის არჩევანის სისწორე. ჯერ კიდევ მეორე კურსის სტუდენტმა წარმატებით გაართვა თავი გამბიუს როლს დ. ალექსიძის მიერ დადგმულ სპექტაკლში „პაწია“, მესამე კურსზე კი — მამილოს სახეს სპექტაკლში „პარიზელი მეძონძე“. ეს იყო რეჟისორ დ. ალექსიძესთან ერთობლივი შემოქმედებითი გზის მხოლოდ დასაწყისი, რომელსაც უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა მსახიობი, რადგან დ. ალექსიძემ „უზარმაზარი შრომა გასწია, რომ თეატრალური ხელოვნების რთულ ლაბირინთში გზა გამეკვლია სინათლის იმ ერთადერთი წერტილისაკენ, რომელსაც სამშვიდობოს გაჰყავს ადამიანი“³, — აღნიშნავდა უკვე სახელმწიფოებრივი და აღიარებული მსახიობი.

და მაინც, მეტად მნიშვნელოვანი გამარჯვება, რომელიც საზოგადოდ ხელოვანის ცხოვრებაში მისი შემოქმედებიდან სულ რამდენიმე სახეში გამობრწყინდება ხოლმე მთელი ძალით, უკავშირდება რეჟისორ გიორგი ტოვსტონოგოვის სახელს, რომელიც იმხანად თბილისში მოღვაწეობდა და თეატრალურ ინსტიტუტშიაც ზრდიდა ქართული თეატრის საიმედო ძალებს.

გ. ტოვსტონოგოვი გორკის „მდაბიონზე“ მუშაობდა მეოთხე კურსის სტუდენტებთან. ეს იყო 1945 წელს. ნილის როლზე მოიწვია გ. გეგეჭკორი, რომელიც უკვე რუსთაველის თეატრის მსახიობი იყო, ხოლო ტეტერევის როლი, თავისი უტყუარი რეჟისორული ალლოთი, მესამე კურსის სტუდენტ ეროსი მანჯგალაძეს მიაწოდო. საბედნიეროდ, არსებობს „მდაბიონის“ რეპეტიციების დღიური, რომელსაც იმხანად სტუდენტი მიხეილ თუმანიშვილი აწარმოებდა. სწორედ ამ ჩანაწერებმა შემოგვინახეს ცოცხლად ის შემოქმედებითი ძიების პროცესი, რომელმაც შობა „მდაბიონის“ პირველი ვარიანტი რუსთაველის სახელობის თეატრალური ინსტიტუტის ერთ-ერთ პატარა აუდიტორიაში (შემდგომში ლენინგრადის დიდი დრამატული თეატრის სცენაზე „მდაბიონმა“ საქვეყნო სახელი და აღიარება რომ მოუტანა გიორგი ტოვსტონოგოვს), სადაც შემოქმედებითად იბადებოდნენ ქართული თეატრის მომავალი მსახიობები, უპირველეს ყოვლისა, ტეტერევი — მანჯგალაძე, რომელმაც ცხადყო, რომ ქართულ თეატრში თავისთავადი, ჭეშმარიტი ნიჭის ელვარებით შემკული პიროვნება მოვიდა.

თუ გადავთვალიერებთ „მდაბიონის“ რეპეტიციების დღიურს, შევნიშნავთ, რომ ეროსის თავიდანვე დიდი სერიოზულობით უმუშავია სახეზე, თუმცა ადვილად, სწრაფად როლი მიუგნია მხატვრული სახის „გასაღებისთვის“. საყვებელთაოდაა ცნობილი მსახიობებთან გიორგი ტოვსტო-

ნოგოვის მუშაობის მეთოდი. ამ შემთხვევაშიც ათასგზის იყო გაანალიზებული თითოეული სახე, დაზუსტებული თითოეულის ამოცანა და მიზანი, უმცირეს ნიუანსებამდე გააზრებული სპექტაკლის ყოველი მონაკვეთი. აი, როგორ მიმართავდა იგი ტეტერევ — მანჯგალაძეს: „უნდა გაიზარო — სადამდე მიჰყავს ბუნებას ადამიანი. ტეტერევი ხომ ერთადერთია, რომელიც მაყურებლის თვალით იცქირება... ანდა, „გსურს შეიცნო, რამ აქცია პიოტრი ლეშად... უნდა აჩვენო, რომ პიოტრისა და ტატიანას არაფრად აგდებ. გსურს მთ აუხილო თვალები...“ სარეპეტიციო დღიურის სხვა მონაკვეთში ჩანს, რომ რეჟისორი ცდილობს მიიყვანოს მსახიობი სწორ განწყობილებამდე, მიეხმაროს მას განწყობილების მიგნებაში და კარნახობს: „აქ უნდა გაითამაშო აკლამის შესატყვისი განწყობილება. შუაში საფლავის ვირთხაა, რომელიც ცდილობს შეახტეს მიცვალებულებს. ეროსი! უფრო ძლიერად, დაუნდობლად! ვირთხა გაბოროტებულია, საზიზღარი, სისხლიანი თვალებით შესტკერის ირგვლივ მოფენილ გვამებს. „აქ სუნთქვაც კი შეუძლებელია“ — ესაა სპექტაკლის სახის საფუძველი“. სხვა მონაკვეთის რეპეტიციის დროს კი რეჟისორი ურჩევს მსახიობს ხუმრობის ფორმით გამოხატოს თავისი გმირის გრძნობები, ხუმრობის ფორმაში გადმოანთხიოს თავისი ნაღველი. ერთგან, ტეტერევის მონოლოგთან დაკავშირებით, ასე ჩაუწერია მ. თუმანიშვილს: „ეს ძალზე ხანგრძლივი, დამქანცველი, მძიმე შრომაა. ტოვსტონოგოვი უხსნის, ხშირად უჩვენებს, ასჯერ იწყებენ თავიდან. ეს ძალზე ძნელი მონაკვეთია“. სხვაგან კვლავ გაისმის უკმაყოფილო ტოვსტონოგოვის სიტყვები: „ეროსის ჭერ კიდევ არა აქვს ნაპოვნი ის, რაც საჭიროა. უფრო ღრმად, საფუძვლიანად. საერთოდ, თქვენ უნდა გადაეჩვიოთ დიქტორივით კითხვას“. მართლაც, ეროსი ხომ პირდაპირ რადიოკომიტეტიდან მოდიოდა ინსტიტუტში, სადაც რეპეტიციები ნაშუადღევს იწყებოდა და გვიან ღამემდე გასტანდა ხოლმე.

ვინ იცის, მერამდენედ მიდიოდა რეპეტიცია იმ მონაკვეთისა, რომელშიაც ტეტერევი ცდილობს დაუმტკიცოს პიოტრსა და ტატიანას მათი განწირულება. ამ სცენაში თითქოსდა ტეტერევი გულგრილია, მაგრამ გულის გამაწვრილებლად, ტვინის გამხვრეტად, მომაბეზრებლად უკაქუნებს კლავიშს. ტოვსტონოგოვი წყვეტს რეპეტიციას. ეროსის კვლავ არა აქვს ნაპოვნი საჭირო ტონი, განწყობილება. რეჟისორი ათავისუფლებს რეპეტიციის დანარჩენ მონაწილეებს. ისინი ოთახის ერთ კუთხეში შეიყუთებიან. თავად კი ეროსისთან ერთად ინსტრუმენტს მიუჭდება. ისინი რალაცას უხსნიან ერთმანეთს, შემდეგ იღებენ ბგერას კლავიშზე და კვლავ

რადიკალს უმტკიცებენ. ასე გასტანა კარგა ხანს. უცებ წამოვარდა სახე-
გაბრწყინებული ტოვსტონოგოვი და ჯგუფს მიახარა: „ამხანაგებო! მომი-
ლოცავს პირველი სახის დაბადება!“ იმ ბედნიერ წუთებს ასე იგონებდა
მსახიობი: „... დაახლოებით მეოთხე თვეზე რეპეტიციების დაწყებიდან,
როცა გ. ტოვსტონოგოვს ჩემ მიმართ იმედი გადაუწყდა, ერთ-ერთ რე-
პეტიციაზე რადიკ უცნაური გრძნობა დამეუფლა: ვგრძნობ, რომ ვარ და
თან არა ვარ. ამ გაორებით შევიგრძენი გარდასახვის პირველი სიხარული.
ეს სპექტაკლი ღრმად ჩამრჩა მეხსიერებაში და ყველაზე ღირსსახსოვარ
დღედ მივიჩინე იმ დღეს, ამ სპექტაკლში რომ ვითამაშე. მაშინ ტოვს-
ტონოგოვმა მითხრა, თუ შეძლებ გაიგო, რა მოხდა შენში, დიდი არ-
ტისტი გახდებიო“⁴.

ამ საიდუმლოს ამოცნობა და მისგან მონიჭებული სიხარული იქცა
ეროსი მანჯგალაძის ცხოვრების მიზნად. პრემიერის დღემ ცხადყო, რომ
სცენაზე იყო ჭეშმარიტი სახე, სულით ზორცამდე ნამდვილი ტეტერევი.
მეორე კურსის სტუდენტის მიერ ამ როლში დიდი სიძლიერით გამჟღავნე-
ბული გარდასახვის უნარი შემდგომ ნიშანდობლივ თვისებად იქცა მთე-
ლი მისი შემოქმედებისათვის, ისევე როგორც შემოქმედებითი ძიების
პროცესში სახესთან ემოციური კავშირის დამყარების აუცილებლობა —
მის გასათავისებლად. სპექტაკლში ტატიანას როლის შემსრულებლის,
დღეს ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორის ნათელა ურუშაძის აზრით,
მანჯგალაძემ ყველაზე ძლიერ გამოხატა მეშინაური სულისკვეთების ტრა-
გიკულობა. ინსტიტუტის ძალაბა სცენაზე მისი ტეტერევი გოლიათად
გამოიყურებოდა, არაფრის მაქნის გოლიათად!

უცნაურია ეროსის შემოქმედებითი გზის დასაწყისი. უცნაურია,
რადგან სცენაზე მოღვაწეობა შემოქმედებითი მწვერვალის დაპყრობით
დაიწყო, ოსტატობის თანდათანობითი, ეტაპობრივი განვითარების გაუვ-
ლელად. ტეტერევის სახე ზომ აქტიურული ხელოვნების საუკეთესო ნი-
მუშად იქცა. ეს წარმატება ფრთას ასხამდა მსახიობის მომავალ ოცნე-
ბებს და, ამავე დროს, საკუთარი თავისადმი მომთხოვნელობას ზრდიდა-
იგი უკვე შეპყრობილი იყო „სხვადაცების“ უკურნებელი სენით, რომე-
ლიც ტანჯვასთან, ტყვილთან ერთად ენით გამოუთქმელ ბედნიერებას
ანიჭებდა. ეს ბედნიერი ნახტომი სამსახიობო ხელოვნებაში დიდად განა-
პირობა იმ დამთხვევამ თუ ბედნიერმა შემთხვევითობამ, რომლის წყალო-
ბითაც ახალბედა მსახიობი ცხოვრებამ გიორგი ტოვსტონოგოვს შეახვედ-
რა, პიროვნებას, ვისი ხელოვნებაც მსოფლიო მასშტაბით არის ცნობი-
ლი, რეჟისორს — მსახიობთა სულის მესაიდუმლეს, რომელიც მაშინ

იწყებდა ახალი სამყაროს აღმოჩენას სათეატრო ხელოვნებაში. ბედნიერი იყო ეროსის შემოქმედებითი გზის დასაწყისი იმიტაც, რომ მისთვის აღმოჩენა იყო რეჟისორ დიმიტრი ალექსიდის შემოქმედებითი ფანტაზიის უსაზღვრო სივრცეები, ხელოვანის დაუოკებელი შემართება და ხალისიანი შრომა მხატვრული გამონაგონის სამყაროში ძნელად გასარკვევ ლაბირინთებში. უცნაური აღმოჩნდა ისიც, რომ დიმიტრი ალექსიდის დადგმებში სტუდენტი ეროსი მანჯგალაძე ღრმა მოხუცებულთა სახეებს ასახიერებდა მისთვის ჩვეული გულწრფელობითა და დამაჯერებლობით. გამბიესა და მამილო ჟანის სახეებს მათზე დახარჯული შრომის ნიშანწყალიც კი არ ეტყობოდათ. უცნაურია, სრულიად ახალგაზრდამ განასახიერა იმ ასაკის ადამიანთა სახეები, რომელსაც თავად ვერ მიაღწია.

თავისთავად თეატრალურ ინსტიტუტში სწავლის პერიოდი ნებისმიერი ხელოვანისათვის საინტერესოა, პროფესიის დაუფლების თვალსაზრისით, მაგრამ დ. ალექსიდისა და გ. ტოვსტონოგოვის შრომა ეროსი მანჯგალაძესთან თეატრალური ხელოვნების ანბანის შესწავლაზე მეტი აღმოჩნდა, რადგან მსახიობის კემშარიტი შემოქმედებითი ბიოგრაფია ინსტიტუტის პატარა სცენიდან დაიწყო, ლეგენდასავით რომ შემორჩა მხილველთა მეხსიერებას.

ეროსი ინსტიტუტშივე დაეუფლა სასცენო მეტყველების კულტურასა და მხატვრული კითხვის თავისებურებას, თუმცა მხატვრული კითხვით სცენიდან არასოდეს გაუწეზივრებია მაყურებელი. მხოლოდ რადიოფირზე ჩაწერილმა ლექსებმა შემოგვინახა მისი საოცრად ხავერდოვანი, ღიწვი, ფარული სევდით შეპყრობილი ძლიერი ხმა, რომელიც განცდის სიფაქიზითა და წრფელი გრძნობით თითქმის იღუმალებითა და არა „არტიტული“ უშუალობით გვიკითხავს ქართული პოეზიის შედევრებს. იგი ყოველთვის გაუბრბოდა მაყურებელთან პირისპირ ლექსის კითხვას, რაც აიხსნება მსახიობისათვის სრულიად შეუფერებელი სიმორცხვით. თავად ხუმრობით ამართლებდა ამ თავის საქციელს, ქაჩალი კაცი რა მაყურებლის წინაშეა წარსადგენიო. და მაინც, მეხსიერებას ცოცხლად შემორჩა ლალი და მკექარე, ძარღვიანი და სისხლსავსე, ეროსისეული სიძლიერით წაკითხული ლექსები 1981 წელს ფილარმონიის დიდ საკონცერტო დარბაზში. ეს იყო გიზო ნიშნიანძის „პაემანი ვერაზე“. საღამო, მასში გაცოცხლებული თბილისელებითა და ქალაქის კოლორიტით, მართლაც წარმოუდგენელი იქნებოდა ეროსის გარეშე, რომელიც თავად იყო ქართველი კაცის შნოსა და ლაზათის, სინდის-ნამუსისა და რაინდული სულის გამოხატულება. ეროსის კოლეგების ხსოვნას შემორჩა 1979 წელს სამ-

ტრედიაში მისი შემოქმედებისადმი მიძღვნილ სადამოუკიდებლობის მიერ შემოქმედებითი აღმაფრენითა და გასხვივებისათვის წაყითხული გალაკტიონის „გურიის მთებს“. ეს — საჯაროდ. თავისი ახლობლებისათვის კი ვინ მოთვლის რამდენჯერ წაუყითხავს ქართული პოეზიის მარგალიტები, რომლებიც მის სასთუმალთან მუდმივად იდო. თეატრალური ინსტიტუტის რუსული ენის პედაგოგი, ბიბლიოთეკის გამგე, აწ განსვენებული რუსუდან მიქელაძე მუდამ ღიმილით იგონებდა შეყვარებულ ეროსის, რომელიც ჰაბუკუბი გახელებითა და სიხარულით ანთებული თვალებით ამცნობდა: რუსუდან სოლომონოვნა, უღმერთოდ შეყვარებული ვარო, და შინ მთარბენინებდა სხვადასხვა პოეტის კრებულებს. არც დედის თვალს ეპარებოდა სარკის წინ უჩვეულოდ მოტირალე ეროსი... ბედნიერების ყველა კარი გაიღოო რომ იტყვიან, სწორედ ასეთი იყო ეროსისათვის ინსტიტუტის წლები.

ამავე პერიოდში მის ერთ ბავშვობისდროინდელ გატაცებასაც ჩაეყარა საფუძველი, ოღონდ, როგორც ფეხბურთის მატჩების რადიოკომენტატორისა. პირველად 1945 წელს შესთავაზეს რადიოთი მატჩის რეპორტაჟი. „თბილისში ჩატარებულ ყველა თამაშზე დავიწყე სიარული, — იგონებდა ე. მანჯგალაძე, — მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ჯერ კიდევ ცუდად ვიცოდი ფეხბურთი. ამიტომაც თავად დავიწყე თამაში. თანდათან შევიძინე პოზიციის, ტაქტიკისა და კომპინაციის გაგების უნარი. რამდენიმე მატჩი ფირზე ჩავწერე, თავიდან მოვისმინე, კვლავ ჩავწერე და, ბოლოს, გადავწყვიტე: რაც იქნება, იქნება, გავალ ეთერში“⁵. მას შემდეგ მრავალჯერ გაუხარებია საქართველოს რადიომსმენელები ე. მანჯგალაძის რეპორტაჟებს, მინდორზე შექმნილი სიტუაციის მის მახვილგონივრულ და ენაწყლიანი შეფასებისა და გადმოცემის უნარს. ეროსის „ყურადღება, ლაპარაკობს თბილისი, ლაპარაკობს თბილისი! ჩვენი მიკროფონები თბილისის „დინამოს“ სტადიონზეა“ — 30 წელიწადი საინტერესო ორთაბრძოლებისაქენ მოუხმობდა მსმენელებს. ბოლო მატჩი 1975 წელს გადასცა და მტკიცედ გადაწყვიტა თავი დაენებებინა, რადგან მიაჩნდა, რომ „გატაცებამ კომენტატორის პროფესიით ოდნავ იკლო მას შემდეგ, რაც ტელეხედვა შევიდა ძალაში, სადაც მაყურებელი თვითონაც მშვენივრად ხედავს ბურთსა და მოედანს, ხოლო კომენტატორს მაღალი ოსტატობა ესაჭიროება, რომ ამ ფონზე ზედმეტი არ გამოჩნდეს“⁶. კრიტიკული დამოკიდებულება საკუთარი თავისადმი, თავმდაბლობა ყველგან და ყველათფერში ახასიათებდა ეროსი მანჯგალაძეს.

მკვლევარები ყოველთვის მიისწრაფვიან ფარდა ახადონ ხელოვნ-

ბის ნაწარმოების საიდუმლოებას, გააცნობიერონ, რა როგორ შეიქმნა ამა თუ იმ ნაწარმოებში, რა გზით, იპოვნ მასში კანონზომიერება და შეხედულებათა მწყობრ სისტემაში მოაქციონ იგი. თუმც შემოქმედება იმდენად ღრმაა და ზოგჯერ ისე მიუწვდომელი, რომ შეუძლებელია ყველაფრის მექანიზმის ნაწილებით დაშლა, განმარტება, განსაზღვრა, მით უფრო, როცა ყოველი ჰეშმარიტი ხელოვანის შემოქმედებითი გზა მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი და განუმეორებელი საიდუმლოებითაა მოცული, რომლის სასიცოცხლო ძარღვიც ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში სულ სხვადასხვანაირად იწყებს ფეთქვას. და მაინც, ამ სამყაროში შეღწევის სურვილი არ ნელდება, რადგან დიდ ხელოვნებასთან შეხება გვატკობს კიდევაც და საღერელსაც გვიშლის მასზე ფიქრისა და მსჯელობისა, შედარებებისა და პარალელებისა. ასეა ახლაც, როცა ჯერ კიდევ ცოტა დროა გასული მას შემდეგ, რაც ეროსი მანჯალაძე წავიდა ჩვენგან. ჯერ კიდევ არ განელეხულია მასთან ბოლო შეხვედრებისაგან მიღებული შთაბეჭდილება, რწმენა მისი მომავალი გამარჯვებისადმი და მოლოდინი, ფრთაშეკვეცილი მოლოდინი, რომელსაც დროდადრო აქარწყლებს ტელევიზიით გადმოცემული სპექტაკლები თუ სცენები ეროსი მანჯალაძის მონაწილეობით, რადიოგადაცემები — მისი შესრულებით, და მოგონებები — კოლეგების, მეგობრების, ტკივილიანი და სიცოცხლის ხალისით აღსავსე მოგონებები, ისეთი, როგორიც იყო თავად ეროსი, მოგონებები, 1982 წლის თებერვლიდან რომ დაიწყო, და არც შეწყდება, ვიდრე იარსებებს ქართული თეატრი.

1947 წელს ეროსი ამთავრებს ინსტიტუტს და მუშაობას იწყებს ცხინვალის თეატრში, სადაც შექმნა ლევან ჩადუნელის სახე ი. მოსაშვილის „სადგურის უფროსში“ და ბრეტისა ჯ. გოუსა და ა. დიუსოს „ღრმა ფესვებში“. ერთი წლის შემდეგ კი, რადიოკომიტეტის თხოვნით, რომელიც ვერ შეელია თავის ერთ-ერთ საუკეთესო დიქტორს, ბრუნდება თბილისში და პარალელურად იწყებს მუშაობას რუსთაველის სახელობის თეატრში. მაგრამ ეროსი მანჯალაძის შემოქმედებითი ცხოვრება სტაბილური, სწორხაზოვანი არასოდეს ყოფილა. უკიდურეს აღმაფრენას, იმედის გაცრეუება მოსდევდა. ასე მოხდა ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგაც. იმ დროს ეროსი მანჯალაძეს ფართო საზოგადოება არ იცნობდა, მის პოტენციურ შესაძლებლობებზე მხოლოდ იმათ ჰქონდათ წარმოდგენა, ვინც იგი გამბიეს, მამილო ჟანის, ტეტერევის როლში იხილა, ვისაც მასთან მოუხდა მუშაობა. ამიტომაც ჩარიცხეს რუსთაველის სახელობის თეატრის დასში, მისცეს როლები, მაგრამ მისი აქტიორული ბუნება ვერც ერთ

როლს ვერ მოერგო. ახალგაზრდა ეროსის თეატრიდან წასული „მიჯნუ-რის“ ამპლუის მსახიობის შეცვლა დაეკისრა. ეროსი მანჯგალაძის შე-მოქმედებითი ინდივიდუალობისთვის ეს ამპლუა არასოდეს გამხდარა ახ-ლობელი. უფრო მეტიც, მის შემოქმედებაში მიჯნურის თითქმის ერთად-ერთი სახეა სერგეი სპექტაკლში „ისინი შეხვდნენ ერთმანეთს“.

ინსტიტუტში ტეტერაევის როლის წარმატებით შესრულებას თეატრ-ში ჩავარდნები მოჰყვა. ამან მსახიობს გული გაუტეხა და იგი თეატრიდან წავიდა. ერთი წლის მანძილზე ეროსი მხოლოდ რადიოკომიტეტში მუშა-ობდა. ეს იყო მძიმე, საკუთარ თავთან ბრძოლის წელიწადი, რადგან იგი უკვე მთელი არსებით იყო დაკავშირებული თეატრთან, და შინაგანი მო-წოდებაც თეატრისაკენ უხმოვდა.

რუსთაველის სახელობის თეატრში იგი 1951 წელს დაბრუნდა. პირ-ველივე როლი — პეშეკი ჩინებულად ითამაშა. ამჯერად მან საკუთარი თავი იპოვა. მას შემდეგ მრავალი გამარჯვება უზეიმია, უიმედობაც და-უფლებია, მაგრამ აღარასოდეს გაცლია საყვარელ თეატრს.

პეშეკის სახეში წარმატებას, ისევე როგორც სპექტაკლს „ადამიანე-ბო, იყავით ფხიზლად!“ დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ეროსის თაო-ბისთვის. 50-იანი წლების ქართულ თეატრს ჰქონდა თავისი მიღწევებიცა და პრობლემებიც. უპირველეს საზრუნავს კი წარმოადგენდა თეატრში გაბატონებული გმირულ-რომანტიკული სტილი, რომელსაც უკვე ცრუ რომანტიკისა და პათეტიკის ელფერი დაჰკრავდა. თეატრის გზის სა-ხელოვნად გაგვრძელებაში გადამწყვეტი სიტყვა მომავალ თაობას ეკუთ-ვნოდა.

ქართული გმირულ-რომანტიკული თეატრის საუკეთესო წარმომად-გენელს აკაკი ხორავას კარგად ესმოდა, რომ გმირული თეატრი დროს მიჰქონდა, რომ ახალ თაობას თავისი სიტყვა უნდა ეთქვა ხელოვნებაში, რომ თეატრალურ ინსტიტუტში მის მიერ მოწვეული პედაგოგები: გიორგი ტოვსტონოგოვი, დიმიტრი ალექსიძე, ო. იაკუბოვსკაია და სხვები გმირული თეატრის პრინციპებით როდი ზრდიდნენ ახალ თაობებს. აკაკი ხორავა ძალ-ღონეს არ იშურებდა, რათა ინსტიტუტში წარმოჩენილი მისთვის საინ-ტერესო კადრები რუსთაველის თეატრში მოეზიდა და თეატრის ცხოვ-რების ფერხულში ჩაება. ასე თანდათანობით მოვიდნენ თეატრში მ. ჩა-ხავა, ს. ყანჭელი, გ. გეგეჭკორი, ა. დვალისვილი, მ. თუმანიშვილი, ე. მან-ჯგალაძე, რ. ჩხიკვაძე, გ. საღარაძე და სხვები. ახალი თაობა თეატრალურ ინსტიტუტში სტანისლავსკის სისტემის პრინციპებზე იზრდებოდა, რეა-ლისტურ მეთოდზე დამყარებული ფსიქოლოგიური თეატრის პრინციპებზე.

ისინი თანდათან იმტკიცებდნენ პროფესიულ ჩვევებს, ზევდნენ სასცენო ხელოვნების ტექნიკას, ითვისებდნენ იმ სტილს, რომელიც იმხანად არსებობდა თეატრში. მალე თავისი შესაძლებლობები გამოავლინეს კიდევ გმირულ-რომანტიკულ სპექტაკლებში „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“, „ივანე მრისხანე“ და სხვა.

მაგრამ ახალგაზრდობა ქმნიდა და პარალელურად ეძიებდა კიდევ ასაკით თითქმის თანატოლებს აერთიანებდა გამოუცდელობა და ახალგაზრდული შემართება, გრძნობების სიწირფელე და უშუალობა, გამომსახველობითი ხერხების შტამპების უარყოფა, და რაც მთავარია, „ახალი მიწის“ აღმოჩენისა თუ დაპყრობის სურვილი. ამ ძიებებში ზოგჯერ თავს იჩენდა ხოლმე სპექტაკლის ახლებური სტილისტური გადაწყვეტა, რაც ყველაზე უკეთ გამოვლინდა მ. თუმანიშვილის მიერ დადგმულ სპექტაკლში „ადამიანებო, იყავით ფხიზლად!“. ი. ფუჩიკის წიგნის მიხედვით დადგმული ეს სპექტაკლი ომის შემდგომი პერიოდის მაყურებელს აიძულებდა დაფიქრებულიყო იმ ადამიანთა ტრაგიკულ ბედზე, რომელთაც გმირულად შესწირეს თავი ფაშიზმთან ბრძოლას, დაფიქრებულიყო ბოროტებასთან ტრაგიკულ ბრძოლაში მალალ ადამიანურ გრძნობათა შენარჩუნების სიმშვენიერზე. სპექტაკლში რომანტიკის პათოსი გამსჭვალული იყო ლირიზმით, რომელიც გმირულის ახლებური ინტერპრეტაციიდან, მისი რეალისტური სიმართლიდან და გრძნობათა უშუალობიდან მომდინარეობდა. სპექტაკლის გმირები ტრაგიკულ სიტუაციაში მოქცეული ჩვეულებრივი ადამიანები იყვნენ. მათში გამოხატულ გმირულ საწყისს არაფერმა ჰქონდა საერთო მოჩვენებითს მონუმენტურობასა და ცრუ პათეტიკასთან.

სპექტაკლის ამგვარ აუღერებას, მასში „შეფარული რომანტიკის“ გამოხატვას, ლირიკული საწყისის გაძლიერებას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ეროსი მანჯგალაძის პეშეკმა. მსახიობმა „სევდანარევი ბრძნული იუმორით“ გამოძეგრა მოხუცი რომანტიკოსის სახე. პეშეკი — მანჯგალაძე ყოველნაირად ცდილობდა შეემსუბუქებინა ფუჩიკის მძიმე მდგომარეობა. ერთხელ „ციხის ეზოში პატარა ყვავილი იპოვა და გახარებულმა ფუჩიკს მიუბრუნა“⁷. მსახიობის მიერ მიგნებული ეს თითქმის მცირე დეტალი საუცხოოდ გამოხატავდა პეშეკის ბუნებას და გვიხსნიდა მისი კეთილი, მოწყალე გულის კარს. მსახიობი არ ღალატობდა ანსამბლურობის გრძნობას, რაც ამიერიდან მკვიდრად იკიდებდა ფეხს მის შემოქმედებაში, რაგინდ გამორჩეული და ხასხასა, მსოფყე ტონებით უნდა ყოფილიყო გამოკვეთილი მისი გმირი.

ადამიანური გრძნობების ამგვარი უბრალოებით გაატყა, სახის ფსიქოლოგიურ სიღრმეებში წვდომა, გმირულის ჩამოყვანა „ჩოფეხებიდან“, რომანტიკულისა და ლირიკულის წინა პლანზე წამოწევა — იმდროინდელი რუსთაველის სახელობის თეატრისათვის აზროვნების სიახლეს მოასწავებდა, ახლებურ სტილისტიკას, რომელიც დროდადრო ნათლად იჩენდა თავს ახალგაზრდა რეჟისორების ა. დვლიშვილისა და მ. თუმანიშვილის ნამუშევრებში, ახალგაზრდა თაობის მსახიობებთან ერთად. ვინაიდან რუსთაველის სახელობის თეატრი გმირულ-რომანტიკული სტილის თეატრ გახლდათ და იგი იმხანად აღმავლობის გზაზე არ იდგა, ძველი და ახალი თეატრალური აზროვნების, გამომსახველი საშუალებების ურთიერთბრძოლისა და ახლის დამკვიდრების დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა გმირულის გამოხატვის ფორმას. ამის ცოცხალი მაგალითია თეატრში მოღვაწე სხვადასხვა თაობის წარმომადგენელთა განსხვავებული დამოკიდებულება გმირულისადმი, გამოთქმული სარეჟისორო კოლეგიის სხდომაზე⁸ სპექტაკლის „სიმღერა შევარდენზე“ (ვ. დარასელის „კიკვიძე“) გასინჯვის შემდეგ:

„ს. ზაქარიაძე — ის მომენტი, როდესაც კიკვიძეს ტყვია ხვდება ზურგში, უნდა დაფიქსირდეს კინოკადრით. ამის შემდეგ დაუშვებელია «forte». აუცილებელია განსაკუთრებული ლაკონიურობა. როდესაც კიკვიძე ხმალს ეყრდნობა და თავს იკავებს, მის სიტყვებში არ უნდა იყოს არავითარი ისტერიკა. მისი მშვიდი მეტყველება უფრო ძლიერ შთაბეჭდილებას მოახდენს მაყურებელზე და დამყარდება სამარისებური სიჩუმე.

ხორავა — არ შეიძლება პიესის ასე მინორულად დამთავრება. კიკვიძის სიკვდილმა უნდა აღაგზნოს, ბრძოლის პათოსით აღანთოს მაყურებელი.

მ. თუმანიშვილი — ცხოვრებაში ასე არ ხდება. ტიტყოს არ შეუძლია იმ წამსვე ბრძოლის ველზე გაქცევა, მან ჯერ ცოტა უნდა იტიროს.

ჩხარტიშვილი — აკაკი, მაშინ ისეთივე ფინალი გამოგვივა, რომელსაც სათვალავი აღარა აქვს მსგავს დადგმებში.

ხორავა — თუკი ძველი კარგი იყო — გაიმეორეთ, კიკვიძე სიკვდილშია ცემირი იყო.

ს. ზაქარიაძე — მაგრამ ახლა გმირული სხვანაირად გამოიხატება⁸.

ეროსი, და — ბელა, ძმა — რეზო

სპარტაქელის რადიოს დირექტორი

ეროსი დედანთან და დანთან ერთად

რუსთაველის სახელობის თეატრალურ ინსტიტუტში მ. გორკის „მდაბიონის“
პრემიერის შემდეგ

პაატა ბატონიშვილი. „გზა მომავლისა“. 1954

ლევოცი. „პირველი ნაბიჯი“.

ივანე შარისხანე, „დიდი ზელმწიფე“. 1046

საქართველოს რადიოს დირექტორთა შორის

იოზეფ პეშეკი. „აღმანიებო, იყავით ფხიზლად!“ 1961

ეროსი მანჭგალაძე და ქეთევან ლანდია დემონსტრაციის რეპორტაჟის დროს

საგრიბორო შავიდასთან

ფიფელა — მ. ჩახავა,
ზიმზიმოვი — ე. მანჭგალაძე
„პეპო“. 1051

„აქაო“. სცენები სპექტაკლიდან

ზურაბ აღნიაშვილი — ე. მანჭგალაძე,
მედეა — მ. ჩახავა
„დღესასწაული საკრალაში“. 1053

ტრაპანაძე. „დაკარგული ბარათი“. 1005

ლმარაანთ მისტამეტირე, „ლთარაანთ
ქერივი“. 1952

აბრეკუნე, „საქმიანი კაცო“. 1950

„უარუარე...უარუარე თუთაბერი“.

„უარუარე თუთაბერი“. სცენა სპექტაკლიდან

ნადავლს ართმევენო, თვალეზი გადმოცვენაზე აქვს, ხელეზი მუშტებად ეკვრის.

მსახიობი ელვის სისწრაფით, მსუყე კონტრასტული მონასმებით ხატავდა ვნებათა მონაცვლეობას. ეს კონტრასტი თავისებურად აწონასწორებდა ზიზზიმოვის სახეს, გამოჰკვეთდა მასში ვაჭრულ სულს. -

1945 წელს მ. თუმანიშვილმა დადგა ჰ. ფლეჩერის „ესპანელი მღვდელი“, რომელმაც თეატრს დიდი წარმატება მოუპოვა. ეს იყო სპექტაკლი — ზეიმი, რომელმაც მაყურებელს ჰეშმარიტი სიხარული მიანიჭა აქტიორული შესრულებით, რეჟისორული გადაწყვეტითა თუ მხატვრული გაფორმებით.

მაყურებელს დღესაც ახსოვს გრძელ გალავანზე შემომსხდარი, ანაფორაში გახვეული ლოყებლაჟღაჟა მნათე (ე. აფხაიძე) და ზეცისაკენ თვალეზაპყრობილი ლოპესი, რომელთაც გულზე ჯვრები ჰკიდიათ. „ეეჰ, ჩემო დიეგო! — მღვდლისათვის ჩვეული მონოტონურობით, მაგრამ „ტრაგიკული“ ხმით მიმართავს ლოპესი მნათეს, — დიახ, მწირია წუთისოფელი, მოძღვრის ხვედრი ვერ არის ტყბილი“, რადგან აღარავის სჭირდება სულიერი მამები და, შესაძლოა, ფეხიც გაჰიშონ შიმშილისაგან. ლოცვა-კურთხევა, გალობა, მრევლზე „ბრძნული“ ფიქრი, ხაზგასმული სიღარბაისლითა და სიდიწხით, ლოპესის ნილაბია მხოლოდ. განგებას იგი მიწიერი სიამოვნებისათვის გაუჩენია. იგი არა მარტო ღვინის, ჭალის მოყვარულიცაა და, ამ გრძნობას აყოლილი, თითქოს დაფრინავსო, ცეკვით დაფარფატებს ეკლესიის გალავანს მამაო ლოპესი. იგი ყოველ წამს მზადაა საკბილოს ჩაავლოს ხელი. მსახიობი ელვისებური სისწრაფით გამოხატავდა ლოპესის აზრის მოძრაობას, ლეანდროსთან გაცნობის სცენაში, და მის შესაბამისად, ხან მსუნავი და გაიძვერა ლოპესი იყო მაყურებლის თვალწინ, ხან კი „სიღარბაისლით“, „კდემამოსილებით“ გაბღენძილი მოძღვარი.

ლეანდროს. გამოჩენას თითქოს გატრუნული, მაგრამ შინაგანი გაფაციცებით ეგებება ლოპესი, თუმც რაღაც მომენტში იმედს გადაიწყვეტს და პირში ჩალაგამოვლებულივით ინტერესს კარგავს მისდამი, მაგრამ საკმარისია ლეანდრომ ახსენოს, ამ საქმისათვის ცოტა ფულიც კი მჭონდოა წამოღებული, რომ ლოპესი მოუთმენლად შეათამაშებს ჯვარს, შემდეგ, თითქოს შორეულ მოგონებებში იძირებაო, აღელვებული, გრძნობამორეული, მამაშვილური ხმით შესძახებს: „ლეანდრო, შვილო, მომეცი ხელი... ოჰ, ღმერთო ჩემო, რარიგ დაგვცინის დრო და ჯამი, ყმაწვილო კაცო!“ ამ სცენაში იმდენად მდიდარი იყო მსახიობის ინტონაცია და

უესტი, იმდენად ძლიერი — მიზნისაკენ გმირის მისწრაფება, რომ მაყურებელი იხილებოდა მოძღვრის არტისტული თვალთმაქცობით, მოძღვრისა, რომელსაც ზოგჯერ არც ახსოვდა ჯვარი და ზურგზე ჰქონდა მოგდებული. მართალია, იგი გამუდმებით ფულზე ფიქრობდა მხოლოდ, მაგრამ ლენდროსა და ამარანტას სიყვარულის შემწეც იყო ეს მაცდური, ხარბი, სიცოცხლის მოყვარული ლოპესი.

მ. თუმანიშვილის მრავალმხრივ ყურადღასღებმა დადგამ კიდევ ერთხელ გამოავლინა ქართველი აქტიორების ნიჭიერება, უნაპირო ფანტაზია და ტემპერამენტი. მაშინ ჯერ კიდევ 29 წლის ეროსი მანჯგალაძემ ემანუილ აფხაიძესთან ერთად შექმნა ბრწყინვალე აქტიორული სახე, რომელმაც ქართული სამსახიობო ხელოვნების საგანძურში დაიმკვიდრა ადგილი. ამ სახეში დაუოკებელი ძალით იფეთქა მსახიობის იმპროვიზაციის უნარმა, ლაღმა იუმორმა და სცენურმა მომხიბვლელობამ.

ეროსი მანჯგალაძემ, როგორც სიცილის უბადლო ოსტატმა, კვლავ მოხიბლა მაყურებელი ჟივოტას როლში მ. თუმანიშვილის სპექტაკლ „ფილოსოფიის დოქტორში“. ამ სახეში კვლავ იფეთქა მსახიობის იმპროვიზაციის ნიჭმა, კვლავ გამოჩნდა ჟანრის უტყუარი ალლოთი აღქმის უნარი, რასაც დიდად შეუწყობ ხელი მ. თუმანიშვილისეულმა რეპეტიციებმა. მსახიობები „იმპროვიზაციულად, ეტიუდებით თხზავდნენ ყოველდღიურ ცხოვრებაში გმირების ქცევებს, სიუჟეტის შესაბამისად, ბოზოქრობდნენ, ეურჩებოდნენ, ერთმანეთს სიყვარულს უხსნიდნენ და ა. შ. არავითარი ტექსტი მსახიობებმა არ იცოდნენ და არც შეიძლებოდა სცოდნოდათ, ისინი თავიანთი სიტყვებით ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს, ცდილობდნენ ეპიზოდების მოვლენებში გარკვეულიყვნენ⁹, რაც რეპეტიციის პირველ ეტაპზე ხელს უწყობდა ჩანაფიქრის შესატყვის აღქმას. ამ სპექტაკლში კიდევ ერთხელ გამოჩნდა ეროსი მანჯგალაძის იშვიათი ტაქტი და ზომიერება, პარტნიორის გრძნობა, დაუფიქარი აქტიორული დუეტის შექმნის უნარი. სწორედ ასე დაიბადა ეროსის ჟივოტა და გიორგი გეგეჭკორის ბლაგოი — სატირული სიმახვილითა და მხატვრული დამაჯერებლობით აღბეჭდილი სახეები.

პიესის პერიპეტიების შესატყვისი გზების ძიებისას ძერწავდნენ მსახიობები თავიანთი გმირების სულიერ სამყაროს, წარმოაჩენდნენ აზროვნების სტრუქტურასა და ცხოვრების რიტმს გონებაშახვილურად მიგნებული ფიზიკური მოქმედებით, მათს საქციელში რომ პოულობდა გამოხატულებას. სცენაზე იბადებოდა ჟივოტას უსაზღვროდ ხარბი ბუნება, თითქოსდა მამობრივი მზრუნველობით გამოწვეულ სიბეცეში რომ გამო-

იხატებოდა. მსახიობი კაპიტალის სამყაროს წარმომადგენლის მეკეთრ სატირულ სახეს ქმნიდა. რეჟისორი მსახიობს მიზნად უსახავდა იმ მოვლენის თაშაშ, რასაც ფულის ყოვლისშემძლეობისადმი რწმენა ერქვა. ამ რწმენის გზაზე წინააღმდეგობები ჟივოტასათვის მხოლოდ ცხოვრების წესების თანაშის დარღვევა იყო და სხვა არაფერი.

პიესის სიუჟეტის მიხედვით ჟივოტას ვაჟმა ფილოსოფიის დოქტორის ღიბლომი ჩაივლო სკოლა. ჟივოტამ ამ მიზანს ბლავოის რჩევით მიჰყვა. ჟივოტას ვაჟის მეგობარმა ფრეიბურგში უნივერსიტეტი ცვიო-ვინის ვვარით დაამთავრა. ახალი საზრუნავი გაუჩნდა ჟივოტას: ვაჟი ბრე-ზერ-მინისტრის ქალიშვილზე უნდა დაქორწინოს, მაგრამ ბედმა მასე დაუგო ჟივოტას და ბლავოის. ფრეიბურგში ბავშვი გაჩნდა ცვიო-ვინის გვარით. ჟივოტამ „უნდა დაუმტკიცოს ბლავოის, რომ ის ცუდად თამა-შობდა, რომ ვერ შეძლო საქმის ისე წარმართვა, როგორც საჭირო იყო. ყველაფერში ის არის დაშინაშვე. ეს ძალიან მღელვარე განხილვაა ჩატა-რებული თამაშისა და მარცხის“, — აღნიშნავდა მ. თუმანიშვილი სპექტაკ-ლის სარეჟისორო გეგმაში.

ეროსი მანჯგალაძემ და გიორგი გეგეჭკორმა შესაშური სიზუსტით აუღეს ალლო მოვლენას, რომელიც სპექტაკლის ქვაკუთხედად იქცა. შაჰ-ნებეღაობას აძლიერებდა მსახიობების მიერ მიგნებული ტემპო-რიტმი, ჰარმონიულად რომ ერწყმოდა ერთმანეთს და თავშეუკავებელი სისწრა-ფით მიექანებოდა მარცხისაკენ. ამ მარცხს წერტილს უსვამდა თავზარ-დაცემული ჟივოტას გაცოფება — იგი ლანგარს ესროდა ფეხებში ბლავო-ის. რომელიც ასკინკილით გარბოდა სცენიდან, თავად კი გაოგნებული გაიძახოდა: „ჟივოტა კი არა, პაპა ვარ, გროსპაპა! პეპიკი!“ — რაც გა-ყურებელთა ხარხარს იწვევდა.

ეროსი მანჯგალაძის რეჟერტუარს ამშვენებდა კომედიური როლები, რომლებიც ახალ-ახალი გამომსახველი ხერხებით, შტრიხებით განსხვავ-დებოდნენ ერთმანეთისაგან, რაც ასე ორგანულს ხდიდა მის ყოველ გმირს. იგი კარგად იყენებდა სიცილის მრავალსახეობას და ისეთ შთაბეჭდილე-ბას ტოვებდა, თითქოს ყოველ სპექტაკლში პირველად თამაშობდა — ერ-თხელ მიგნებულის პირველქმნილი მშვენიერებით. მაგრამ მის ნიჟს არც სუსტი მხარე აკლდა. როცა კეშმარიტ გარდასახვას ვერ ახერხებდა, უმ-წეობა ეუფლებოდა, არ ეხერხებოდა მხოლოდ ოსტატობის ხარჯზე ფონს გასვლა. ამიტომაც იგი ან კეშმარიტად ქმნიდა სახეს, ან საერთოდ ვერ აცოცხლებდა მას. ცხადია. სრულყოფილებისა და მხატვრული აღმაფრენის ღვაწლსაზრისით ეს სახეებო განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან.

ერთ-ერთი სახე, რომელმაც ჭეშმარიტი სიხარული მიანიჭა მსახიობსაც და მაყურებელსაც. იყო დათვი სპექტაკლ „ჭინჭრაქადან“.

„პირველად რომ გავიგე, დათვი უნდა მეთამაშა, არ მესიამოვნა — ზღაპრები არ მიყვარს, მაგრამ, რაკი რეჟისორმა მოთხრა, მხეცებთან საერთო არაფერი გეგნებაო, — დავთანხმდი. დილის პირველივე სპექტაკლის შემდეგ. შინ დაბრუნებისას, ყვირილით შემეგება მეზობლის ბიჭუნა: — „დედა, დათვი მოვიდა!“ — გული გამისკდა... მაგრამ ამ ზღაპარმა და დათვმა მაინც შემაყვარეს თავი“¹⁰, — ამბობდა ეროსი მანჯგალაძე.

„ჭინჭრაქა“ 1963 წელს დაიდგა რუსთაველის სახელობის თეატრის მცირე სცენაზე. ეროსი მანჯგალაძისა და მიხეილ თუმანიშვილის თაობაზე კანიზრაბა მცირე სცენა შემოქმედებითი ძიებებისთვის გამოეყენებინა. ამ სცენაზე გამარჯვებულ ექსპერიმენტს კი დიდ სცენაზე უნდა დაემკვიდრებინა ადგილი. მცირე სცენა ათასგვარი ექსპერიმენტისა და ძალთა მოსინჯვის საშუალებას აძლევდა თეატრს. არ ზღუდვდა მას რიგი საკითხებით, რომელთა გაუთვალისწინებლობაც შეუძლებელი იყო აკადემიური სახელმწიფო თეატრისათვის. ამგვარი თავისუფლების გარეშე კი წარმოუდგენელია ექსპერიმენტი, მიუხედავად მისი შედეგისა. პირველი სპექტაკლი მცირე სცენაზე გახლდათ „ჭინჭრაქა“ — გ. ნახუცრიშვილის ზღაპარი-კომედია. რეჟისორმა მ. თუმანიშვილმა მასში უარყო ზღაპრულობის ტრადიციული გაგება. მიუხედავად იმისა, რომ სპექტაკლში იყო ზღაპრის ატრიბუტები: მფრინავი ხალიჩა, ჯადოსნური ბეჭედი, დევი და ვეზირი, ტყის ბინადარი, მზეთუნახავი და სხვა, ყველაფერმა სატირული განზოგადების ხასიათი შეიძინა. რეჟისორმა ზღაპრის სამყაროში თეატრალური პირობითობის ენით შემოიტანა თანამედროვე ყოფილი. ადამიანთა ურთიერთობების, ხასიათების სხვადასხვა მხარე. რაც საბოლოოდ, მიზნად ისახავდა გ. ნახუცრიშვილის ზღაპრის საშუალებით გაექილიკებინა ჩვენი საზოგადოების ადამიანთა და ყოფის მანქიერი, სასაცილო მხარეები (ძალღმბრეობა, მეშინაობა, შერეგებლობა), ყოველივე ეს ემხილა იუმორის საშუალებით. სპექტაკლში მონაწილე დათვსა თუ მგელში, ტურასა თუ მელაქუდაში, დევსა თუ ვეზირში. მაყურებელი ადვილად ცნობდა თანამედროვე ცხოვრებასა და ადამიანებს. ერთი მათგანი იყო ეროსი მანჯგალაძის დათვი. რეჟისორმა ზღაპრის „გათანამედროვეობის გზაზე“ კვლავ იმპროვიზაციისაყენ მოუწოდა მსახიობებს. ეროსი მანჯგალაძის არტისტულ ბუნებას კვლავ მიეცა დიდი გასაქანი.

... მთვარე აშოღის, მისი შუქი ხის კუნძებსა და სოკოებს ეფინება.

მგელი გუნდის მორიგი მეცადინეობისთვის ემზადება. ასწორებს ნოტებს, ხელში სადირიჟორო ჯოხს აწრიალებს. მელაკუდა ხეზე ჩამოკიდებული ტელეფონით კაჟკაჟს ელაპარაკება. ზოლებიან პიჯამოში გამოწყობილი დათვი შემობაჯბაჯდა. შეხვეულ თავზე ბოხოხი ჩამოუფხატია, ხელში ქალღლებით დატენილი ჩანთა ჩაუბლაუჯავს. შუბლშეკრული, გაბუტული ბუზღუნებს რაჟულ კილოზე: „რა ვიცი ჰი, მხეცებს ჩვენ ქვე გვეძახიან და!“ — ხელების გაშლით უყვარს ლაპარაკი. მანჯგალადის დათვს ეხამუშება ყოველი სიახლე, მოდა იქნება ეს, თუ უფრო მნიშვნელოვანი სხვა რამ. ამიტომაც ხშირად ბუზღუნებს, — სულ გაფუქდა ჩვენი ღროებაო, მაგრამ გუნდის მეცადინეობაზე ხალისით მოდის, ლელავს კიდევაც — სად არის ტურიკო, ჩავვივარდა ეს ოლიმპიადა და ეს არის, — გაიძახის წონასწორობიდან გამოსული დათვი, ცოტა ხანში კი მისი ბანი მთელს ტყეში გაისმის, როცა მგელი, მელია და ტურიკო შეხმატკბილებულად წამოიწყებენ სიმღერას „დათვმა ლხინი გადიხადა“, გურული კრიმანჭულის „ია-უაოს“ შეკივლებით. დათვი ისეთი მონდომებითა და გატაცებით ეკიდება გუნდის მეცადინეობას, რომ იფიქრებთ, ძალზე მნიშვნელოვან და საპასუხისმგებლო საქმეს შედგომიაო.

ეროსი მანჯგალაძემ კოლეგებთან ერთად შეძლო ზღაპრის იმგვარი გაცოცხლება სცენაზე, რომ მაყურებელს ამ სახეში თავისი თანამედროვეის თვისებები ამოეცნო, რაც მსუბუქი იუმორით იყო მინიშნებული. სცენურ გმირთან დამყარებული ჰეშმარიტი ემოციური კავშირი მსახიობს გზას უხსნიდა ხასიათისკენ, თავისებურებისკენ, გარეგნობისკენ, ყველაფერი ერთად კი გმირის საქციელში, მისი სცენური ცხოვრების რიტმში პოულობდა გამონატულებას.

„ქინჰრაქა“ ერთნაირი მოწონებით სარგებლობდა როგორც დიდ, ისე პატარა მაყურებელში, რომელიც სპექტაკლიდან იღებდა მისი ასაკის წილ სიკეთეს. წარმატებით სარგებლობდა არა მარტო თბილისში, არამედ მოსკოვშიც და უცხოეთშიაც. ამ წარმატების ერთ-ერთი საწინდარი უთუოდ ე. მანჯგალადის დათვიც გახლდათ, რომელიც „არაჩვეულებრივია. იგი სრულიად არ ჰგავს იმ დათვებს, რომლებიც ტყეში ბინადრობენ, იგი მივლინებაში მყოფ სქელ კაცსა ჰგავს, რომელიც პიჯამოთი და პორტფელით ჩამოხტა საღვურზე, ბუფეტში ნამცხვრის საყიდლად. მას მაღალი, ყავისფერი ბეწვის ქუდი ხურავს, ამ ფერისავე პორტფელი, ზოლიანი შარვალი ისე აქვს მორგებული, თითქოს იგი დათვს ჩაუცვამსო. ამ დათვს კი საქართველოს სახალხო არტისტი ეროსი მანჯგალაძე თამაშობს“¹¹.

ე. მანჯგალაძემ ხორცი შეასხა ვოდვეილის გმირსაც სპექტაკლ „ხა-

ნუმაში“. რეჟისორ რ. სტურუას მიერ რუსთაველის თეატრის სცენაზე დადგმული „ხანუმა“ ვოდვეილი უფროა, ვიდრე კომედია. სპექტაკლმა ა. ცაგარლის პიესის მხოლოდ სიუჟეტური ქარვა შეინარჩუნა, სხვა მხრივ კი მასში ყველაფერი გათანამედროვებული და გაშარბებული იყო. სპექტაკლის პოპულარობას დიდად შეუწყო ხელი მსახიობების სწორუპოვარმა ოსტატობამ. დაუვიწყარია სალომე ყანჩელის ხანუმა, რამაზ ჩხიკვაძის აკოფა, ეროსი მანჯგალაძის თავადი ფანტიაშვილი. ეპოლეტებით დამშვენებული, ულვაშებაპრეხილი მეფის ოფიცერი ღებებს აჟღარუნებდა და ისეთი სახით დადიოდა, თითქოს მასზე ღირსეული არავინ იყო ამქვეყნად, რითაც იგი მეტისმეტად პომპეზური ჩანდა. მისი მანერები, თავდაპერა, ქცევა ცხადყოფდა, რომ იგი მაღალი საზოგადოების წამომადგენელია, რასაც კიდევ უფრო აშარბებდა მსახიობის რუსულ-ქართულ-ფრანგული ენების ნარევ კილოზე მეტყველება, აშკარად იგრძნობოდა, რომ „ამხანაგს ქართული სკოლა არ დაუმთავრებია“. ამიტომაც იყო ეროსი მანჯგალაძის თავადი ფანტიაშვილი სასაცილოცა და კოლორიტულიც.

ა. ცაგარლის კომედია „ხანუმა“ მრავალჯერ დაუდგამთ ქართულ სცენაზე, მაგრამ თავადის სახე ეროსივით არავის გამოუყვეთია, არავის გადაუქცევია ეგზომ მნიშვნელოვან პერსონაჟად. აი, რას ამბობდა მსახიობი ამ როლის შესახებ: „ეს იყო ჩემი პირველი როლი, როცა რეჟისორმა სრული თავისუფლება მომანიჭა და ნდობა გამომიცხადა. მეც ბევრი ოპერატიული სამუშაო ჩავატარე და, სიმართლე გითხრათ, ალბათ ამიტომ მიყვარს ჩემი თავადი. აქაც უცნაური გრძნობა მაქვს. თითქოს სცენაზე ორნი დავდივართ — მე და ის. მართალია, მე მას დავცინი, მაგრამ, ამავე დროს, ძალიან მიყვარს. ალბათ იმიტომ, რომ ორივე თავქარიანი ქართველები ვართ. შეიძლებოდა „ხანუმა“ უკეთესი ყოფილიყო (უმთავრესად ვგულისხმობ მხატვრობას), ყოველ შემთხვევაში რაღაც ახალი თვისება გარკვეულად დევს სპექტაკლში. ეს ისეთი თვისებაა, რომელსაც ყველა ამჩნევს, მაგრამ თაობათა ლოგიკური ცვლის გამო დიდ ნაწილს არ სურს დაინახოს (და მაინც ზოგიერთი ასეთი მაყურებელი სამჯერ, ოთხჯერ მოდის სპექტაკლზე). სპექტაკლს აკლია დახვეწა, გასუფთავება, კონტროლი სპექტაკლიდან სპექტაკლამდე (ეს უკვე რეჟისორის „სიზარმაცის“ ბრალია)“¹².

სპექტაკლი შეიყვარა მაყურებელმა, მაგრამ არ მიიღო კრიტიკამ. უპირველეს ყოვლისა, მიზანშეუწონლად მიაჩნდათ იაფფასიან ეფექტებზე აგებული სპექტაკლის წარმატება მაყურებელში, რომელიც ამგვარ თეატრალურ ესთეტიკას შესაძლოა გაეტაცნა, და გადაჩვეოდა უფრო რთულ-

ლი. საინტერესო შემოქმედებითი ძიებებისა თუ მიგნებების აღქმას. ეს იყო იზნანად. მაგრამ 1968 წლიდან მოყოლებული, დღემდე, ვოდევლი არ ნოპრაველებულა ქართულ თეატრში და არც მაყურებელს, განურჩევლად იმისა, თეატრალური ხელოვნების სპეციალისტია, მოყვარული თუ იშვიათი სტუმარი თეატრისა. ჯეროვანი სიყვარული და პატივისცემა არ მოუკლია თეატრის სცენაზე გამოჩენილი მეტნაკლებად საინტერესო დადგმებისათვის. რომ აღარათფერი ითქვას იმ სპექტაკლებზე, რომელთაც საერთაშორისო აღიარება მოუპოვეს თანამედროვე ქართულ თეატრს. და მაინც, ამ სპექტაკლის წარმატების გამომწვევე მიზეზებს თუ დავუფიქრებთ. თვალში გვეცემა რეჟისორის თამამი, ამ შემთხვევაში ვოდევლიური სიზნებუქით ლაღი გამოსვლა მაყურებლის პირისპირ, რომელიც ამ დროისათვის მიჩვეული იყო სათეატრო სპექტაკლების ფსიქოლოგიურ სიღრმეებს. მეტაფორებს, რეჟისორულ გადაწყვეტაში მკვეთრად გამოხატულ მოქალაქეობრიობას და ა. შ. ამ დონეზე კი „ხანუმა“ წუთ-შესვენებას ჰგავდა. მსიარულად დასვენების საშუალებას რომ აძლევდა მაყურებელს. ესტუმრებოდა და ექილიეებოდა, თან შეუნიღბავად წარმოუჩენდა მათ ავე სუსტ მხარეებს. სწორედ ამით ახლებურ დიალოგს მართავდა მაყურებელთან. რომლისთვისაც ა. ცაგარლის კომედიის სიუჟეტი ათა-გზის იყო ცნობილი ქართული კინოსა თუ თეატრის მშვეობით. „ხანუმა“ ვოდევლიურ ფორმაში გადაწყვეტა, მისი წარმატება, სიცოცხლისუნარიანობა მსახიობთა იმპროვიზაციაზე დიდად იყო დამოკიდებული. უმეტესად ეხვდებით მსახიობის მიერ ცივი გონებით, წინდაწინ შეთხზულ საინტერესო. მაგრამ მაინც მოჩვენებითს იმპროვიზაციას, სწორედ იმის განთ. რომ იგი ჩვენ თვალწინ. შემოქმედებითი აქტის პროცესში არ იბადება სცენაზე და ყოველ სპექტაკლს არ ანიჭებს სიახლის, სიცოცხლის, განუწეობრებლობის იერს.

იმპროვიზაცია ხომ „მსახიობის ნიჭიერების განმსაზღვრელია. ასეთ მსახიობებში დროდადრო ილიძებს რაღაც განუმეორებლად ბავშვური. იმპროვიზაციას ვერ შეძლებ, თუ ცოტას არ „წაუღაზლანდარებ“. ოლონდ ცოტას, რათა ეს განწყობილება შიგნიდან ათბობდეს წარმოსახვასა და ფანტაზიას. ცუდ გუნებაზე თუ ხარ, იმპროვიზაციას ვერ შეძლებ, ვერ წაიანცებ. პირქუში აღმნიანი არ არის თავისუფალი. მას თავისი განწყობილება სულს უხუთავს და იმპროვიზაციის თავი აღარ აქვს. შინაგანი სიხარულისა და გარკვეული მსახიობური „ხულიგნობის“ გარეშე კი შეუძლებელია ითამაშო, ვთქვათ, ცოცხზე შემომჭდარი კულიანი დედაკაცის ფრენა, ჩვენს საქმეში კი ასეთი რამ ხშირადაა საჭირო“¹³. — მ. თუმანი-

შვილის ეს სიტყვები საეგზეთ მიესადაგება ე. მანჯგალაძის, რ. ჩხიკვაძის, ს. ყანჩელის აქტიორულ ბუნებას, რომელთაც სწორედ ამგვარი აქტიორული ალტკინებით შექმნეს სცენური სახეები ჯერ „ესპანელ მღვდელსა“ და შემდეგ „ჰინკრაქაში“. იმპროვიზაცია ეროსის თაობის მსახიობებისთვის არც „პეპოსა“ და „ფილოსოფიის დოქტორში“ იყო უცხო, ასლა კი „ხანუმაში“ იფეთქა ახალი ძალით და გვაგონობინა სცენაზე ქმედების პროცესში დაბადებული იმპროვიზაციის სურნელება, ყოველ სპექტაკლში ახალ ელფერს რომ იძენდა და მუდამ იზიდავდა მაყურებელს.

განსაკუთრებული აქტიორული აზარტითა და უშუალოებით მიჰყავდა ეროსის აკოფასთან თავად ფანტიაშვილის გაცნობის სცენა, რომელშიც ე. მანჯგალაძე და რ. ჩხიკვაძე აქტიორული მომნიბღვლობის, უშუალოებისა და მოულოდნელი შეფასებების ძალით ერთმანეთს ცოლს არ უდებდნენ. ასეთ აქტიორულ დუეტში იბადებოდა ბავშვით თავქარიანი თავადისა და კვიმატი აკოფას დუეტიწყარი სასეები. განსაკუთრებით მომნიბღვლეი იყო დანტიევი აკოფას მიერ ორგანიზებულ „დამაშნი პრეტსტაჟილენის“ სცენაში. სადაც აკოფას სიმღერა „ჩამოასსით, ერთი უნა დავლო“ — ისე გაიტაცებს საპატარძლოს სანახავად მოწვეულ თავად ეანოს, რომ ქეიფის გუნებაზე მოსულს, ავიწყდება „სიღარბაისლე“, კომედიოსილება და ბანს აძლევს აკოფას. საშინაო წარმოდგენის მეორე განაოფილებაში გაიხმის „მთვარის სონატა“. ეს მელოდია ძალზე მინაზებს თავადს. ნახევრად განათებულ სცენაზე გამოდის საპატარძლო, სახიზი აღარებული ჰაერბუტით. იგი ცეკვავს აკოფასთან ტანვოს. თან ბურთით ეკეკლუცება თავადს. ხანუმას სახე მოუთხუპნია. ამ იმბინჯის სილოვისას. თავადი ვანო, თითქოს საყუთარ თვალებს არ უჩირბსო, ხელოით იშორებს „მოჩენებას“, წამით თვალეხსაც ზუქავს. შემდეგ კი, დარწმუნებული ქალის რეალობაში, ზეცისაკენ თვალეხსაცარბილი. მუხლმოკუთილი სავარძელზე მიესვენება. ისედაც უცნაურ სიტუაციაში მოხვედრილ თავადს აოვნებს ხანუმას დამახინჯებული ფრანგული. იგი ენის ბორბიკით. ინტერესით რა თან ზრდილობიანად ეკითხება მას: „ძალიან... ძალიან დიდ ბოდიშობანას მოვიხდი, მაგრამა რომელ ენაზე ლაპარაკობთ!“ შემდეგ კი შეშინებულის მუდართით მიმართავს: „იქით გაიქედე, რა!..“

მსახიობი სწორედ რომ ვოდევილური სიმსუბუქითა და ზომიერების გრძნობით იტაცებდა, ხიბლავდა და აფერებდა მაყურებელს, რომელსაც, საბოლოოდ, უყვარდა ეს თავისი თავით ალტაცებული, მედიდური, მაგრამ

ქლჩილი თავადი, ამიერ-იმიერ საქართველოს მამულებს რომ ჩუქნიდა „ოტეს“.

დრომ ცხადად გამოკვეთა ეროსი მანჯგალაძის ნიჭიერების ერთი თვისება — იმპროვიზაციის უნარი. იგი ხომ ისეთ შთაბეჭდილებასაც ქმნიდა, თითქოს ყოველ სპექტაკლს პირველად თამაშობდა, თანაც როგორი მრავალფეროვნებით, რა მდიდარი იყო მისი სამსახიობო პალიტრა! ერთ პერსონაჟს ხატავდა სატირული ხერხებით, მეორეს — იუმორით, მესამეს კომიზმით, მეოთხეს — ბუფონადით, მაგრამ არასოდეს იყენებდა სარკაზმს, რადგან მსახიობის მიზანი ადამიანებს შორის სიკეთისა და კეთილშობილების დანერგვა გახლდათ.

კითხვაზე — ვინ მიგაჩნიათ უშუალოდ თქვენს საუკეთესო პარტნიორადო, — ეროსი მანჯგალაძე ასე უპასუხებდა: ამ კითხვაზე ვერ გიპასუხებთ, უფრო სწორად, არ გიპასუხებთ, საშარო საქმეაო. მაგრამ ფეფე — მ. ჩახავასა და ზიშნიშოვ — ე. მანჯგალაძის, ბლაგოი — გ. გიგეჭკორისა და ჟივოტა — ე. მანჯგალაძის, ხანუმა — ს. ყანჩელის, აკოფა — რ. ჩხიკვაძის და კნიაზ ფანტიაშვილის სცენური სახეები თითქოს თავისთავად იძლევიანო ამ კითხვაზე პასუხს. ხოლო, თუკი ყურს მივუვლებთ ეროსის პარტნიორების მოსაზრებებს¹⁴ მისი მისამართით, შეეიტყობთ, რომ „ეროსი ძალზე რბილი პარტნიორია. ასევე რბილად გეხმარება ნაპოვნის ფიქსირებაში, ის ხომ დიდი შინაგანი კულტურის, თბილი, თავმდაბალი ადამიანია. ეროსი ძალზე მორცხვია და რეპეტიციაზე მსახიობებსაც კი ვერ ისწრებს, თუ ისინი დადგმაში არ მონაწილეობენ, ხოლო სხვების დასწრებაზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტია“ (სალომე ყანჩელი); „მასთან მუშაობა მუდამ შემოქმედებითს სიხარულს იწვევს ჩემში, რადგან ეროსი ჩინებული პარტნიორია. იგი გეხმარება როლზე მუშაობის დროს, გეხმარება უმტკივნეულოდ, ცდილობს გაუგოს პარტნიორს და არა პირიქით. იმპროვიზაციის ნიჭით დაჯილდოებული, პარტნიორსაც საიმპროვიზაციოდ იწვევს. ყველაზე მეტად, სწორედ ჰკუანაჰყლეტი კი არა, ეროსისეული გემრიელი იმპროვიზაციის უნარი მომწონს. ძალზე საინტერესოა ეროსი რეპეტიციებზე. ის მართლაც დათვით არის ხოლმე გაბუსული, თავისთვის. პირველ რეპეტიციებზე იგროვებს გმირისათვის საჭირო თვისებებს, გამომსახველ საშუალებებს და ძალზე ძუნწია მათ გამოხატვაში, რაც ერთ დღეს გადმოხეტაქვს ხოლმე და მეგობრებს მხოლოდ აღტაცება გვეუფლება“ (მედეა ჩახავა); „მუშაობაში ეროსი ძალიან გულუბრყვილოა, მომყოლი და უშუალო, სასიამოვნო პარტნიორია, ამიტომ მასთან რეპეტიციებზე მუშაობა და სცენაზე თამაში სასიამოვნოა. მე მის მსახიობურ თვისებებს

კარგად ვიცნობ, ერთმანეთს ყოველთვის ადვილად ვუვებთ და ვეთვისებთ. ეროსი პროფესიულად ეკიდება როლზე მუშაობის საკითხს. წარმოდგენისთვის წინასწარ ემზადება — ისვენებს, ცდილობს ფორმაში იყოს. ეს ძვირფასი თვისება დროთა განმავლობაში გამოუმუშავდა და მიხვდა, რომ მოუზადებლად თამაში სპექტაკლის ხარისხზე მოქმედებს“ (გიორგი გეგეჭკორი); „ეროსი კარგი პარტნიორია იმათთვის, ვინც იმპროვიზაციაში მხარს აუბამს, ხოლო როცა პარტნიორი ვერ აჰყვება, ეროსი ღელავს ხოლმე, ღიზიანდება. მსახიობის ხელოვნებაში სწორედ ესაა საინტერესო, რადგან იმპროვიზაციის წყალობით მსახიობი არაა ავტორის მონა, იგი ახლებურად სვამს წერტილს, მძიმეს, პაუზას... ასეთი თავისუფლება და გამბედაობა, გროტესკის გამოყენება ახასიათებს ეროსის. ჩვენ ერთმანეთის ენა გვესმის. მას არ უყვარს პარტნიორის გამოცვლა“ (რამაზ ჩხიკვაძე).

ეროსი მანჯგალაძის დამოკიდებულებას პროფესიისადმი, მის შემოქმედებითს ინდივიდუალობას კარგად გამოხატავს თავად მსახიობის მიერ გამოთქმული მოსაზრებები: „ბუნება იშვიათად ასაჩუქრებს ბევრს ერთად ისეთი თვისებით, როგორიცაა სცენურობა. მოგეხსენებათ, რა ძნელია, მსახიობთა უმრავლესობისთვის, სცენაზე იდგე ფიზიკურად და, იმავდროულად, მაყურებელთა დარბაზშიც იყო. ერთი სიტყვით, თქვენ იცით, რა ძნელია სცენის რამპის გადალახვა. ეს უნარი ბუნებით ნაბოძები საჩუქარია, რომელსაც დიდი, ერთობ დიდი გაფრთხილება და მოვლა სჭირდება. რას ნიშნავს მოუარო და გაუფრთხილდე იმას, რაც შენ გაქვს და სხვას არა? უპირველესად, მე მგონია, იმას, რომ იყო პროფესიონალი, ე. ი. გიყვარდეს, გიყვარდეს შრომა (ეს პირველია!), შემდეგ — არ იყო ეგოისტი სცენაზე პარტნიორის მიმართ, ჩრდილში მიდგე დროებით, მაშინ, როცა ესა თუ ის ეპიზოდი სხვა მსახიობს ეკუთვნის, შენი როლის ინტერესები აუცილებლად (კვადრატში) დაუმორჩილო პიესის, დრამატურგის, რეჟისორის და, ბოლოს, სპექტაკლის ჩანაფიქრსა და ინტერესებს. ყველაფერი ამას დიდი ნებისყოფა სჭირდება... და კიდევ: იყო აუცილებლად მრავალმხრივად განათლებული. განა ეს არ არის პროფესიონალიზმი? დღეს ეს აქსიომაა, უფრო მეტიც, ეს ზრდილობაა, რაც უფლებას გაძლევს იდგე სცენაზე და ასწავლო სხვას... და სხვა და სხვა... თუ ყველაფერი ის, რაც ზემოთ მოგახსენეთ, ნაწილობრივ მაინც სწორია, აი, მხოლოდ მაშინ იტყვიან ხელოვანზე, ჩვენთვის ახლობელიაო“.

აღსანიშნავია, რომ ეროსი მანჯგალაძემ ორი ტრაგედიული სახე შექმნა. ჯერ კიდევ ინსტიტუტში სწავლის დროს ოცნებობდა ივანე მრისხა-

ნის როლის შესრულებაზე, სოლოვიოვის პიესა „დიდ ხელმწიფეში“. ოცნება აუხდა. ეს იყო მისი პირველი ტრაგედიული როლი, პირველი ცდა ამ ქანრში საკუთარი შესაძლებლობების მოსინჯვისა. ამ სახესთან შერკინებას, ერთი მხრივ, ართულებდა ის გარემოება, რომ აკაკი ხორავამ დიდებულად განასახიერა ივანე მრისხანე, რის შემდეგაც ახალგაზრდა ყმაწვილს თავის თავში და მაცურებელში გარკვეული ბარიერის გადალახვა უნდა მოეხერხებინა, მაგრამ იგივე მიზეზი კიდევ უფრო საინტერესოა და მიმზიდველს ხდიდა ივანე მრისხანის სახესთან შეჭიდებას. მით უფრო აუცილებელი იყო იმ ნდობის გამართლება, აკაკი ხორავამ რომ გამოუცხადა ჯერ კიდევ 24-25 წლის ახალგაზრდა კაცს.

მოვესტეგებთ. ქართული საბჭოთა თეატრის ტიტანის აკაკი ხორავას სახელი ძვირფასია ქართული თეატრის, კულტურის, დამჯავებლებისათვის. მას, როგორც მსახიობს, უდიდესი წვლილი მიუძღვის რუსთაველის თეატრში გმირულ-რომანტიკული სტილის შექმნაში და შემდგომ. როგორც თეატრალური ინსტიტუტის დირექტორსა და თეატრის ხელმძღვანელს, რუსთაველის სახელობის თეატრის შემოქმედებით განვითარებაში. აღსანიშნავია, რომ ამ ბუმბერაზი ადამიანის სიყვარულითა და ნდობით სარგებლობდა ეროსი მანჯგალაძე ჯერ კიდევ თეატრალური ინსტიტუტის კედლებში, სადაც გამოცდილი მსახიობის თვალმა ივრძნო და ირწმუნა ახალგაზრდა ეროსი მანჯგალაძის დიდი შემოქმედებითი პოტენცია. მისი ყურადღება და ზრუნვა არც თეატრში მოკლებია ახალგაზრდა მსახიობს. 1955 წელს აკაკი ხორავას ეროსის მოკლე დახასიათებაში ჩაუწერია: „ეროსი აკაკის ძე მანჯგალაძე — ნიჭიერი ახალგაზრდაა, სკკპ წევრობის კანდიდატი. ფიჭვანაია“¹⁵. შემდგომ კი აკაკი ხორავამ, დიდი შემოქმედისა და პიროვნებისათვის დამახასიათებელი სიუხვით, გზა გაუხსნა ახალგაზრდა მსახიობს ისეთი „მაღალი“ ქანრის სიღრმეებისაკენ, როგორიც არის ტრაგედია.

პროფესორი ვ. კიკნაძე ეროსი მანჯგალაძის მიერ დიდი ხელმწიფის როლის შესრულების თაობაზე წერდა: „ეროსი მანჯგალაძის ხელმწიფე მთლიანი პიროვნებაა... სცენური სახის მთლიანობა უკარნახებს მსახიობს, ბოლომდე დარჩეს თავისი გმირის იდეალების ერთგული“. განსაკუთრებით დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა ხელმწიფის მიერ შვილის მოკვლის სცენა: „მას გულის სიღრმეიდან აღმოხდება „ივანე!“... ეს იყო სასოწარკვეთილებამდე მიღწეული მამის და უმეცვიდროდ დარჩენილი მეფის კენესა... ცხედართან დამხობილი მანჯგალაძე — ხელმწიფე შუისკის სტყევებს „შვილი მოჰკლა“ — შეშლილს თვალებით შესევდება. ეს სცენა

წამიერად რეპრის გენიალური ნახატის ასოციაციას იწვევს¹⁶.

ოიდიპოს მეფის როლი ეროსი მანჯგალაძემ მოგვიანებით ითავაშა. აქ მას პეტროქეობას უწევდნენ დიდოსტატები ა. ხორავა და ს. ზაქარიაძე. მიუხედავად ამისა, ახალგაზრდა მსახიობის სახე განსხვავდებოდა ხორავასა და ზაქარიაძის ოიდიპოსისაგან და ჰყავდა თავისი გულშემატკივრებიც და თავიანთმცემლებიც.

1958 წელს, მოსკოვში, ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების დღეებზე, რუსთაველის სახელობის თეატრმა ერთ-ერთ წარმოდგენად „ოიდიპოს მეფე“ უჩვენა. აი, რას წერდა ეროსის შესახებ „სოვეტსკოე ისტუსტო“: „იგი კარვად. თავისებურად, სწორედ რომ თავისებურად თამაშობს. მისი ოიდიპოსი ახალგაზრდა და მკვნებარეა, იგარანობა, რომ ცხოვრებაში გამოუცდელი. გულუბრუნად, პირდაპირი კაცია. მეფე არაა იდეალური ელის საფრთხეს და ენეცუბრებს ისე მოულოდნელად დააკადება თავს. როგორც ჭეჭა-ჭეხილი — მოწმენდილ ცაზე. ოიდიპოსი მთელი ენერგიით იცავს თავს და აი, უკვე იღუპება, ემორჩილება ბედს, ხელები ჩამოუყრია, მაგრამ სიმართლემ წაიწკ ვერ მოუღო ბოლო. მოწმენდილი ვაჟი იუსუსურ, დაბნეულ პავსეს პავსს, რომელიც მამაცურად ებრძვის ბედის სიმუხთლეს. ჩვენ გვჯერა, ამგვარი გარდასახვით მსახიობის მიერ ზოტკმესამული ისტორია კაცობრიობის ისტორიაა, კაცობრიობისა, რომელმაც შეიძინო სამყარო. მის თვალებს ბინდი ჩამოსცილდა, გაიფანტა ბავშვური ილუზიები, სამყარო გამოჩნდა მთელი თავისი შეუღამაზებელი ტრაგიკული ზეშარიტებით და ამ მწარე სინამდვილემ აღამიანი კი არ გათელა, არამედ კიდევ უფრო აღამაღლა“¹⁷.

დეკადის დროს მოსკოვში ეროსის ოიდიპოს მეფემ ისე ააღელვა იქაური სტუდენტები, რომ წარმოდგენის დამთავრების შემდეგ დიღხანს ელოდნენ მსახიობს და, ბოლოს, გულწრფელად გამოუტყდნენ: არ მოველოდით ასეთი სპექტაკლის ნახვას. ამიტომ არც ყვავილები წამოგვიღია, მაგრამ თაიგულის ნაცვლად, სიხარულისა და სიამოვნების ცრემლებს გიძღვნითო.

დმიტრი ალექსიძის რეჟისორული ხედვის, დაუშრეტელი ფანტაზიის შედეგად, ქართულ სცენაზე, რუსთაველის სახელობის თეატრში იშვა სამი ოიდიპოსი: „პირველი — მანჯგალაძე — პეროიკა ანტიკური კულტურისა, თავისი ბრწყინვალე შესრულებით, მეორე — ზაქარიაძე — მოუსვენარი, მკვნებარე, ტემპერამენტიანი მემბტიანე სოფოკლეს ტრაგედიისა, მომხიბლავი თავისი განცდებითა და ტრაგიზმით, ხოლო მესამე — ხორავა — მონუმენტური ქანდაკება ოიდიპოსისა, სულჩადგმული და აუ-

ღერებული გენიალური მოქანდაკის მიერ. ვაშა ასეთ თეატრს, ასეთ ერს!“¹⁸. ეროსი მანჯგალაძეს თითქოს იმთავითვე დაებედა ქართული სცენის ტიტანებთან შემოქმედებითი პაექრობა, რომელიც, მისი პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე, ყოველთვის იწვევდა პირველ შემსრულებელთა თანადგომასა და სიხარულს ეროსი მანჯგალაძის ქეშმარიტი ნიჭიერების გამო. მას, ცხადია, ძალზე ახარებდა წარმატება, მაგრამ თვითკონტროლის უნარს არ უკარგავდა და არასოდეს ივიწყებდა პარტნიორისა თუ რეჟისორის დამსახურებას. იგი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ოიდიპოსის სახეში ხედავდა ბედის ჭიდილში განადგურებულ, მაგრამ სულით მტკიცე ადამიანს, რომლის ამგვარ გადაწყვეტაშიაც დიდად დაეხმარა სპექტაკლის დამდგმელი რეჟისორი დიმიტრი ალექსიძე. მაშინ ეროსი 30 წლის იყო. შემდგომ მსახიობის რეპერტუარში აღარც ყოფილა ტრაგედიათა უნარის როლები. აქვე შევნიშნავთ, რომ ტრაგედიები, ამ უნარის შესაბამისი მასშტაბებით, აღარც დადგმულა თეატრში.

ეროსი მანჯგალაძის შემოქმედებაში სულ უფრო იმძლავრა მისწრაფებამ ტრაგიკომიკურისაკენ, ხოლო მის არსებაში დაუპყრობელ მწვერვალად რჩებოდა აკაკი ხორავას მიერვე დაპყრობილი სიმალღეები. დიდი მსახიობისადმი მიძღვნილ გამოსამშვიდობებელ ჭიტიყვაში ეროსი მანჯგალაძე აღნიშნავდა, რომ ხორავა „ჩვენს საუკუნეში, ყველა დანარჩენზე მეტად, პირველი ეზიარა ტრაგედიის მწვერვალებს და ამ უმაღლეს ხელოვნებას აზიარა თავისი ერი, თავისი ქვეყანა. ეს ის კაცია, რომელმაც ჩვენს საუკუნეში პირველმა შორს, რესპუბლიკის გარეთ, სხვა ხალხებს გააცნო ერის თეატრალური ნიჭი, ერის თვითმყოფადობა და ეს დიდება მთელი ქვეყნის უკიდრგანო სივრცეებს მოჰვინა. ეს ის კაცია, რომელმაც, აგერ, უკვე რამდენი წელია, ფეხი ჩამოდგა თავისი სათაყვანებელი თეატრის სცენიდან, მაგრამ მისი შეცვლა ვერავინ შეძლო, ვერავინ გაბედა“.

წარმოსადგეი გარეგნობა, აზოვანი აგებულება, ძლიერი, გულშიჩამწვდომი, თბილი ბარიტონი — ჩინებული ბუნებრივი მონაცემებია, ღმერთს რომ უხვად უბოძებია მსახიობისთვის. მაგრამ რამდენადაც აშკარაა და თვალში საცემი ეს მონაცემები, იმდენადვე საშიშია, თუკი ყოველივე საჭირო რეგისტრში არ ამეტყველდება. შინაგან სიცარიელეს ეს სასიკეთო გარეგნული მონაცემები ხომ კიდევ უფრო ააშკარავენ. და რაოდენ აუტანელი იქნებოდა ეს ხმა, რომ არა მდიდარი ინტონაცია, მეტყველების კულტურა, ქმედითი სიტყვის ფლობის უნარი. ეს კი თავისთავად და იოლად როდი მოსულა ეროსი მანჯგალაძის შემოქმედებითს ცხოვრებაში, მსახიობისა, რომელიც თანამედროვე ქართულ თეატრში სასცენო

მეტყველების ერთ-ერთ საუკეთესო ოსტატად ჩამოყალიბდა. რატომღაც ისე წარიმართა თეატრალური ხელოვნების გზა, რომ დღეს უმეტესად ბჭობენ ამა თუ იმ სახის ინტერპრეტაციაზე, გადაწყვეტის თავისებურებაზე, თეატრალური პირობითობის ენასა თუ მეტაფორულ აზროვნებაზე, პლასტიკასა და გარდასახვაზე და, ვინ იცის, კიდევ სამსახიობო ხელოვნების რომელ საკითხზე არა, მაგრამ ნაკლები ყურადღება ეთმობა სასცენო მეტყველების კულტურას — სამსახიობო ოსტატობის ამ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს, რომელიც თითქოსდა თავისთავად უნდა იგულისხმებოდეს, როდესაც საუბარია პროფესიონალი მსახიობის ხელოვნებაზე. ეროსი მანჯგალაძე გრძნობდა თანამედროვე სამსახიობო ხელოვნებაში ამ ნაკლს და არაერთხელ აღუნიშნავს გულისტკივილით: „ჩემი აზრით, გარდასახვა თავიდათავე ჰეშმარიტი სამსახიობო ნიჭისა, სადაც ასევე უდიდეს როლს თამაშობს მეტყველების კულტურა... არ იქნა და ქართველმა მსახიობებმა ვერ მივალწიეთ მაღალ პროფესიულ დონეს. „მაღალი“ რად გინდათ, ვერ მივალწიეთ საშუალო საერთაშორისო სტანდარტის დონეს... რომელ პროფესიონალიზმზეა ლაპარაკი, როცა სცენიდან, ღმერთმა უწყის, როგორი მეტყველება იფრქვევა მაყურებელთა დარბაზში. მხატვრულ მეტყველებაზე ხომ აღარაფერს ვამბობ, რისი და რა მხატვრული მეტყველება, დიქცია, უბრალო, ელემენტარული დიქციაც კი, რომელსაც კ. სტანისლავსკი „მსახიობის ზრდილობას“ უწოდებდა, მთლად სავალალოდ გამოიყურება. ახლა ხმა! ცუდ ხმას, ხმის ცუდ ტემბრს მხოლოდ დიდ მსახიობს აპატიებს მაყურებელი. კარგსა და საშუალოს — არა და არა!... თითქმის არც ერთ რეცენზიაში არ არსებობს არც ერთი სტრიქონი სცენური მეტყველების, ხმის, საერთოდ, მხატვრული მეტყველების როლის შესახებ თეატრში...“¹⁹

სწორედ მეტყველების კულტურის მაღალი ოსტატობის გამოცაა, რომ ეროსი მანჯგალაძის კეთილშობილი, ძლიერი და, იმავე დროს, ზავდროვანი, ლამაზი ტემბრის ხმა ხან ოდიშპოსის გულისგამგმირავ ტრაველიას გვიმხელს, ხან ივანე მრისხანის სულის თავზარდამცემ გმინვას, ლოპესის, მიწიერი სიამტკბილობისათვის გაჩენილი სულიერი მამის თვალთმაქცობას, ხანაც არუთინ ზიზნიშოვის ვაჭრულ სულს, თვითდაჯერებული კნიაზ ფანტიევის პომპეზურ თავგადასავალს და, ვინ მოთვლის, კიდევ რამდენი სახისას. თავად მსახიობი სამსახიობო ოსტატობაში უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა სიტყვის ძალას. მისი მეტყველება ყოველთვის ცოცხალი იყო ქმედითი სიტყვით, მდიდარი ქვეტექსტით, მრავალფეროვანი ინტონაციით. ახლებურად დასმული პაუზები, ზუსტი მახვილები სახის სწორედ ეროსი-

სეული ინტერპრეტაციის გასაღებს იძლეოდა.

„...ერთი წუთითაც არ მშორდება ოცნება,“ თეატრში ან ეკრანზე ისეთი როლის შესრულებისა, რომელშიც თანაბარი ძალით იქნება მოქცეული ტრაგედია და კომედიური ელემენტები, ერთდროულად. ერთ პენსიაში, ტრაგედიაში. თანაც არ დაგვიწყდეთ, რომ ეს პიესა უნდა იყოს თანამედროვე თავისი არსითა და მოქმედების დროის მიხედვით. აი, ეს იყო. არის და იქნება ჩემი ოცნების როლი“²⁰, — ამბობდა ერთჯანვრის მანჯაღაი. სხვაგან კი აღნიშნავდა, მათიას კლაუზენის სახეზე ეოცნებო. პაუტმანის პიესიდან. სირანოს როლსაც ასახელებდა და იქვე დასძენდა, უნჯობესი იქნებოდა სირანოც და კლაუზენიც რომ ქართველები ყოფილიყვნენ. ქართულ დრამატურგიაში იყოს ასეთი ძლიერი პიესები. მსახიობის ეს ოცნება არ განხორციელებულა, მაგრამ ტრაგიკომედიის ჟანრში ვაცოცხლებულმა რამდენიმე სახემ მართლაც ცხადყო მსახიობის ნიერ ამ კონტრასტულ ჟანრთა პარამონიული შერწყმით შექმნილ სახეთა მომხიბვლელობა, თავისებური, ეროსიკული რბილი იუმორი და უქნა. ღრმა განცლა.

ერთ-ერთი ასეთი სახე იყო ბოცო გ. ხუხაშვილის პიესა „ზღვის შვილებში“ (მ. თუმანიშვილის დადგმა, 1961 წელი). რეჟისორი და დამდგმელი კოლექტივი თანამედროვეობაში ეძებდნენ გმირულსა და რომანტიკულს. ეძებდნენ როგორც დრამატული ნაწარმოების ახალ შინაარსში, ისე მისი სცენური გამოხატვის ფორმაში. „ჩემი ოცნებაა ქართული სპექტაკლის დადგმა, დიდი, მასშტაბური ხასიათებით, სადაც გმირები მოქმედებენ ქართული ხასიათის ლოგიკით, მაგრამ მათი მოქმედებების მიზეზი ზოგადკაცობრიულია. მსურს, რომ სხვა ქვეყნის მკითხველმა სცენაზე ხანჯლისა და ნაბდის გარეშე იგრძნოს ჩემი ხალხის დიდი წარსული“²¹, — აღნიშნავდა მ. თუმანიშვილი. სპექტაკლში რეჟისორი შეეცადა ფსიქოლოგიური დამაჯერებლობით გამოეხატა ომში დაღუპული ახალგაზრდობის რომანტიკული მისწრაფებები. თაობათა ცვლაში გამჟღავნებული იყო სიკეთის, უკვდავების იდეა, რასაც რეჟისორი გამოხატავდა სიმბოლური განზოგადებით. გ. ხუხაშვილის პიესის თეატრის რეპერტუარში მიღების საკითხს ასე ივსონებს პროფესორი ვ. კიკნაძე, რომელიც იმხანად თეატრის სალიტერატურო ნაწილის გამგე იყო: „გ. ხუხაშვილმა „ზღვის შვილების“ პირველი ვარიანტი წამიკითხა. ბოცოს როლზე ეროსი იქნებოდა კარგი. ჯერ რეჟისორი შეირჩეს და მსახიობზე მერე ვილაპარაკეთ-მეთქი, — ვუთხარი მე... პიესა მიხეილ თუმანიშვილს გავაცანი. მიშამ უცებ „ჩაავლო“ პიესის ფორმას, დასმა მიიღო პიესა. მ. თუმანიშვილმა

ბოცოს როლი ერ. მანჯგალაძეს მიანდო... იგი გულმოდგინედ შეუდგა რეპეტიციებს. პოეტური სიმბოლოდ ქცეული სახე მოსვენებას არ აძლევდა. მ. თუმანიშვილი ჭიუტად ძერწავდა ყოველ დეტალს, ეროსის უნდა შეექმნა „რეალისტური სიმბოლო“. მას წინააღმდეგობრიობა ტანჯავდა. ერთხელ, მეორე თუ მესამე გენერალური რეპეტიციის შემდეგ, ეროსი ჩემს პატარა ოთახში შემოვიდა, ვკითხე, — როგორ არის შენი ბოცო-მეთქი, არ ვიციო, — მიპასუხა. ფართოდ გახელილი თვალები ოდნავ მოჭუტა და მორცხვად დააყოლა, — მგონი, რაღაცას მიაგენიო“²².

მ. თუმანიშვილის ეს სპექტაკლიც ომის თემას ეხებოდა და, მსგავსად ფუჩიკის ნაწარმოებისა „აღამიანებო, იყავით ფხიზლად!“, რეჟისორი ცდილობდა ფსიქოლოგიური სიმართლით წარმოეჩინა ომში დაღუპულთა რომანტიკული ბუნება. მაყურებელი მიჰყვებოდა მოხუცი მეზღვაურის ბოცოს ცხოვრების გზას და ამ გზაზე თაობათა მონაცვლეობის რთულ პროცესში იზადებოდა განზოგადებამდე აყვანილი კეთილი საქმის უკვდავების იდეა.

მსახიობებს თავიანთი პერსონაჟების როგორც ყმაწვილობის, ისე ჭარმაგი ასაკიც უნდა განესახიერებინათ. ეს გარკვეულ სირთულეებს ქმნიდა, მაგრამ სპექტაკლის იდეის გამოკვეთაში, მისი პოეტური სულის წარმოჩენასა და სიკეთის მემკვიდრეობით გადაცემის აზრის გამოხატვაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა სწორედ ბოცოს, რომელიც ჭართველი კაცის ხასიათის დამაჯერებელი, ახლობელი და, ამავე დროს, პოეტურად ამაღლებული სახეც უნდა ყოფილიყო.

მხრებში ოდნავ მოხრილი, ხელში განუყრელი ჩიბუხით, შორსმჭვრეტელი მოჭუტული თვალებით შესცქერის ბოცო ზღვას, რომლის ტალღები სცენაზე გადაჭიმულ ეკრანს აწყდება. ზღვამ — ცხოვრებამ, უმოწყალოდ შთანთქა ომში წასული მისი გურიკა. ამ ზღვის ტალღები არყევენ კატარას, რომელსაც „იმედი“ ეწოდება. ზღვის შხუილსა და ტყვიამფრქვევების კაკანში ხელიხელგადაჭდობილი, წრედ შეკრული მეზღვაურები მტრის რისხვად წარმოჩნდებიან. ბოცოს შინაგანი ხილვები წარსულიდან გამოიხმოვს გმირთა სახეებს... ბოცო შესცქერის ზღვას, არაერთი ბრძოლისა თუ გმირობის მოწმეს, რომელიც ანდამატური ძალით იზიდავს მის სისხლსა და ხორცს — შვილიშვილს. იგი ნუგეშითა და შიშით, სიხარულითა და სევდით, ცრემლნარევი ტკივილით, მაგრამ უკომპრომისოდ უშვებს ზღვაში პატარა გურიკას მამის „იმედის“ გადასარჩენად. ბოცოს ნაღვლიანი სახე იმედის სხივით კაშკაშდება, მისი სიყვარულით გაუღნითილი ხმა ნუგეშს სცემს ტალღებსშეჭიდებულ შვილიშვილს. „გურიკა, ბაბუ, გუ-

რიკა, ბაბუ!“ ლოცვა-ვედრებასავით გაისმის და თვალხილულსა ხდის დაღუპული თაობის გმირული ცხოვრების უკვდავების მეტყველ მეტაფორას.

ეროსი მანჯგალაძე საოცარი სიფაქიზითა და განცდის დრამატული სიძლიერით ავლენდა ბოცოს გულისთქმას დაღუპული შვილის მოგონების ჟამს. ცხოვრებისაგან გამობრძმედილმა, ნაცემ-ნაგვემმა ბოცომ ზღვას შეაღია სიცოცხლე, იმედის თვალთ შეჰყურებს ზღვისადმი ასეთივე ტრფიალით შეპყრობილ შვილიშვილს. კეთილი მომავლის იმედით მიდის ამ ქვეყნიდან, თვითონაც სიკეთის მთესველი.

ის, რომ ეროსი მანჯგალაძეს ეხერხებოდა კეთილი, ლირიკული პერსონაჟის განხორციელება, ჯერ კიდევ პეშეკის სახემ ცხადყო, რამაც კიდევ უფრო მძაფრად იჩინა თავი ბოცოს სახეში. ბოცო და პეშეკი დაბრძნებული მოხუცები არიან, ბევრი ჰირ-ვარამი გამოუვლიათ, და მაინც შეუნარჩუნებიათ რომანტიკული სული, სიკეთის გამარჯვების რწმენა. პეშეკი ვერ მალავს სიყვარულსა და მწუხარებას, ბოცო კი, მიუხედავად შინაგანი მღელვარებისა, თავშეკავებულია, გრძნობების აშკარა გამოხატვას თავს არიდებს.

ეროსი მანჯგალაძეს ჰქონდა რიტმის შესანიშნავი გრძნობა. როგორც ცნობილია, რიტმს ხშირად მელოდიას ადარებენ, ხოლო „მსახიობი, რომელიც რიტმს დაეუფლა, ისე შეიგრძნობს გრძნობათა მონაცვლეობას, როგორც შინაგანი მელოდიის მოძრაობას“. სწორედ ეს შინაგანი მელოდია დაგვანახა ეროსი მანჯგალაძემ ბოცოს სახეში. სცენაში „ნავთის რიგი“, განსაკუთრებული ემოციურობით გამოირჩეოდა ბოცოს ტრაგიკული მონოლოგი.

ბედნიერია მსახიობი. აქტიორული ხელოვნების მეშვეობით უნარი შესწევს ათასი ადამიანის ცხოვრებით იცხოვროს, სხვადასხვა ასაკისა და ეროვნების, გულისა და გონების, სინდისის ადამიანის ათასნაირი სახით გაიაროს რამდენიმე ადამიანის ცხოვრების გზა.

ეროსი მანჯგალაძემ მხოლოდ 57 წლამდე იცოცხლა, მაგრამ გვინახავს ხანშიშესულიც და მოხუციც. არ გვავიწყდება ბოცო — მანჯგალაძე, ლოპესი — მანჯგალაძე, ფუჩიკი — მანჯგალაძე, და, ვინ მოთვლის, კიდევ...

ე. მანჯგალაძის რეპერტუარში ნაკლებად არის მიჯნურთა სახეები. ამ მხრივ გამოჩაყლის წარმოადგენს სერგეის სახე გ. არბუზოვის პიესიდან „ისინი შეხვდნენ ერთმანეთს“, რომელიც რუსთაველის სახელობის თეატრში მ. თუმანიშვილმა განახორციელა. უკომპრომისობა, ადამიანური

კეთილშობილება, ტემპერამენტი და სიფაქიზე გრძნობათა გამოხატვაში ახასიათებდა ე. მანჯგალაძის პიროვნებასაც და შემოქმედებასაც. სწორედ ამ თვისებებმა იჩინეს თავი სერგეის სახეში.

„მსახიობს განსაკუთრებული ოსტატობით მიჰყავდა ვალიასა და სერგეის კინოდან გამოსვლის სცენა. აქ სერგეი კეთილშობილებით, გაუმხელელი სევდითა და სინაზით მოხიზლავს ვალიას. სერგეი გასაოცარი სითბოთი, სიწმინდით, ბუნებრივი სირბილით თითქოს ნელა ათმობინებს ვალიას ძველ ჩვევებს... მსახიობი მეტად ფაქიზად ხსნის ამ აღამიანის სულიერ კდემამოსილებას. მისი მომხიზვლელობა, თითქოს დაბნეულობა, მოქმედებს მის გარშემოყოფებზე, განსაკუთრებით ვალიაზე... სერგეის დიდი სიყვარულის პირისპირ ვალია სრულიად შეიცვლება“²³.

ეროსი მანჯგალაძეს თავისი შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე არაერთგზის შეუცვლია აკაკი ხორავა და ვასაძე მათს საუკეთესო როლებში, და მსახიობს არ შეუტყუებია თავი. მას სერგო ზაქარიაძის შეცვლაც მოუხდა რ. სტურუასა და თ. ჩხეიძის სპექტაკლში „სამანიშვილის დედინაცვალი“. მართალია, მსახიობს სულ რამდენიმეჯერ მოუხდა ბეკინა სამანიშვილის განსახიერება, მაგრამ ეს ფაქტი ყურადღებას არ ანელებს ამ სახისადმი. სპექტაკლ „სამანიშვილის დედინაცვალში“ ხომ დ. კლდიაშვილის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი თვისება — „ღიმილი ცრემლს მიღმა“ — საუკეთესოდ გამოხატა სერგო ზაქარიაძემ, რომლის გმირიც ასე შეიყვარა და შეისისხლხორცა მაყურებელმა.

ერ. მანჯგალაძეს მოუხდა მზა სპექტაკლში, არაერთგზის გათამაშებულ სპექტაკლში. შესვლა და თან იმ ბარიერის გადალახვა, ბეკინა — ზაქარიაძის დიდებული სახე რომ კარნახობდა, მეორე მხრივ, უბრალო ამოცანა როდი იყო მისეული ბეკინას სახის შექმნა, რომელიც ორგანული უნდა გამხდარიყო თ. ჩხეიძისა და რ. სტურუას სპექტაკლისთვის.

მსახიობმა მიაღწია დასახულ მიზანს. ეროსის ბეკინა ცოტა ახირებული იყო, ცოტა ზედმეტად გულუბრყვილოც — თავისი ასაკისათვის. იგი მოსიყვარულე მამაც იყო და ახირებული მოხუციც, მზრუნველი მამამთილიც და მზრუნველობით განებვიერებული ბავშვივით ბერიაკიც.

მსახიობი ხაზს უსვამდა ბეკინას შენიღბულ სიხარულს ქალის შესაძლო მოტაცების გამო. სპექტაკლის ფინალში დაუფიწყარი იყო ძალდაუტანებელი და უზადო ღიმილი ბეკინა — მანჯგალაძისა, მისი უსასოოდ გაშლილი ხელები, გულუბრყვილო, შეძრწუნებული მოხუცი — ბავშვის იერით, რომელსაც ბედისწერამ შვილი აჩუქა და სიცოცხლე წაართვა.

მსახიობი ოსტატურად წარმართავდა პირველ დიალოგს პლატონთან.

ბეკინა — მანჯგალაძე თავდაპირველად გულწრფელად გამოხატავდა თავის გულუბრყვილო გაოცებას პლატონის აღშფოთების გამო — ცოლის შერთვასთან დაკავშირებით. ცოტა ხანში კი მიუხედავად შვილს და შერცხვა, ჩაუკერდა, რას ამბობს პლატონი „ხუმრობა-ხუმრობაში“, და ნირწამხდარი წარმოთქვამდა: „რალა დროს ჩემი შვილია, შე კაცო“... იგი ვითომდა ეჩხუბებოდა, თან, უხერხულობაში ჩავარდნილი, თითქოს საიდუმლოს ანდობსო, ამშვიდებდა პლატონს, თითქოსდა ყველაფერს ნუ მათქმევინებო. ყურადღება ოჯახის საზრუნავზე გადაჰქონდა — ქალი მელანოს დაეხმარებო, ბოლოს კი ბეკინას სიტყვები: „გარწმუნებთ, პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, თქვენ არაფერი დაგიშავდეთ და წაგიხდეთ“, — უფრო ფიცს ჰკავდა, ვიდრე მამა-შვილის მოლაპარაკებას.

„როლი, რომელიც ბრწყინვალედ უნდა შესრულდეს — ეს გვაღია, ეროსის შესრულებით!!

ღამილოცნიხარ!!

შენი მარიამი — მედიკო.

პირველი რეპეტიცია 1967 21/II“

ეს წარწერა ამშვენებს ერ. მანჯგალაძის ხელით გადაწერილ გვადი ბიგვას როლის თავფურცელს. იქვე მიწერილია სპექტაკლისა და გვადის როლის ზეამოცანა „პირიმიამ სისხლი არ უნდა ნახოს. გვადის გამჟოლი მოქმედება: მინდა როგორმე გამოვძვრე, ვიპოვო გამოსავალი შექმნილი მდგომარეობიდან, რა ვქნა, როგორ და რა ჩატენო პირში ხუთ ობოლს...“

ლეო ქიაჩელის რომანი „გვადი ბიგვა“ ასახავს 30-იანი წლების სოფლის ცხოვრებას, ძველსა და ახალს შორის ბრძოლას. შეძლებულ, საშუალო და არაფრის მქონე გლეხებს სხვადასხვა დამოკიდებულება ჰქონდათ კოლექტივიზაციის საკითხთან. სწორედ ეს ინტერესთა ბრძოლა და ახლის გამარჯვება გვიჩვენა ლეო ქიაჩელმა.

მიხეილ თუმანიშვილი, პროზაული ნაწარმოების სასცენო ენაზე გადმოტანისას, დაინტერესდა არაფრის მქონე „პატარა ადამიანის“ — გვადი ბიგვას პიროვნებით. რეჟისორისთვის მთავარია ამ სიტუაციაში გახსნას მისი ფსიქოლოგია, სულიერი სამყარო. ამიტომ რომანის ცენტრალური ფიგურა — გვადი სპექტაკლში კიდევ უფრო წინა პლანზე იყო წამოწეული.

„კაი გამარჯობა!“ — ამბობს გვადი და ფეხათრევით, უხერხულად, ჭურდულად მოიპარება ორდობეში. წინდებზე დახეული ქალამნები აცვია, გაცვეთილ პერანგსა და ახალუხზე ბაწარი შემოუჭერია. „კიდო გაგიმარჯოთ!“ — მორცხვად თუ შეშინებული ამბობს პირში თითჩაჩრილი, იკრი-

კება, თვალეზი აქეთ-იქით გაურბის, მისი მოძრაობა, გამოხედვა, ხმა ფლური და მლიქვნელური.

ეროსიმ გვაღი მხლალ, ზარმაც, ბეჩაე კაცად წარმოგვიდგინა, რომელსაც ყველასი ეშინია — მეზობლებისაც და საკუთარი შვილებისაც. გასაწყლებული გვაღი სხვას ხელებში შეჰყურებს და ცდილობს ლელო იოლი გზით გაიტანოს, მაგრამ წერილშვილის პატრონი, მოსიყვარულე მამა და გაჰირვებას ვერაფრით აღწევს თავს. ამის მიზეზი კი ისაა, რომ ცხოვრებისა და ადამიანების მიმართ უნდობლადაა განწყობილი. „ჩემო ბიძიკო, ამ ორპირ ადამიანებთან ლელოს გატანა ტყუილებითა და მამაძალობით თუ შეიძლება“, ამბობს გვაღი და შრომას შეგნებულად არიდებს თავს, მაგრამ საკუთარ თავს მაინც ვერ უსხლტება ხელიდან — აწუხებს დანაშაულის გრძნობა.

ყველაზე დანაშავედ მაინც შვილებისა და მარიამის წინაშე გრძნობს თავს, რადგან ყველაზე მეტად ისინი უყვარს, პატივს სცემს მარიამს. იტანჯება, როცა მათ ატყუებს და სახლიდან ქურდულად მიაქვს მანდარინი ბაზარში გასაყიდად. თვითონაც გრძნობს საკუთარ სიბრძივეს, როცა არჩილ ფორია ამფსონებითურთ დაერევა მის მანდარინს, სულელურ მდგომარეობაში ჩაყარდნის, ცალკუბად პატიყებს მათ, — მიირთვით, ბატონო, თქვენზე უკეთესი ვინ მიირთმევსო. აქ ყელში ბოღმამოზენილი გვაღისთვის სიმღერა ერთადერთი ნიღაბია, რათა არ დაანახოს სხვებს თავისი სულიერი მდგომარეობა. გვაღი — მანჯგალაძე იწყებს მეგრულ სიმღერას. იგი თვალდახუჭული მღერის, მაგრამ დროდადრო მაინც ხედავს, როგორ ავლებენ მუსრს მის ავლა-დიდებას. ამ სიმღერაში იგრძნობა არჩილ ფორიასადმი ბრანიც და საკუთარი თავისადმი საყვედურიც, უსუსურობა, საკუთარი არარაობის შეგრძნება, სიმღერასაც თანდათან ცრემლნარევი ხმა შეეპარება.

ეროსი მანჯგალაძის დიდებული ხმა და სიმღერა ერთობ დიდ სიამოვნებას ანიჭებდა მაყურებელს. შემდეგ კი გვაღი ცეკვას იწყებს. გაცხარებით უსვამს ფეხებს ფორიას ტაშზე: ეგებ ფული მისცეს, შვილებს ფეხსაცმელი უყიდოს და ამით გამოსისყიდოს დანაშაული მათ წინაშე.

გვაღი თავისებურად ოჯახის კეთილდღეობაზე მზრუნველიცაა. იმიტომ თანხმდება ფორიას მაქინაციებში მონაწილეობის მიღებაზე, რომ სამაგიეროდ მისგან სალანდიას ფურ-კამეჩს მიიღებს. ფურ-კამეჩი კი მას გამდიდრების წყაროდ მიუჩნევია. გვაღი მეოცნებე კაცია და ის წარმოიდგენს, როგორ ავსებს დოვლათით ფურ-კამეჩი მის ოჯახს. ის ჰაერში აშენებს სასახლეებსა და ციხე-კოშკებს. თვით ისე სჯერა და ნათლად

ხედავს ყოველივეს, რომ უბედნიერეს ადამიანად გრძნობს თავს, თან-
დათან აზარტში შედის და კიდევ უფრო გატაცებით ხატავს მშვენიერ
სურათებს.

ამ სცენაში ისე უსაზღვროდ იშლებოდა ეროსი მანჯგალადის შემოქ-
მელებითი ფანტაზია, იუმორი, ისეთი მდიდარი იყო ინტონაციებითა და
ქესტებით, მიმიკით, რომ შეუძლებელია ამდენი სხვადასხვა ნიუანსის, დე-
ტალის აღწერა, მით უფრო, რომ იმპროვიზაციის უნარის მქონე მსახი-
ობი თითქმის ყოველ სპექტაკლზე სხვადასხვაგვარად წარმოადგენდა გვა-
დის „გამდიდრების“ სცენას.

ე. მანჯგალადის გვადის სიყვარულიც შეეძლო. მისი გრძნობა მარია-
მისადმი ძალზე ფაქიზი და მოკრძალებულია, რომანტიკულიც კი. ის მხო-
ლოდ ოცნებაში თუ წარმოიდგენს თავის ბედნიერებას და აი, ერთხელ,
ოცნებაში წასულს, თითქოს ჩაესმის, როგორ ჩასჩურჩულებს მარიამი მე-
გრულ სატრფიალო ლექსს, ანდა... საოცნებო მარიამი უკვე მის ოჯახში
ფუსფუსებს. გვადი ეზოში ისვენებს, სახლიდან კი მარიამი უხმობს: „გვა-
დი, სადილი მზადაა. არ გესმის, კაცო?“ გვადი კი ზღაზვნით უპასუხებს:
„მოვდივარ, მოვდივარ, ოოხ!“ ასეთია, მისი წარმოდგენით, ოჯახური ცხოვ-
რების ერთ-ერთი იდილიური სურათი.

ე. მანჯგალადის გვადი საინტერესო ადამიანია. ის თავისებურად გამ-
ჭრიახიცაა და ეშმაკიც, მოხერხებულებიც, მას არაფერი გამოეპარება, მაგ-
რამ არ იმჩნევს, რომ შეგუებულია უსაქმურ ცხოვრებას და ამას თავისი
„ფილოსოფიით“ ამართლებს. ამიტომ ცდილობს შეეწყოს ცხოვრების დი-
ნებას, მაგრამ კრების შემდეგ ყველაფერი იცვლება მის გრძნობებსა და
გონებაში.

კრებაზე გვადის კომისიის წევრად ირჩევენ. ბიგვა, რომელსაც აქამ-
დე არაფრად ავლებდნენ, ადამიანად ჩათვალეს, დააფასეს, პასუხისმგებ-
ლობა დააკისრეს. ამან საკუთარ თავალში აამაღლა გვადი. მასში შინაგა-
ნად თითქოს რაღაც შეიცვალა კიდევ. გვადის უკვე ეუხერხულება და-
კერებული, გახუნებული ტანისამოსი. იგი იცვამს ქორწინების ღროინ-
დელ ჩოხა-ახალუხს, აწყობს მომავლის გეგმებს, მარიამს სიყვარულს გა-
უმჟღავნებს და პირობას აძლევს, რომ ამიერიდან ხელს მოკიდებს შრო-
მას. სწორედ ამ ღროს მოაკითხავს ფორია დახმარებისათვის, მაგრამ გვადი
ძველი გვადი აღარაა. იგი ფორიას შემდეგი სიტყვებით ისტუმრებს:
„გაფრთხილებ და გამიგონე! ჩემმა ბარდლუნამ არ გაგიგოს აქ ყოფნა,
თორემ...“ გვადი, რომელიც ფორიას ნება-სურვილზე ცეკვავდა, ახლა
უბრძანებს და ემუქრება კიდევ მას, მაგრამ არც ამით კმაყოფილდება.

გვადი კარგად იცნობს ფორიას. ამიტომ დაედევნება კიდევაც მას, რომ ხელი შეუშალოს მავნებლობაში. ამ ბრძოლაში შემოაყვდება მტერი.

თუ დავაკვირდებით მსახიობის მიერ გვადის სახის განვითარების ხაზს, შევნიშნავთ, რომ პროტესტი ბოროტების წინააღმდეგ — ფორიასადმი მიმართული — ყოველთვის იყო გვადის ბუნებაში, მაგრამ თავდაპირველად ძალზე პასიურად. ეს ჩანს არჩილ ფორიასთან შეხვედრისას, „მან-დარინების“ სცენაში, სადაც იგრძნობა გვადის ერთგვარი სურვილი წინააღმდეგობის გაწევისა, მაგრამ იგი მაღავს და ახშობს ამ გრძნობას. პროტესტის ძალა იზრდება „ხურჯინის“ სცენაში, როცა გვადი აღარ სჯერდება ხურჯინის მოტანისათვის ფორიასაგან მიღებულ გასამრჯელოს და კიდევაც გამოთქვამს ხმაშლით თავის უკმაყოფილებას, თუმცა ბოლოს მაინც იღებს მას. ორივე ეპიზოდში გამოხატული პროტესტი გვადის პირადი ინტერესებიდან გამომდინარეობს. ამის შემდეგ ირჩევენ გვადის კომისიის წევრად. კრებამ დიდი აფორიაქება გამოიწვია მის სულში, გაუღვიძა თავმოყვარეობა, სიამაყე, პასუხისმგებლობის გრძნობა, გაახსენა ადამიანის მოვალეობა ხალხის წინაშე. გვადის დაებადა სურვილი თავისი ცხოვრების შეცვლისა, ამიტომ საბოლოოდ ძლიერი და მტკიცეა მისი უარი ფორიასადმი. რა თქმა უნდა, გვადი მთლიანად ასე მოკლედ დროში ვერ შეიცვლებოდა, კიდევ დიდხანს გაჰყვებოდა ისეთი თვისებები; რაც მის იდეალს უკვე აღარ შეეფერებოდა, მაგრამ ეროსი მანჯგალაძემ დიდი დამაჯერებლობით დახატა გვადის სახეში ახალი ადამიანის გაღვიძების პირველი წამი.

ეროსი მანჯგალაძემ ლ. ქიაჩელის გვადი ბიგვა მრავალი ფერით გააცოცხლა, ამეტყველა. სხვადასხვა კუთხიდან დაგვანახა გვადის სამყარო. გვიჩვენა მისი სიყვარულიცა და სიეშმაკეც, სიძლიერეცა და სისუსტეც. სახის მრავალპლანიანობამ მსახიობისაგან მოითხოვა ღირიზში და დრამატიზმი, რომანტიზმიცა და ფანტაზიის ძალა, იმპროვიზაციის უნარი. ერთი სიტყვით, ამ სახეში თითქმის თავი მოიყარა და ახლებურად გამომჟღავნა ეროსი მანჯგალაძის მიერ აქამდე სხვადასხვა როლში გამოვლენილი თვისებები.

მსახიობი ღრმად ჩასწვდა პატარა, დაბეჩავებული ადამიანის შინაგან სამყაროს, შეუნიღბავად დაგვანახა მისი უარყოფითი მხარეები, მაგრამ გმირის კოლორიტული და დასამახსოვრებელი სახე სწორედ იმით შექმნა, რომ პატარა კაცში დიდი სიკეთე და სიცოცხლისუნარიანობა აღმოაჩინა.

გვადი ბიგვას სცენაზე გაცოცხლებას წინ დიდი მუშაობა, შემოქმე-

დებიტით ძიებებით აღსავსე გზა უძღოდა. დამდგმელი რეჟისორი მ. თუ-
მანიშვილი თავდაპირველად საგონებელშიც კი ჩავარდა, რადგან მისი
სიტყვები, ახსნა-განმარტებები თითქოს წყალში იყრებოდა. მაგრამ მე-
ორე დღეს, რეპეტიციაზე ირკვეოდა ხოლმე, რომ ყველაზე მეტი ამ სა-
უბრებიდან აუთვისებია ეროსი მანჯგალაძეს. იგი პირველივე რეპეტი-
ციიდან არ იშორებდა გვადის ქუდს, პერანგს, ქალამნებს. პრემიერამდე
მას ქალამნები კიდევაც შემოაცვდა და შეკეთება დასჭირდა. „სპექტაკლ-
ზე მუშაობის დასასრულს, დაახლოებით აპრილის ბოლოს, ძალზე გულ-
ჩათხრობილი დადიოდა ე. მანჯგალაძე თეატრში, ჩვეულებრივად გულ-
თბილი, იშვიათად ილიმებოდა, ხალხს გაუბოდა. ყველაზე ადრე ამოდი-
ოდა სარეპეტიციო ოთახში. იქ პირობითი დეკორაცია უკვე იდგა. ხში-
რად ჩამოჯდებოდა ხოლმე მორზე, ხურჯინს მოსინჯავდა, ხან ერთ დე-
ტალს მოკიდებდა ხელს, ხან მეორეს. როგორც კი სხვა მსახიობები მო-
ვიდოდნენ, ახალ გაზეთს გაშლიდა და რეჟისორის მოლოდინში კუთხეში
ჩამოჯდებოდა“²⁵.

დღეს გვაღი ბიგვას სცენური სახე ერთ-ერთი საინტერესო ფურცე-
ლია ქართული აქტიორული ხელოვნების ისტორიაში, ხოლო თავად
ე. მანჯგალაძისათვის ერთ-ერთი ყველაზე საყვარელი როლი იყო.

მსახიობმა შეძლო ქართველი მკითხველისა და მაყურებლისათვის ჯერ
კიდევ სკოლის მერხიდან კარგად ნაცნობი ლიტერატურული სახე დამა-
ჯერებელი და ამალეღვებელი, ახლებური და მაინც ქიაჩელისეული გვა-
დი ბიგვა გაეცოცხლებინა სცენაზე.

ეროსი მანჯგალაძე ყოველთვის დიდი გულისყურით ეკიდებოდა თე-
ატრის სარეპერტუარო პორტფელში არსებულ ქართულ დრამატურგიას.
იგი თეატრის სამხატვრო საბჭოს სხდომებზე ყოველთვის აქტიურად გა-
მოხატავდა თავის დამოკიდებულებას ამა თუ იმ დრამატურგიული ნაწარ-
მოების მიმართ. ი. ვაკელის „აპრაქუნე ჰიმშიმელის“ კითხვა-განხილვისას
ამბობდა: „პიესა კარგია, ვფიქრობ, მუშაობისას უფრო დაიხვეწება. პიე-
სა ძალზე ქმედითია და, ამდენად, მისი სცენური მხარე ეჭვს არ იწვევს.
საჭირო იქნება ზოგიერთი არაესთეტიკური გამოთქმისაგან განთავისუფ-
ლება“. სხვაგან კი სხვა პიესის თაობაზე აღნიშნავს: „პიესა არ მომეწო-
ნა, სახეები არასცენურია, არაა მოქმედება. აქ უფრო მსჯელობებია“. ან-
და, „ძალიან ინტიმური ნაწარმოებია, ალელეგებს მაყურებელს?“ მან იმ-
თავითვე მხარი დაუჭირა თეატრში გ. ხუხაშვილის „ზღვის შვილების“
დადგმას. „მომხიბლავი, დამაფიქრებელი პიესაა. იგი უნდა დადგას თეატ-
რმა“, — აღნიშნავდა მსახიობი პიესის კითხვა-განხილვაზე 1961 წელს. იგი

აღფრთვანებით უჭერდა მხარს ა. სულაყურის „წყალდიდობასაც“. „ეს ძალიან ფაქიზი და ღრმა შინაარსის ნაწარმოებია. ყველა სახე დასრულებულია და მხატვრულად ძლიერი. საჭიროა ახლავე დაიწყონ პიესაზე მუშაობა“²⁶. მსახიობისთვის, ისევე როგორც ბევრი ქართველი თეატრალური მოღვაწისათვის, თანამედროვე ქართული დრამატურგია განსაკუთრებული ზრუნვისა და ფიქრის საგანს წარმოადგენდა. „ამოქაჩეთ, ამოსწიეთ ჩვენი პროზისა და პოეზიის ღონემდე ჩვენი დრამატურგია და ქართული თეატრის განვითარების გზები გარანტირებული იქნება“²⁷, — აღნიშნავდა მსახიობი. ქართულ პროზასა და პოეზიას იგი ჩინებულად იცნობდა. მსახიობი პროტესტს უცხადებდა პიესების გადმოქართულების პრაქტიკას, რადგან „უბედურ მსახიობს უჭირს, აწუხებს და აღაშფოთებს კიდეც ყალბი და უჩვეულო სიტუაციები“. იგი არასაიმედოდ მიიჩნევდა ცნობილი პროზაული ნაწარმოებების ინსცენირების გზასაც. რადგან „ცხადზე უცხადესია, რომ ბოლოს და ბოლოს, მწერალიც და ნაწარმოებიც წაგებული რჩებიან, არადა, მეორე უბედურებაა — თუ მწერლობამ პირი შეკრა და თეატრებს ზურგი აქცია, მაშინ რაღა გვეშველება? აი, სწორედ მაშინ უნდა მოვიძიოთ არაქართული პიესები და გადმოვაქართულოთ“²⁸.

ე. მანჯგალაძის საყვარელი დრამატურგები იყვნენ: ჩეხოვი, იბსენი, ჰაუპტმანი, ლორკა, მილერი და უილიამსი. ლიტერატურა მას ბავშვობიდანვე იტაცებდა. იყო დრო, როდესაც ფიქრობდა, რომ უთუოდ მწერალს უნდა გამოსულიყო, — მაგრამ ეს ძალზე მცდარი შეხედულება იყო, — აღნიშნავდა მსახიობი მოგვიანებით.

მოხდა ისე, რომ ყველასათვის მოულოდნელად, 1976 წელს მან რუსთაველის სახელობის თეატრიდან წასვლა დააპირა. ბოლო პერიოდის ნამუშევრები, შემოქმედებითი ძიების გზები ვეღარ აკმაყოფილებდა თუ ვეღარ ეთვისებოდა მსახიობის მოთხოვნილებებს, მის შემოქმედებითს მიზნებს.

დადგა საკუთარი შემოქმედებითი მიღწევების, განვლილი გზის გადახედვის დრო. მიღწეულის დაჯამებისა და მომავლისაკენ სავალი ახალი შემოქმედებითი ბილიკების დაძებნის დრო, კვლავ დიდი შემოქმედებითი ცხოვრების გზაზე რომ გაჰყავს ხელოვანი. დადგა დრო, უპირველეს ყოვლისა, კვლავ საკუთარ თავთან ჰიდილისა, რადგან დრო განუწყვეტლად მიედინება და ამ დინებაში მოაქვს ახალი პრობლემები, ახალი გზები, სახელები, მიზნები და ამოცანები, რომელთაც ხელოვანმა უნდა გაუღოს გულის კარი, ეძიოს საკუთარი თავი ახალ ვითარებასა და შემოთავაზებულ პირობებში, რამდენჯერამე სახე იცვალოს მისმა სტილისტურმა თავისებუ-

რებებმა და გარდატყდეს იმდენჯერვე, ვიდრე მისი სიცოცხლის მანძილზე თანამედროვეობის მოთხოვნის საფუძველზე იცვლება თეატრალური ხელოვნების გამომსახველი საშუალებები, ხედვა, სცენური ენა, თავად თეატრალური აზროვნების საწყარო, რამეთუ თეატრში დროის ცვლილებებით გამოწვეული სიახლეები ყველაზე სწრაფად პოულობს გამოძახილს სწორედ მსახიობისა თუ რეჟისორის ხელოვნებაში.

ამიტომაც განსხვავდება ასე ერთმანეთისაგან სსრკ სახალხო არტისტის აკ. ვასაძის სამსახიობო ხელოვნება მისი მოღვაწეობის სხვადასხვა ეტაპზე, თუმც მთლიანად მის მოღვაწეობას ყოველთვის აზის უმაღლესი პროფესიონალიზმისა და ოსტატობის ბეჭედი. ამიტომაც, დროის მოთხოვნის კვალობაზე, განსხვავდება 60-იან წლებამდელი რამაზ ჩხიკვაძის ლენდრო („ესპანელი მღვდელი“) და მექი-დანა („სამგროშიანი ოპერა“), 60-ანი წლების ქოსიკოსა („ჭინჭრაქა“) და ბატონ კასიანესაგან („მზიანი ღამე“), ეს უკანასკნელნი კი — 70-ანი წლების აზდაკისა თუ რიჩარდისაგან. მაგრამ ეროსისათვის, მისი აქტიორული შემოქმედებითი ბუნებისათვის, ინდივიდუალობისათვის ძალზე მტკივნეული იყო, ერთი მხრივ, მიღწეულთან დაშორება, მისი განვლილ ეტაპად აღქმა და, მეორე მხრივ, ახალთან უყოყმანოდ, მყისვე შეგუება. მას თეატრის გზად ესახებოდა ფსიქოლოგიური თეატრის პრინციპების შერწყმა ეპიკური თეატრის პრინციპებთან, ამ უკანასკნელის თვისებების დაუფლების ეტაპი კი ჯერ კიდევ უნდა გაველო ქართულ თეატრს. მიზანი ძალზე რთულიც იყო და საინტერესოც. დღეს სულ უფრო ხშირად გაისმის საუბარი დიდი რუსი რეჟისორის კ. ს. სტანისლავსკისა და ბ. ბრეჰტის შემოქმედებითი პრინციპების შეხების წერტილებისა და სინთეზის თაობაზე. ამ გზით წარმართულმა არა ერთმა და ორმა შემოქმედებითმა ძიებამაც საინტერესო ნაყოფი გამოიღო თეატრის პრაქტიკაში (მაგალითად, „ცხენის ამბავი“ გ. ტოვსტონოგოვის დადგმით, „ბაკულას ღორები“ მ. თუმანიშვილის დადგმით), მაგრამ ქართული თეატრის სინამდვილეში ეს პრინციპები უნდა დამყნობოდა ქართული თეატრის საუკეთესო ტრადიციებს. ყოველივე ამას კი დრო სჭირდებოდა და სჭირდება, დრო, ასე სწრაფად რომ მიჰქრის.

საკუთარ თავს შექიღებული ეროსი მანჯგალაძე შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსავალს ეძებდა. „უცებ ჩვენ ახლოს მანქანა გაჩერდა, — იგონებს მ. თუმანიშვილი, — იქიდან ეროსი მანჯგალაძე გადმოვიდა. რაღაც უგუნებოდ მეჩვენა. ჩვენი ჯგუფი (სტუდია-სახელოსნო) შეათვალიერა და უცებ თქვა: რუსთაველის თეატრიდან მივიღივარ, მიმიღებ შენს

სტუდიაში? — მიგიღებ, — ვუპასუხე მე, — ოღონდ, რუსთაველის თეატრიდან ნუ წამოხვალ. ეს არც ისე უბრალო ამბავია, როგორც გეჩვენება.

მეორე დღეს იგი მოვიდა ჩვენიან ხმაურიანი, ალგზნებული და რაღაც ქსოვილის ვეება ფუთა მოათრია. როცა იგი გაეშალეთ, გულმა ბაგაბუგი დამიწყო — ეს იყო ჩვენი „ჰინჰრაქს“ ფარდა... ჩვენ ის მსახიობის ფოიეში ჩამოვკიდეთ და ძალიან გვიხაროდა. თუმცა ეროსი რუსთაველის თეატრიდან საბოლოოდ არ წამოსულა. იგი იქაც იყო და აქაც, როგორც ბონდის ხიდი — მდინარის ერთი ნაპირიდან მეორეზე გადაებული²⁹.

ეროსი მანჯგალაძის მიხეილ თუმანიშვილთან დიდი ხნისა და მტკიცე შემოქმედებითი მეგობრობა აკავშირებდა, ჯერ კიდევ ინსტიტუტის წლებიდან მოყოლებული, რომელიც შემდგომში თეატრში განამტკიცა ათეულ სპექტაკლზე ერთად მუშაობამ. ეროსის პეშევი, ლოპესი, ბოცო, გვადი, დათვი, ირაკლი რაზმაძე და მრავალი სხვა ხომ სწორედ მ. თუმანიშვილთან თანაშემოქმედებით შეიქმნა. თანამედროვე ქართული თეატრის მკვლევარისთვის კარგად არის ცნობილი მიხეილ თუმანიშვილის პიროვნების როლი რუსთაველის სახელობის თეატრის შემოქმედებითს ცხოვრებაში. მას მუდამ მხარში ედგა ბურჯად ეროსი მანჯგალაძე.

მ. თუმანიშვილი, ჩინებული რეჟისორ-პედაგოგი, კარგად გრძნობდა ეროსი მანჯგალაძის როგორც პიროვნულ, ისე აქტიურულ ბუნებას და ყოველთვის ცდილობდა მიეცა მისთვის საშუალება ამ სამყაროს გამოვლენისა. აი, როგორ მუშაობდა იგი ეროსისთან სხვადასხვა როლზე მსახიობის ინდივიდუალობიდან გამომდინარე:

„ხშირად მთხოვდა მარტო მასთან შემუშავა, სანამ როლი დაიხვეწებოდა, რცხვენოდა მოუზადებელს ეჩვენებინა ნამუშევარი ახალგაზრდა კოლეგებისთვის, რომლებიც გარს ეხვიენენ კინომსახიობთა თეატრში“³⁰. აი, კიდევ ერთი მაგალითი: „ეროსი მუშაობდა ბოცოს როლზე. სპექტაკლის ერთ-ერთ მონაკვეთში ჰქონდა ტრაგიკული მონოლოგი (სცენა „ნავთის რიგი“). ერთ საღამოს, რეპეტიციის დროს, მე ჩავაქრე სინათლე და ვთხოვე ასე წაეკითხა მონოლოგი. ეროსიმ, განთავისუფლებულმა ზედმეტი დაჰიმულობისაგან, ძალიან საინტერესო და ემოციური სცენა შექმნა“³¹.

ამიტომაც გასაკვირი არ არის, რომ გაჭირვების ჟამს სწორედ მიხეილ თუმანიშვილს მიმართა ეროსიმ, ახალგაზრდებთან ისურვა მუშაობა და თითქოს თავისი თაობის ახალგაზრდული ექსპერიმენტების სიმბოლოდ „ჰინჰრაქს“ ფარდა ახალ თაობას, ახალგაზრდებს გადაუღოცა, თუმცა რუსთაველის თეატრიდან აღარ წასულა და არც თეატრი-სტუდია მიუტოვებია, როგორც მის ღირეჟტორსა და მსახიობს. კითხვაზე რუსთავე-

ლის თეატრში რომ არ იყოთ, სად იმუშავებდით? — მსახიობი უპასუხებდა: „საქართველოს კინოსტუდიაში შეიქმნა თეატრი-სტუდია, რომელსაც ხელმძღვანელობს მ. თუმანიშვილი. ცოტას იქაც ემოღვაწეობ. საკმაო სიამოვნებასაც მანიჭებს იქ მუშაობა, მაგრამ უთეატროდ ვერც წარმომიდგენია ჩემი ცხოვრება. თეატრი ჩემი მეორე სიცოცხლეა“³².

1977 წელს თეატრ-სტუდიის სცენაზე ეროსი მანჯგალაძემ მ. თუმანიშვილის სპექტაკლ „ესმერალდაში“ ღრმად მოხუცებული ტარიელ ხოშტარიას სახე განასახიერა, კაცისა, რომელსაც ახალგაზრდობის შინაგანი ხილვები, პირველი ქართველი ფეხბურთელი მეგობრების გახსენება, პირველი სიყვარულის მოგონება მოსვენებას უკარგავს და ფოთისკენ უხმობს, თითქოს დრო გაყინული დახვდებოდა და ყველას და ყველაფერს იგივე ელფერი ექნებოდა. ასეთი აკვიატებული სურვილითა თუ ოცნებით ჩამოდის ბავშვად ქცეული მოხუცი ფოთში. მსახიობი რომანტიკული და დრამატული ფერებით ხატავდა ტარიელის შეხვედრას წარსულთან. ტარიელი — მანჯგალაძე ცდილობდა ირგვლივ მყოფთათვის თავი მხნედ მოეჩვენებინა. დარწმუნებული იყო, რომ ვერ იპოვიდა იასონ კვირკველიას, მაგრამ ყველას სთხოვდა მიმასწავლეთ, სად შეიძლება იყოსო. იგი დიდი გზებით იგონებდა მას მწვანე მინდორზე და თავს იკავებდა ტირილისაგან. ახალგაზრდული დარდიმანდობა შემორჩენია ტარიელს, ცდილობს კარგად აათვალიერა-ჩათვალიეროს, შეამოწმოს როგორი გოგონაა ფიზიკურად ციციწო, სათვალეს იხსნის, არ სურს ციციწოს დაანახოს სათვალე. ესმერალდას მოგონება კი უფრო რომანტიკულ ელფერს ანიჭებს ტარიელის სახეს.

ტარიელ ხოშტარიას სახეს მურომსკის სახე მოჰყვა სუხოვო-კობილინის „საქმეში“ (მ. თუმანიშვილის დადგმა), თეატრ-სტუდიაში, მაგრამ ყველაზე დიდ იმედებს, მსახიობიცა და რეჟისორიც, რ. გაბრიაძის მიერ საგანგებოდ ეროსი მანჯგალაძისათვის გადმოქართულებული ტ. უაილდერის პიესა „ჩვენს პატარა ქალაქზე“ ამყარებდნენ. მ. თუმანიშვილი იგონებს: „რამდენიმე რეპერტიცია ეროსის ბინაში ჩავატარეთ და პირველივე მონახაზიდან ნათელი გახდა, რომ ეროსი ავტორს კი არ თამაშობდა, არამედ რაღაც მალულს, საიდუმლოს, პირადულს...

ეროსი მუშაობდა და თითქოს ცდილობდა გმირის ქცევაში ის დაფარული კაეშანი ჩაექსოვა, მარტოხელა კაცს მუდამ აჩრდილივით რომ დასდევს. ეროსი ცხოვრებაშიც მარტოხელა კაცი იყო. ხშირად უთქვამს ჩემთვის: „სალამოს ექვსი საათიდან უკვე ვფიქრობ, რამხელა ღამეა წინ — მარტოობის გრძელი, გრძელი, უძირო ღამე“.

ეს ბუმბერაზი, ვითომ მხიარული ადამიანი, ღიმილით ინიღებოდა, რომ ხალხისთვის არ დაენახებინა ცხოვრებაში მოუწყობლობისა და მარტოობის გრძნობა. ყველაფერი ეს ამ როლში, რეჟისორის ასისტენტის სახეში უნდოდა გამოეხატა³³.

მაგრამ დრო ულმობლად მიჰქროდა, მიჰქონდა სიცოცხლის ბოლო დღეები. 1982 წლის 2 თებერვალს კი თეატრ-სტუდიამ წარმოადგინა „ჩვენი პატარა ქალაქი“ და იგი ეროსი მანჯგალაძის ხსოვნას მიუძღვნა.

ვიხსენებთ ე. მანჯგალაძის მიერ ხორცშეხმულ სახეებს. მათგან ზოგი მეტი სიმკვეთრით გვახსენდება. ზოგის მხოლოდ ესა თუ ის ეპიზოდი, ან მხოლოდ გარეგნობა, ზოგის შესახებაც მხოლოდ გადმოცემით ან არსებული მასალებიდან ვიცით ცოტა რამ. სულ, მსახიობის რეპერტუარში 60-ზე მეტი სცენური სახეა — სახეები, როგორც ქართული, ისე რუსული, ან ევროპული დრამატურგიიდან. ძალზე საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ფართო ღიაპასონის მსახიობმა დრამატული ხელოვნების თითქმის ყველა ქანრში თქვა თავისი მნიშვნელოვანი სათქმელი, დაწყებული ტრაგედიით და ვოლდემილით დამთავრებული.

„ხანდახან კმაყოფილი ვარ ბედით, უფრო ხშირად კი არა. მსახიობის ბიოგრაფიაში, როგორც წესი, სასოწარკვეთილების მომენტები ჰქარბობს. თუ ვინმე სხვანაირად გიპასუხებთ, არ დაიჯეროთ — მას ან მომთხოვნელობა აქლია საკუთარი თავისადმი, ან ობიექტურობა“³⁴.

ეროსი მანჯგალაძის შემოქმედებაში არის სახეები, რომლებიც სხვისთვის, სხვა მსახიობისთვის, შესაძლოა, კარგ და საინტერესო ნამუშევრად იჩითვალოს, მაგრამ თავად მსახიობი დიდ მოთხოვნებს უყენებდა საკუთარ თავს, არაფერს პატიობდა და მაყურებელიც მიაჩვია ასეთივე მაქსიმალურ მოთხოვნას მისეული სცენური სახის სრულყოფილებისადმი. იგი ყველაზე უკეთ გრძნობდა ხოლმე თავის ნაკლს და აღნიშნავდა: „არის შემთხვევები, როდესაც მრცხვენია მაყურებლის და, ასევე მაყურებელიც ჩემი უხეირობის გამო სავარძელში იშმუშნება“³⁵. ანდა როლის ჩაგარდნის შემთხვევაში: „თუ მსახიობს თვითკრიტიკული მიხედვრის ოდნავი უნარი მაინც აქვს, გარკვეულ პერიოდებში, ქუჩაში და საზოგადოებაში თავდახრილი და აწითლებული დადის: ეჩვენება, რომ (ჩემს თავზე მოგახსენებთ) მთელმა ქალაქმა იცის მისი „უბედურების ამბავი“³⁶. მაგრამ როდესაც ეროსი მანჯგალაძე სახეს უკვე თავისად მიიჩნევდა, როდესაც თავად სჯეროდა იმისა, რასაც აკეთებდა სცენაზე, სჯეროდა, როგორი ძალით, გულწრფელობით იტაცებდა მაყურებელს თავისი გმირის ცხოვრებით, ერთი წამითაც არ ეთიშებოდა ამ სახეს.

ეროსი მანჯგალაძე მასშტაბური მსახიობი იყო. სცენაზე შემოსვლის-თანავე მის ირგვლივ გარკვეული ატმოსფერო იქმნებოდა. მისი შემოქმედებითი ბიოგრაფია იმგვარად აეწყო, რომ მეტწილად მთავარი როლების განსახიერება მოუხდა, იშვიათად — ეპიზოდურისა. მაგრამ ეროსის ეპიზოდური როლიც მისიველი ნიჭით იყო მირონცხებული.... სწორედ ასეთი იყო ეროსი მანჯგალაძის მიერ გაცოცხლებული მოჯამაგირე ილია ჭაფავაძის „ოთარაანთ ქერივში“.

მაყურებელთა მეხსიერებას შემორჩა სატირულ-კომედიური საღებავებით დახატული აპრაქუნე, ტრაბახა და ფუჟე ყვარყვარე, „აუჩქარებელი, უგულო, ცივი, შხამით, სარკაზმით საესე ბაიყუში აბღულ-სადაყი“²⁴.

ვინ მოთვლის, კიდევ რამდენი სახის გახსენება შეიძლება.. მაგრამ ამჯერად შევჩერდებით იმ სახეებზე, გარკვეულ ექსპერიმენტებთან რომ იყო დაკავშირებული მსახიობის შემოქმედებითს ბიოგრაფიაში, ანდა, მიუხედავად წარმატებისა თუ წარუმატებლობისა, მსახიობის ხელოვნებაში რაღაც ახალს გამოხატავდა.

რუსთაველის სახელობის თეატრის სცენაზე „იულიუს კეისრის“ დადგმამ კიდევ ერთი საინტერესო სპექტაკლი შესძინა ქართულ შექსპირიანას. ამ სპექტაკლში ორიგინალურად იყო გააზრებული მიზანსცენები, მასობრივი სცენები და თვით სპექტაკლის ფორმა. მასობრივი სცენების გადაწყვეტის ორიგინალობით, სახიერებით მ. თუმანიშვილის „იულიუს კეისარი“ 60—70-იანი წლების ქართული თეატრის საუკეთესო დადგმებს განეკუთვნება. რეჟისორმა პიესის ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პირის, ბრუტოსის როლის შესრულება ეროსის დააქისრა. მ. თუმანიშვილის სარეჟისორო ექსპლიკაციაში ასეა განმარტებული ბრუტოსის სახის ზეამოცანა და გამჭოლი მოქმედება: „დავიბრუნო ძველი, სანატრელი დრო, გადავარჩინო დემოკრატიისა და რესპუბლიკის პრინციპები, გადავარჩინო დემოკრატია კარიერისტთა ხროვისაგან“.

ეროსი მანჯგალაძის ბრუტოსი სამართლიანი, კეთილშობილი და დიდბუნებოვანი პიროვნებაა. შეთქმულებაში იგი მხოლოდ რომის დემოკრატიული იდეალებისა და რომის ინტერესების დასაცავად მონაწილეობს. ამიტომაც არ ინდობს არც საკუთარ თავს და არც სხვებს. იგი მოგვიანებითა ხდება, რომ შეთქმულების სხვა წევრებს მხოლოდ პირადი ინტერესები ამოძრავებდათ. მისი პატიოსნება, კეთილშობილება, უმწიკვლო სახელი კი საფარად გამოიყენეს. ამიტომაცაა იგი კეისრის მოკვლამდე

არწმენით აღსავსე, გაბედული, პირდაპირი; ხოლო შემდეგ, ბრძოლის ველზე — გალიზიანებული და მკმუნნარე.

ბრუტოსი რამდენადმე დონ-კიხოტაო, — განმარტავდა რეჟისორი. იგი მოითხოვდა მსახიობებისაგან: „მთავარია, ვიპოვოთ სწორი ტონი იმ საუბრისა, რომელიც ესოდენ გვაგონებს თანამედროვე კულუარულ საუბარს, აბსოლუტურად გამოთიშავს შექსპირისეული ლექსის ზეაწეულობას... სენატორების საქციელი და საუბრის ტონალობა დღევანდლობისაკენ უნდა მიემართებოდეს. მაყურებელმა უნდა დაინახოს არა ისტორიული გმირები, არამედ ჩვენი თანამედროვენი. თუ ამას ვერ აითვისებენ მსახიობები, ყველაფერი დაიკარგება, რადგან ამის გარეშე დღეს შექსპირის თამაში არ შეიძლება“³⁷.

სპექტაკლის ფილოსოფიური გააზრების, სახეთა ფსიქოლოგიური ამოხსნის თვალსაზრისით, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ბრუტოსისა და კასიუსის პირველ შეჯახებას, პოზიციითა პირველ შეპირისპირებას. მიუხედავად იმისა, რომ ამ სცენაში მსახიობთა საქციელები ფსიქოლოგიურად სწორად იყო მოტივირებული, მთლიანად სახეები მოკლებული იყო მასშტაბურობას. მაყურებლის თვალწინ იყვნენ არა სახელმწიფოს სათავეში მდგარი მნიშვნელოვანი პიროვნებები, არამედ განსხვავებულ იდეურ პოზიციაზე მდგარი ჩვეულებრივი ადამიანები. თითქოსდა ფსიქოლოგიური ნიუანსებით მოჭარბებულად დამუშავებული სახეები აქვეითებდა მათს მასშტაბურობას.

სცენაზე ბრუტოსის წითელი კარავი კეისრის სისხლის ასოციაციას იწვევდა და ფორმით ღამურას მოგაგონებდათ, რომელიც ცოდვის სიმბოლოსავით ჩამოწოლილიყო ბრუტოსის თავზე. ამ სცენაში უნდა გამოკვეთილიყო ბრუტოსისა და კასიუსის პოლიტიკური მრწამსის კრახი, იდეალების კრახი, მაგრამ ფაქტურად, სცენაზე იყო საკუთარი შეცდომის გამო დატანჯული ბრუტოსი და წაგებული თამაშის გამო ნირწამხდარი კასიუსი. არ იგრძნობოდა სიტუაციის ტრაგიზმი. სპექტაკლში არ იგრძნობოდა ე. მანჯალაძის აქტიური დამოკიდებულება თავისი გმირისადმი. იგი თითქოსდა ცდილობდა გარდასახულიყო, მაგრამ, იმედროულად. პირადი დამოკიდებულება სახისადმი წაყრუების შთაბეჭდილებას ტოვებდა.

სპექტაკლში მოქმედება კონცენტრირებული იყო იმ აზრის გარშემო, რომ შეთქმულთაგან ყველა, ბრუტოსის გარდა, ცდილობდა დაეკავებინა კეისრის ადგილი. ეს აზრი ზაზგასმული იყო იმ მიზანსცენაშიაც, სადაც ბრუტოსი და კასიუსი ბრძოლის დაწყების წინ ხვდებიან მოწინააღმდეგე ბა-

ნაკის წარმომადგენლებს — ანტონიუსსა და ოქტავიუსს. ყველა წითელ მანტიამა, კეისრის მსგავსად. ისინი ნელა, თანაბარი ნაბიჯით დადიან წრიულად, თითქოს ერთმანეთს ზვერავენო, თან ერთმანეთს აბრალევენ კეისრის მოკვლას. თანდათან გამხეცდებიან, ყვირილზე გადავლენ, მატულობს ტემპი, წრე ვიწროვდება, ურთიერთშეურაცხყოფა გაცოფებაში გადაიზრდება. შეუძლებელია სიტყვების გარჩევა, ისმის მხოლოდ მხეცების ღრიალი. და იბადება აზრი, შესწევთ კი ძალა ამ ადამიანებს ხალხის ბედის მართვისა? სცენის ემოციურ და აზრობრივ მუხტს ამძაფრებდა ხმოვანი ეფექტები — გააფთრებულ მტაცებელთა ღრიალი, რაც არაადამიანურობისა და სიუხეშის ატმოსფეროს ქმნიდა. რეჟისორის ეს ინტერპრეტაცია ატარებდა თავის თავში პროტესტს პოლიტიკური ავანტიურიზმისადმი, ძალაუფლების უზურპაციისადმი. ასეთი დასკვნა მთელი სპექტაკლის მსვლელობით იყო მომზადებული, რომლის გმირიც იყო ხალხი, ხოლო მთავარი თემა — მისი ტრაგიკული ბედი.

ეროსი მანჯგალაძის შემოქმედებაში რამდენადმე აირეკლა რუსთაველის სახელობის თეატრის ძიებებიც ინტელექტუალური თეატრის პრინციპების ათვისების სფეროში. ამ მხრივ საყურადღებოა ე. მანჯგალაძის ოთარ-ბეგი რ. სტურუას მიერ განხორციელებულ დადგმაში „ღალატი“ (ა. სუმბათაშვილი-იუჟენი). მსახიობს საკუთარი ხელით გადაწერილი როლის ტექსტზე ასეთი მინაწერი გაუკეთებია: „სამშობლოსა და ხალხის წინაშე ჩადენილი ცოდვები არასოდეს და არაფრით არ გამოისყიდება, სიკვდილითაც კი“ და იქვე დაუმატებს: „ნატურალიზმამდე დაყვანილი რეალისტურობით“. ამ ორ მინაწერში მკლავდებდა როლის ზეამოცანაც და თამაშის ხერხიც, რასაც მსახიობმა ვერ მიაღწია მისთვის ჩვეული სრულყოფილებით. ისიც აღსანიშნავია, რომ ამ ეტაპზე თეატრი, რ. სტურუას მეთაურობით, ინტელექტუალური თეატრის ძიებათა გზის მხოლოდ საწყის სტადიაში იმყოფებოდა. თუმცა ცოტა ადრე უკვე განხორციელებული იყო ჰ. იბსენის „ექიმი სტოკმანი“ და უ. ანუის „მედეა“, ხოლო 1969 წელს უ. ანუის „ანტიგონე“ (მ. თუმანიშვილის დადგმა), რომელთაგან „ექიმი სტოკმანში“ ე. მანჯგალაძე პეტერ სტოკმანის როლს ასახიერებდა და რამდენადმე უკვე მოსინჯული ჰქონდა საკუთარი თავი რ. სტურუას ამ ტიპის ძიებებში. ე. მანჯგალაძის ოთარ-ბეგი, ისევე როგორც მთელი სპექტაკლი, ეპოქისთვის დამახასიათებელი სულისკვეთებით იყო გაუღენთილი. ოთარ-ბეგის სახეში მსახიობი უპირატესობას ანიჭებდა არა გარეგნულად ეფექტურ ფორმას, არამედ რომანტიკულისა და ფსიქოლოგიურის რაც შეიძლება ორგანულად შერწყმას, რასაც მსახიობი დამაჯერებლად

აღწევდა სპექტაკლის მეორე ნახევარში, უფრო ზუსტად, ფინალში. სპექტაკლის პირველი ნახევარი კი მსახიობის გულისთქმის — ფსიქოლოგიურისა და რომანტიკულის შერწყმის — და რეჟისორის მოწოდების „ნატურალიზმამდე დაყვანილი რეალისტურობის“ ურთიერთქიდილის გამო, თითქოსდა მოკლებული იყო შთამბეჭდაობას, გაუბეღლობისა თუ გაურკვევლობის დაღს ატარებდა. საბოლოოდ კი სპექტაკლში ე. მანჯგალაძის სასტიკი და მამაცი, ცბიერი და სამშობლოს მოყვარული ოთარ-ბეგი მაინც რომანტიკულისა და ფსიქოლოგიურის შერწყმის საფუძველზე გამოძერწილ გმირად აღიქმებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ სპექტაკლი „ღალატი“ რუსთაველის თეატრის საეტაპო დადგმათა რიცხვს არ განეკუთვნება, იგი მაინც იპყრობს ყურადღებას ამ ნაწარმოების ახლებურად გადაწყვეტის ცდის თვალსაზრისით, აგრეთვე, რუსთაველის თეატრში ინტელექტუალური თეატრის პრინციპების დანერგვის თვალსაზრისითაც. არც ოთარ-ბეგის სახე განეკუთვნება ეროსი მანჯგალაძის მნიშვნელოვან შემოქმედებით გამარჯვებათა რიცხვს, მაგრამ იგი საყურადღებოა მსახიობის შემოქმედებითი ძიებების, საკუთარ თავთან ჭიდილის, ადრე მიღწეულისა თუ ახლის ძიების თვალსაზრისით. ვინ იცის, იქნებ ეს ჭიდილი უკიდურესობამდე აფორიაქებდა კიდეც მსახიობის შინაგან სამყაროს, აფორიაქებდა მის სულს მისსავე შემოქმედებაში ძველისა და ახლის გზაგასაყართან. ახალი ზომ, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარ თავთან ბრძოლაში იბადება. ალბათ, ამიტომაც ამშვენებდა ეროსი მანჯგალაძის ბინის ერთ კუთხეს მისი ფოტო-პორტრეტი ოთარ-ბეგის როლში, რომელსაც მსახიობი დროდადრო შინაგანი დაექვეებით შეავლებდა ხოლმე თვალს. არ უყვარდა ოთარ-ბეგი, მაგრამ ეს ფოტო თვალსაჩინო ადგილას ჰქონდა გამოკრული.

1977 წლის იანვარში ეროსი მანჯგალაძემ გამოჩენილი ქართველი მსახიობი რამაზ ჩხიკვაძე შეცვალა აზდაკის როლში რ. სტურუას სპექტაკლ „კავკასიურ ცარცის წრეში“. ურთულესი ამოცანის წინაშე იდგა მსახიობი. უხდებოდა მზა დადგმაში შესვლა, ე. ი. იმ პროცესის გაუვლელად, რომელშიც მთელ სადადგმო ჯგუფთან ერთად იბადება სპექტაკლი, მისი ყოველი კომპონენტი, ყოველი სახე. ამას გარდა, ადვილი როდი იყო კოლეგისა და უახლოესი მეგობრის რამაზ ჩხიკვაძის მიერ უბაღლოდ შექმნილი აზდაკის სახის დავიწყება. ამ სირთულეებმა, ცხადია, გარკვეულწილად დაღი დაასვა აზდაკის სახეს, მაგრამ, ამავე დროს, კიდევ ერთხელ ცხადყო ეროსი მანჯგალაძის უშრეტი აქტიორული შესაძლებლობანი, მისი ხელოვნების მომხიბლაობის ძალა, ფანტიკური სიყვარული პრო-

ფესიისადმი, რომელსაც თან ახლდა იმგვარი მღელვარება, ახალბედა მსახიობის პირველ გასვლას რომ ჰგავს დიდ სცენაზე. სწორედ მაყურებლისა და მსახიობის გულწრფელი ურთიერთნდობა, ერთმანეთის მკვეთრი შეგრძნება და განსაკუთრებული სიყვარული გარკვეულ მომხიბვლელობას ანიჭებდა ეროსი მანჯგალადის აზდაკს და სპექტაკლს.

მიუხედავად იმისა, რომ 70-იანი წლების რუსთაველის თეატრს მასშტაბური გამარჯვებები კლასიკურმა რეპერტუარმა და ინტელექტუალურმა დრამამ მოუტანა (ყ. ანუის „ანტიგონე“, შ. დადიანის „გუშინდელი“, დ. კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“, ბ. ბრეჰტის „კავკასიური ცარცი წრე“, უ. შექსპირის „რიჩარდ III“), მის რეპერტუარში მნიშვნელოვანი ადგილი მაინც თანამედროვე დრამატურგიას ეკუთვნოდა. უფრო მეტიც, თუ გადავავლებთ თვალს თეატრის შემოქმედებითი ცხოვრების არტულ შორეულ წლებს, დღევანდლამდე, დავინახავთ, რომ შეუღამაზებელი, პირუთენელი მხატვრული სიმართლის თქმა თეატრმა შეძლო სპექტაკლებში: ა. ჩხაიძის „ხიდი“, „თავისუფალი თემა“, თ. ჭილაძის „მოულოდნელი სტუმარი“, „დავიწყებული ამბავი“, „როლი დამწყვები მსახიობი გოგონასათვის“, ი. დგორეცკის „უცხო კაცი“, ა. გელმანის „დასაწყისი“, „ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერნი“, ნ. დუმბაძის „საბრალდებო დასკვნა“, ნ. წულუგისკირის „ძველი სამრეკლო“ და სხვა. ამ სპექტაკლებმა მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი თეატრის მჭიდრო კონტაქტს თანამედროვე მაყურებელთან. კონტაქტს — გულითადად, მოქალაქეობრივს. მათში მაყურებელმა დაინახა თავისი მესაიდუმლე, თავისი ფიქრებისა და ტკივილების, შეცდომებისა და სწრაფვების წარმომჩენი ხელოვნება, გაიგონა სიმართლე, რომელიც მისი ყოველდღიური ცხოვრების, ყოფის ავ-კარგს შეეხება. ამ სპექტაკლებში წამოჭრილი საკითხები ძირითადადში ეხება საბჭოთა ადამიანის ზნეობრივ-ეთიკურ მხარეს, რაც საბოლოო ჯამში, განსაზღვრავს მის პიროვნებას, მის მოქალაქეობრივ პრწმასს. სწორედ თანამედროვე დრამატურგიის საფუძველზე შექმნილ სპექტაკლებში გამოვლინდა ახალი გმირის კონტურებიც. ზნეობრივ-ეთიკური ხასიათის პრობლემებით დაინტერესება, ახალი გმირის ძიება დამახასიათებელია თანამედროვე მრავალეროვნული საბჭოთა თეატრისა და დრამატურგიისათვის. და, ცხადია, ამ ძიებებისაგან განრიდებით არც ქართული საბჭოთა თეატრი და, კერძოდ, რუსთაველის სახელობის თეატრი დგას. ამ ტიპის ძიებებში მნიშვნელოვანი სიტყვა თქვა ეროსი მანჯგალაძემაც, რომლის შემოქმედება მსახიობ-მოქალაქის მშვენიერი მაგალითია.

დღეს ყველასთვის ნათელია, ჩვენმა რესპუბლიკამ როგორი დაუნდო-

ბელი ბრძოლა გამოუცხადა ნეგატიურ მოვლენებს. ამიტომაც ახლა ამ თემაზე შექმნილი ნაწარმოებები, ხელოვნებისა და ლიტერატურის რომელ უნარშიაც უნდა იყოს იგი, შესაძლოა, ახალ გაბედულ სიტყვად არ ჩაითვალოს. მაგრამ 1970 წელს, როდესაც რუსთაველის სახელობის თეატრში რეჟისორ მ. თუმანიშვილის მიერ დაიდგა ა. ჩხაიძის პიესა „ხილი“, თეატრმა ქართულ კინემატოგრაფთან და პროზასთან ერთად ხმა აიმაღლა ჩვენი საზოგადოების ადამიანთა ერთ ნაწილში დაბუღებული ზნეობრივი მანკიერების წინააღმდეგ, უფრო ზუსტად დაანახა იგი მაყურებელს, გამოაფხიზლა, გააფრთხილა. სპექტაკლში ნათლად გამოვლინდა თეატრის მოქალაქეობრივი პოზიცია.

„ხილში“ რეჟისორმა მ. თუმანიშვილმა მიზნად დაისახა ამოეხსნა თანამედროვეთა ფსიქოლოგიის სიღრმისეული მოვლენები, მათი საქციელი მოქალაქეობრივი პოზიციებიდან შეფასებინა.

მ. თუმანიშვილის ყურადღების ცენტრში იდგა (ისევე როგორც ა. ჩხაიძის პიესაში) არა ევგენიძის კარიერისტული ზეაღსვლა და მისი ზნეობრივი დაცემა, არამედ ამგვარ ადამიანთა და პატიოსანი, სიმაართლისათვის მებრძოლთა ურთიერთობა, კერძოდ, გამომძიებელ ნატო ჩოდრიშვილის აქტიური, შეუთრგებელი დამოკიდებულება ამგვარი მოვლენისადმი და პროკურორ რაზმაძის პასიური ჭკერება, ჩოდრიშვილის ახალგაზრდული მაქსიმალიზმისა და რაზმაძის სახით პრაქტიკული ადამიანის „სიფრთხილის“ მიზეზების წარმოჩენა. რეჟისორმა თვალნათლივ გამოკვეთა სპექტაკლში, თუ როგორ კლავს პრაქტიკიზმი ადამიანში პრინციპულობას, პასიური სიკეთე როგორ უწყობს ხელს ბოროტებას.

სცენაზე წარმოდგენილი იყო ორი წრე, საწერი მაგიდებითა და ტელეფონებით. ერთი კაბინეტი ეკუთვნოდა ნატო — ი. გიგოშვილს, მეორე ი. რაზმაძე — მანჯგალაძეს. კაბინეტებს ყოფდა დერეფანი — სცენა, ზემოდან განათებული ქუჩის ლამპიონებით, რაც სცენურ სივრცეს აფართოებდა. ასეთი გადაწყვეტა კმნიდა ჰარმონიის, სიმკაცრის, სისუფთავის ატმოსფეროს. მხატვარმა მ. ჭავჭავაძემ სპექტაკლში შემოიტანა მეტაფორა. რაზმაძის მაგიდის თავზე ეკიდა ნიშანი — „ფრთხილად, სახიფათოა!“, რომელიც, მოქმედების მსვლელობის დროს, კრიტიკულ მომენტში, რეჟისორის სურვილისამებრ ხან ინთებოდა და ხან ქრებოდა. ამ დეტალს სიმბოლური აზრი ჰქონდა — იგი აფრთხილებდა ყველას, იმათაც, ვის ხელშიც იყო ადამიანთა ბედი, იმათაც, ვინც მათთან შემოდიოდა, და მაყურებელსაც, რადგან კომპრომისი, თუკი მასზე ჩოდრიშვილი წავიდოდა, როდი ამოიწურებოდა მხოლოდ ამ ერთი საქმით, რომელიც პიესაში განიხილე-

ბოდა, ერთი ადამიანის ბედით, ერთი დანგრეული ხიდის ისტორიით. იგი, შესაძლოა, გამხდარიყო საწყისი მომავალი კომპრომისებისა, დიდისა თუ მცირისი, და ბოლოს, ადამიანის დანიშნულებისა თუ საკუთარ ძალებში დაეპყების საწყისი. ამ სცენურ სივრცეში, ასეთ ატმოსფეროში ვითარდებოდა ადამიანების ყოველდღიური ცხოვრება, მათი ყოფა, ინტერესთა ბრძოლა, სცენაზე ყველაფერი ჩვეულებრივი იყო, როგორც ცხოვრებაში, მაგრამ სიუჟეტის განვითარებასთან ერთად ისადგურებდა კონცენტრირებული, დაძაბული, ყურადღების მომკრები ატმოსფერო, რეჟისორი პროტესტს უცხადებდა პასიურობას, გულგრილობას და მაყურებელს მოუწოდებდა მასშტაბურად აღექვა ამ ერთი ამბის ცხოვრებისეული კავშირები, ურთიერთობები ადამიანებს შორის.

მთელი სპექტაკლის მანძილზე მაყურებლის ყურადღების ცენტრში იყო ეს ორი კაბინეტი. სცენური სივრცის ასეთი დაგეგმვა რეჟისორს საშუალებას აძლევდა ისე ჩაერთო ამ სივრცეში მსახიობები, რომ მის შედეგად, დერეფნითა და კარებებით, და რაც მთავარია, განსხვავებული პოზიციებით დაშორებულ ამ ორ ადამიანს შორის, რაზმადესა და ჩოლრიშვილს შორის, თანდათან წარმოშობილიყო თანამოაზრეობის უხილავი, მაგრამ მტკიცე ძაფი.

ირაკლი რაზმაძის სახეში ეროსი მანჯგალაძეს არ დასჭირვებია საგანგებოდ ეპოვა გარეგნული გამომსახველობითი საშუალებები. იგი „უგარიზოდ“ გვევლინებოდა სცენაზე, მაგრამ შინაგანი გარდასახვის წყალობით დამაჯერებლად, ტაქტისა და ზომიერების გრძნობით ქმნიდა თავისი საქმის მცოდნე, დაფასებული ადამიანის, პროკურორ რაზმაძის სახეს, როგორც მეოჯახეს, მოსიყვარულე ბაბუას, ხუმრობის მოყვარულსა და ახალგაზრდა თანამშრომლებზე გადაგებულ კაცს. მაგრამ უმთავრესი, რასაც მსახიობი გამოჰყვებოდა ამ ყოველმხრივ პატივსაცემი პიროვნების სახეში, გახლდათ ის, რომ დროთა განმავლობაში ირაკლი რაზმაძე შეგუებული იმ დაუწერელ კანონებს, ავტორიტეტებთან ბრძოლის უაზრობას რომ გულისხმობს, მათს შეცდომებზე თვალის დახუჭვას, მაგრამ საკმარისია გამოჩნდეს ნატო, რომელიც ჯერ კიდევ არ დამორჩილებია ცხოვრების უკუღმართობას, რომ ირაკლი რაზმაძე გამოფხიზლდება, აღმოაჩენს, რომ თავის თავს ღალატობს და თანდათან უბრუნდება იმ მართალ გზას, რითაც დაიწყო ცხოვრება. მაყურებელს სჯერა ირაკლი რაზმაძისა და სპექტაკლის ფინალში უკანასკნელ ზარს „ზემოდან“ მრავალმნიშვნელოვანი ღიმილით ეგებება.

ეროსი მანჯგალაძემ თანამედროვეთა ცოცხალი სახეები შექმნა

რ. სტურუას დადგმებშიც „დასაწყისი“ (ა. გელმანი) და „საბრალდებო დასკვნა“ (ნ. ღუმბაძე).

„დასაწყისში“ ე. მანჯგალაძის ტრესტის მმართველი მაყურებელს სთავაზობდა თითქოსდა გაორებული, მაგრამ სინამდვილეში მერყევი ბუნების მქონე ხელმძღვანელის ტიპურ სახეს, რომელსაც კარგად ესმის საქმე, კარგად იცის პრობლემები, რომლებიც ცხოვრებამ წარმოშვა. მან ჰაბუკობისას ომიც გამოიარა და მაინც უპრინციპობის გამო ვერ ასცდა სიცრუის გზას. არ სურს ამაში გამოტყდეს, ამიტომაც ებრძვის საკუთარ თავს და ცდილობს სხვებიც დააჩუქუნოს, მაგრამ სინამდვილეს მაინც ვერ უსხლტება და ვერ იცდენს სინდისის ქენჯნას.

ეროსი მანჯგალაძემ ირაკლი რაზმაძისა და ტრესტის მმართველის სახეში ძალზე უბრალოდ, მაგრამ ამაღლევენლად დაანახა მაყურებელს, თუ პრაქტიციზმს როგორ მიჰყავს ადამიანი ინერტულობამდე, რომ აქედან უპრინციპობამდე, ინდიფერენტულობამდე მცირე მანძილია და რჩენილი. სწორედ ეროსი მანჯგალაძის დამსახურება იყო, რომ მაყურებელი ამ სპექტაკლების პერსონაჟთა შორის არსებულ კავშირ-ურთიერთობებს მასშტაბურად აღიქვამდა და აზოგადებდა, რაც კიდევ უფრო მეტად გამოკვეთდა ჩვენი საზოგადოების მორალურ-ეთიკური ხასიათის აქტუალურ საკითხებს, რომლებთან ჰიდილშიაც რამდენადმე აირეკლა თანამედროვე გმირის სახე.

ერთ-ერთი ასეთი გმირი იყო დევიატოვი ა. გელმანის პიესაში „ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერნი“ (დადგმა გ. ანთაძისა). იგი პიესის მთავარ გმირთან ლიონია შინდინთან ერთად ავლენს იმ სულისკვეთებას, ჩვენს თანამედროვეთა ერთ ნაწილში გაბატონებულ სიცრუეს, ცრუ განდიდებასა და ამ გზებით განდიდებულთა ბრძოლას რომ დაუპირისპირა ავტორმა, ადამიანებს, რომლებიც, საზოგადოებრივ საქმეს და თანამდებობას ამოფარებულნი, მხოლოდ და მხოლოდ პირადი კეთილდღეობისათვის იბრძვიან. სწორედ ასეთმა ადამიანებმა გამოიყენეს დევიატოვის პრინციპულობა, და დევიატოვიც, კეთილშობილი, შეუვალი ადამიანი ყოველგვარი მაქინაციებისადმი, ერთ მშვენიერ დღეს გათამაშებული აღმოჩნდა მათ მიერ. მართალია, სპექტაკლის სიუჟეტი ვითარდება იმგვარად, რომ მასში არ ჩანს დევიატოვის კონკრეტული ქმედებანი მას შემდეგ, რაც მისთვის ნათელი გახდა საქმის ქეშმარიტი არსი, მაგრამ ეროსი მანჯგალაძე დაბეჯითებით გვიჩვენებდა თავისი გმირის მიხედვით-ლობასა და ღრმა გულისტკივილს, რითაც სარწმუნო ჩანდა მისი ძლიერი შემართება ცხოვრების ამგვარ სიმახინჯესთან საბრძოლველად, მაყურე-

ბელს სჯეროდა დევიატოვისა და შინდინის პოზიციის გამარჯვებისა.

ეროსი მანჯგალაძემ ქართულ კინოშიაც შექმნა თანამედროვეთა სახეები. ეკრანზე მის მიერ გატოცხლებული არც ერთი გმირი არ ჰგავს ერთმანეთს, მაგრამ მაინც ვერც ერთი მათგანი ვერ უტოლდება მსახიობის მიერ სცენაზე მიღწეულ გამარჯვებებს. ეკრანმა შემოგვინახა კომედიური პლანის როლებში ეროსი მანჯგალაძისეული გულუბრყვილო იუმორი, უშუალობა, მდიდარი ინტონაცია და მიმიკა. მაყურებლის მეხსიერებაში ცოცხლობს დასასვენებელი სახლის დირექტორის ბატონ ალექსანდრესა („წარსული ზაფხული“) და თოჯინების ფაბრიკის დირექტორ სევერია-ნეს („თოჯინები იცინიან“) სახეები, აგრეთვე, ამბროსისა („ლონ-დრე“) და დულდურუმისა („სამკაული სატრფოსათვის“), გეურქ გეურ-ქოვისა („ვერის უბნის მელოდიები“) და სხვა, ხოლო სამკეუაშვილს, ფილ-მიდან „ქვევრი“, მსახიობის ჰუმარიტი ოსტატობის წყალობით ჯერაც არ მოუბეზრებია თავი მაყურებლისთვის.

ეროსი მანჯგალაძეს — ამ ფართო დიაპაზონის მსახიობს — მთელი ძა-
ლთ არ გამოუვლენია თავი ეკრანულ სახეებში. ამას თავად მსახიობიც
გრძნობდა და 1971 წელს განაცხადა: უდიდესი სურვილი მაქვს კინო-
მოღვაწეობა მივიყვანო ჩემი თეატრში მოღვაწეობის დონემდეო, ხოლო
1977 წელს კი: „მგონია, რომ ჯერჯერობით ეკრანზე ვერა და ვერ გავიმარ-
თე წელში ისე, როგორც მე მინდა, მართალია, გარკვეული სიხარული
ნომიტანა ბოლო როლმა თ. აბულაძის „ნატვრის ხეში“, მაგრამ ღმერთ-
მა ქნას, ეს მხოლოდ დასაწყისი იყოს კინოეკრანზედაც და ტელეეკრან-
ზედაც. ეკრანზე წარმატება ბევრ რამეზეა დამოკიდებული. პირველ რიგ-
ში კი იმაზე, რომ შეგხედეს კარგი რეჟისორი, კარგი სცენარი, კარგი
როლი და, რაც მთავარია, შენ იყო ღირსი ყველა ამ სიკეთისა, იყო ყო-
ველთვის ფორმაში და მოწოდების სიმალლეზე“³⁸.

ეროსი მანჯგალაძის ირავლი რაზმაძემ თუ გვადი ბიგვამ კვლავაც გა-
იბრწყინა ტელეეკრანიდან. მაყურებელმა დაიმახსოვრა მსახიობი სატე-
ლევიზიო დადგმებში გ. დოჩანაშვილის „კაცი, რომელსაც ლიტერატურა
ძლიერ უყვარდა“ და კ. გამსახურდიას „ვაზის ყვავილობა“, ხოლო „უჩინ-
მაჩინის ქუდში“ აღას როლმა კიდევ ერთხელ მოხიბლა მაყურებელი იმ
სიხარულის განცდით, რასაც ბადებდა თავად მსახიობში შემოქმედებითი
აღმაფრენა, უსაზღვროდ რომ აღადგებდა მის არტისტულ ფანტაზიასა და
წმენდური ფეიერვერკის სახით აფრქვევდა მხატვრულ გამოწავონს დიდი
ბავშვის აზარტულობით.

...კარადანი შენალელი აღა დატეჟსულივით უთვალთვალებდა მე-

ულღეს ჰუტურტანიდან, ხანაც მეუღლის ხელს დასცქეროდა, ახალგაზრდა ოფიცრის ამბორისაგან ტვინამღერეულს, ეკვიანობის „ტალა“ ისე აწვალეზდა, რომ თითქოს უხერხემლო არსებაო — მომაცდავი გედივით მიესეენებოდა ტახტზე. რა სიხარული, კმაყოფილება და ინტერესი აღებეჭდებოდა სახეზე, როდესაც ირწმუნებდა საოცნებო უჩინმაჩინის ქუდის ნამდვილობას, რა თავდაჯერებით იმეორებდა სასწაულმოქმედ სიტყვებს „ყუყი-ყუყი ექნაო“, რათა უჩინ-მაჩინის ქუდის მოქმედებას გაეჭრა, ბოლოს კი გაწბილებული და გაოცებული უსაშველოდ უმწეოდ შესჩიოდა მაყურებელს: „მალობის მაგიერია?! მალობის მაგიერია?!“ თითქოსდა გაწბილებამ აზროვნებასთან ერთად სიტყვის გამართულად წარმოთქმის უნარიც წაართვაო.

ეროსი მანჯგალაძის სახელთან არის დაკავშირებული საქართველოში პირველი მარიონეტული თეატრის დაბადება. სპექტაკლმა „მარშალ დე ფანტიეს ბრილიანტი“ ახლად გახსნილი მარიონეტების თეატრის მაყურებელთა მოწონება დაიმსახურა და ამაში წვლილი თავად ფანტიაშვილის მარიონეტსაც მიუძღოდა, რომელსაც ეროსი მანჯგალაძე ახმოვანებდა.

1981 წლის შემოდგომაზე რუსთაველის სახელობის თეატრის ასი წლის იუბილე აღინიშნა. ეს თარიღი სახალხო ზეიმად იქცა. მაღლიერი მაყურებელი უსაზღვრო სიყვარულს მიაგებდა რუსთაველის სახელობის თეატრის ამა ქვეყნიდან წასულთა დიდებულ სახელებსა და თანამედროვე შემოქმედთ. ეროსი მანჯგალაძე საიუბილეო საღამოზე თეატრის თავკაცად აღიქმებოდა თავისი ხმით, კეთილშობილებითა და სიღარბაისლით, მასშტაბურობითა და, ამავე დროს, უზადო უბრალოებით, რომელსაც თავმოწონების ნიშან-წყალიც კი არ აჩნდა. მის შემოქმედებითს ბიოგრაფიას ამშვენებდა ოდიშობისა თუ ლოპესის, ივანე მრისხანისა თუ გვადის, ბოცოსა და პეშეკის, თავად ფანტიაშვილისა თუ ირაკლი ჩაზმაძის და სხვათა სახეები, რომლებშიც აირეკლა ქართული აქტიორული ხელოვნების თავისებურება.

1982 წლის 26 იანვარს შეწყდა უსაყვარლესი მსახიობის მაჯისცემა. რამდენიმე დღის შემდეგ, დღის 12 საათზე რუსთაველის თეატრის ფოიეში ეგებებოდა მაყურებელს ეროსი მანჯგალაძის სცენური გმირების კოსტიუმები, მისი ხმა, „სცენები“ სპექტაკლებიდან.

1982 წელს თბილისის ერთ-ერთ ქუჩას, რადიომაუწყებლობის კომიტეტის ერთ-ერთ ხმის ჩამწერ სტუდიას მისი სახელი ეწოდა, 1983 წელს — სამტრედიის კულტურის სახლს; რუსთაველის სახელობის თეატრალურ ინსტიტუტში კი მანჯგალაძის სახელობის სტიპენდია დაწეს-

და, შეიქმნა დოკუმენტური ფილმი „ეროსი მანჯგალაძე“, ხოლო სიყრმის მეგობარმა მიხეილ თუმანიშვილმა და გიორგი გეგეჭკორმა, კინომსახიობთა თეატრის ახალგაზრდა კოლექტივთან ერთად, რ. გაბრიაძის მიერ საგანგებოდ ეროსი მანჯგალაძისათვის გადმოკეთებული პიესა „ჩვენი პატარა ქალაქი“ მის ხსოვნას მიუძღვნეს.

ეროსი მანჯგალაძის შემოქმედებითმა ცხოვრებამ ცხადყო, რამდენის გაკეთება მოუხწრია ხელოვანს, რა შეუცვლელი ყოფილა მისი ადგილი თანამედროვეთა გულეებსა თუ ქართული თეატრის ისტორიაში.

იამფი გვათუა

ნ ე ო ლ ე ბ ი

პართველი ერის მაცნა

ეროსი მანჯგალაძე ჩვენ ყველას გამორჩეული სიყვარულით გვიყვარდა. იყო რალაც დიდი სიწმინდე და კდემამოსილება ამ გრძნობაში. თითქოს განგებამ თავდაპირველადვე დაანათლა, გამორჩეული ყრმა რომ ყოფილიყო თანატოლებში, შემდგომ თანამზრახველ შემოქმედთა შორისაც უპირველესი. ჯერ კიდევ სტუდენტობის წლებში იგი უკვე ეროსი მანჯგალაძე იყო, რომლის ხმას ქართველი საზოგადოება ყოველდღე რადიოთი ისმენდა. არც სიყვარულის, არც წარმატების, არც აღიარების ლოდინი არ დასქირვებია დიდხანს. საყოველთაო სიყვარულიც და გამარჯვების სიამეც ერთბაშად შეიგრძნო. ასევე განუყოფლად, ერთიანად, თავდავიწყებით შეუყვარდა... შეუყვარდა სცენა... ძლიერად, გატაცებით, უღალატოდ. სცენა იყო მისი უპირველესი, უნაზესი და ერთადერთი მიჯნური. არასოდეს არ დასცდენია სამღურავი, განუყოფელი ტრფობის სამღურავი; სცენაც ერთიანად ხელგაშლილი ეგებებოდა მის ჰაბუჟურ სწრაფვას. ვის არ უნახავს გაშიშვლებულ სცენაზე დაფიქრებით მდგარი, ერთიანად გარინდებული, სცენის გულისფეთქვას რომ ისმენდა თითქოს. და მას, ერთადერთს, საგანგებოდ ესმოდა ეს გულისფეთქვა. ასეთ წუთებში მეგონა, რომ აღსარებას ჩურჩულით ამბობდა, უთუოდ სიყვარულს ეფიციებოდა, როგორც რაინდი — სატრფოს უჩინარს...

ეროსი თეატრის ნებიერი იყო, ნაცნობ-მეგობართა ნებიერი, მაყურებელთა ნებიერი!

პრემიერის დღეს, როცა ეროსი თამაშობდა, ყოველთვის სადღესას-

წაუღო განწყობილებით მივეშურებოდით თეატრში. ყმაწვილური ალტკინების, ბავშვური სიმორცხვისა და გულუხვი სიწრფელის საზეიმო სურნელით გვეგებებოდნენ მისი გმირები. სილაღე, თავაწყვეტილი ყოყინი და თავისუფლება მეფობდა ხოლმე სცენაზეც და მაყურებელთა დარბაზშიც.

1982 წლის 31 იანვარს კი გადაჭედო რუსთაველის თეატრში მღუპარება და მიუსაფარი სევდა გამეფდა... სცენაზე ესვენა... თვალს ვარიდებდით ერთმანეთს. ყველა თავის საფიქრალს მისცემოდა. თავზარდამცემ ელდას მეხსიერების კალაპოტი წაელეკა. უხმოდ ვიგონებდით მასთან გატარებულ დღეებს, წლებს...

ნაადრევად დაკაცდა. სიკბატუეშივე ოჯახის უფროსის ჰაპანს სწევდა. შესაძლოა, ამიტომაც თანატოლებში ყოველთვის წინამძღოლი იყო. ასე დამკვიდრდა შემდგომ თეატრშიც...

თითოეულ ჩვენთაგანს თავისი ბილიკი ჰქონდა ეროსის გულისაყენ მიმავალი, ხოლო ეს უქიდეგანო სიკეთით აღვსილი გული ყველა ამ ბილიკს იკრებდა, ყოველი ჩვენგანის სატიკივარს იტევდა, რადგანაც მოყვანის სასმენად არასოდეს ყოფილა დახშული.

ახლა?!

ახლა იგი უკანასკნელად იმყოფებოდა თავის სცენაზე. ამ სცენას კი კარგა ხანია უკვე დააკლდნენ მისი გმირები...

სცენის სიღრმეში დიდი პორტრეტი ეკიდა — ეროსი მანჯგალაძე ოდიშპოსის როლში. წითელი მიხაკები ობლად კრთოდნენ სივრცეში. მოთქმით ტიროდნენ თეატრის კაპელდინერები, ჩამცმელები, გრიმიორები, რეკვიზიტორები... ზღუქუნებდნენ მეხანძრეები, რადისტები, გამანათებლები... „ეს რა ქენი, ბიჭო?“! ყრუდ ბლაოდა მოხუცი სცენის მუშა...

გლოვის ზარი დილიდანვე ჩამოწვა თეატრში... მაყურებელთა ფოიეში მხატვრები ეროსის პერსონაჟთა ჩაცმულობას კიდედნენ... მისი გმირების კოსტიუმები ბედის ანაბარა მიტოვებულ ლტოლვილებს ჩამოჰგავდნენ... ცრემლად იღვრებოდნენ ეროსის ჩამცმელები. კიბეზე ასულ მხატვარს ფრთხილად და მოწიწებით აწვდიდნენ კოსტიუმებს: ოდიშპოსის ტოგას, ზიმშიმოვის სერთუქს, ლოპესის შავ ანაფორას, ივანე მრისხანის გრძელ მოსასხამს, ირაკლი რაზმაძის ლურჯ კოსტიუმს, გვადის თეთრ ჩოხას, ცვიოვიჩის მოწითალო პიჯაკს, ფანტიაშვილის ბრჭყვიალა ეპოლეტებიან მუნდირს... მღუღარე ცრემლი ეფრქვეოდა სამოსს. პირისუფლები მთაში ასე დასტირიან კლდეებში უკვალოდ ჩაჩეხილი ვაჟკაცების ქამარ-ხანჯალსა და ჩოხა-ახალუხს. მათ დიდხანს შემორჩებათ ხოლმე

პატრონის ტანის სიმშურვალე და სურნელი. ეროსის გმირთა სამოსელს სამუდამოდ შემორჩებათ პატრონის პეწი და სიფაქიზე. მასში ეროსის სული ტრიალებდა იმ დღესაც. დაფიქრებით ვიდექი. კრძალვით შევეყურებდი, შეხებას ვერ ვებედავდი. „ველარასოდეს ვერ ჩაიცმევს“ — გავიფიქრე, — ახლა ისინი უკვე წმიდათაწმიდა რელიკვიას წარმოადგენენ.

აქტიორის ნადრევი გარდაცვალება შემზარავად უღმობელი და უსამართლოა! აი, რა დარჩა მისგან! არა, დარჩა კიდევ სწორუპოვარი ხმა... და კიდევ ჩვენი მეხსიერება. მაყურებლის მაღლიერი მეხსიერება... თითოეული ეს სამოსელთაგანი ეროსის შემოქმედებითი ცხოვრების ნაწილია, რუსთაველის თეატრის, ეროსის თეატრის ნაწილი. ახლა უკვე მხოლოდღა ჩვენი მეხსიერება ახდის ეროსის თეატრის ფარდას. ღმერთო! თითქმის გუშინ იყო, სწორედ გუშინ ფრიალებდა უშეშრად სცენაზე ცვიოვიჩის ყვითელი ყელსაბამი და პატარა პეპიკს ხელების ფართო მოძრაობით ეფექტურად ამწყვდევდა მარწუხებში; თითქმის გუშინ იყო, ეკლესიის გაღვანზე ჩამომხსნადარი ლოპესი და დიეგო ცბიერად რომ დიდინებდნენ; გულდათუთქული ბოცო რეპროდუქტორისკენ მალვით რომ გააპარებდა ხელს და თან თვალებით ემდურებოდა, — ეს რა მიყავო; ყელგაწვდილი გვადი არჩილს ხატივით რომ შეავედრებდა, — გოჩას ნიკორა მე და ჩემს შვილებს უნდა გვერგოსო...

ძნელია იმ წუთების დავიწყება, გვადი მანდარინს სიმღერით რომ დაატრებდა მთელი ცხოვრების განმავლობაში დაგროვილ ტკივილს; არც ის ამოშლილა მეხსიერებიდან, ზიმზიმოვი განცხრომით რომ ჩაეშვებოდა სავარძელში, სიამაყით განაბული სიხარბით რომ ისმენდა მეუღლის ხოტბას; ჩახმახივით რომ შეიმართებოდა ხანუმასაგან მოტყუებული თავქარიანი ფანტიაშვილი... მათ მეტყველებას რაღაც განსაკუთრებული სურნელი დაჰკრავდა, განსაკუთრებული ფერებით გამოირჩეოდა. ათასგვარად მდიდარი ინტონაცია გმირის იდუმალ სურვილს თანდათან ავლენდა, თავდავიწყებული არტისტიზმი ბალღური უშუალობით იფრქვეოდა სცენიდან.

ეროსის გმირები ადამიანურად უბრალონი, ადამიანურად სუსტნი და ადამიანურად მართალნი იყვნენ. დრომ, ეპოქამ შობა ისინი...

სამოქალაქო პანაშვიდი 12 საათზე უნდა დაწყებულიყო, მაგრამ ხალხს უკვე ველარ აკავებდნენ. მაყურებელთა დარბაზში შევედი.

შეუძლებლად მეჩვენა უიმისოდ ეს თეატრი, ეს სცენა, ეს დარბაზი. იმ დღეს მთელის ძალით შევიგრძენი, რომ ეროსი მანჯგალაძე სხვა შნოსა და ლაზათს მატებდა ამ თეატრს, ამ სცენას, ამ დარბაზს. იგი მხოლოდ

ხალხის სათაყვანო აქტიორი როდი ყოფილა. ეროსის სახელი უფრო მეტის დამტვევი და გამომხატველი შექმნილიყო ჩვენთვის სიცოცხლეშივე. იმ წუთებში სრულიად ნათელი გახდა, რომ ეროსის სულიერი სამყარო სპეტაკსა და სათუთ ბროლის კოშკს ჩამოჰგავდა. აკი ბროლივით უეცრივ დაიმსხვრა კიდეც! ამითაც იყო იგი გამორჩეული. ასეთ სისპეტაკეს, ნათელსა და მგრძნობიარე სულს, ასეთ დაუღწეველ სიკეთესა და შეუბღალველ პატიოსნებას, ბუნებრივ ნიჭიერებას და უჩინარ თავდადებას მოწყურებულნი ეყოფილვართ ძლიერ. ამიტომაც ევსწრაფოდით მის სიახლოვეს. თავადაც გვსურდა ასეთ ხარისხში აღმატება, მდაბალი აზრებისა და გრძნობებისაგან განწმენდა — ეროსის სახელს სიცოცხლეშივე ნათელი შარავანდედი ედგა.

მძიმე მღუმარებაში თითქოს ჰერი იძრა...

„რომელმან შექმნა სამყარო...“ გაისმა მტკიცე, დინჯი, გულისხმიერი და კეთილშობილი ხმა. „ძალითა მით ძლიერთა“... უკვე მოხეტიალმა ქვითინმა შთანთქა. შემდეგ სწორუპოვარი მგლოვიარე — რუსთაველის სცენაც აბლავლდა თითქოს. და მაინც... უხმაუროდ დაეშვა ეროსის თეატრის ფარდა...

„რაცა ვის რა ბედმან მისცეს, დასჯერდეს და მას უბნობდეს...“ ვაჟკაცურად ძლიერი და მბორგავი ხმა მოწოდებასავით იღვრებოდა დარბაზში. ძველად, ალბათ, ასე მიმართავდა ხევისბერი თემს, რომელი სენატორი — ფორუმზე შეკრებილ მოქალაქეებს, რადგანაც ისინი ვალდებული იყვნენ, შეეძლოთ და უფლებაც ჰქონდათ რაღაც მნიშვნელოვანი გაენდოთ ხალხისათვის. რჩეულთა ხვედრია ეს!

თავდახრილნი და გლოვისაგან დამძიმებულნი ვისმენდით ჩვენთვის ახლობელ ხმას. აქამდე შეცნობილი სიღრმისა და ნიუანსების აღმოჩენით გვიორმაგდებოდა ტყვილი და თავის შეკაეება ჰქირდა... „ზარების ზარი“ დაჰკრავდა ფერადოვანი ტემბრის ხმას, ნათელი აზრი რითმას იღუმალეზის საფარველს ხსნიდა, კდემამოსილება, აღმტაცი მოკრძალება და მღელვარე სულის ძახილი კეთილზმოვანების დღესასწაულს ქმნიდნენ. დარბაისლოურ ინტონაციას ამალღებული ქართული პოეზია კუთვნილ კვარცხლბეკზე აჰყავდა... რუსთაველი და სვეტიცხოველი უყვარდა ძლიერ... როგორც სცენას, მათაც რაინდული კრძალვით ეტრფოდა...

„მძულს უგულო სიყვარული, ზევენა-კოცნა, მტლაშა-მტლუში“ — ახლა უკვე აღსარების სიფიცხე და სიწრფელე შეიძინა ხმამ. ეროსიმ მართლაც რომ გულიანი სიყვარული იცოდა. თავისი რჩეული ჰყავდა. უპირველესად ადამიანში სულის სისუფთავეს ეთაყვანებოდა. მეგობართა მხედ-

ჩიონს ვაჟკაცურად უფრთხილდებოდა. მისი გულისა და სახლის კარი მათთვის ღდენიდაღ ღია იყო; ყველას როდი შეეძლო ამ ზღუბრლის გადაბიჯება აზასოდეს არ უთამაშია მეგობრობა ან კეთილგანწყობა. ყველამ, ახლობელმაც, მეგობარმაც, ნაცნობმაც, ყველამ ვიცოდით ჩვენი კუთვნილი ადგილი! ბავშვურად მიმნდობს, ძლიერ სძულდა სიყალბე და ორპირობა, უაღრესად ხელგაშლილსა და გულწრფელს, მისთვის მიუღებელი ადამიანისთვის გულის კარი აზასოდეს გაუხსნია. უთქმელად ვგრძნობდით, ვისაც უგულოდ ეკიდებოდა. უნიჭოსათვის აზასოდეს შეუსხამს ხოტბა, აზასოდეს არ გაუხდია მეგზურად! და ვინც უყვარდა, ვისაც პატივს სცემდა, იმას უსაშველო განცდით ერთგულებდა, მასთან ბედნიერ ღიმილად იღვრებოდა. ხოლო ჭეშმარიტ ახლობელთა შორის მომხიბვლელი თავისუფლებით იცოდა ყოფნა, მოლხენა. ასეთ წუთებში გახელება და გალალება სწყუროდა. ვინც ასეთ დროს ეროსის სულის ალტკინების მოზიარე ყოფილა, იცის როგორი ვნებით, იღუმალებითა და შინაგანი თრთოლვით შესძახებდა ხოლმე:

წინ, მეეტლევ!

ეგ ცხენები გააქანე, გააქანე!

მსურს, რომ ერთხელ კიდევ ვნახო გაზაფხულის მთები მწვანე,

მსურს, რომ დაფნით გადავხლართო მძიმე ფიქრთა ოკიანე!..

წამიყვანე!

ასეთ წუთებში ერთიანდებოდა ყველა მისი კეთილი ზრახვა, შორეული სურვილი, ლამაზი ოცნება, მშვენიერი აღმაფრენა და ყოველი გაუმხელელი დარდიც, გამოუთქმელი ტკივილიც და განუქარვებელი სევდაც. მხოლოდ მის ფაქიზ სულს შეეძლო ვაჟკაცურად ეტვირთა უსაშველო სიმძიმეილი მოწოლილი კაენისისა! შეეძლო მარტოდმარტოს, სხვების დაუსწრებლად, ან თუნდაც სხვების თანდასწრებით, ეზიდა თავისი მძიმე ჭვარი გოლგოთაზე. მარტოდ ყოფნა არ უყვარდა. მაგრამ მეგობართა წრეშიც კი ზოგჯერ ურჩად გაიბრინდებოდა. ასეთ დროს მისი თვალეი აზბობდნენ თითქოს: „რა იციან მეგობრებმა, თუ რა ნაღველს იტევს გული“... დაჩივლებას გაუბრბოდა, რაინდული ჭირთათმენა შეეძლო.

ვაჟას ლექსში მბორგავი ხმა იღუმალ სინაზესაც აჩენდა... დროდადრო დაგუბებული ოხვრა აჰყვებოდა ხოლმე სემგლოვიარო მელოდის... მე კელავ ეროსის ცხოვრებას გადავავლე თვალი.

სადაც უნდა გამორჩენილიყო, ყოველთვის ალყაშემორტყმული იდგა — ახლობლებით, მეგობრებით, ნაცნობებით, უცნობებით.

არ არის საქართველოში ოჯახი, რომელიც ეროსის ხმით არ ყოფი-

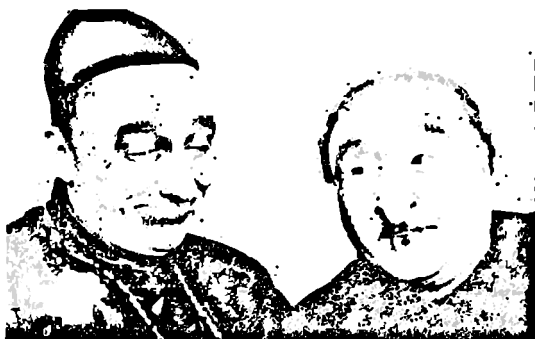
ლიყოს მონუსხული. ერთიანად მოხიბლული ჰყავდა დიდი და პატარა. ყველგან და ყოველთვის სასურველი სტუმარი იყო. სიხარულით ანთებული თვალებით ეგებებოდნენ საქართველოს ყოველ კუთხეში. ჩვენ სიამაყით ვივსებოდით, თავად კი მორცხვად თავდახრილი გაუჩინარებას ლამობდა...

...ხალხის ნაკადი, უფრო სწორად, ხალხის ნიაღვარი მოედინებოდა თეატრის ფოიედან სცენაზე. მოდიოდნენ მისი მეგობრები, კოლეგები, ახლობლები, ნაცნობები, მაყურებლები: ბავშვები, მოხუცები, ხეიბრები, ახალგაზრდები, მისი თანატოლები... ხალხის გლოვა რამპას ტალღასავით აწყდებოდა, დარბაზის ექოს უერთდებოდა... ყოველ ჩვენთაგანს, ნაცნობსა თუ უცნობს საზღაურად მოგვქონდა უდიდესი სიწრფელე იმ ტკივილისა, რასაც განვიცდიდით მასთან გამოთხოვების ქამს. თითოეული ჩვენთაგანი უბრუნებდა იმ უზადო თაყვანისცემას, სიყვარულსა და მართალ განცდას, რომელიც ასე უხვად, ასე უშუალოდ მიმოფანტა ეროსიმ თავისი პატიოსანი ცხოვრებით, ჭეშმარიტი გულუხვობით, შეუცდომელი ადამიანურობით, დაუშატებლი, ჭერ კიდევ ჩვენთვის ბოლომდე ამოუცნობი და გამოუმქლავნებელი არტისტიზმით...

იმ წუთებში, როდესაც კუბოს დაბალ კვარცხლბეკთან პატარა გოგონამ კრძალვით დაღო ყვავილები, როდესაც მის გვერდით ბრგე მამაკაცის მთრთოლვარე მხრებმა ჩაიარეს, როდესაც მოტირალ ქალებს ნაბიჯის გადადგმა გაუჭირდათ, ვიგრძენი, რომ ამ დღეს თეატრში სამძიმარზე არავინ მოსულა.

ამ დღეს ჭირისუფლები არ იყვნენ მხოლოდ და, დის შვილები, ნათესაეები, სიყრმის მეგობრები, ან მხოლოდ რუსთაველისა და კინომსახიობთა თეატრები, ან თუნდაც მხოლოდ თეატრალური საზოგადოებრიობა, თბილისი და თბილისელები... ჭირისუფალი იყო ყველა, მთელი ერის ამ გულწრფელსა და არტისტულ გლოვაში იყო ბუნებრივად ამალღებული მშვენიერება!..

ცხედართან ოთხნი დადგნენ: მედეა ჩახავა, სალომე ყანჩელი, გიორგი გეგეჭორი, მიხეილ თუმანიშვილი. უსაშველო იყო მათი განცდა! უკან რუსთაველის თეატრის დასი თავჩაქინდრული გარინდულიყო. წინ იდგნენ ბადრი კობახიძე, გურამ საღარაძე, რამაზ ჩხიკვაძე, კოტე მახარაძე... მათ რუსთაველელთა „შვილდაცა“ ერქვათ... ერთმა ძლიერმა შეჭირვებამ ისინი კვლავ შეაჯავშირა. მათ ხომ თავიანთი ყმაწვილკაცობისა და შემოქმედებითი სიჭაბუკის წინამდგომი დაკარგეს. ამ დღეს უპირველესი ჭირისუფლები ისინი იყვნენ. ვუყურებდი მათ გაცრეცილ სახეებს და

ლიბები — გ. მანჯაღაძე,
 დიევი — გ. აფხაძე
 „ესპანელი მღვდელი“. 1954

„გზანთელი მღვდელი“. სცენები სპექტაკლიდან

ეროსი მანგალაძე იკულებს ოილიოს მეფის გარემს

რამაზ ჩხიკვაძე, ეროსი მანგალაძე და ივანე ჭიჭიხაძე

мәңгілік жерің мәңгілік жерің 1958

ვალა — ს. უანელი, სერგეი — ე. მანგალაძე
„ისინი შეხვდნენ ერთმანეთს“. 1960

„ისინი უზებდნენ ერმანუშს... რეპეტიციის დროს

ეროსი მანკადაძე და გურამ სადარაძე სკენის ზემოეს შორის

ბოცო. „ზღვის შეილები“. 1961

ბოცო — ე. მანგალაძე
გურამი — კ. მახარაძე
ლეილა — შ. ჩახავა

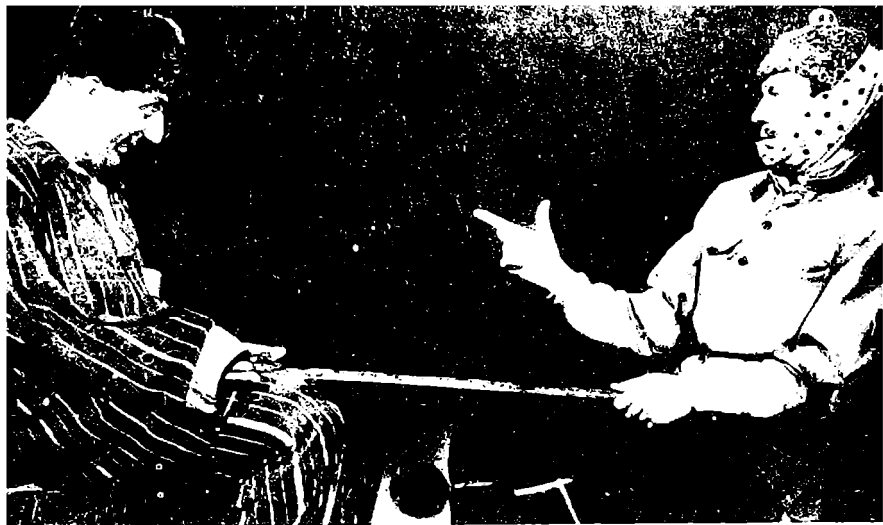
გურამი — ს. ლალიძე.
ბოცო — ე. მანგალაძე

...ვახშაძის წინა სტეხა სპეცკოლდან

კავალერი რიპარატა — ე მანჭალაძე, მირანდოლინა — მ. ჩახავა
„დიასახლისი“, 1902

დავით — ე. მანგალაძე,
მეგელი — გ. ვაგეკორი
„ქინკრაქა“. 1963

დავით — ე. მანგალაძე,
მელა — მ. ჩახავა

ტურა ზ კერენჩილაძე. შგელი — გ გავუკორო. დოვი — ე. მანჭალაძე

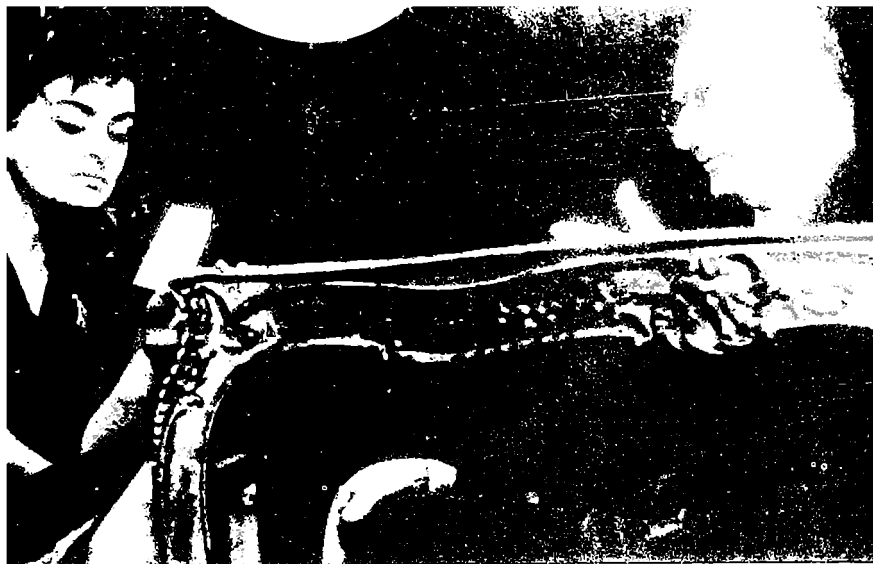
ეროსი შანჭგალაძე რუსთაველის თეატრის რუჟინუში გასტროლების დროს

ანგელოზი „დ“ — გ. გეგეკორი, შემოქმედი — ე. შანჭგალაძე,
 ანგელოზი „ა“ — კ. საყანდელიძე, „ღვთაებრივი კოჲედია“. 1964

ფსკერა ფუქარი. „ზაფხულის ღამის სიზმარი“. 1991

მარი ოქროშვიტი — მ. ჩახავა, რუფიკ — ე. მანჭალაძე
„შეხვედრა“, 1965

ართავაზა — ე. მანჭალაძე, თემური — გ. ქეთარაძე
„შინაინი ღამე“, 1966

გვიპრობდი: ქართული თეატრის ცხოვრებაში მათ მოღვაწეობას საგანგებო მისია ჰქონდა. ეროსი მანჯგალაძის თაობის მსახიობებმა რუსთაველის თეატრის შემოქმედებითს ცხოვრებას კალაპოტი შეუცვალეს და ამით მნიშვნელოვნად განაპირობეს თეატრის ახლანდელი წარმატება. მხოლოდ დროსა და მემკვიდრის ძალუძს შეუცდომლად და მიუკერძოებლად შეაფასოს მათი როლი თანამედროვე ქართული სათეატრო აზროვნების ჩამოყალიბებასა და წარმართვაში. თეატრის ისტორია მათ მოღვაწეობას იმით კი არ შეაფასებს მხოლოდ — რა შექმნეს მათ სცენაზე, არამედ იმითაც, რა უარყვეს სათეატრო ხელოვნებაში, რა სახის არჩევანი გააკეთეს და რა დაამკვიდრეს ქართულ თეატრში.

ეროსი მანჯგალაძის როლი აქ უთუოდ პირველთა შორის აღინიშნება...

„შვიდკაცა“ ქართული რეჟისორული თეატრის საბოლოო ჩამოყალიბებისა და დახვეწის მებრძოლი არმია იყო. ამ ურთულეს ბრძოლის ველს მათი შეგნებული თანადგომა მეთაურობდა. მსახიობთა ეს კავშირი მტკიცედ იცავდა ერთპიროვნულ რეჟისორულ ხელმძღვანელობას, რათა აეღო რძინებიანთ და დაემკვიდრებინათ ჰარმონიული ანსამბლურობის პრინციპი და ქართული რეჟისორული თეატრის თვითმყოფადობა.

„შვიდკაცა“ იზიარებდა ჩვენი საუკუნის დასაწყისიდან დაბადებულ თანამედროვეთა თეატრის იდეას და, მიუხედავად უდიდესი წინააღმდეგობისა, თავგანწირულად იცავდა თავის მრწამსს. ქართული თეატრის განვითარებაში მათ შეასრულეს მნიშვნელოვანი როლი — მყარად დაამკვიდრეს ქართული რეჟისორული თეატრი. ეს პროცესი დაიწყო სპექტაკლით „ადამიანებო, იყავით ფხიზლად!“ და „გვალი ბიგვათი“ დამთავრდა, რათა შემდგომ ახალ ხარისხსა და თვისებაში გადასულიყო. პირველთა შორის იდგნენ ეროსის მამილო პეშეკი და გვალი ბიგვა...

ჩემი თაობა მათ ხელოვნებაზე აღიზარდა. „შვიდკაცამ“ ბევრად განსაზღვრა ჩვენი მისწრაფებანი და პროფესიული აზროვნება. ამ თაობის შემოქმედებითს ცხოვრებაში იღებდა დასაბამს ჩვენი სიჭაბუკის ოცნებებიც, იდეალებიც, მიზნებიც... „შვიდკაცამ“ ღრმა კვალი დაამჩნია ჩვენს სულიერ ცხოვრებას, ჩამოაყალიბა ჩვენი მხატვრული აზროვნება, ხოლო სუბმურულ მოთხოვნებსა და წარმოდგენებს კონკრეტული ფორმა გამოუქვებდა.

რუსთაველელთა „შვიდკაცამ“ თავისებური ელფერი შესძინა ჩვენს ყოფას, განცდებს, გრძნობებს, ურთიერთობებს, შთაბეჭდილებებს. ისინი ფასეულობათა გადაფასებას ახლენდნენ და ჩვენც გვიზიდავდა ეს

ბრძოლა. უპირველესად მათ სიყალბის საბურველი ჩამოაცილეს ქმედებას და შეუდგნენ სიმართლის მქადაგებელი „სათეატრო მოდელის“ ძერწვას, და არა „ცხოვრების ილუზიის“ თეატრის მოდელის გადმონერგვას უცხო მხარიდან. მკაცრი, ლაკონიური და, ამავე დროს, თეატრალური მათი ხელოვნება თავისებურად აგრძელებდა ქართული თეატრის ტრადიციას. წარსულის გონივრული ჰერეტიკა, ტრადიციის პატივისცემა და არა ბრმა ფანატიზმი, თავისუფალი აზროვნებისადმი დაუოკებელი ლტოლვა ახასიათებდა მათ ხელოვნებას და ეს ჰაერივით აუცილებელი იყო ჩვენთვის, რადგანაც დამოუკიდებელი განსჯის უნარს გვიღვივებდა. სიმართლისადმი ლტოლვის სიჭიუტეც მათგან შევიძინეთ. მათი ხელოვნების წყალობითაც ჩავღრმავდით საკუთარ სულში და შევეცადეთ მანამდე შეუცნობი ხვეულები აღმოგვეჩინა. მათი შემწეობით ჩვენ აღვიღალ დაგვმეთ კერპთაყვანისმცემლობა ხელოვნებაში და სხვა თვალთ შევხედეთ ჩვენს ყოფას, აღამიანს, აღამიანთა ურთიერთობებს, სასცენო შემოქმედებას. სხვაც ბევრი რამ განსაზღვრა „შვიდკაცამ“ ჩვენს ცხოვრებაში. მათი ხელოვნებით აღმოცენდა ჩვენში სიყვარულიც, მეგობრობაც, ყმაწვილური გატაცებაც, ახალგაზრდული დაუნდობლობა და კატეგორიულობაც, შემდგომ კი მიმტვევბლობის სიდიადეც... ეროსი მანჯგალაძე კი მათი აღამიანურობის ეტალონი იყო. ეს როლიც დიდებული უშუალობით შეასრულა...

პირადად მე მათთან ხანგრძლივი ურთიერთობის შედეგად ჩამომიყალიბდა პროფესიული ჩვევები, კონკრეტული სათეატრო მოდელისადმი მისწრაფებაც და საკუთარი პოზიციის თავდადებული დაცვის უნარიც. ეროსი ჩემთვის ყოველთვის იყო პატიოსანი მებრძოლის მაგალითი. ეცდილობდი მას დაესესხებოდი სიმართლის ქადაგების უნარს. ამიტომაც მხოლოდ მეგობარი, არტისტი, თანამოაზრე როდი დაეკარგე. ვეთხოვებოდი აღამიანს, რომელიც ჩემს საქმიანობაში ჰეშმარიტ გზამკვლევეს წარმოადგენდა. ამ მხრივ გამონაკლისი როდი ვარ. არაერთი ჩვენთაგანი საკუთარ შემოქმედებას ეროსის პირუთენელობაზე ამოწმებდა. ეს როლი ჩვენ თავად განვუსაზღვრეთ მას, თვითონ კი იგი შესაშური უმწიკვლობით განასახიერა.

... ტახტრევანი თანდათან ყვავილების ზღვაში ჩაიძირა. ახლა გვირგვინებსა და თაიგულებს დაბალ კვარცხლბეკზე, პირდაპირ სცენაზე ან ასასვლელ კიბეზე აწყობდნენ. ხალხი ცხედართან ნაბიჯს ანელებდა. ეს ერთი წამით თავის არტისტთან მაყურებლის განმარტოების სურვილს მოასწავებდა...

ახლა დარბაზს შემპარავად დამათრობელი ხმა მოეფინა: „ტანი ალ-

ვის ხეს მიმიგავს, ლოყები წითელ ვარდსა და თმები გიშერს... რა ვუყოთ, რომ შეღებლია. ვინ რა იცის, რა ამბავია? ახალგაზრდა ცოლისთანა კაცის გამაყმაწვილებელი არა არის რა ამ ქვეყანაზე!“

თვალწინ დამიდგა ზიმზიმოვი — მაღალი, შავ-შავი, გადაგლეხილი თმებით, შეღებილი გრუზა უღვაშებით, დაჟღაჟა ლოყებით, შავი ხალით...

დარბაზი მოთქმით ტიროდა უკვე... ძლივს ჩამესმა ეროსის ხმა: ყმაწვილ ცოლს ეკეკლუებოდა, ენას უჩლექდა, ესიყვარულებოდა... 27 წლის ასაკში ითამაშა ეროსიმ ზიმზიმოვი, სცენის ოსტატის დუბლიორი იყო. აშკარა უპირატესობით კი შეასრულა... არა, წურბელას მასზე ვერ იტყოდი, სიბრიყვის ნიღაბი უჩრდილავდა სისასტიკის საბურველს, სხვა საუკუნეში, სხვა დროის ელფერი სხვა ასპექტით ამჟღავნებდა ზიმზიმოვის ნაცნობ ხასიათს. როლის ტრადიციულ გაგებას ახალი ფერებით ამდიდრებდა მსახიობი... ამ სპექტაკლის ახალგაზრდა შემსრულებლებმა მოულოდნელი სისწრაფით გაიკვლიეს გზა მაყურებელთა დარბაზისაკენ და რუსთაველის სცენაზე, ოსტატების გვერდით დაიმკვიდრეს თავიანთი კუთვნილი ადგილი.

...იმ დღეს დარბაზში არაერთი ადამიანი იჯდა, რომელიც ეროსის ზიმზიმოვის დაბადების მონაწილე და პირველი მაყურებელი გახლდათ. წარსულში მიღებული სიამოვნების გახსენებამ ათმაგად შეძრა ახლა მათი სული. ყმაწვილური შთაბეჭდილების სიძლიერე გამოვიგლოვე მეც!

იქ, ცხედართან მდგომნი იცვლებოდნენ: მსახიობები, რეჟისორები, მწერლები, მუსიკოსები, მხატვრები... კვლავ კოლეგები, სხვა ქალაქიდან ჩამოსული კოლეგები... უცვლელი იყო მხოლოდ თვალებში გაყინული წუხილი და ძლიერი განცდა იმისა, რაც ირგვლივ ხდებოდა. გამოაგნებლად რთული იყო იმის დაჭერება, რომ კვარცხლბეკზე ნამდვილად ეროსის ცხედარი ესვენა...

შოპენის სამგლოვიარო მარში ამძაფრებდა სინამდვილის შეგრძნებას და სუნთქვა ჰქირდა ამ გლოვისაგან დაოსებულ დარბაზში.

ახლა ცბიერად შეშპარავი ხმა მოეფინა დარბაზს. ხავერდოვანი ბარიტონი ცალკბად ავედრებდა ღმერთს საკუთარ უმწეობას: „ღმერთო, შეგვიწყალე ჩვენ“... დარბაზი გუფუნებდა უკვე, აღარავის რცხვენოდა ხმამაღალი მწუხარებისა, რადგანაც ახლოვდებოდა მასთან სამუდამო განშორების წუთი...

ამ ნაცნობმა და ოდესღაც სიამოვნების ჟრუანტელის მომგვრელმა მელოდიამ ყველას თვალწინ წარმოგვიდგინა ეკლესიის მორყეულ გალანზე ჩამომჯდარი შაოსანი მღვდელი და დიაკვანი. „ესპანელი მღვდელი“

„შვილკაცას“ შემოქმედებითი ძიების ერთი რგოლის დასასრული იყო. მგზნებარე თეატრალობა გარდასახვის სიღრმესა და აქტიორული ანსამბლურობის პრინციპს აჩენდა. სპექტაკლის კამერტონს ეროსის ლოპესი წარმოადგენდა. მაშინ იგი 29 წლისა იყო. ეს არ გახლდათ მხოლოდ ერთობლივი წარმატებით მოპოვებული აღიარება, მხოლოდ რეჟისორული გამომგონებლობისა და აქტიორული იმპროვიზაციის დღესასწაული. ეს სპექტაკლი, უპირველესად, თვისებრივად განახლებული სათეატრო აზროვნების დღესასწაული იყო. რეჟისორულ თეატრში აქტიორული ხელოვნება მარგალიტის სინაზითა და სინატიფით ბრწყინავდა. გრძნობათა სიწრფელე მოჭარბებულად თეატრალური სამოსელით ირთვებოდა. არსებული და გამონაგონი, რეალობა და ალეგორია, ნამდვილობა და ჰიპერბოლა შეერწყა ერთურთს. რეჟისორული აზროვნების დამოუკიდებლობა აქტიორული წარმოსახვის აქტიურობას შეუხამდა. მახვილი იუმორი, დაუღეველი ფანტაზია, აზრის გაბედულება ჩქეფდა სცენაზე და ლალ მელოდიალ ეფინებოდა დარბაზს.

ამ სპექტაკლის მაყურებელი თავდავიწყებით უერთდებოდა სცენაზე ამეტყველებულ „ცხოვრებისეულ ნაკადს“ და, ამავე დროს, სცენურ „გამადიდებელ მინაში“, ამ აულაგამავი სიბრიყვისა და ცბიერების ფერხულში საკუთარ ყოფას სხვა თვალთა აფასებდა. „თეატრალური სიმართლე“ მაყურებელს სიცილისაგან ალექსილ სახეში ახლიდა მკაცრ სინამდვილეს, შემოქმედებითი კოლექტივი მანკიერებისაგან თავდახსნის მოთხოვნას მსუბუქი კატეგორიულობით უყენებდა დარბაზს. სიცილის საფარი ყოველი მაყურებლის შინაგან მხედველობას აფართოებდა. საკარნავალო სრბოლაში თეატრი ყველას აერთიანებდა, რომ შემდგომ უკვე თავის თავთან განმარტოებულ მაყურებელს მდებალი აზრებისა და ვნებებისაგან თავდახსნის სურვილი გამძაფრებოდა. ეროსი წინამძღოლის გაბედულებით მიუძღოდა აქტიორთა ლაშქარს. ლოპესის გაცვეთილი ანაფორა და ჯაჭვზე ირიბად დაკიდული ჯვარი ამ სათეატრო ესთეტიკის ბაირალს წარმოადგენდა. მის თამაშში ლიმილნარევი ცრემლიც შეინიშნებოდა, ტრაგიკომიკური ნილბის პათოსიც ჩნდებოდა და თანამედროვე თეატრის შორეული წინაპარიც გამოკრთოდა. სამოედნო თეატრის სითამამესა და თავისუფლებას გვახსენებდნენ მსახიობები. მათ თამაშში მოედნებსა და ბაზრობაზე გამართული წარმოდგენების ალტკინება შეიგრძნობოდა. დაუნდობლობა, მკაცრი სიმართლის მოუხელთებლად თქმა, სიმსუბუქე, კარნავალური მჩქეფარება, ვნება, იმპროვიზაცია, ყოველივე აზრის სიმახვილეს როდი ნილბავდა. პირიქით, ტრაგიკომიკურ ნილბს ხვეწდა და ეროსის

ლოპესში ერთიანდებოდა სრულყოფილების ნიშნით.

დასაანანია, რომ ფალსტაფის თამაში არ მოუხდა, მწამს, რომ ამ როლში ახალი ძალით გამობრწყინდებოდა ეროსის არტისტიზმი. მაგრამ რეჟისორულ თეატრში მსახიობი როლს თავად არ ირჩევს! მოპოვებულს დანაკარგიც ახლავს. რას იზამ, ასეთია ცხოვრება!

ო, საყვარელო, შეილნო ჩემნო, რააოგ მებრალვით!
მესმის, აქ რატომ შეკრებილხართ, ან რას მავედრით...
ეხედავ, თუ როგორ იტანჯებით, მაგრამ მერწმუნეთ,
რომ ტანჯვას თქვენსას ჩემი ტანჯვა აღემატება...

ოიდიპოსი 30 წლისამ ითამაშა. სცენის ოსტატების დუბლიორი იყო, მაგრამ თავისი გზით მიემართებოდა ანტიკური ტრაგედიის მასშტაბური ვნებების ამოცნობისაკენ. პირტიტველა ყრმას ჩამოჰგავდა მისი ოიდიპოსი. ვაჟკაცური სიფაქიზე და ბავშვური უმანკოება იყო მთავარი მის შესრულებაში. ყმაწვილკაცური სიფიცხით მისდევდა სიმართლის ნაკვალევს. ტრაგიკული განცდა მის ხმაში პოვებდა სათავეს...

ოიდიპოსმა და ივანე მრისხანემ მსახიობის ინდივიდუალობა ახალი ასპექტით წარმოაჩინეს. ვფიქრობ, ამით დასაბამი უნდა მისცემოდა ეროსის შემოქმედების ახალ სადინარს. ალბათ უფრო მრავალმხრივად წარმართებოდა მისი სასცენო ბიოგრაფია, ჟანრის ერთგვაროვნებას რომ არ მისძალეობდა თეატრი.

... ერთიანად აქვითინებულმა დარბაზმა კიდევ უფრო მეტი საფიქრალი გაგვიჩინა. ამ წუთებში მთელის სიცხალით შევიგრძენი, რომ თეატრის რეჟისურა, ყველა, გამონაკლისის გარეშე, ერთგვარად ვალში აღმოჩნდა ეროსის წინაშე. შესაძლოა, ვცდები, მაგრამ, აღვილი შესაძლებელია, საინტერესო მიგნებებით დაგვირგვინებულ რუსთაველელოთა ძიებებში ეროსის დრამისა და ტრაგედიის ინდივიდუალური ტრანსფორმაცია მოეხდინა. ვფიქრობ, ამოუწურავი შესაძლებლობების მსახიობს ვეთხოვებოდით იმ დღეს. მაყურებელი გრძნობდა ამას და ძლიერად განიცდიდა...

პროცესია ცხედართან კვლავ ერთის წუთით ანელებდა ნაბიჯს. ხალხს წუხილის სიმძიმით სურდა თითქოს გულისნადები გაეგზილა თავისი არტისტისათვის. და ამ არნათამაშებში როლების გამოც სურდა ნუგეშისცემა. ყველასათვის ნათელი გახდა დანაკარგის მნიშვნელობა.

სახალხო გლოვის სიდიადემ ყველა საფიქრალს ღრმა პრილობის კვალი დაამჩნია. უმისამართო არ იყო სინანულიც, მაგრამ არაფრის შეცვლა აღარ შეიძლებოდა. შეუძლებელია სიკვდილის შემდეგ ადამიანის ცხოვრების ფირის უკან გადახვევა. მაყურებლის მოზღვავებულმა სიყვარულმა

კიდევ უფრო მწარედ განგვაცდევინა ეს ჭეშმარიტება. აქტიორისათვის უმძაფრესი სისწრაფით მიედინება დრო! აქტიორისათვის საგანგებო და საგანგაშო მნიშვნელობას იძენს დრო! დღეს! დღეს — ეს ნიშნავს SOS! როლი, რომელიც დღეს უნდა ეთამაშა, ხვალ, შესაძლოა, სამუდამოდ გვიანი იყოს! ხალხთან ერთად მიგტიროდით ეროსის ამ არნათამაშებ როლებს...

უცებ ვიგრძენი, რომ ეს სახალხო გლოვის ზარი უკვალოდ არ ჩაივლიდა! ეს შეუძლებელი იყო! ეს უსაშველო განცდა უთუოდ ბევრს შეეცვლიდა შემდგომ.

ამ ტრაგიკულმა სიკვდილმა ტკივილთან ერთად სიკეთისა და კეთილშობილების თესლიც მიმოფანტა ირგვლივ... ჩვენ უფრო დამძმობნი, უფრო მოყვარულნი, უფრო გულისხმიერნი შევიქნებით ხვალ! უფრო მეტად გავუფრთხილდებით ერთმანეთს. მართალია, უდიდესი საზღაურის ფასად მოვახდენთ ფასეულის გადაფასებას, მაგრამ.. და ეროსიმ ეს საბედისწერო როლიც ზვარაკივით თვინიერად შეასრულა.

ხალხის ტალღა კვლავ მიიწევდა რამპისაკენ. ნერვულად იძაბებოდა ღარბაზიც. დრო გადიოდა... მასთან სამუდამო დამშვიდობების წუთი ახლოვდებოდა... საქართველოს ყოველი კუთხიდან მოდიოდნენ მისი თაყვანისმცემლები. მერე შევიტყვე, ლენინის მოედნიდან თეატრის კარიბჭემდე მჭიდროდ მდგარან თავის გულის სწორთან გამოსათხოვრად მოსული ადამიანები...

მეგრული სიმღერა მოეფინა ღარბაზს:

„გოჩას ნიკორა მე და ჩემს შვილებს უნდა გვერგოს. უარი არ გამაგონო, იცოდე! კი, თუ არა, კი, თუ არა?!“ გოჩას ოდის კედელზე აკრული გვადი გამახსენდა... მუდარაჲ იგრძნობოდა ამ სიტყვებში, სასოწარკვეთაც, სიხარულიც, შიშიც, და არჩილთან წუთიერად თანასწორი ადამიანის პირობაც. როგორ ახერხებდა ამას ეროსი, როგორ ახერხებდა ამ ერთ ფრაზაში ამდენი ფერის ჩვენებას! ეს საიდუმლოა, ის მარადიულად ამოუხსნელი საიდუმლო, რომელიც ჭეშმარიტ ხელოვანს დღესასწაულებით დაჰყვება როლიდან როლში.

გვადიმ ეროსის ნიჭის ძალას, შემოქმედებითს პოტენციას, აქტიორულ შთაგონებას ერთხელ კიდევ გვაზიარა და ჭეშმარიტი არტისტიზმის დღესასწაულად იქცა. ეროსის მაშინ 42 წელი შეუსრულდა...

შეიქმნა ღრმად ეროვნული ხასიათი, სისხლბორცეულად გამომსახველი ქართველი კაცის ყოფისა და ბუნების ერთი ასპექტისა. მაგრამ მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლა ეროსის გვადის მნიშვნელობა ქართული თეატრისათვის. ამ როლში სრულყოფილად გამომჟღავნდა ომის შემდგომი

ინდელი სათეატრო ესთეტიკის ძირითადი ნიშან-თვისება. „პატარა ადამიანის“ სულიერი შექირებების, პატარა ადამიანური საწუხარის გამეღანების ცდა ისტორიული პრობლემის ფონზე. ეს გვაძლავთ ბიგვა თავისი დახვეწილი ტრაგიკომიკური ნიღბით ამ ფერხულში გამოირჩეოდა როგორც უაღრესად ეროვნული სატკივარის გადამახილი ისტორიულ ექოსთან. ფ. ფელინის განსაზღვრა გამახსენდა უნებურად, როცა მან ადამიანები დაყო თეთრ და მწითურ ჯამბაზებად. ეროსის გვაძლავთ მწითური ჯამბაზი იყო. ქართველი ნაცარქექია და ტაქიმასხარა აქტიორული და რეჟისორული აზროვნების მასშტაბურობით ორგანულად ჩაერთო კაცობრიობის ფერხულში. ამით კი სრულიად კანონზომიერად მომზადდა ნიადაგი საზოგადოებრივი ყოფის უკიდურესი სიმწვავით წარმოსახვისათვის. ასე გადაიზარდა ტრაგიკომიკური ნიღბი, ამავე თეატრის სცენაზე, ტრაგიფარსულ ნიღბად. მეგზურის როლი შეასრულეს ეროსის ლოპესმა და გვაძლავთ...

...ცხედართან ახლა რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა იდგა. ხალხის ნაკადი არ წყდებოდა... მერე, კვლავ „შვიდკაცა“ დადგა...

სამგლოვიარო მიტინგი დაიწყო...

მიკროფონთანაა კულტურის მინისტრი: „ეროსი მანჯგალაძის სიკვდილმა ჩვენთან უბედურების ზარი შემოიტანა...“ ხალხი ხმამაღლა გოდებდა, ღრმად იკრებოდა მეხსიერებაში სცენაზე ნათქვამი ცალკეული სიტყვები:... ხალხის წიაღიდან წამოსული არტისტი... ჟანრული სიხალისე შემოიტანა... მაღალი აზრის ხელოვნება... ოსტატობის ზენიტში იმყოფებოდა... ნამუსის ქუდი ეხურა... ვალმოხდილი მოქალაქე მიდის ჩვენგან...

მისი მასწავლებელი, დიმიტრი ალექსიძე ცრემლებს ვერ იკავებდა, გაბზარული ხმით მიმართავდა ცხედარს: „ჩემო კარგო ეროსი, ჩემო ძვირფასო ეროსი... ვალმოხდილი არტისტი ხარ, დიდი არტისტი... დიდი წარმატება ხვდა მის ოდიშოსს დეკადაზე მოსკოვში... ჩვენი ერის ხელოვანი იყო...“ — გულამომჯდარი უკვე ხმამაღლა ატირდა...

ჯანსუღ ჩარკვიანი: „ჩვენ, მწერლები, სამძიმრისათვის როდი მოვედით აქ. ჩვენც პირისუფლები ვართ... ზნეკეთილო ადამიანო, მხოლოდღა ერის ცრემლი გაკლდა და ესეც უხვად მიიღე...“

ელდარ შენგელია: „ეროსი დააკლდება თეატრს, ქალაქს, მთელს საქართველოს... იგი ყოველი ჩვენთაგანის სულის ნაწილი იყო...“

ღარბაზი გუგუნებდა. მიკროფონთან ედიშერ მაღალაშვილი იდგა. ლაპარაკის დაწყება უჭირდა. გრძნობების დამორჩილებას ცდილობდა:

ჩემო ეროსი... ჩვენო ეროსი... შენ რომ იცოდე, რის თქმას ვაპირებ, ალბათ ამის უფლებას, დარწმუნებული ვარ, არავითარ შემთხვევაში არ მომცემდი, მაგრამ შენ უკვე შენს თავს არ ეკუთვნი... შენ უკვე შენს ერს ეკუთვნი... შენ უკვე შენს ხალხს ეკუთვნი... და ამიტომ ვაძლევ ჩემს თავს ამის თქმის უფლებას...

ჩემო ეროსი.. შენ დღეს უკანასკნელად ემშვიდობები შენს სახლს, შენთვის ყველაზე საყვარელ ადგილს, რუსთაველის თეატრის სცენას... სცენას, სადაც ამ ორმოცი წლის მანძილზე შენი საყვარელი მაყურებელი მხოლოდ ტაშით გაცილებდა... და ნება მოგვეცი, ჩვენო ეროსი, ისე როგორც ეს მხოლოდ და მხოლოდ რჩეულთა ხვედრია, ისე როგორც ეს მხოლოდ დიდი არტისტის ხვედრია... აი, ამ შენი საყვარელი სცენიდან უკანასკნელი ტაშით გაგაცილოთ“.

დაგუბებულმა წუხილმა, თითქოს სადინარი ჰპოვაო, მეხივით დაიგრგვინა. ფეხზე შემართული მთელი დარბაზი ტაშს უკრავდა, ტაშს უკრავდა გადაქედილი რუსთაველის პროსპექტიც... დიდხანს ქექდა ტაში...

უხმოდ ბლაოდა სწორუბოვარი მგლოვიარე — რუსთაველის სცენა... შემდეგ ხალხი უჩუმრად დაჰყვა ნებას, დაიცალა დარბაზი. ჩვენ სცენაზე ვიდექით. ქალები გაბმით მოთქვამდნენ, მამაკაცებს ყვრიმალეზი უთრთოდათ, კუბოს მიკარება უჭირდათ... ცხედარს კოცნიდნენ, ცრემლით ნამავდნენ სცენას. კიდეც ერთი წუთი... ახლა და დაემხო ცხედარს... დრო გადის... კუბოს ასაწევად ვერ იმეტებენ... დრო გადის... გარეთ გრგვინავს ხალხის დაგუბებული ხმა... კიდეც ერთი წუთი... კიდეც... კუბო დაბალი საფეხურებით მაყურებელთა დარბაზიდან ფოიეში წაასვენეს... და სამუდამოდ განეშორა ეროსი თავის მიჯნურს — რუსთაველის სცენას. თეატრიდან გამოსვენებულ ცხედარს აურაცხელი ხალხი მიაცილებდა. ხელიხელჩაკიდებულმა ახალგაზრდებმა ცოცხალი კედელი შექმნეს... გადაქედილ ქუჩებში წესრიგი, მოწიწება და მღუშარება სუფევდა... აივანზე თვალცრემლიანი ადამიანები ხვდებოდნენ პროცესიას. არც ერთი ფანჯარა არ იყო ამ იანვრის კვირა დღეს მიხურული. ყოველი შენობიდან დამწუხრებული სახეები იმზირებოდნენ.

კინოსტუდიასთან მიახლოებულ პროცესიას გაბმული ზარის რეკვა შეეგება. კინომსახიობთა თეატრი ეთხოვებოდა თავის აქტიორს. თეატრის ახალგაზრდა მსახიობი ქალები მიხაკებს უყრიდნენ სამგლოვიარო კორტეჟს. კინოსტუდიასთან წუთით შეყოვნდა პროცესია. კინომსახიობთა თეატრი გლოვის ზარით აცილებდა ეროსი მანჯალაძეს, უფროს მეგობარსა და ახალგაზრდების ქომავს.

დიღუბის პანთეონამდე ხელით მიიყვანეს ცხედარი.

ისე, როგორც არასდროს მანამდე, ამ დღეს გასაგები გახდა, რა ყოფილა ეროსი ქართველი ხალხისათვის, ისე, როგორც არასდროს მანამდე, ამ დღეს გასაგები გახდა, რომ ეროსი თავისი ხალხის ჭეშმარიტი რჩეული ყოფილა. და ამიტომაც მთელი ერი გამორჩეულად ეთხოვებოდა, გამორჩეულად დასტიროდა და ერთგულებდა... ეს იყო ერთპიროვნული გლოვა.

მისმა უეცარმა გარდაცვალებამ თავზარი დასცა ქართველ საზოგადოებას. წლების განმავლობაში მისი ხმა აუწყებდა ხალხს ავსაც და კარგსაც. ეროსი ქართველი ერის მაცნე იყო! ქართველ ერს მაცნე მოუყვდა! ამიტომაც, ყველამ პირად უბედურებად მიიჩნია მისი სამუდამო დაღუმება.

ამ ერთპიროვნული გლოვის უპირველესი მიზეზი სწორედ ეს იყო! შესაძლოა, თვით განგებამ იწეზა, რომ ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ეროსის ეს როლი ეტვირთა. მისი ნაადრევად დაუეცალების უპირველესი მიზეზი, ალბათ, აქ უნდა დაიძებნოს!

დიღუბის პანთეონში გიორგი გეგეჭკორი გამოეთხოვა სიყრმის მეგობარს, თანამებრძოლს, თანამოაზრეს, თავისი და მთელი თაობის მსახიობთა ბიოგრაფიის ნაწილს. დაობლებული „შვიდკაცას“ სახელითაც თქვა: „წავიდა ჩვენგან რაინდი ქართული თეატრისა“...

ვიდექით ასე უნუგეშოდ და გაოგნებულნი...

პირუთვნელი იყო, მიაბიტი, უშურველი! პურმარილიანი — ძველი თბილისელი დარდიმანდივით. ერთგან თვითონვე აღნიშნა, მე და ვანო ფანტიაშვილი ორივე თავქარიანი ქართველები ვართო.

არა, უნაკლო და უცოდველი არ ყოფილა. უბრალოდ, ადამიანი იყო, ადამიანურად სუსტი და ადამიანურად ძლიერი. არც შეცდომებისაგან ეყო დაზღვეული — ჭირვეულობაც იცოდა, ახირებაც, გაგულისებაც, მაგრამ გაბოროტება არ შეეძლო, არც სხვათა გაკილვას კადრულობდა. თავისი ხალხის „ყოველი ღირსება და ყოველი ნაკლი“ რაინდული უბრალოებითა და პატიოსნებით ატარა. ამ პატიოსნებას აფასებდა ხალხი.

მას არ შეეძლო მეშინაური ყოფით ცხოვრება. მომხვეჭელობის ცდუნებას არ აპყოლია და არც კეთილმოწყობის ეინს დამონებია. ობოლი მარგალიტის უბიწოებით ბრწყინავდა. უბრალოდ ცხოვრობდა, მხოლოდ აუცილებელი რამ, არაფერი ზედმეტი! მაგრამ მეგობრისათვის უღევად ჰქონდა შემონახული სიკეთე. დღენიადაგ მზადყოფნაში იყო ვინმეს დახმარებოდა. და ასე ალაღ-მართლად ცხოვრობდა ყველას თვალწინ. ხალხი ხედავდა ამას და მადლიერი იყო.

ეროსი თეატრის გარეთ არავითარ ნილას არ ატარებდა, არავითარ როლს არ თამაშობდა, არ ცდილობდა უკეთესი მოგზევენობათ, რაც იყო, იმას აჩენდა. ხალხმა იცოდა ეს და ენდობოდა.

ერთფეროვნებას გაუბრბოდა. ყოველდღიურობაში დღესასწაული სჭირდებოდა. ახლობელთა სიმრავლე თავის ჰერქვეშ მისთვის ზეიმი იყო. მაგრამ დროსტარებისა და მოთარეშე მხიარულების ატანა დიდხანს არ შეეძლო. გულგახსნილი იყო და, ამავე დროს, შეუვალიც. თავაწყვეტილი ლხინის მოსურნე იყო და ასკეტური თავდათრგუნვაც ეხერხებოდა. მას ჰქონდა ჟამი განკუთვნილი ნამდვილი ქართული ნადიმისთვის, ჟამი თავის თავთან განმარტოებისათვის და ჟამი დაუზოგველი შრომისათვის.

არ მახსოვს, როლზე მუშაობისას გადარჩენილი მცირე დროც კი დაუღევარ ლხინში გაეფლანგოს. ტაქტიანი ზომიერებით იცოდა თანამეინახეთაგან თავის დახსნა. როცა ჟამი „დაუზოგველი შრომისა“ დადგებოდა, მაშინ ეროსი განდევნილის სიმკაცრით იწყებდა ცხოვრებას. ეს იცოდა ყველამ და ამიტომაც პატივისცემითა და რიდით ეპყრობოდნენ...

იმ დღეს პატიოსანი კაცი და ჰეშმარიტი ხელოვანი მივაბარეთ ქართულ მიწას...

გვიანობამდე შემოვრჩით პანთეონში. საფლავთან რკალად იდგნენ კინომსახიობთა თეატრის ახალგაზრდები. ეროსი მანჯგალაძე მათი კოლეგა, თეატრის ერთ-ერთი თავკაცი და უფროსი მეგობარი იყო. მათგან ორი მისი „შვილობილი“ გახლდათ. მაშინ პირველად მივხვდი, რას ნიშნავდა დაობლება. ამ სიტყვამ სხვა მნიშვნელობა, სხვაგვარი შინაარსი და გაცდა შეიძინა. ნუგეშისცემას ვერ შევბედავდი. არც შემეძლო...

მის საფლავთან ყოველთვის ხალხმრავლობაა. ცოცხალი ყვავილები თავდახრით გლოვობენ... აპრილის ერთ კვირა დღეს წითლად იყო შეფერილი მიწა მის საფლავზე, თითქოს ყაყაჩოების ჭარი იცავსო მის სიმშვიდეს.

იქვე გვერდით სკოლაა. ბავშვები და მოზრდილებიც ხშირად მოდიან მის სამარესთან. პედაგოგმა გვითხრა: შესვენებაზე ვერ ვაკავებთ ხოლმე, გამორბიან აქ და მორიდებით დგანანო. ეროსი მანჯგალაძე მათთვის უკვე ლეგენდაა.

ტელევიზიით კვლავ გვესმის მისი ხმა. რადიოთი კვლავ გადმოსცემენ სპექტაკლების ჩანაწერებს... თავყრილობებზე კვლავ ვიხსენებთ ეროსი მანჯგალაძეს...

ნამუსიან კაცსა და თეატრის ლალ ნილბოსანს გამოეთხოვა ერი.

ეროსი ჩვენ ყველას გამორჩეული სიყვარულით გვიყვარდა...

ნათელა არამულიაძე

მხოლოდ დროს შეუძლია შეანელოს ეროსი მანჯგალადის გარდაცვალებით გამოწვეული გულისტკივილი.

მხოლოდ მისმა მოულოდნელმა სიკვდილმა გვაგარძნობინა, თუ რა ყოფილა იგი თითოეული ჩვენთაგანისთვის: გვიყვარდა მისი შემოქმედება, აღტაცებული ვიყავით მისი ნიჭის მრავალმხრივობით, თითქმის ყველაფერი ვიცოდით, რაც მას გაუკეთებია ქართულ თეატრში, კინოში, ტელეხედვაში, სპორტში, მაგრამ არ გვცნობია უმთავრესი — ეროსის ადგილი ჩვენს გულებში მისი სიკვდილით იქაც რაღაც მოკვდა. რომენ როლანი ამბობს: ჟან კრისტოფის გულში — მისი უახლოესი ადამიანის სიკვდილის გამო — სამარის პატარა ბორცვი წამოიშრათაო. ახლა ნახეთ, ყოველი ქართველის გულში რამდენი ასეთი პატარა სამარეა, სადაც სიყვარული დამარხული.

ყველა მის მეგობართან შედარებით, რომლებმაც თავიანთი შეძრული გულისტკივილი გარდაცვალების დღეებში პრესისა თუ რადიოს მეშვეობით გამოხატეს, მე მხოლოდ ის უპირატესობა მაქვს, რომ ამ წერილს ვწერ მისი დაკრძალვის შემდეგ, რომელიც მართლაც სახალხო გლოვად გადაიქცა. გონების შემძვრელი იყო არა ღიდი ხალხმრავლობა, არა ტრანსპორტისაგან განთავისუფლებული რუსთაველის, ლენინისა და პლენანოვის პროსპექტები, რათა თავისუფლად გაეგლო სამგლოვიარო კორტეჟს, არამედ გრძნობა იმ ტკივილისა, რომელიც ყველას იმ წუთში გვაერთიანებდა და ერთმანეთთან გვაახლოებდა.

სამწუხაროდ, ბევრი საყვარელი ხელოვანი დაუქარგავს ქართველ ხალხს, მრავალი მათგანი ნიჭითაც აღმატებული ყოფილა, მაგრამ ასე გულწრფელად იშვიათად თუ უგლოვია ვინმე. რაშია საქმე? სად არის დაფარული ის იღუმალი ძალა, რომელიც მოულოდნელად იჩენს ხოლმე თავს და ის, რაც აქამდე ქვეშეცნეულად მხოლოდ ნაგრძნობი იყო, ახლა საცნაური ხდება?!

შევეცდები ეს ამბავი ჩემებურად ავხსნა. ორმოცდაათიანი წლების მიწურულს თეატრალური ინსტიტუტის პატარა სცენიდან უმალ გამოაღწია ხმამ, რომ იქ უნიჭიერესი ახალგაზრდა ეროსი მანჯგალადე განსაცვიფრებლად გარდაისახებოდა ტეტერევისა და მოხუცი მაწანწალას როლებში. თვალისმომჭრელი შარავანდედით მოსილი ახალგაზრდა რუსთაველის თეატრის დიდ სცენაზე კი არ აღმოჩნდა, როგორც ეს მოსალოდნელი იყო და როგორც ამას ელოდნენ აკაკი ხორავასაგან, არამედ ცხინვალის

თეატრის სცენაზე, სადაც მაშინ არც რეჟისურა ბრწყინავდა და არც მსახიობთა თანაგარსკვლაველი.

ხალხი ზედავს და იმახსოვრებს რჩეული ახალგაზრდის ამგვარ თავმოდრეკასა და პატიოსნებას.

ერთი წელი დაჰყო მან ცხინვალის თეატრში. და ვინ იცის, კიდევ რამდენ ხანს იქნებოდა იქ, ლეო ესაიას რომ არ მიეწვია იგი რადიოში ფეხბურთის კომენტატორად. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მან ნოვატორული სიახლენი კი არ შეიტანა ამ ჟანრში (თავისუფლება, ფამილიარობისაგან აბსოლუტურად დაშორებული უშუალობა), არამედ საქართველოში საერთოდ მან შექმნა ეს ჟანრი, შესაბამისი ქართული ტერმინოლოგიითა და სპეციფიკური გამოთქმებით, რომლებსაც დღესაც ხშირად მიმართავენ ხოლმე ჩვენი მეორე შესანიშნავი კომენტატორი კოტე მახარაძე, რომელიც ყოველთვის აღიარებს თავისი სახელოვანი წინამორბედის დამსახურებას.

ამგვარად, წლების მანძილზე, ქართული ფეხბურთის წარმატებითა თუ მარცხით გამოწვეული სიხარული თუ სევდა აერთიანებდა ეროსისა და ხალხს. ამ დროს ეროსის გული ხალხის გულთან უნისონში ძგერდა.

როგორც ჩანს, ხალხი არ ივიწყებს ამგვარ წუთებს და საჭიროების დროს ყოველივეს იხსენებს.

ხშირად გამიგონია, თუ როგორ ურჩევდნენ მისი უფროსი და სახელოვანი კოლეგები, თავი დაენებებინა ფეხბურთის კომენტატორობისათვის — ხმაში ფოლადს აჩენსო, მეტყველებაში ერთფეროვან მოღულაციებს ამკვიდრებსო. იგი მაინც არ ეშვებოდა ამ საქმეს, რადგან ფეხბურთი არა მხოლოდ მისი საყვარელი სპორტი იყო, არამედ თვითგამოხატვის, მისი შემოქმედებითი ბუნების სხვა სფეროში გამოვლენის საშუალებაც. დარწმუნებული ვარ, იგი გრძნობდა, რომ კომენტატორის კაბინაში კი არ იყო ამ დროს შეკეტილი, არამედ უშუალოდ ელაპარაკებოდა თავის ხალხს, და რომელ ჰეშმარიტ მსახიობს არ მოხიბლავს ასეთ ვეებერთელა აუდიტორიასთან ურთიერთობის რეალობა.

ეროსი მანჯგალაძეს არ სურდა ხალხთან ამგვარი კონტაქტის გაწყვეტა!

ახლა მივეუბრუნდეთ შემოქმედებას, რომელიც მთავარი იყო მის ცხოვრებაში და რამაც იგი გახადა სახელოვანი.

ამ მსახიობში ერთნი აკაკი ხორავას მემკვიდრეს ზედავდნენ და იგიც თითქოს ამართლებდა კიდევ ამ ვარაუდს: მან მართლაც შესანიშნავად შეასრულა ორი ურთულესი როლი ხორავას რეპერტუარიდან — დიდი

ხელმწიფე და ოიდიპოს მეფე. მაგრამ, თუ პირველ როლში მაინც იგრძნობოდა დიდი ხორავას სუნთქვა (თუმცა სრულიად ახალგაზრდა მსახიობმა როლის სწორედ ყველაზე რთული ადგილი — მოკლული უფლისწულის დატირება — შესანიშნავად შეასრულა), ოიდიპოსის როლში სავსებით დამოუკიდებელ გზას დაადგა.

მეორენი მასში ხელდაედნენ მკვეთრად სახასიათო მსახიობს, რომლისთვისაც უცხო არ უნდა ყოფილიყო გროტესკული სიმწვავე და ნამდვილი თეატრალობა.

ამ მიმართულებით მან მართლაც ფეიერვერკულ წარმატებას მიაღწია.

მეც, სხვებთან ერთად, ვაღიარებ, რომ ეროსი მანჯგალაძეს სახელი და დიდება მოუტანეს მამილომ („ადამიანებო, იყავით ფხიზლად!“), ლოპესმა („ესპანელი მღვდელი“), ზიმზიმოვმა („პეპო“), ვანო ფანტიაშვილმა („ხანუმა“), ჟივოტამ („ფილოსოფიის დოქტორი“), გვადი ბიგვამ, მაგრამ არის ერთი როლი, შესაძლოა, არა ასეთის ბრწყინვალეობით შესრულებული, მაგრამ როლი, რომელშიაც მთელი სისრულით გამოჩნდა ეროსი მანჯგალაძის უმთავრესი თვისება. ეს არის ოიდიპოს მეფე.

თუ აკაკი ხორავას ოიდიპოსი თვითდაჯერებული სილიადის გამოტრაგიკულ შეცდომას უშვებდა, ხოლო სერგო ზაქარიაძის ოიდიპოსის სიმართლის მაძიებელი, მძვინვარე სული თავის გზაზე ყველაფერს წარხოცავდა, ეროსი მანჯგალაძის ოიდიპოსი უმანკო, შეუბღალავი ყმაწვილური სულის განსახიერება იყო. მით უფრო ტრაგიკული, წარმოუდგენელი იყო მისი შეცდომა და თავზარდამცემი მისგან გამომდინარე შედეგები. ოიდიპოსის უმანკო, წმინდა სულის შეცოდებას მშობლების მიმართ მაყუთრებელი განსაკუთრებული მღელვარებით აღიქვამდა: ბედისწერას არც ერთი ადამიანისათვის ასეთი ტანჯვა არ განუშზაღებია. და ეროსი მანჯგალაძის ოიდიპოსი მზად იყო დიდ სატანჯველს ასევე კაბუჯური რაინდობით შეებმოდა. ამგვარად, უმანკოება და რაინდობა, აი, უმთავრესი თვისებანი ოიდიპოს მეფისა — ეროსის გააზრებით და შესრულებით. თვისებანი, რომლებიც მის პიროვნებაში ილებდნენ სათავეს, მის ადამიანურ ბუნებას შეადგენდნენ.

ხალხმა სამუდამოდ დაიმახსოვრა თავისი მსახიობის ეს თვისებები — ბავშვური სიწმინდე და რაინდული თავგამოდება, იმავ დროს. მახსოვს, 1958 წელს, ქართული ხელოვნებისა და ლიტერატურის დეკადაზე მოსკოვში, ეროსი მანჯგალაძემ დღის წარმოდგენა ითამაშა. მოსკოვი, რომელიც აქამდე განცვიფრებული იყო აკაკი ხორავას მონუმენტური შესრუ-

ლებით, სერგო ზაქარიადის მიერ ამ როლში გამოვლენილი „აქილევსის რისხვით“, არაჩვეულებრივი სიყვარულით შეხედა ეროსი მანჯგალაძეს. განსაკუთრებით თეატრალური ახალგაზრდობა იყო აღტაცებული. მან ინტუიციურად იგრძნო, პირველი ხილვისთანავე, მსახიობის ეს თავისებურება. მან ეროსი მანჯგალაძის ოიდიპოსში დაინახა არა მეფური ძალთახმევა ან გმირული შემართება, არამედ დიდი ტკივილებით სავსე ახალგაზრდა ადამიანი. უპირველესად ადამიანი და შემდეგ ახალგაზრდა.

მართალია, ეროსი მანჯგალაძემ ადრე ნათამაშებ მოხუცი მამილოს როლში თავისი ბუნების ეს მომხიბლავი მხარეები მოუგერიებელი უშუალოდ გვიჩვენა, მაგრამ ოიდიპოსის უმძაფრესმა ტრაგიკულმა კოლიზიებმა კიდევ უფრო მალა ასწიეს ისინი...

ეროსი მანჯგალაძეს ჰქონდა კიდევ ერთი ბუნებრივი თვისება, რომელიც განსაკუთრებით სახასიათო როლებში გამოჩნდა — ეს იყო მიამიტობამდე მისული გულუბრყვილობა. ეს გულუბრყვილობა, ადვილად დაჯერება მისი მსახიობური შემოქმედების საფუძველია. მხოლოდ ეს გულუბრყვილობა ჩვეულებრივი გულუბრყვილობა როდი გახლდათ. იგი დიდ ნიჭთან იყო წილნაყარი. შეხედეთ ეროსი მანჯგალაძის გმირებს — ისინი საოცარ სიტუაციებში არიან მოქცეულნი, პარადოქსულ კონფლიქტებში არიან გახვეული და რაც უფრო დაუჯერებელია ამბავი, მით უფრო სჯერათ ეს მის გმირებს. იგი იყო დიდი ბავშვი და ყველა მის სახასიათო როლში მოჩანს ეს. რა უცნაურადაც უნდა გვეჩვენოს, მისი ღორმუცელა, მუცლით მეზღაპრე, ღვთის პირიდან გადავარდნილ ლოპესში, ცხოვრების სიტკბოებას დაწაფებულ, მოფარფატე ვანო ფანტიაშვილში, ეშმაკსა და მოხერხებულ გვადი ბიგვაში, საოცრად კოლორიტულ ზიშნიმოვსა და, ცხადია, მამილოში, ამ დიდი ბავშვის კონტურები მოჩანს. ამ მხრივაც უნიკალურია მისი შემოქმედება.

აქ აღარ ვლაპარაკობთ მის განსაკუთრებულ მსახიობურ ნიჭზე. მე მხოლოდ მინდოდა ის პიროვნული თვისებები აღმენიშნა, რომლებიც უშუალოდ მის შემოქმედებაშიც ძალიან რელიეფურად გამოიხატა. ყველაფერი ის, რაც უკვე ვთქვი, ერთად აღებული, განაპირობებდა ეროსი მანჯგალაძის მიმართ ხალხის განსაკუთრებულ სიყვარულს. ამანვე განაპირობა ხალხის უმძაფრესი გულისტკივილი — მისი გარდაცვალებით გამოწვეული.

შესანიშნავი სანახავი იყო ეროსი მანჯგალაძე მეგობართა წრეში — ტაქტიანი, გამგები, უფალი ლხინისა თუ ჰირისა; უნებურად განგაწყობდა იმისათვის, რომ სწორედ მისთვის გაგეზიარებინა გულში ჩამარხული სევდა. ამიტომ ყველა ის ვისაც თეატრისა თუ ცხოვრებისაგან მიყენებუ-

ლი ჭრილობების მოშუშება სურდა, მისკენ მიეშურებოდა, რადგან მასთან ყოფნაში ეძიებდა შევებას. მე არ ვამბობ იმას, რომ იგი, მსგავსად სასწაულმოქმედი წმინდანებისა, სიტყვით კურნავდა გულდაკოდილს. უბრალოდ, მის ირგვლივ ისეთი ატმოსფერო იყო შექმნილი, რომელიც ადამიანს ამშვიდებდა, ცხოვრებისა და შემოქმედების ხალისს უბრუნებდა. ეს ატმოსფერო თითქოს თავისთავად, სპონტანურად იყო შექმნილი, თვით ეროსისგან რაიმე საგანგებო სურვილის გარეშე, უბრალოდ, მისი პიროვნება ასხივებდა ისეთ სიკეთესა თუ სიმშვიდეს, რაც ანდამატივით იზიდავდა ყველა მის ნაცნობსა და მეგობარს. ამიტომ უამრავ ადამიანს სურდა მასთან ყოფნა, მისი ხმის გაგონება, ყველას სურდა მხარზე მისი ხელის შეხება ეგრძნო, ხელისა, რომელიც ასე მეტყველი იყო სცენაზე, ასე ძლიერი და რომელმაც პირველმა შეიტყო მოახლოებული სიკვდილის ძალის წამრთმევი სიცივე.

იყო მეორე მომენტიც: არაჩვეულებრივი მომხიბლაობისა და უშუალობის შედეგად წარმოქმნილი ილუზია — ახლად გაცნობილსაც თავი ეროსის მეგობრად მოჰქონდა და იმით ამაყობდა საზოგადოებაში. ასეთთა რიცხვი ლეგიონებს შეადგენდა. მისატყვებელი ადამიანური სისუსტეა — ყველას სურს სახელოვან და პოპულარულ ადამიანთან სიახლოვე, ხოლო ეროსის პოპულარობა მართლაც საყოველთაო იყო. მხოლოდ ეროსიმ უწყობდა ამ ლეგიონებიდან ვინ იყო მისი ნამდვილი მეგობარი და ჭირის გამზიარებელი და იმათთან ჭეშმარიტი ძმობა აკავშირებდა. ამ ახლობელ ადამიანთა პორტრეტებს ახალგაზრდა მსახიობთა სახელებიც ამშვენებდა. ეროსი იყო მათი უფროსი ძმა, მზრუნველი, თავდადებული, ჭირის მოამბე, ძმა, მათ მომავალ შემოქმედებით ცხოვრებაზე გადაგებული.

იმ მწუხარე დღეებში ერთმა მისმა ახლობელმა მსახიობმა მითხრა ფრაზა, რომელიც პარადოქსული, მეტიც, მკრეხელური მეჩვენა. მან თქვა: „სწორედ ღრმად მოკვდა ეროსი“, — დამთრგუნველი დუმილის შემდეგ: „იგი მოკვდა მაშინ, როცა ხალხს ყველაზე მეტად უყვარდა. სწორედ ასეთი სიკვდილი ამშვენებს მას — იგი წავიდა მაშინ, როცა კიდევ შეეძლო თამაში. ხალხი ისე ღრმად აღარ განიცდის სიკვდილს მსახიობისას, რომელსაც აღარ შეუძლია თამაში. თავისი გარდაცვალებით ეროსიმ ეს განცდა განსაკუთრებული ტკივილით გააღვიძა... ჩემთვის, მაგალითად, ძალიან ადვილია ახლა სიკვდილი — სულ იქ მინდოდა ყოფნა, სადაც ეროსი იყო...“

არც ისე დიდი ხნის წინ დავკრძალეთ ჩვენი მეგობარი. იგი უცებ გარდაიცვალა...

რუსთაველის თეატრის ცარიელ სცენაზე ასვენია ეროსი. პარტერი და იარუსები ხალხითაა გაჰყვნილი. ჩვენ, ყველა, მისი მეგობრები, მღუმა-რედ ვდგავართ, ვტირით.

რუსთაველის პროსპექტი, ლენინის მოედნიდან მოყოლებული, ხალ-ხითაა გაჰყვნილი. ვინც ჩვენს ქალაქს იცნობს, მიხვდება, რასაც ნიშნავს ეს ყოველივე: ხალხის მდინარე მიედინება სცენაზე, ეროსის ცხედარს ჩაუვლის და მერე გადის ქუჩაში. მწკრივი კი არა, მდინარე ხალხისა და ასე გრძელდება დიდხანს.

ჩვენ სცენის სიღრმეში ვდგავართ. გურამ საღარაძე საპატიო ყარაუ-ლის ცვლას ხელმძღვანელობს. რობერტ სტურუა ადგილს ვერ პოულობს, ცდილობს, რამე გააკეთოს. მომიახლოვდა რამაზ ჩხიკვაძე, გადამეხვია, ატირდა, აცახცახდა ქვითინისაგან. მერე — გოგი გეგეჭკორი, ნათელა ურუშაძე (არასოდეს მინახავს მის თვალზე ცრემლი). ისმის ჩანაწერები სპექტაკლებიდან. ნეტავ, სად იყო აქამდე ეს ძველი ჩანაწერები?

ფიქრებს შორს მივყავარ: რამდენი წელი გავატარეთ ერთად?! აი, მე გამოცდებს ვაბარებ თეატრალურ ინსტიტუტში. რეჟისურაშია გამოცდა. გრძელ მაგიდას უზის კომისია: ა. ხორავა, მ. მრეველიშვილი, დ. ალექსი-ძე, გ. ტოვსტონოგოვი და სხვები. მაძლევენ ეტიუდს თემაზე — „სადგუ-რი“. ერთ-ერთი შემსრულებელთაგანია ეროსი მანჯგალაძე, მეორე კურსის სტუდენტი და რადიომაუწყებლობის დიქტორი. მაშინ მას ქართველ ლე-ვიტანს ეძახდნენ. მის არაჩვეულებრივად ლამაზ ხმას ყურს უგდებდა მთე-ლი საქართველო, ქალაქები და სოფლები, მინდვრები, ხეობები, მწვერვა-ლები. შემდეგ გ. ტოვსტონოგოვთან ერთად „მდაბიონზე“ ვმუშაობდით. ეროსი ტეტერევი იყო, გასაოცარი გარდასახვა, ვეებერთელა წარმატება, პირველი წარმატება!..

ხალხი კი მოდის — მოხუცი და ახალგაზრდა, ზოგი ყავარჯნებითაც მოდის. ვიღაც კაცს შვილიშვილი ხელში აჰყავს და ბიჭი ყვავილების ზღვაში ეროსის ფერხითი დებს მიხაკს...

... ეს იყო დიდი ხნის წინათ, 50-იანი წლების დასაწყისში. ჩვენი თე-ატრალური „მანიფესტი“ ფუჩიკის მიხედვით! ჩვენ მაშინ ჩვენი თაობის ახალ საქმეს ვიწყებდით. ვცდილობდით, ჩვენებურად გამოგვეხატა დრო. ეროსი მანჯგალაძე მასწავლებელ იოზეფ პეშეკის როლს ასრულებდა.

ეს იყო მისი ყველაზე ლირიკული გმირი: არაჩვეულებრივი ადამიანური სითბო იფრქვეოდა მისგან სიკვდილმისჯილთა საკანში. ალერსიანი მზრუნველობით ევლებოდა თავს ფუჩიკს — კოტე მახარაძეს. ჰალარა, სასაცილო სერთუკითა და ბაფთით, მაღალი და გამხდარი, ცარიელი თვალებიდა, მაგრამ ამ თვალებში რა სიყვარული, სათნოება და რწმენა გამოსჰქვივის!

...სამგლოვიარო მელოდიები, „ავე მარია“... რიხტერი უკრავს შოპენს... შემდეგ, სიტყვები, სიტყვები... ბოლოს ედიშერ მაღალაშვილმა ილაპარაკა. ყოველ სიტყვას გულიდან იგლეჯდა, სულიდან, გონებიდან იგლეჯდა. სიტყვის ბოლოს გაბედა გარშემომყოფთათვის ეთხოვა, უკანასკნელად მშობლიური თეატრის სცენიდან ეროსი ტაშით გაეცილებინათ. და ხალხიც აპყვა — გულამოსკვნით ქვითინებდა და ტაშს უკრავდა მთელი სცენა, მთელი პარტერი, იარუსები, და ტრანსლაციით ეს ტაში გადავიდა ქუჩაშიც, პროსპექტზე — მთელი ქალაქი უკრავდა ტაშს ჩვენს ძვირფას მეგობარს.

... ლოპესი ჯ. ფლეჩერის „ესპანელ მღვდელში“ მისი შედეგრი იყო. თავით ფეხამდე თაღლითს ღიბზე ჯვარი ეკიდა. ღმერთმა დაიფაროს ყოველი მისი კლანჭებისაგან — კაპიკად გაყიდის. ამათანავე, გნუსხავდათ აქტიორული მომხიბვლელობის ამოუწურავი იმპროვიზაცია, როლის მონახაზის ზუსტი შესრულება, არაჩვეულებრივი სიმკვირცხლე. ასეთი რამ ყველა მსახიობს არ შეუძლია, ამის ძალა მხოლოდ ილბლიანებს შესწევთ.

... ხალხმა ნელა დაიწყო გამოსვლა დარბაზიდან ფოიეში, შემდეგ ქუჩაში მთავარი მოედნიდან ღიღუბის პანთეონამდე — პანთეონი კი ძალიან შორსაა — ყველგან ხალხია. ტრანსპორტის მოძრაობა შეჩერებულია, ქალაქი გაირინდა...

... ჩვენ, მსახიობებს, გვეგონა, რომ კოლეგას ვეთხოვებოდით, აღმოჩნდა კი, რომ ხალხი თავის რჩეულს ეთხოვებოდა.

ჩაუვარეთ საოპერო თეატრს, სასტუმრო „ივერიას“, ფილარმონიას, აბრეშუმის ფაბრიკას, გადავიარეთ გმირთა მოედანი, ჩელიუსკინელების ხიდი. ვინ იყო მისი „ქეშმარიტი“ ჰირსუფალი, ვინ იყო ყველაზე ახლობელი მიცვალებულისა?! — მისი და, დის შვილები, ჩვენ — ძველი „შვილდეკა“, მთელი ერო!

ხალხი თვითონ იცავდა წესრიგს. პროცესიის ორივე მხარეს ახალგაზრდობამ, არტისტებმა, მოსწავლეებმა, ცნობილმა და უცნობმა ადამიანებმა ხელიხელჩაკიდებულებმა შექმნეს ცოცხალი ჯაჭვი, მრავალკილომეტრიანი ღერეფანი, რომ ჩვენი ეროსისთვის ხელი არაფერს შეეშალა.

მარადისობის გზაზე. არავითარი საუბარი, როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდება ხოლმე, ყველა დამწუხრებულია და დაძაბული. ამდენი ხალხი მე დიდი ხანია არ მახსოვს.

ყველა ცდილობდა რაიმე მონაწილეობა მიეღო სამგლოვიარო წესის შესრულებაში. ეს იყო შედეგი მსახიობის ლამაზი ცხოვრებისა, ეს მისი ტრიუმფი იყო, არა სადღაც, ოკეანის გაღალმა, არამედ თავისიანებში, შინ, გამარჯვება ცხოვრებისეული, მსახიობური, მოქალაქეობრივი, ეროვნული... ეროსის შეეძლო ხალხთან ერთად ფიქრი, ოცნობდა მის გულს.

ვიხსენებ მის მოხუც მეზღვაურს — ბოცოს (გ. ხუხაშვილის „ზღვის შვილები“). ნავთის გრძელი რიგი ომის დღეებში, ბიღონები, ქვები, ზედ ცარკით ნომრები რომ აწერია; ორი-სამი კაცი მორიგეობს, მთელი ღამე ზის, ელოდება ნავთს. მათ შორის მოხუცი მეზღვაური შვილს ელოდებოდა. რა კარგად კედებოდა მაშინ ეროსი — უბრალოდ, ოდნავ ამბოხებულად. რა ნიჭიერი ადამიანი წავიდა ჩვენგან!..

... პროცესია მიუახლოვდა კინოსტუდიის ძველ შენობას, კინომსახიობთა თეატრს, სადაც ეროსი ბოლო წლებში თამაშობდა, იყო მისი ღირეჟტორი.

და უცებ, სამგლოვიარო ზარის რეკვა მთელ პლენანოვზე გაისმა, ნელი, ზეაწეული.

ვეებერთელა შავი ხავერდის ფარდის ნაოკებიდან გამოვიდნენ გოგონები — მსახიობები, გამოვიდნენ წინ და დაიწყეს გზის მიხაკებით მოფენა.

პროცესია წინ მიიწევედა, მაგრამ კიდევ დიდხანს ისმოდა ის სამგლოვიარო რეკვა...

დიღუბის პანთეონამდე ჯერ კიდევ კილომეტრი დარჩა, შესაძლოა — ორიც; ჩვენ კი მივდივართ და მივდივართ... ირგვლივ ხალხი ღუმს, მწუხარებს, თავისი რჩეული უნდა დაკრძალოს.

მე უცებ ნათლად ვიგრძენი, რომ მსახიობები, რომლებსაც ჩვენ ყოველდღე ვხვდებით რეპეტიციებზე, სპექტაკლებზე, ერთად ვმუშაობთ, ვკამათობთ, ვიხიბლებით, ეს მსახიობები ეკუთვნებიან ხალხს. ხალხი და მხოლოდ ხალხი გამოხატავს მათ მიმართ ჭეშმარიტ სიყვარულს, ამჩნევს ან არ ამჩნევს მათ; ხალხი და ისევ ხალხი ასაჩუქრებს ან არ ასაჩუქრებს მათ, სულითა და გულით. მე ახლა გავიგე, რას ნიშნავს სახალხო მსახიობი, ჭეშმარიტად სახალხო.

მე ვფიქრობდი, ეროსი კი მიცურავდა თავისი უკანასკნელი ნავით ხალხის ზღვაში და სიამაყე მეუფლებოდა. ჩვენი პროფესიის გამო, იმიტომ, რომ ყველას სურდა ამ წამთან დაკავშირებული ყოფილიყო.

აი, საფლავიც! „ავე მარია“, ზარების რეკვა. გოგი გეგეჭკორი უკანასკნელ სიტყვას ეუბნება მეგობარს, ლაპარაკობს ყველა ჩვენგანის სახელით, გაჭირვებით აიყვანა თავი ხელში, აიძულა ჩაეხშო ემოციები, რომ ლაპარაკის დროს ცრემლებს არ დაეხრჩო.

ისევ უკრავს რიხტერი შოპენს. შიდიან ახლობლები, ნათესავები. მერე ჩვენც, ჩავუვლით გიორგი შავგულიძის, ვასო გოძიაშვილის, ელენე ახვლედიანის, სხვათა საფლავებს...

მას აქეთ ბევრი დღე გავიდა. ცხოვრება გრძელდება, ჩვენ კი ვერ ვმშვიდდებით, ვერ ვმუშაობთ, ვერ ვკითხულობთ, ვერ ვკამათობთ, ვერ ვცხოვრობთ. იქ კი, ჩვენი მეგობრის საფლავზე, დღე და ღამე ანთია სანთელი და დგას ხალხი.

მე უიმიოდ ძალიან გამიჭირდება. ძალიან გამიჭირდება არაჩვეულებრივად კეთილი, არაჩვეულებრივად ნიჭიერი, მორცხვი, ალერსიანი და ყურადღებიანი მეგობრის გარეშე.

საკვირველია, რომ მზე ისევ ანათებს და ათბობს ძველებურად, ის კი ვერ გრძნობს მის სითბოს, ის, ვინც მთელი თავისი სიცოცხლე ათბობდა მეგობრებს, ხალხს თავისი ტალანტით, ყურადღებით, ღიმილით. სამი სიტყვით შეიძლება დაგხასიათოთ ეროსი — ტალანტი, სიკეთე და მოკრძალება.

მე არც მინდა. ვიფიქრო, რა იქნება ხვალ. მე უახლოესი და უერთგულესი მეგობარი დავკარგე. რა იქნება? ალბათ, ისევ მუშაობა. მე დროს მოვეუხმობ — ყველაფრის მკურნალს.

ჩვენგან წავიდა ქეშმარიტად სახალხო არტისტი!

მიხაილ თუშანოვილი

რუსთაველის პროსპექტზე მოძრაობა შეწყვეტილიყო. ზღვასავით ღელავდა ხალხი. მთელი საქართველო გლოვობდა ეროსის. თეატრის სცენაზე, ცენტრში, ამალგებულ ადგილზე, ყვავილებში განისვენებდა მისი ცხედარი. განუწყვეტლად მოდიოდნენ ადამიანები, საათობით იღგნენ, რათა გამოთხოვებოდნენ საყვარელ მსახიობს. ისმოდა ეროსის ხმა, ჩანაწერები სპექტაკლებიდან — ხან მწუხარე, ხან მხიარული. ნაწყვეტებს ცვლიდა ლექსების კითხვა, მერე სამგლოვიარო მუსიკა, მერე ისევ ეროსის სულის ორეულები: გვადი, ოდიპოსი, ფანტიაშვილი, ივანე მრისხანე, ლოპესი, ზიშნიმოვი, ბოცო... რამდენი სახე, რამდენი ადამიანი! თითქოს თავიანთ მშობელთან გამოსათხოვრად მოსულიყვნენ ასე ერთთავად. რაღაც სხვა აზრი და მნიშვნელობა მისცემოდა მათ თავმოყრას. რა საოცარი სამყარო გადაგვიშალეს თვალწინ, როგორ დაიტია ერთი ადამიანის ბუნებამ ამდენი სხვადასხვაობა, ამდენი ხალისი და ტკივილი. რამდენი გადაუტანია ეროსის გულს, მისი სისხლი და ხორცი გადადიოდა ყოველ სახეში, ენივთებოდა მათ სულს, თავად კი ქრებოდა, რათა ხელახლა დაბადებულიყო ახალ სახეში. გარდაქმნისა და ფერიცვალების უღრმეს პროცესში ყალიბდებოდა ჯანსაღი სულის ახალი გმირი, ქვეყნად მოდიოდა მანამდე უცნობი გვადი თუ ლოპესი, ოდიპოსი თუ ივანე მრისხანე. მოდიოდნენ ეროსის სულის წიაღიდან და ახლა თითქოს ჩემ თვალწინ გაიარეს სცენაზე. თითქოს აი, ახლა, ამ წუთას სცენა საესეა მათი ნიღბებით. მიკროფონთან ორატორები ცვლიან ერთმანეთს, ქვეთინებს ხალხი. ცერემლორეულს საოცარი სიცხადით მაგონდება ეროსის დღეები აქ, ამ ქერქვეშ. მაშინაც მესმოდა დარბაზის ქვეთინი, როცა ჰაბუკი მეფე ოდიპოსი ეთხოვებოდა თავის შვილებს. და ახლა მაგონდება მოსკოვი, 1958 წლის 30 მარტი.

12 საათია. დარბაზში მაყურებლის ტევა არ არის. მაყურებლით სავსეა გასასვლელებიც. პირდაპირ იატაკზე სხედან ახალგაზრდები, ბევრია ლუნაჩარსკის სახელობის თეატრალური ინსტიტუტის სტუდენტი. ჩანს, წარმოდგენას მეტწილად ახალგაზრდობა მოეძალა. ოდიპოსის შემსრულებელიც ახალგაზრდაა — ეროსი მანჯგალაძე. მოსკოველებმა უკვე ნახეს მისი გონებაშახვილური, არტისტული ფეიერვერკებით გაბრწყინებული ლოპესი „ესპანელ მღვდელში“ — ხალასი კომედიური სახე, და ახლა ტრაგიკულ ოდიპოსს უნდა შეხვდნენ. უნდა ნახონ ერთ არსებაში ჩასახლებული ორი ნიღბი, ცხოვრების ორი საწყისი — კომიკური და ტრაგიკული.

ქრება სინათლე. პარტერი უფსკრულს ემსგავსება. წამიერად თითქოს ყველაფერს შთანთქავს სიბნელე. ნელ-ნელა, შეუმჩნევლად ინთება ნათურები, სინათლის შუქი (როგორც მზის სხივი) ეცემა ნიკეს ქანდაკებას. სცენის სივრცე რაღაც უკიდურესო სამყარო მოიცავს. მონუმენტური სიდიადე და ფართო მონასმები ამაღლებულ განწყობილებას ქმნის. თანდათან შემოდის ქოროს მონაწილენი, მათ ო. თაქთაქიშვილის მელოდიური მუსიკა მოაცილებს მეფის სახილველად. მოდიან ქოროს მონაწილენი, რათა შეველა შესთხოვონ მეფეს. თავს დასტეხიათ უბედურება, გამეფებულა ქირი, მხოლოდ ბრძენმა მეფემ უწყის საიდუმლოებათა ამოხსნა. სცენაზე შემოდის ეროსი მანჯგალაძის ახალგაზრდა მეფე. იგი ზემოდან გადმოსცქერის მის წინ დამხობილ ხალხს. მერე თანდათან უახლოვდება მათ. ასე იწყება მეფური მოვალეობის აღსრულების დღე.

ეროსი მანჯგალაძე თამაშობს ისე, როგორც არასდროს. მის შესრულებაში ფეთქავს ზღვა ემოცია, ხალასი გული, სიწირფელე, მის სულში გზას იკვლევს რაღაც ბავშვური, ზოგჯერ მიაშიტურობამდე უშუალო განცდა. გამოცდილი მეფის ჰკუთას ზოგჯერ ცვლის ახალგაზრდული გზნება და ჯიუტი შერკინება ბედთან. უცნაურად იმზირებიან მისი თვალები, როცა მიხვდება თავის უბედურებას, მერე — წამიერი გაოცება სამყაროსა თუ ბედის გაუგონარი უსამართლობის გამო, დაფარული, ქვეშეცნეული კითხვები: რატომ? რისთვის? რა დანაშაულისთვის მოექცა ასე სასტიკად ბელი? ყველაზე ძლიერად მაინც შეილებთან გამოთხოვების სცენა ჩაატარა. მართლაც საცოდავი სანახავი იყო ახალგაზრდა მეფის სრული განადგურების ეს უამი. დარბაზში თითქოს აღარავინ იყო, თითქოს მაყურებელი სადღაც სხვანაირად წასულიყო, შორს, ძალიან შორს, იმდენად, რომ სხეულსაც კი ვერ გრძნობდა, ვერ გრძნობდა, თეატრში რომ იჯდა. თუ არა ასე, აბა, რამ გააქვავა ეს ხალხი, ერთი ჩახველება რაა (თეატრში რომ იციან ხოლმე), ისიც არ ისმოდა, არც მოძრაობა, ფუსფუსი, აღტაცება თუ სხვა, რაც გნებავთ. გამეფებულიყო სამარისებური სიჩუმე.

დამთავრდა წარმოდგენა, ე. მანჯგალაძე — ოდიშოსი ორკესტრის სიღრმეში გაუჩინარდა, უფსკრულისკენ წავიდა თვალებდათხრილი, ქორო კულისებს მიეფარა. სცენას თანდათან მწუხრის უამი დაუდგა. სიბნელემ იმძლავრა, ისევ აინთო ნათურები, ისევ ფრთებგშლილი ნიკეს ქანდაკება... და ყველაფერი თავისი გზით წავიდა. ცხოვრება გრძელდება. სიზმარივით გაქრა ყოველი. დარბაზში სინათლემ იმატა. იფეთქა მქუხარე ტაშმა. ახალგაზრდული დარბაზი ფეხზე წამოიჭრა. დაიწყო მსახიობთა გამოძახება, ოვაცია.

კულისებში შეიჭრა რამდენიმე სტუდენტი თეატრალური ინსტიტუტიდან. უცნაურ ფაქტს შევესწარი. ეროსის ხელზე სამთხვევად დაიხარა ახალგაზრდა. ეროსი შეკრთა, არ მისცა უფლება. ვხედავდი ბედნიერ მაყურებელს — ეს წუთები მას რუსთაველის თეატრმა აჩუქა. უცხონი თანდათან წავიდნენ. თეატრი თავის თავთან მარტო დარჩა. გრიმებში, კოსტიუმებში გამოწყობილი ქორო ფოიეში გამოვიდა, მსახიობები იწყებდნენ სპექტაკლზე საუბარს — ვინ როგორ ითამაშა, ვინ რას გრძნობდა, რა მოეწონა, რამ ააღელვა. თანდათან მიწელდა წარმოდგენიდან გამოყოლილი განცდაც...

ტრაგიკული ოიდიპოსის გვერდით შეასრულა მჩქეფარე კომედიური ლოპესი „ესპანელ მღვდელში“. მაშინ ერთ-ერთ ინტერვიუში ეროსიმ თქვა, მოუთმენლად ველი ლოპესს, ვიმედოვნებ, რომ იგი არც აქ, მოსკოვში, მიმტყუნებსო. რა საოცარი არტისტული ელვარებით გამონათდა ეროსის სულიდან ლოპესი.

ე. მანჯგალაძის შემოქმედებითი მიღწევები ცხადყოფდა, რომ რუსთაველის თეატრში შესაძლებელი ხდებოდა ტრადიციისა და სიახლის, სხვადასხვა სტილურ ძიებათა გარკვეული ბალანსირება, სხვადასხვა ტენდენციათა თანაფარდობა და თანაარსებობა, ერთი და იგივე მსახიობები წარმატებით გამოდიოდნენ სრულიად განსხვავებული სტილის სპექტაკლებში. ერ. მანჯგალაძე ქმნის ოიდიპოსის სახეს და, ამავე დროს, ვირტუოზული ოსტატობით თამაშობს „ესპანელ მღვდელში“. ასე გრძელდება ყოველ სეზონში. თითქოს ხდება შეუთავსებლის შეთავსება ერთ ჭერქვეშ, ერთ თეატრში. ამ მრავალფეროვნებათა წიაღში თანდათან იქმნება ახალ წინააღმდეგობათა რგოლები, საკონფლიქტო სიტუაციები. იოლი არ არის ძალთა გადაჯგუფებისა თუ ახალ დინებათა ფორმირების პროცესი და ეროსი მანჯგალაძე აქ აღწევს ნამდვილ შემოქმედებითს წარმატებებს. ზიშვიმოვის გროტესკული სახე უსამართლობის მხილების ნიშნით სრულდება. დიდი ხელმწიფე გვიჩვენებს ძლიერი პიროვნების ტრაგიკულ ხვედრს, რომელიც მას ისტორიამ არგუნა ბედად. ერთ დღეს სცენიდან ისმოდა ეროსი მანჯგალაძის იუმორით სავსე, მდიდარი და უდარდელი კაცის, ზიშვიმოვის სიმღერა „კოკობო ვარდო“, მეორე დღეს იმავე სცენაზე ბობოქრობდა ეროსი მანჯგალაძის ივანე მრისხანის ტრაგიკული სული.

ყოველ ნიჭიერ მსახიობს აქვს თავისი შემოქმედებითი მწვერვალები, არტისტული აღზევებისა თუ დაშვების პერიოდები, სადაც მწვერვალია, იქ ხევიცაა და დაშვებაც. ამ შემოქმედებითი კანონზომიერებიდან არც ერო-

სი მანჭგალაძე იყო გამორჩეული. მისი ერთ-ერთი მწვერვალი კი ლოპესია, იგი არის საერთოდ ქართული არტისტიზმის დიდი გამარჯვება.

მიხეილ თუმანიშვილის „ესპანელი მღვდელი“ მარჯანიშვილისებური სპექტაკლიაო, — წერდა შალვა ღამბაშიძე. სცენაზე თითქოს ყველაფერი ილიმებოდა, ყველაფერს საზეიმო ელვარება ჰქონდა. ჰაბუჟური ვნება და სიყვარული ფეთქავდა ყველგან. კორდოვაში დაღვრილი მცხუნვარე მზის სხივებზე ადამიანის სულშიც გადადიოდა და რაღაც სრულიად ახალ გამოჩატებას აძლევდა მას. სიყვარულის დაუცხრომელი გზნება იტაცებდა რ. ჩხიკვაძის ლეანდროს. ნიჭიერი ახალგაზრდა მსახიობის ეოკალური მონაცემები, სცენურობა, სიწირფელე რაღაც განსხვავებულ იერს სძენდა სამიჯნურო ხაზს, სპექტაკლში შემოჰქონდა ახალი ლირიკული ნაკადი. სპექტაკლის სივრცის მოხდენილი რაკურსები, კოლორიტული ქონგურები, ჰედრაკისებური მოედანი, ეკლესიის სილუეტი, პატარა კიდეები მზის სხივებში ერთიანდებოდა და მაყურებელიც აღტაცებული ხდებოდა მას. ამ გეოგრაფიულ გარემოში იზადებოდა ლეანდროს სასიყვარულო სიტუაციები, ეროსი მანჭგალაძის გონებაშეხილური სცენები. ერთ სიბრტყეზე ლაგდებოდა რ. ჩხიკვაძის ლეანდროს ფათერაკები და ე. მანჭგალაძის ლოპესის სურვილი — დახმარებოდა ჰაბუჟს, თავად კი ფული ეშოვა ამ გზით. მაგრამ რეჟისორი და მსახიობები ამით არ კმაყოფილდებოდნენ, უფრო მეტს გვეუბნებოდნენ ქვეცნობიერად. თითქოს უცნაურის ძალით მიიკვლევედა გზას მსახიობთა ინტუიცია, ისინი მიჰყვებოდნენ მის ყოვლისშემძლეობას, ამოუხსნელ ძალას. ვგრძნობდით, რომ მღვდლისა და დიაკვნის მოქმედებაში იყო მსუნჯთა დაუქმყოფილებელი ვნების რაღაც განსხვავება, ლეანდროსა და ამპარანტას სიყვარულით ტკბობა. ამ რთულ შემოქმედებითს პროცესში ინტუიციის შესაძლებლობათა ამოხსნა ისევე ძნელია, როგორც მირაჟთან მიახლოება, და მაინც, მაყურებელი კარგად გრძნობდა ურთიერთობათა ამ რთულ ქვედინებებს.

„ესპანელი მღვდელი“ ულამაზესი სპექტაკლი იყო. მჩქევნარე — თავისი სიხალისით, ზეიმური — თეატრალიზმით. გონებაშეხილობის ფეიერვერკები ანათებდა ყოველ სცენას. ერ. მანჭგალაძის და ე. აფხაიძის არტისტიზმის დაწყვილება რაღაც ექსტაზის სახეს იძენდა. მაინც რა ჯმნიდა ამდენ სიხალისეს, ამდენ საზეიმო ფერს! მ. თუმანიშვილი პოულობდა მეტაფორულ სახეებს, რომლებიც შიგნიდან, მსახიობთა სულის სიღრმიდან იზადებოდა მსახიობთა არტისტიზმის წარმრსაჩენად და არა ლამაზი დეკორისათვის. „ჰედრაკის სცენა“ სიყვარულის ნოველას ჰგავდა. ეს იყო სიყვარულის პოეტური, ზეაწეული, ხატოვანი და მხატვრულად სრულფა-

სოვანი ახსნა. ან კიდევ, ძნელია დაივიწყო ეკლესიის გალავანზე ყვავე-
ბივით ჩამომსხდარი მღვდლისა და დიაკვნის სახეები, მათი მონოტონური
გალობა და ამ ზეციურ ჰანგებს შორის ჩამომდგარი წამიერი პაუზები,
მათი დიალოგი წუთისოფლის გაუტანლობისა და ცხოვრების ბიჭიერებაზე.
ალარაჲინ კვდებო, — წუხდნენ ისინი, მაყურებელი კი გულიანად დას-
ცინოდა მათ. „მამები“ საიქიოსკენ უხმობდნენ ადამიანებს, რათა შემო-
სავალი გაზრდოდათ. ისხდნენ გალავანზე და ოცნებობდნენ ჰირისა და
ვარამის გამრავლებაზე. ოცნებით გართულებს, წამიერად ჩასთვლემდათ
და უცებ გიმოაფხიზლებდათ ლეანდროს ხმა. ერ. მანჯგალაძის ლოპეს
ყველაზე ნაკლებად აინტერესებდა ეკლესიისადმი სამსახური და ყველაზე
ნაკლებად სწამდა საიქიოს არსებობა. იგი ნამდვილი ეპიკურელი გახლ-
დათ, ამქვეყნიურ სიტკბოებათა დაუფლების ჟინი ამოძრავებდა, ყველა-
ფერს ამით ზომავდა. დიდი ჭვარიც მხოლოდ სიამეთა მიღებისთვის ჰქონდა
კისერზე ჩამოკონწიალებული. თავად სიცრუის მსახური იყო და სხვა-
საც აცდუნებდა.

ერ. მანჯგალაძე ბუნებამ გულუხვად დააჯილდოვა ყოველი სიკეთით.
იგი წყაროსავით სუფთა იყო სცენაზეცა და ცხოვრებაშიც. სიკეთეს თეს-
და ყველგან, სიკეთის იდეალს ემსახურებოდა. ამ სიკეთის გამო მოდიან ახ-
ლა ათასები რუსთაველის თეატრში, რომ პატივი თუ თაყვანი სცენ ეროსის
ცხედარს. თეატრმა ღამე უთია ეროსის — თავის მოსაგონარ და ვალმოხ-
დილ ეროსის. დღეები არ ეყოთ სატირლად და ღამეც ისურვეს ერო-
სის გვერდით ყოფნა. თაობის ლიდერი იყო მუდამ, ახალგაზრდობისათვის
კი — სამაგალითო. ამდენი ცრემლი არ დადვრილა რუსთაველის თეატრში.
ახლოვდება საში საათი. მიკროფონთან მიდის ე. მაღალაშვილი. შენ ახლა
რომ იცოდე, რის თქმას ვაპირებ, ეროსი, — არ მომიწონებო. შენი უცნა-
ური თავმდაბლობის ამბავი ყველამ იცისო. დღეს უკანასკნელად შევიკრი-
ბეთ ეროსის გამო თეატრში. მაყურებელი ყოველთვის მჭუხარე ტაშით
მიაცილებდა ეროსის სცენიდან. მსახიობისთვის სხვა უკეთესი ჯილდო არ
არსებობს, ვიდრე ტაშია. მაშ, უკანასკნელად ტაშით გავაცილოთ ჩვენი
ეროსი. ითქვა ეს და დარბაზი ფეხზე წამოვარდა, იქუხა ტაშმა, ტრაგი-
კულმა ტაშმა, ატყდა ქვითინი, ერთმანეთში აირია მუსიკა, ტაშის ხმა და
ტირილი. გამაოგნებელი სანახაობა იყო! ძველი ბერძნები სწორედ ასეთი
ტაშით ეთხოვებოდნენ თავიანთ უსაყვარლეს მსახიობს.

ქუჩაში, ზღვა ხალხში ეროსის ცხედარი თითქოს ზღვის ტალღებს
მიჰქონდა. ხალხის ხელები მიაცილებდა დიდუბისაკენ. ფეხით მიდიოდნენ
ათასები. ბოლო არ უჩანდა ხალხს. რადიოში ისმის ეროსის ხმა. ისმის

სამგლოვიარო მუსიკა. მიყვები მღუმარედ და ფრქვებს 50-იან წლებში გადაყავარ. მაშინ თეატრში ვმუშაობდი, ეროსი სულ სამი-ოთხი წლით აღრე იყო მისული თეატრში.

კარგად მახსოვს 50-იანი წლების პირველი ნახევრის რუსთაველის თეატრში გამეფებული ატმოსფერო. ახალ თაობას არ ესმოდა ს. ახმეტელის შემოქმედების არსი. ძალზე ბუნდოვანი და მეტწილად არასწორი წარმოდგენა ჰქონდა დიდი რეჟისორის ძიებებზე. კაცმა რომ თქვას, საიდან უნდა სცოდნოდა? ისე დავამთავრე თეატრალური ინსტიტუტი, რომ არც მე და არც ჩემს მეგობრებს ახმეტელის გვარი არ გაგვიგონია. გავიდა ცოტა ხანი და სიმართლის განსჯის დღეც დადგა. ხალხმა შეიტყო სიმართლე ს. ახმეტელზე, მ. ჯავახიშვილზე, ე. მიქელაძეზე, თვალები გაუბრწყინდათ, ცრემლივით სუფთა თვალები.

ერ. მანჯგალაძემ მითხრა: სულ ტყუილად ჩაივლის ყველა ბრძოლა უფროს თაობასთან, თუ ჩვენ ახალი ვერაფერი გვაკეთეთო. რამდენიც უნდა აგინონ ხორავა, ვასაძე, მწერლებმა — გალაკტიონი, ლეონიძე, ამით არაფერი არ შეიცვლება. რაც ნაღდია, იმას ვერაფერს დააკლებს დრო.

ეროსი? სიმართლე თქვა, მაგრამ რაღაც გაორებულიც მეჩვენა, თეატრში უკვე დადგმული იყო ფუჩიკის „ადამიანებო, იყავით ფხიზლად!“. სპექტაკლი რაღაც ახალ ეტაპს იწყებდა თეატრის ცხოვრებაში. ლამეებს ათენებდნენ ახალგაზრდები, თეატრში. იწერებოდა და იზადებოდა პიესა, სპექტაკლი. მიხეილ თუმანიშვილი პირდაპირ აჯადოებდა ახალგაზრდებს, თავის ირგვლივ აერთიანებდა მათ, მერე ენთუზიასტთა ჯგუფი „შვილკაცად“ ჩამოყალიბდა (თუმცა მეტი ვიყავით თანამოაზრეები, მაგრამ მაინც შვილკაცას ეძახდნენ), რეჟისორებიდან მ. თუმანიშვილი და აკ. დვალისშვილი მეთაურობდნენ. ეროსი შვიდეულის ერთ-ერთი ბურჯი გახლდათ, თუმცა, ბევრი ლაპარაკი და ექსტრემისტული ეგზალტაცია არ უყვარდა. იგი უმთავრესად თავისი მდიდარი აქტიორული მონაცემების გამო იქცევდა ყურადღებას.

თეატრის ფოიეში, კულისებში ცხარე კამათი გრძელდებოდა. ახმეტელის სახელი თანდათან გამოდიოდა მზის სინათლეზე, ახალგაზრდობა გრძნობდა, რომ ახმეტელი სრულიადაც არ იყო ისეთი, რასაც მის შესახებ უჩიჩინებდნენ, შესაძლებელი გახდა დაგვენახა განსხვავება ნამდვილ ახმეტელსა და მასზე თავსმოხვეულს შორის. ეროსი ამ საკითხებშიც არ ჩქარობდა დასკვნების გამოტანას. ცოტა არ იყოს, მაღიზიანებდა კიდეც მისი „ზომიერება“, მაგრამ მსახიობის შემოქმედებითი პრაქტიკა ცხადყოფდა, რომ იგი დინჯად და დაბეჯითებით მიიკვლევდა გზას. მას ხიბ-

ლავდა ა. ხორავას ხელოვნება. თავის მხრივ, ა. ხორავა მისი გზის გამგრძელებელს ხელავდა ახალგაზრდა მსახიობში. ეროსი გრძნობდა დიდი ტრაგიკოსის სიბოძის და ზოგჯერ მონუსხულობით იყო ხორავას განუზომელი ავტორიტეტით.

შინაგანი პოლემიკა დიდხანს გაგრძელდა, თაობათა მონაცვლეობას ფიზიკური ტიპილივით განიცდიდა თეატრი. ერთმა ახალგაზრდამ ისიც თქვა, როდემდე უნდა ვისხდეთ 700 მანეთიან (ე. ი. 70 მან.) ხელფასზეო. გზა, გზა მოგვეცითო, — ამას ნიშნავდა მისი სიტყვა. პრესაში ეწერდით: „როცა თეატრი მექანიკურად იმეორებდა უკვე განვლილი ეტაპის სცენურ ფორმებს და საშუალებებს, ცალკეულ სპექტაკლებში თავი იჩინა ყალბმა თეატრალობამ და უაზრო პომპეზურობამ“. აი, რას ებრძოდა ახალი თაობა, იმას, რომ სცენიდან ისმოდა არაბუნებრივი პათოსი. ალბათ, გარკვეულ დროს მაყურებელი რომანტიკად მიიჩნევდა ამ არაბუნებრივ, განსხვავებულ ტონს. მაშინ, თითქოს, პოეტებიც სხვა პათოსით კითხულობდნენ ლექსებს. დრო შეიცვალა, შეიცვალა ესთეტიკური კრიტერიუმებიც.

1951 წელს ერ. მანჯგალაძე დიდი წარმატებით გამოდის მამილოს როლში. ი. ფუჩიკის „რეპორტაჟი სახარობელადან“ აუღერდა, როგორც მოწოდება — „აღამიანებო, იყავით ფხიზლად!“ რა საოცარი ლირიზმი და პოეტური სინათლე ჰქონდა ეროსი მანჯგალაძის გმირს. შემოდგომის ფერების მოალერსე სიბოძო და აუხსნელი სევდა მოდიოდა სცენიდან. მაყურებელი გრძნობდა, რომ თეატრში რაღაც სხვაგვარი პოეზია გამოუშუქდა. ე. მანჯგალაძის შესრულება (და საერთოდ სპექტაკლი), თითქოს არ შეესაბამებოდა ხორავასა და ვასაძის თეატრალურ იდეალს, არ თავსდებოდა მათი თეატრის დინებაში, მაგრამ დიდი მსახიობები თავად უწყობდნენ ხელს ე. მანჯგალაძის (და არა მარტო მის!) წარმოჩენას. ერთი შეხედვით, აქ პარადოქსული წინააღმდეგობაა, მაგრამ არაფერია მოულოდნელი. დიდი მსახიობები გრძნობდნენ თეატრის განახლების აუცილებლობას.

50-იან წლებში ეროსი მანჯგალაძის რეპერტუარშია პოეტური, ღრმა ფსიქოლოგიური სახე — მამილო (ფუჩიკის „რეპორტაჟი სახარობელადან“), იმავე 1951 წელს ქმნის ზიმზიმოვის გროტესკულ სახეს გ. სუნდუკიანის „პეპოში“, შემდეგ ტრაგიკული დიდი ხელმწიფე ვ. სოლოვიოვის ამავე სახელწოდების პიესაში და ფეიერვერკული ლოპესი კომედია „ესპანელ მღვდელში“. მას მოსდევს ისევ ტრაგიკული სახე თიბაოპოსისა, დრამატული ტარიელ გოლუა და კვლავ გროტესკული სახე — აპრაქუნე ჰიმჰიმელი ვაკელის „საქმიან კაცში“. იმავე 1956 წელს თამაშობს ჟიგო-

ტას ნუშიჩის „ფილოსოფიის დოქტორში“. აი, ასე კონტრასტულია მისი რეპერტუარი 50-იან წლებში. აქ ისმის ტრადიციის ცოცხალი ნერვის ფეთქება და სიახლეც. აქ თითქოს ყველაფერია — ღრმა ტრაგიზმიცა და სატირული ნილაბიც, გროტესკი, კომედია, რომანტიკა და ლირიზმი, მაღალი ჰუმანური პრინციპებისთვის ბრძოლას ცვლის კაცთა სიხარბე და გაუტანლობა, კარიერიზმს — მებრძოლი სული, ჩანს დიდ სოციალურ-პოლიტიკურ პროცესებში წარმოქმნილი ხასიათების ნებისყოფა, ბედთან შექიდებული ადამიანის ტიტანური ძალა და იქვე — გასაოცარი ლირიკული ჩაფიქრება. ეროსი მანჯგალადის გმირთა სამყარო მოიცავს ადამიანურ გრძნობათა და აზრთა ათას ფორმასა და წახნაგს, ერთდროულად წარმოაჩენს ტკივილსა და შევებას, ცრემლსა და სიცილს, სიხარულსა და წუხილს.

ეროსი ჩემთვის განსაკუთრებით ახლობელი იყო. თეატრში ჩემს მისვლას მხარი დაუჭირა. ძალიან აქტიურობდა. დიდი ხნით უფროსი არ იყო, მაგრამ როცა პირველად შევხვდი სასაუბროდ, ისე მრცხვენოდა, ისე ვღელავდი, რომ ხელები სად წამეღო, არ ვიცოდი. რატომღაც ხელები მიშლიდა ბუნებრივ საუბარს. ეს იყო 1954 წელი. მაშინ პატარა წერილიც გამოვაქვეყნე ჟურნალ „საბჭოთა ხელოვნებაში“ ერ. მანჯგალადის ივანე მრისხანეზე.

ერთხელ ეროსის ვთხოვე, წერილობით ეპასუხა რამდენიმე კითხვაზე. მეორე დღესვე გადმომცა პასუხები ერთ ფურცელზე. ეროსი წერდა: „ინსტიტუტი დავამთავრე 1947 წელს. სადიპლომო როლი — ბრეტი (ჟ. გოუსა და ა. დიუსოს „ღრმა ფესვები“, დადგმა დ. ალექსიძისა). ყველაზე უფრო მიყვარდა ტეტერევი („მდაბიონი“, დადგმა გ. ტოვსტონოგოვისა), აგრეთვე, მამილო ჟანი (ფ. პიას „პარიზელი მეძონძე“, დადგმა დ. ალექსიძისა). ამბობენ, ყველაზე ძლიერი ტეტერევი იყო. სტალინში (ცხინვალში — ვ. კ.) ცოტა ხანს ვიყავი (1947-48 წლის სეზონი), ვითამაშე ორი როლი: ლევან ჩადუნელი (ი. მოსაშვილის „სადგურის უფროსი“, დადგმა გ. ლალიძისა) და ბრეტი („ღრმა ფესვები“ — გადაიტანეს ინსტიტუტიდან). რუსთაველის თეატრში მოვედი 1948 წელს, ვიმუშავე ერთი წელი, შემდეგ წავედი (რადიოში) და დავბრუნდი 1951 წლის სექტემბერში“. ე. მანჯგალადის პასუხები, კითხვების მიხედვით, თანამიმდევრულია. „დავიბადე 1925 წლის 21 ოქტომბერს... რაზე ვოცნებობ? — უმთავრესად იბსენზე... ისევ ტეტერევეზე, შექსპირზე... ყველაზე სასიხარულო თეატრალური შემთხვევა მქონდა „მდაბიონის“ რეპეტიციაზე გ. ტოვსტონოგოვთან. მაშინ პირველად (და ყველაზე ძლიერად) ვიგრძენი, როგორ ვხდებ-

ბოდი ტეტერევი... ამ წუთებს თავისი სიდიადით არანაირი სიხარული არ შეედრება. ეს, ალბათ, დაახლოებით იგივეა, რაც დედისათვის მრავალი წლის უნახავი შვილის მოულოდნელი გამოჩენა: დაბრუნდა! იქაც იგივეა: დიდხანს ელოდი და დაბრუნდა. უფრო სწორად, დაგიბრუნდა მსგავსი გრძნობები მქონდა ფუჩიკის „რეპორტაჟის“, „ესპანელი მღვდელის“, „პეპოს“, „ოიდიპოსის“ (ბოლო ნაწილი) რეპეტიციებზე, შესაძლებელია „ის“ განსაკუთრებით მძიმედ დამამახსოვრდა, რომ პირველი იყო...“

პირველი შთაბეჭდილება მუდამ ძლიერია. ვიგონებ იმ პირველ შეხვედრებს, ერთ პერკვეშ გატარებულ დღეებს და მეჩვენება, რომ ეს ყველაფერი თითქმის გუშინ იყო. რამდენის გაცეთება მოასწრო ეროსიმ. სრულიად ჰაბუკი იყო, რადიოში დიქტორად რომ დაიწყო მუშაობა. მისი ხმა ისმოდა ყოველ ოჯახში, მერე — სპორტის კომენტატორობა (პიონერი ამ საქმისა). მთელი თაობების ისტორიაა დაკავშირებული ეროსის სახელთან.

... გმირთა მოედანზე რომ პროცესიის თავი გამოჩნდა, ბოლო ნაწილი ჯერ ისევ ფილარმონიასთან იყო. მოულოდნელად, ვარაზის ხევიდან შემოუერთდა ასობით ადამიანი. მთელი მოედანი გაივსო ხალხით. გავიარეთ ხიდი. კინომახასიობთა თეატრთან ზღვა ხალხი იდგა. ეროსი ხომ ამ ახალგაზრდული თეატრის სული და გული იყო, მისი დირექტორი და მსახიობი. ლ. პელიძის „ესმერალდაში“ შექმნა მოხუცი ტარიელის შესანიშნავი სახე. ლაკონიური საშუალებები, ფაქიზი ნიუანსებით მდიდარი დეტალები თავისებურ იერსახეს აძლევდნენ ტარიელს. გარდასულ დროთა მოგონებები თითქმის რაღაც ნისლოვან გარსს ქმნიდნენ და ეროსის გმირი უცნაური სიმსუბუქით დაფარფატებდა ამ სამყაროში. რა საოცრად მსუბუქად დაატარებდა ეროსი სხეულს. სულ სხვა იყო სუხოვო-კობილინის „საქმეში“ ეროსის გამოჩენა. ტარიელს კი თითქმის ერთგვარი უხილავი შინაგანი კავშირი ჰქონდა ეროსის ბოცოსთან. თუმცა ძალზე პირობითი იყო „საერთო“. ორივე კეთილი მოხუცი, შიგნიდან განათებული სახე. თვალებიდან მოდიოდა კეთილი შუქი, რომელსაც მაყურებელამდე სულის სითბო მიჰქონდა. ბოცოს როლი ეროსიმ მართლაც წარმატებით შეასრულა. გუშინდელ დღესავით მახსოვს ეროსის პირველი რეპეტიცია, ბოცოს როლის სიხარული, განსხვავებული სამუშაო „მასალა“ — გ. ხუხაშვილი მაშინ დრამატურგიაში გამოუცდელი ახალგაზრდა იყო, მაგრამ თეატრმა უცებ დაიჭერა მისი ნიჭის, შესაძლებლობის. მან თავისი სათქმელი მოიტანა თეატრში.

ერ. მანჯგალაძე შინაგანად გაუბზარავი სტილის მსახიობი იყო. მის

სულს არ შეეხო ეფემერული ცვალებადობა მოდისა — მარადიული ღირებულების ერთგული დარჩა. ასე გეგონებათ, თითქოს ყურიც არ მიუგდია მეტაფორულ სახეთა მძლავრი ნაკადისთვის, არ შეხებია ირონიზებულ-პაროდული სტილისტიკის მაგიური ძალა. იგი ერთგული იყო თავისი ემოციის უშუალობისა და პირდაპირობისა. კლასიკურ თეატრს იცავდა. თითქოს მას აკრთობდა მეტაფორის დეკორატიულობა, მისი უხვი ჩუქურთმები, აზრის ილუსტრაციას რომ უწყობენ ხელს. უცნაურად შემაშფოთებელია, როცა ტალანტის მიღწევების გვერდით ერთობ საინტერესო მეტაფორულ ეფექტს ახდენენ საშუალო ნიჭის ადამიანებიც კი. მაშ, სადღაა კეშმარიტი ძიება? მხატვრულ სახეთა აღმოჩენა ახალი სამყაროს დაბადებას ნიშნავს, ახალი ადამიანის მოვლინებას ამქვეყნად. ძნელია მისი მოქცევა ერთ სტრუქტურულ არტახებში. ცოცხალი სული, რაც უფრო შემოქმედებითია, მით უფრო დაუმორჩილებელია იგი. ერ. მანჯგალაძეს უყვარდა სცენური პირდაპირობა და აფეთქება. იგი არავის არ აოცებს. მაყურებელი ენდობა მის ბუნებრივ ხმას, ენდობა შინაგან სტიქიას, მუდამ რომ ბორგავს და კალაპოტში ვერ ეტევა! სცენაზე ჩნდება მანჯგალაძე და იზრდება მაყურებლის ინტერესი. იწყება არტისტული ფერიცვალება.

მუდამ ძნელია მხატვრული სისადავის მიღწევა. კლასიკური სინათლისკენ მიილტვოდა ერ. მანჯგალაძე თავის საუკეთესო ქმნილებებში. ეგების ზოგჯერ წადილი წადილადვე რჩებოდა, მაგრამ ვის არ ჰქონია ამგვარი დაშვება?..

თითქოს ყოველთვის მთლიანი იყო ე. მანჯგალაძის სახეთა რიტმული კონსტრუქცია. იგი არ ირღვეოდა სცენური პაუზებისა თუ თვით „თეთრი ლაქების“ წარმოქმნის დროსაც. მსახიობს ზუსტად ესმოდა თავისი გმირის შინაგანი რიტმი, მისი სუნთქვა, ესმოდა სხვათა გულისხმაც. თითქოს ხელშესახებად გრძნობდა პარტნიორს, მთელს ანსამბლს.

მსუბუქი იუმორი და დრამატული საწყისი, როგორც მხატვრული სინთეზი, ისეა წარმოჩენილი ერ. მანჯგალაძის „გვადი ბიგვაში“. მსახიობის მადლიანი სცენური იუმორი ზუსტად მიესადაგება გვადის ხასიათის მხატვრულ გადაწყვეტას. ახალი საკოლმეურნეო სოფლის ცხოვრების ამსახველ ამ ფართო ტილოში მანჯგალაძე — გვადი იკითხებოდა, როგორც ბედი ღარიბი კაცისა, რომელიც ახალ სოციალურ პირობებში ჰპოვებს გამოსავალს. ეს არის პასუხი ადამიანის დანიშნულებისა და სიცოცხლის აზრზე. მანჯგალაძის გვადი შეიქმნა იმ დროს, როცა ქართულ თეატრში ერთგვარად მინელდა ინტერესი მკვეთრად ინდივიდუალური ხასიათები-

სადმი. სახეთა ნიველირების ტენდენციის ფონზე გამორჩეული გარდასახვით გამოჩნდა მანჭგალაძის გმირი. როლის წარმატებას პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა.

ქართველი მაყურებლისთვის კარგად არის ცნობილი რობერტ სტუარტის სპექტაკლის „ხანუმას“ დიდი წარმატება. ავკსენტი ცაგარლის პიესა ავერ თითქმის საუკუნეა არ სცილდება თეატრს — სპექტაკლის წარმატების სათავე მის მიჩქეთარე არტისტიზმშია. აქტიორული წარმატებანი ქმნიან მხატვრულ ატმოსფეროს, რომელსაც ჩვენამდე მოაქვს გარდასული დროის სუნთქვა, ეგრძნობთ ეპოქის სურნელებას. რეალისტური ხასიათების ოსტატმა ბრწყინვალედ იცოდა სცენის ყველა საიდუმლო. მის პიესაში ნიჭიერად დაფიქსირდა ყოველივე. რუსთაველის თეატრმა იგრძნო იგი და აქტიორულ, რეჟისორულ თუ მუსიკალურ გადაწყვეტაში გამოავლინა საცსებით. ეროსი მანჭგალაძის ფანტიაშილი წარმოდგენილია რეალისტური სიღრმითა და სიცხადით. გონებამახვილურ ინტონაციას და ქესტს ჩვენამდე მოაქვს არა მარტო გარდასული ცხოვრების კოლორიტი, არამედ თანამედროვეთათვის საგულისხმო ზნეობა. თითქოს აქ არც არის დრო ჩაფიქრებისთვის, ყველაფერი თავბრუდამხვევ რიტმშია, ყველაფერი სიბრტყეზეა წარმოდგენილი, მაგრამ იქვე ვლინდება მაყურებლის აქტიური დამოკიდებულება, იქვე ხდება განსჯა და ანალიტიკური პროცესი. მაყურებელი იცინის არა მხოლოდ სცენურ სიტუაციათა მახვილგონიერების გამო, არამედ ფანტიაშილის გადაგვარებული ქართული მეტყველების გამოც.

ეროსის ახარება ვანო ფანტიაშილის როლის წარმატება. ეს საოცრად მორიდებული კაცი, თვალებს რომ ვერ გისწორებდა საუბრის დროს, მუდამ კმაყოფილებით ილიმებოდა ვანოს ხსენებაზე. იგი თავისებური გაგრძელება იყო იმ გზისა, სადაც ერთ მწკრივში ექცევიან ზიზზიმოვი, ლოპესი, გვადი და სხვები. მათ გვერდით სულ სხვაგვარად იკითხებოდა ეროსის წარმატება ა. ჩხაიძის „ხილში“, ირაკლი რაზმაძის როლში. გვაგონდება ა. გელმანის „ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერნი“ ან ე. კანდელაკის „ერთხელ დახოცილებში“, მოვლენათა კომენტატორი კ. ბუაჩიძის პიესაში „ამბავი სიყვარულისა“. გვაგონდება მისი ბრუტოსი („იულიუს კეისარი“), ოთარ ბეგი („ღალატი“), დათვი („ჰინჰარაჟა“), გვაგონდება ბევრი სხვაც — ზოგი ფერმკრთალი და წარმავალი, ზოგი სისხლსავსე და თეატრის ისტორიის დამამშვენებელი, სიმდიდრე ქართული არტისტული მრავალსახეობისა.

მიყვები პროცესიას და მაგონდება ეროსის სახეები, მასთან გატა-

არებული დღეები, ერთად განცდილი ღზინი და ჭირი. ერთხელ მითხრა, — ცრემლებს ვერ ვიკავებ, როცა ვკითხულობ: „მანსოვს, პირველად სასწავლებელში წასასვლელადა რომ გამამზადეს“. მართლაც რა საოცარი ნოსტალგიაა ამ ერთ სტრიქონში!

...პროცესია კინომსახიობთა თეატრთან შეჩერდა. ისმის ზარების რეკვა. რაღაც ღვთაებრივი სიჩუმე დგება. კინოსტუდიის კედელზე დიდი შავი ხავერდია დაშვებული, ეროსის სურათი ჰკიდია. ეროსი იცქირება ოდნავ გაღიმებული, სიმალიდან დასცქერის ზღვა ხალხს, თითქოს თავის ცხედარს უყურებს. თეატრის მსახიობები მიხაკებს ყრიან მისი კუბოს წინ, გზაზე. ზარები რეკენ. ვუახლოვდებით სტადიონს, ეროსის ცხოვრების სიხარულს და გატაცებას, ვუახლოვდებით დიდუბის პანთეონს. ქუჩები სავსეა ჯარის ნაწილებით, მილიციით, რათა წესრიგი დაიცვან, ზღვა ხალხი შეაკავონ. ხალხი თავად იცავს წესრიგს ეროსის პატივსაცემად. ისევ გამოსათხოვარი სიტყვები. საფლავზე ყვავილების მთა დგება. თითქოს მიწყნარდა, გაირინდა ყველაფერი. რა სიჩუმეა! ყველა ფიქრს მისცემია. რაღაც სიზმარეულს ჰგავდა ყოველივე ეს, არანამდვილს, არა-რეალურს. გონება ვერ ეგუება ეროსის სიკვდილს. ხალხი ისე მოძრაობს, თითქოს ფელინის სურათის კადრებიაო. რადიოს ხმაც მიწყდა. ტელევიზიით უჩვენებენ ნაწყვეტებს კინოფილმებიდან, სპექტაკლებიდან. ყველგან ჩანს ეროსის კეთილი სახე. მაინც რა სისხლსავსე ცხოვრებით იცხოვრა! ის ყველგან იყო — თეატრში, კინოში, ტელეეკრანზე თუ რადიოში, მეგობრებთან, ყველას უწყვდიდა დასახმარებლად თავის ხელს, არავის თავს არ ახვევდა გულისტკივილს, ასე ბევრი რომ ჰქონდა. მას ნამდვილი ქართველი არტისტის სული ედგა და საქართველომაც ერთბაშად მიიღო და გაითავისა.

გარდაცვალების წინა დღეს თეატრალური ინსტიტუტის შესასვლელთან შემხვდა, — თუ გულის წამალი დაგჭირდეს, ნუ მოგერიდებო, — მითხრა. მის გულს თურმე ერთი დღის სიცოცხლე ჰქონდა დარჩენილი. იმ დროს გაჩერდა ეროსის გული, როცა მთელი საქართველო უდიდეს სიყვარულსა და თანაგრძნობას უცხადებდა...

მასილ კინაძე

ეროსი მანჯგალაძე მეცხრე კლასის მოსწავლე იყო, საქართველოს რადიოს მიერ გამოცხადებულ დიქტორთა კონკურსში რომ გაიმარჯვა. ვიდრე მაგიური ტელევიზორი ყველა ოჯახში მოიქიდებდა ფეხს, ვიდრე მხოლოდ რადიო გახლდათ სწრაფი ინფორმაციის ერთადერთი წყარო, ეროსის ხავერდოვანი ბარიტონი (თაფლი გადმოსდის პირიდანო. ასე თქვა მასზე ერთმა თაყვანისმცემელმა) იყო ყველა ქართული ოჯახის პირველი სტუმარი და მეგობარი, სიხარულისა და წუხილის, ზეიმისა და მძიმე დღეების პირველი მაცნე. და თუ ზეიმისა და სიხარულის დღეებში მისი ხმა მაქსიმალურად მაჟორული ტონით ჟღერდა, გასაჰირის დღეებში მისი ხმა თითქოს გატყდებოდა, ჩაიღვენთებოდა, ჟრუანტელს მოგვკრიდა. მაგრამ სადღაც, შორს, მასში მაინც რეკდა იმედი და სახვლიო სიხარულის მოლოდინი. ეროსი და აწ განსვენებული დავით ძიგუა იყვნენ ომის მრისხანე დღეებში ის დიქტორები, რომელთაც უმაღლესი მთავარსარდლის ბრძანების ტექსტი კი არ უნდა წაეკითხათ მხოლოდ, არამედ ისეთი ქვეტექსტითაც გაემდიდრებინათ, რომ რწმენა და ხალისი ჩაენერგათ ადამიანებისთვის. იმ წლებში ეროსის არ ვიცნობდი და ამ საოცარი ხმის პატრონი ჰარმავ, დაღვინებულ, დადინჯებულ ადამიანად მესახებოდა. ადვილი წარმოსადგენია ჩემი გაოცება, როცა 1944 წელს, თეატრალურ ინსტიტუტში მისაღები გამოცდების დროს, ერთ-ერთ ჰაბუკზე მიმითითეს — აი, ეს არის ეროსი მანჯგალაძეო. გამხდარი იყო, ცხვირა, მოუსვენარი, მე ვიტყოდი, ანცი, დაუდგრომელი, იუმორით სავსე, ლალი და, ამავე დროს, ალბათ პარადოქსია, არაჩვეულებრივად მორცხვი. იმ დღეებში დაიწყო ჩვენი მეგობრობა და მას შემდეგ არც ერთ წუთს არ შენელებულა...

უკვე მეორე კურსის სტუდენტმა მიიპყრო საყოველთაო ყურადღება, როდესაც ალექსიძისეულ „პარიზელ მეძმძეში“ (ავტორი ფ. პია) სამოცდაათი წლის მოხუცის, მამილო ჟანის როლი შეასრულა. ხოლო, როდესაც გიორგი ტოვსტონოგოვმა მაქსიმ გორკის „მდაბიონი“ დადგა და ეროსიმ ტეტერევის სახე შექმნა, იგი უშანგი ჩხეიძის, აკაკი ხორავას და სხვა გამოჩენილ მსახიობთა პირდაპირ მემკვიდრედ, ქართული სამსახიობო სკოლის ხვალისდელ დღედ და იმედად მიიჩნიეს. ვისაც ეროსის ტეტერევი უნახავს, დამეთანხმება, რომ ეს იყო მისი საუკეთესო როლი, შეიძლება ითქვას, უპირველესიც კი.

თეატრში მოსვლის პირველივე სეზონიდან ეროსი სათავეში ჩაუდგა ჩვენს თაობას, იყო მისი ლიდერი და თავკაცი. მახსოვს, იმ პერიოდში

მიხეილ თუმანიშვილი სამსახიობო ოსტატობის დასახევენად უამრავ ეტი-
უდსა და ამოცანას გვაძლევდა. იგი ყველასთვის სავალდებულოდ მიიჩნე-
და ამგვარ ტრენინგს. მხოლოდ ეროსი იყო გამონაკლისი. ბატონი მიხეი-
ლი სტანისლავსკის ცნობილი ფორმულის მოშველიებით ხშირად იტყო-
და ხოლმე: ეს ამოცანები და ეტიუდები აუცილებელია ყველა კარგი, ზო-
მიერი ნიჭის მსახიობისთვის; ისინი არ სჭირდებათ მხოლოდ განსაკუთრე-
ბული ნიჭით დაჯილდოებულ მსახიობებს, ვთქვათ ისეთებს, როგორიც
ეროსი მანჯგალაძეაო.

აბა, ვინ წარმოიდგენდა მაშინ, რომ აკაკი ხორავას შეცვლა სცენაზე
საერთოდ შესაძლებელი იქნებოდა. ეს იყო მიუწვდომელი იდეალი, ხელ-
შეუხებელი კერპი. და აი, სწორედ აკაკი ხორავას წინადადებით, მის ღუბლი-
ორად დაინიშნა ეროსი მანჯგალაძე — ივანე მრისხანე უნდა ეთამაშა. ეს
თავისთავად სენსაცია იყო. იმ წელიწადს სახელმწიფო პრემიაზე წარდგე-
ნილი იყო ორი დიდი მსახიობი — ნიკოლოზ ჩერკასოვი და აკაკი ხორავა,
ორივე — ერთი როლით (ივანე მრისხანე სპექტაკლიდან „დიდი ხელმწი-
ფე“). პრემია მხოლოდ ერთი გახლდათ. კომისიამ უპირატესობა ერთხმად
მიანიჭა ქართველ მსახიობს. სახელმწიფო პრემია მან მიიღო. აი, ასეთ
ვითარებაში უნდა შეეცვალა ცხოვრებაშივე ლეგენდალ ქვეული აკაკი ხო-
რავა — ივანე მრისხანე ოცდარვა წლის ეროსის... მისი ოსტატობის
უტყუარი შეფასება იყო ხორავას ამბორი სპექტაკლის დამთავრების შემ-
დეგ და დიდ ხელოვნებაში გზის დალოცვა.

შემდეგ კი იყო „ოიდიპოს მეფე“ — საოცარი სპექტაკლი, სადაც სა-
მი ოიდიპოსი, სამი იოკასტე და სამი კრეონტი თამაშობდა. ოიდიპოსს ას-
რულებდნენ მრავალნაცადი გოლიათი აკაკი ხორავა, ნიჭიერების ზენიტს
მიღწეული სერგო ზაქარიაძე და უკვე ხალხისთვის უადრესად საყვარელი
ეროსი მანჯგალაძე. სპექტაკლს მოსკოვში უდიდესი წარმატება ჰქონდა. და-
რბაზში ტევა არ იყო. გასტროლები დასასრულს უახლოვდებოდა. ყველამ
ვერ ნახა სპექტაკლი. მაყურებლის დაუინებითი მოთხოვნის შემდეგ, თე-
ატრი იძულებული იყო დღეში სამჯერ, ასე ვთქვათ, სამ სეანსად წარმო-
ედგინა „ოიდიპოს მეფე“. ეროსი არც ერთ შემსრულებელს არ უდებდა
ტოლს. ასაკი, ტემპერამენტი და სილალე მას ერთგვარ უპირატესობასაც
კი ანიჭებდა.

მახსოვს, თბილისში საგასტროლოდ მყოფმა „მოსსოვეტის“ თეატრ-
მა სთხოვა რუსთაველის თეატრის სამხატვრო ხელმძღვანელს ღიმიტ-
რი ალექსიძეს, დღის 12 საათზე მოსკოველი მსახიობებისთვის ეთამაშათ
„ოიდიპოსი“. ოღონდ ოიდიპოსი ხორავა უნდა ყოფილიყო. ღიმიტ-

რი ალექსიძე დაეთანხმა. სამწუხაროდ, იმ დღეს ხორავა შეუძლოდ შეიქნა, სპექტაკლის დაწყებამდე მაყურებლის წინაშე ბატონი ღიმიტრი გამოვიდა და სცენიდან გამოაცხადა, ხორავას ავადმყოფობის გამო, ოდიშოსის როლს დღეს მანჯგალაძე შეასრულებსო. მოსკოველ მსახიობთა შორის ჩოჩქოლი ატყდა. ეროსის გვარი მათ არაფერს ეუბნებოდა, ხოლო თბილისიდან ხორავას უნახავად წასვლა მართლაც ძალზე საწყენი იყო. მაგრამ ეროსიმ უდიდესი აღმაფრენითა და მგზნებარებით ითამაშა. სპექტაკლის დამთავრების შემდეგ სცენაზე ავიდნენ საბჭოთა კავშირის სახალხლ არტისტები ვერა მარეცკაია და როსტისლავ პლიატი. დღემდე ჩვენთვის რუსთაველის თეატრი იყო აკაკი ხორავა, აკაკი ვასაძე და სერგო ზაქარაიძე! დღეიდან ამ საოცარ სამეულს ერთი ურბწყინვალესი, ელვარე ნიჭის მქონე მსახიობი ეროსი მანჯგალაძე შეემატაო, — განაცხადეს მათ.

ეროსის ასამდე როლი აქვს შესრულებული სცენაზე.

... მაგრამ თეატრამდე იყო სხვა ეროსი. ჯერ ხალხის უსაყვარლესი დიქტორი და ცოტა მოგვიანებით — უპოპულარესი კომენტატორი.

1948 წელს შედგა ეროსის დებიუტი რუსთაველის სახელობის თეატრის სცენაზე. არ ვიცი, ახლა რატომ აღარ მიმართავენ ჩვენი თეატრები სცენაზე მსახიობის პირველი გამოსვლის ამ საუცხოო ფორმას. ეს ხომ ზეიშია, ზეიმი აფიშებით, თეატრალური ფუსფუსითა და მღელვარებით, ხალხით გაქედილი დარბაზით... წარდგეს თავისი სავიზიტო ბარათით ხალხის წინაშე დებიუტანტი, ილელვოს, ხმა აუკანკალდეს, დაძლიოს ან თუნდაც ვერ დაძლიოს ეს მღელვარება; იმთავითვე მიიღოს იგი ან არ მიიღოს მაყურებელმა. ეს ხომ თეატრის აუცილებელი ატრიბუტია, საუკუნეების მანძილზე ნაცადი და დამკვიდრებული... ეროსის დებიუტი კი საოცარი რამ იყო. მახსოვს, გამოჩნდა თუ არა იგი სცენაზე ზანგი ახალგაზრდის ბრეტის როლში, დარბაზში ტაშმა იქუხა. ანტრაქტის დროს ცნობილმა ქართველმა მწერალმა და თეატრალურმა მოღვაწემ პაპუნა წერეთელმა უთხრა ღიმიტრი ალექსიძეს: როგორც კომენტატორს, ეროსის დებიუტლად შეხვდა დღევანდელი მაყურებელი, ვნახოთ, როგორ გააცილებენ სპექტაკლის შემდეგ მსახიობ ეროსი მანჯგალაძესო. სპექტაკლის დამთავრების შემდეგ სცენა თაიგულებით აივსო, ოვაცია დიდხანს არ ცხრებოდა, დებიუტანტი სცენიდან აღარ გაუშვეს. და მაშინ ღიმიტრი ალექსიძემ ღიმილით უთხრა ბატონ პაპუნას: კომენტატორი ეროსი მშვენივრად მიიღეს, მაგრამ მსახიობი ეროსი, მე მგონი, უფრო დიდი ოვაციით გააცილესო.

ეროსი პირველი არ მისულა მიკროფონთან, როგორც ფეხბურთის კომენტატორი. მანამდე ძალა სცადეს დავით ძიგუამ, ვალერიან გაბელიამ, თვით პიერ კობახიძემაც კი, და ცოტა მოგვიანებით — აკაკი ძიძიგურმა.

1946 წლის გვიან შემოდგომაზე მოსკოვიდან მოეწყო ფეხბურთის მატჩის პირველი რეპორტაჟი, საერთოდ პირველი რეპორტაჟი ქართულ ენაზე, რომელიც იმ საღამოს ყველა ქართულ ოჯახს ეროსის მაღლიანმა, ხავერდოვანმა ხმამ მიაწვდინა; უთუოდ იმ დღესვე დაიბადა ეროსის „სა-რეპორტაჟო იუმორი“, რომელიც 30 წლის მანძილზე ჰგვირავდა ღიმილს ყველა ჩვენგანს. ეს იყო ფინალური მატჩი მოსკოვის „სპარტაკსა“ და თბილისის „დინამოს“ შორის. დათოვლილი მოსკოვი და მოყვნილი მოედანი. ფეხზე მდგარი 70 ათასი მაყურებელი (მაშინდელი მაქსიმუმი) — აბა, გაყვნილ სკამზე ვინ დაჯდებოდა. ორი პატარა ბიჭუნა მთელი მატჩის მანძილზე საპატიო ყარაულში იდგა მაგიდასთან, სანუკვარ თასთან. ახლა ტელევიზიის წყალობით ეს ყველაფერი ეკრანზე ჩანს, მაშინ კი ეროსიმ მხოლოდ სიტყვის მეშვეობით დაგვიხატა ცოცხალი სურათი და თითოეული ჩვენგანი თითქმის სტადიონის ტრიბუნაზე დაგვსვა, იმდენად ხატოვნად აღწერა ყოველივე. ბოლოს კი დასძინა, — ვინ იცის, თასო, რას ბუბუბუტებ, ვისთვის რას იტყვიო...

ეროსის ჩვევად არ ჰქონდა ფეხბურთელის გაკილეა. ათასამდე რეპორტაჟი გადმოსცა და ფეხბურთელის ძვირი ერთხელაც არ დასცდენია. თუ ვინმე ცუდად თამაშობდა, ეროსი მისთვის დამახასიათებელი ტაქტით იტყოდა: დღეს ესა და ეს დინამოელი ჩვეულ სიმაღლეზე ვერ არისო... ეს იყო მაქსიმუმი მისი მრისხანების გამოხატვისა. მხოლოდ ერთხელ უღალატა ჩვეულებას, როდესაც თბილისელებმა საკუთარ მოედანზე წააგეს ერევენის „სპარტაკთან“ (ახლანდელი „აზარატი“) ანგარიშით 0:4. მეტოქე საჭარიმოს დასარტყმელად ემზადებოდა, დინამოელებმა ჩვეულებრივად აღმართეს კედელი და ეროსიმ კბილებში გამოსცრა: „მკვდრებმა აღმართეს ცოცხალი კედელი“. ეს ნათქვამი მყისვე იქცა ხალხში მოარულ, ფრთოსან ფრაზად, ყოველთვის თავდახრილი და მორიდებული ეროსი კი ამბობდა — გავცხარდი და წამომცდა, მაინც არ უნდა მეთქვაო...

ახლა, როდესაც სპორტულმა ჟურნალისტიკამ ფართოდ მოიკიდა ფეხი, როდესაც ჩვენს რესპუბლიკაში რამდენიმე ათეული ჟურნალისტი წერს და ლაპარაკობს სპორტზე, ალბათ არც არის პრობლემა, რომლის გადაწყვეტა ერთობლივი ძალით არ შეიძლებოდა, მაშინ კი ეროსი სრულიად მარტო იყო. არ არსებობდა, საერთოდ, სპორტული და, კერძოდ, საფეხბურთო ტერმინოლოგია. თვითონ ეროსი უდიდესი რულუნებით

ხეწდა და ადგენდა ყოველ ფრაზას, ყოველ გამოთქმას, რომელიც ღღეს უკვე შტკიცედ არის დამკვიდრებული.

მაგონდება, როგორ წავედით ეროსი და მე პროფესორ ვუკოლ ბერიძესთან, რათა ზოგიერთი ტერმინისა თუ გამოთქმის სიზუსტე დაგვედგინა. რაოდენ დიდი გულისყურით მოეყიდა ამ საქმეს მსცოვანი მეცნიერის სხვათა შორის, ბევრ სხვასთან ერთად იმ ღღეს გაჩნდა გამოთქმა — თანამსაჯი. ვუკოლ ბერიძემ გამოთქმა აზრი, რომ ტერმინი გვერდითი მსაჯი აკნინებს ამ მოვალეობის შემსრულებლის ფუნქციებს, ხოლო „მსაჯი ხაზზე“ პირდაპირი თარგმანი ინგლისურიდან და არ გამოხატავს მოვლენის სიზუსტეს.

არ შემიძლია ხაზი არ გავუსვა ეროსის კიდევ ერთ თვისებას. ეს იყო ერთგულება. მისი ერთგულება გამოსკვიოდა პირად ცხოვრებაში, შემოქმედებითს კოლექტივთან ურთიერთობაში, სიყვარულში, მეგობრობაში, ერთი სიტყვით — ყველაფერში. ასე იყო სპორტშიც. არც ერთხელ არ გადაუცია სპორტის არც ერთი სახეობის რეპორტაჟი, გარდა ფეხბურთისა! მაშინაც კი, როდესაც მწვავედ დაღვა კომენტატორთა რიცხვის გაზრდის საკითხი, რადგან სპორტის მოყვარულებს მართო საფეხბურთო მატჩების ტრანსლაცია აღარ აკმაყოფილებდათ, ეროსიმ კატეგორიული უარი განაცხადა სხვა რეპორტაჟებზე და კვლავაც ფეხბურთის ერთგული დარჩა. შეიძლება სწორედ ამან განაპირობა იმიც, რომ მე მიკროფონთან მივედი და ეროსის ამოვუღე გვერდით. მან უარი თქვა, როცა შესთავაზეს ამერიკის შეერთებული შტატებისა და სიქართველოს კალათბურთელთა ნაკრები გუნდების მატჩი გადაეცა, მერე კი თვითონვე წამოაყენა წინადადება: დათანხმეთ კოტე მახარაძე, ყოფილი კალათბურთელია, ენაც უჭრის, მე უკეთეს კანდიდატურას ვერ ვხედავო. როგორც ხედავთ, მეგობარმა სპორტშიც დამილოცა გზა.

ორმოცდახუთი თუ ორმოცდაექვსი წლის იქნებოდა, როცა თქვა: გავხდები ორმოცდაათის, კომენტატორობას თავს დავანებებ და მთლიანად თეატრს მოვანმარ ძალასა და ენერგიასო. ჩვენ მაშინ ეს ხუმრობად ჩავთვალეთ, მაგრამ 1975 წლის 21 ოქტომბერს, როცა ორმოცდაათის შესრულდა, ეროსიმ სიტყვა არ გატეხა. თითქოს დაობლდა ტელევიზია და რადიო. ძნელი წარმოსადგენი იყო, რომ ეროსის ხმას, მის საუბარს ვეღარ მოისმენდნენ რესპუბლიკის სპორტის მოყვარულნი. ათასობით წერილი მოვიდა მაშინ სპორტულ გადაცემათა რედაქციაში. გაზეთმა „ლელომ“ დაბეჭდა მშვენიერი წერილი სათაურით — „ნუ იზამ ამას, ეროსი!“ 1976 წელს, როდესაც დინამოელებმა პირველად მოიპოვეს საბჭოთა კავშირის

თასი, გადაცემის დასასრულს მეც ვთქვი, რომ ყველაფერი კარგი იყო იმ დღეს — თამაში, მსაჯობა, სპორტული ზეიმი, სანუკვარი თასი, მაგრამ ამ დიდ სიხარულს ერთი რამ აკლდა: გადაცემას არ წარმართავდა ეროსი მანჭგალაძე.

ძნელია კაცმა დაასახელოს მეორე ისეთი პოპულარული ადამიანი, როგორიც ეროსი იყო. მას იცნობდა ყველა — დიდი და პატარა, ქალი და კაცი, სპორტის მოყვარულიც და ისიც, ვისაც სტადიონზე საერთოდ არ შეუდგამს ფეხი. სამოციან წლებში გაზეთ „კომუნისტის“ ერთ-ერთ ნომერში დაიბეჭდა აკადემიკოს გიორგი წერეთლის ვრცელი სტატია დასავლეთ გერმანიაში მოგზაურობის შესახებ. სტატია ცხადია, მეცნიერულ ხასიათისა იყო, მაგრამ ამ შემთხვევაში ჩვენთვის სხვა რამ არის საინტერესო: ერთ-ერთ ცნობილ გერმანელ მწერალზე საუბრის დროს გიორგი წერეთელი აღნიშნავდა, რომ ის ძალიან უყვარს ხალხს, თავის ქვეყანაში საოცრად პოპულარულიაო და დასძენდა: ისევე პოპულარული, როგორც ჩვენში ეროსი მანჭგალაძეო.

ვიცი, რასაც ახლა ვიტყვი, ძალზე შორსაა სპორტისაგან, მაგრამ მაინც მინდა ვთქვა: ეროსი უბადლო თამადა იყო — ქართული სუფრის გონიერი თავკაცი, გამჭრიახი, მკვერმეტყველი, ენაშხიანი, წინამძღოლი ლხინში თუ ქირში.

იგი საერთოდ იყო თამადა. თამადა და თავკაცი სცენაზე, უბადლო თამადა მიკროფონთან, ისევ და ისევ თამადა მეგობრობაში.

ახლა, როდესაც ეროსი აღარ არის, საოცარი სიცხადით ვგრძნობთ, რა დავკარგეთ, მაგრამ... ნუთუ იმისთვის, რომ ეს იგრძნო, კაცის სიკვდილი აუცილებელია?

მოკვდაო, — ვიტყვით განსვენებულზე, მაგრამ ქართველებს გვაქვს კიდევ ერთი გასაოცარი სიტყვა, ალბათ უნიკალურიც — გარდაიცვალა. ესე იგი სახე იცვალა, ისევ, ოღონდ სხვა სახით განაგრძობს სიცოცხლესო. და თუ ეს ვინმეზე ითქმის — ითქმის ეროსიზე.

გაიარეთ დიდუბის პანთეონში, რა დროც უნდა იყოს, ეროსის საფლავზე უთუოდ დაგხვდებათ ცოცხალი ყვავილები. ეს ყვავილები მიაქვთ შინაურებსა და უცნობებს, პატარა გოგონებსა და თმაშვეერცხილ დარბაისელ მამაკაცებს, ხალხს, რომელიც ასე უყვარდა ეროსის და რომელსაც, თურმე, ო, როგორ ჰყვარებია იგი.

ეს მოხდა ისე მოულოდნელად, დაჯერება შეუძლებელი იყო... ფეხზე დადგა მთელი უბანი. წითელსარტყელიანი თეთრი მანქანები შემზარავი კივილით მოარღვევდნენ ქუჩებს მისი სახლისკენ. მანამდე კი მეზობელი ექიმები თავგამეტებით იბრძოდნენ მისი სოცოცხლისათვის... ყველაფერი ამოა იყო.

წამსვე მოედო ამბავი ქალაქს. არ იჯერებდნენ. თბილისს არ სურდა დაჯერება. არც მის თეატრს, სადაც იმ საღამოს — 1982 წლის 26 იანვარს — „რიჩარდ მესამეს“ თამაშობდნენ. სპექტაკლი წუთი-წუთზე უნდა დაწყებულიყო. ან როგორ გინდა დაიჯერო — დღეს, სამ საათზე, დიახ, ზუსტად სამ საათზე ერთად იყვნენ მხატვარ რ. სტურუას დაკრძალვაზე, შვიდ საათზე კი აღარაა?! ისე, კი იყო უცნაური, რომ ამხანაგი სასაფლაო-მდე არ გააცილა... არ ჰგავდა ეს ეროსის, მაგრამ ხომ ხდება ზოგჯერ...

ის აღარ იყო. ამის შესახებ გამოუცხადეს მსახიობებს. გამოუცხადეს მაყურებელსაც. მათ შორის ზოგმა თეატრი დატოვა. დანარჩენები, ეტყობა, დაიბნენ და არ წასულან. მსახიობები თამაშობდნენ. როგორ? ვის ახსოვს... მხოლოდ ფიქრობდა ყველა დაძაბულად, გონს მოსვლას ცდილობდნენ, თავზე დამტყდარი უბედურების გააზრებას: რა მოხდა? ჯანმრთელ კაცს გული რამ გაუგლიჯა? ნუთუ დატვირთვამ? ნუთუ იმან, რომ ათეული წლის მანძილზე ისეთ როლებს თამაშობ, როგორიცაა ოიდიპოსი, ივანე მრისხანე, კენტი, ლოპესი, ბრუტოსი... ტრაგედიულ, კომედიურ, წამყვანსა და ეპიზოდურ როლებს, გიღებენ კინო და ტელეფილმებში, მიგყავს სპორტული გადაცემები, კითხულობ რადიოთი?... დატვირთვა, მართლაც უდიდესია, მაგრამ ხომ საამოა, როგორც საბუთი იმისა, რომ ყველასთვის ხარ სასურველი...

იქნებ იმან, რომ ბოლო წლებში თეატრი მისთვის აღარ იყო ნაყოფიერი? ახალ დადგმებში არ ათამაშებდნენ. რა ვუყოთ მერე, ბევრ სხვა მის ტოლსაც არ ათამაშებდნენ. ხდება ხოლმე ასე თეატრში. ძნელი კია...

ისეც ხდება, რომ შენი თეატრის ასი წლის სიცოცხლის აღსანიშნავი კვირეულის არც ერთ სპექტაკლში არ თამაშობ — იმ თეატრისა, შენი სულის ყველა ძალა რომ შეაღიე! ხდება, ხდება... მაგრამ ასეთი დღესასწაული არ შეიძლება იყოს ადვილი.

მანამდე რომ მთელი წელი სცენაზე სულ არ გამოსულხარ, შენიშნა ვინმემ? რას იზამ... ხდება. უსაქმოდ მაინც ხომ არა ხარ — კინოშიც გიღებენ, ტელევიზია ხშირად გიწვევს, რადიო, კინომსახიობთა ახალგაზრ-

დული თეატრიც... სულ ცოტა ხნის წინ ამ თეატრის დირექტორობა ივალდებულა. რატომ? იმიტომ რომ ახალგაზრდებმა და მათმა ხელმძღვანელმა, მისმა ძველმა მეგობარმა მიხეილ თუმანიშვილმა დახმარება სთხოვეს? რაღა თქმა უნდა, ამიტომაც — მის კეთილ გულში სხვისი გაკვირვება მყისვე ჰპოვებდა გამოძახილს. მაგრამ იმიტომაც, ალბათ, რომ ამ ხნის მანძილზე დაგროვილ მის დაუხარჯავ ენერგიას გამოსავალი სჭირდებოდა. შემოქმედებითი დატვირთულობა აუცილებელი იყო მისთვის, ისევე როგორც რუსთაველის თეატრის სცენის სივრცე, ზოგიერთისთვის ძნელად დასაპყრობი, მისთვის კი ასე ახლობელი, მშობლიური. ეს იმიტომ, რომ მასშტაბურობა მისი ნიჭის თვისება იყო.

თეატრისაგან სულ უფრო ხშირად იყო თავისუფალი. რა მიზეზით? ამ თემაზე საუბარი და მსჯელობა მას არ უნდოდა. არც სხვას აძლევდა ამის უფლებას. მას არ სურდა მოესმინა სიტყვა თანაგრძნობისა, მით უფრო, ღმერთმა დაიფაროს — შებრალების! მაგრამ, როდესაც მარტო რჩებოდა საკუთარ თავთან სახელგანთქმული მსახიობი და ამაყი ადამიანი — რაზე ფიქრობდა?

წარსულისა და აწმყოს გააზრებას ცდილობდა, ალბათ, წარმატების მიზეზებისა და საფუძვლების, წარუმატებლობისაც. მით უფრო, რომ ასეთ წუთებს ავადმყოფურად განიცდიდა. ვერ ისწავლა იმ ხავსის გამოყენება, გაკვირვების ჟამს რომ მოეპიდებოდა ხოლმე მისი გამოცდილების მქონე მსახიობები. გულისამაჩუყებელი იყო ეროსის დაბნეულობა ასეთ წუთებში. უცნაურად მომზიბვლელი.

ოცნებობდა განუხორციელებელ მხატვრულ სახეებზე, ახალ გმირებზე. რამდენი ზარი, რამდენი გრძნობა დაუგროვდა... ისინი გარეგამოვლენის საშუალებას ელოდებოდნენ, ამიტომ მოთხოვნილებად იყვნენ ქცეული.

რაღა თქმა უნდა, ეკვის ჰიაც ღრღნიდა ეროსის: იქნებ მაყურებელს, ადრე, ხშირ შეხვედრებში რომ ასეთ სიყვარულს იჩენდა მისდამი, ის აღარც ახსოვს? იქნებ დღევანდელ, მასზე ბევრად ახალგაზრდას, აღარც სჭირდება ისეთი ხელოვნება, თავის ღროზე რომ დაამკვიდრა მისმა თაობამ — ღრმა აზრის, წრფელი განცდის, გარდასახვისა და ანსამბლისა, როცა მსახიობი სცენაზე პარტნიორისათვის არსებობს?... შესაძლოა...

რა საშინელი შეცდომაა! თურმე როგორ ყვარებია ის მაყურებელს! თუ ეს ასე არაა, რამ წარმოშვა ადამიანთა ის ნიაღვარი, უსასრულოდ რომ მოედინებოდა იმ დღეებში და ავსებდა მის უბრალო საცხოვრებელს, რომელიც ვერც ყვავილებს და ვერც ცრემლებს ველარ იტევდა?... დიახ, ეს იყო მაყურებელი, სწორედ მაყურებელი, იმიტომ რომ აქ მოსულნი თანა-

გრძნობას უტყუარდნენ არა ოჯახის წევრებს და ნათესავეებს (მათ ისინი არც იცნობდნენ), არამედ რუსთაველის თეატრის მსახიობებს. ამით უსიტყვოდ იყო ნათელი, ვის გლოვობდნენ ისინი.

შაბათ ღამეს ის თეატრში გადასვენეს. კვირას, 31 იანვარს, თორმეტი საათიდან ყველასათვის გაიხსნა თეატრის კარი. მღუმარე ხალხი კი დილიდან იდგა რუსთაველის გამზირის მთელ სიგრძეზე. ისინი დინჯად მოდიოდნენ, გაივლიდნენ სცენას, სადაც შემადგენელმა ესვენა ყვავილებში ჩაფლული მსახიობი ეროსი მანჯგალაძე, რომელსაც ისინი ეთხოვებოდნენ. ჩადიოდნენ ღარბაზში და იქ სხდებოდნენ. ვისთვისაც ადგილი აღარ ღარბა, ისინი ქუჩაში იდგნენ.

ქუჩას ღარბაზთან მიკროფონი აკავშირებდა. იქიდან მოისმოდა მუსიკა, რომელიც ადამიანის ამ ქვეყნიდან წასვლის საიდუმლოსა და დიდებულებას გამოხატავდა. მოისმოდა ეროსი მანჯგალაძის განსაცვიფრებელი სიძლიერისა და სილამაზის ხმა: პოეზია, პროზა, სცენები სპექტაკლებიდან... მოისმოდა იმათი ქვითინი, ვინც ავსებდა ღარბაზს, სცენას, თეატრის ფოიეს: მსახიობები, რეჟისორები, მწერლები, მხატვრები, მუსიკოსები, გრიმორები, ჩამცმელები, კაპელდინერები, სცენის მუშები... ერთმანეთში არავინ საუბრობდა. საპატიო ყარაულში უხმოდ ცვლიდნენ ერთიმეორეს — ოღნავ შესამჩნევი მოძრაობით ან თვალთ ანიშნებდნენ მხოლოდ. მწუხარება მეფობდა აქ. ყველაზე ბუნებრივი მღუმარება იყო და ფიქრი. ყველა ფიქრობდა. რას ფიქრობდა? ვინ იცის... ალბათ, ყველა თავისას, რაც პირადად მას აკავშირებდა ამ შესანიშნავ ადამიანთან და რაც მისთვის იყო ცნობილი: ეროსის მძიმე ბავშვობაზე და ნაადრევ დავაჟიკებაზე. ჭერ კიდეც ჭაბუკი როგორ გადმოსცემდა რადიოთი დიდი სამამულო ომის შესახებ ცნობებს. პირველ მის სცენურ გმირებზე სტუდენტურ წარმოდგენებში: პარიზელი მეძონძე, ტეტერევი, კოლომიიცევი... იმ რთულ შემოქმედებითს ბრძოლებზე, ანსამბლის თეატრის პრინციპების დამკვიდრებისათვის რომ მიმდინარეობდა 50-იან წლებში. შემოქმედებითი ერთმორწმუნეობის ბედნიერ ხანაზე, ისეთ მშვენიერ მის ქმნილებებზე, როგორიც იყო ფუჩიკისეული იოზეფ პეშეკი, გვალი ბიგვა, დათვი გ. ნახუცრიშვილის „კინკრაქაში“, ბოცო კალანდაძე გ. ხუხაშვილის „ზღვის შვილებში“, ირაკლი რაზმაძე, ა. ჩხაიძის „ხილში“ და კიდეც მრავალ, ასეთ განსხვავებულ, თამამსა და მაღალმხატვრულ სცენურ სახეებზე... ვინც მასთან ერთად მუშაობდა წლების მანძილზე, ისინი ალბათ იხსენებდნენ, როგორ ილტვოდა ეროსი ნათელი შემოქმედებითი მიზნისაკენ, პიროვნების სიღრმეში მიმალული იმ სტიმულების აღმოჩენისაკენ, პერსონაჟის

საქციელებს რომ წარმართავენ ხოლმე. და როგორ უმძიმდა, თუ მათი აღმოჩენა არ ხერხდებოდა ან რეჟისურას ეს საერთოდ არ აინტერესებდა... როგორ იცოდა გრძნობის დაფარვა. მოყვასის სიყვარული. გულის-ხმეირება ხომ მოთხოვნილებად ჰქონდა ქცეული. რა საიმედო კაცი იყო. მოკრძალებული, მორცხვი, მომხიბვლელი. რა ძნელი იქნება უიმისობა...

სცენაზე ეროსი მანჯგალაძის ყოფნის ამ უკანასკნელ წუთებში, გრძნობებითა და აზრებით დატვირთულ ამ მღუშარებაში რუსთაველის თეატრის ჩვეული სიმართლე იყო — ამალღებული განცდის სიმართლე. სცენის ხელოვანს ტიროდნენ. აქედან აღმოცენდა მოწოდება — ტაშით გაეაცილოთო მსახიობი. დიდხანს ისმოდა ტაში.

შემდეგ შენობიდან გასვლა სთხოვეს ყველას. ახლობლები გამოეხოვნენ ძვირფას ადამიანს და დაიწყო მისი ცხოვრების უკანასკნელი გზა...

ქუჩაში იღვა მაყურებელი. უთვალავი. მწუხარე. საოცრად ორგანიზებული. თავაზიანად იპობოდა ხალხი შუაში, რომ გზა მიეცა იმათთვის, ვინც მის ცხედარს მოასვენებდა. ასე, დრო და დრო შენაცვლებით, ახლა უკვე მაყურებელი მიასვენებდა მსახიობს იმ გრძელ გზაზე, რომელიც რუსთაველის თეატრიდან დიდუბის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონამდეა გასავლელი.

ცოტა ხნით შეყოვნდნენ კინოსტუდია „ქართული ფილმის“ ძველი შენობის შესასვლელთან, იქ, სადაც კინომსახიობის თეატრია. დიდი შავი ფარდა ოდნავ ირხეოდა. ფოტოსურათზე ეროსი ილიმებოდა. შორით კი ზარის ხმა მოისმოდა, ხმადაბალი, გულისტკივილის გამომხატველი ზარი...

ახლა მის კუბოს ამ თეატრის ახალგაზრდებმა შეუდგეს მხარი. მათ მოჰყვებოდა მაყურებლის ზღვა — მისი სამშობლოს ყველა კუთხიდან მოსული მოხუცები, ხანდაზმულები, ახალგაზრდები, მოზარდები, პატარა ბავშვები, რომლებიც უფროსებს რატომღაც თან წამოეყვანათ... წესრიგის დამცველები, რომლებსაც საქმე არ გასჩენიათ — დღევანდელი ხალხმრავლობა არ იყო ბრბო. აქ არ იყვნენ ცნობისმოყვარენი. იყო მაყურებელი, რამდენიმე თაობის თეატრალური მაყურებელი, რომელიც მსახიობისადმი თავის სიყვარულს გამოხატავდა. ეს იყო მაღლობა იმის საშავიეროდ, რაც განუტოდა მას ეროსის შემოქმედებით. ეს იყო სიდიადე არა მარტო პირადად მისი, არამედ მისი პროფესიისაც — სიდიადე სცენის ხელოვნებისა!

ვისაც სიტყვით შეეძლო გამოეხატა თავისი სათქმელი, ისინი გამოვიდნენ სამგლოვიარო მიტინგებზე თეატრში, შემდეგ პანთეონში, რადი-

ოთი, ტელევიზიით, პერიოდული პრესის ფურცლებზე. ყოველ ამ გამო-
სვლაში იგრძნობოდა არა მარტო გულისტკივილი და სევდა, არამედ კიდევ
წრფელი სინანულიც — თურმე ყველამ რაღაც დააყოლო... ამიტომ იმ ღრმა
შინაგან შეძრწუნებას, რომელმაც მოიცვა ყველა, ვინც იცნობდა მას და,
შესაძლოა, არც იცნობდა პირადად, აკეთილშობილებდა გრძნობა ზნეობ-
რივი ამაღლებისა... იგი ბადებდა სურვილს — იყო სუფთა, კეთილი, გუ-
ლისხმიერი... იყო კარგი ადამიანი.

ამ ქვეყნიდან მიმავალი მსახიობი ეროსი მანჯგალაძე არ ითხოვდა
თანაგრძნობას. ის მოითხოვდა სიყვარულსა და პატივისცემას ყველას
მიმართ, ვინც შემოქმედად დაბადებულა, ვინც საჭიროა მისი ხალხისთვის.
ყველა გრძნობდა ამას. არ შეგვეძლებოდა დაეწიყება!

ნათელა შრუშაძე

მოგონება, რომელიც ჩვენში რჩება...

ვზივარ და ვწერ უსაზღვრო ტკივილით სავსე სტრიქონებს, ვწერ
და წარსულის ბურუსიდან თვალწინ დამიდგა ჩემი ახალგაზრდობა... ერო-
სის სტუდენტობის წლები, მისი პირველი როლები და წარმოდგენები...

ომი მძვინვარებდა ქვეყნად, როცა ეროსი მანჯგალაძე რუსთაველის
სახელობის თეატრალური ინსტიტუტის სამსახიობო ფაკულტეტის სტუ-
დენტი გახდა. იგი ლამაზი ახალგაზრდა იყო, ცნობილი, რადგანაც
საქართველოს რადიოს დიქტორად მუშაობდა და მას ამხანაგები ხუმ-
რობით ჩვენებურ ლევიტანს ეძახდნენ. ეროსი მანჯგალაძის იშვიათი, ზა-
ვეროვანი ხმა გამარჯვების რწმენით იყო სავსე, როცა მთავრობის დადგე-
ნილებებს, უმაღლესი მთავარსარდლის ბრძანებულებებს გადმოსცემდა...

ლექციებს საკმაოდ ხშირად აცდენდა, რადგანაც რადიოკომიტეტში
კვლავ განაგრძობდა დიქტორად მუშაობას. ეს ჩვენი დირექტორის აკ. ხო-
რავას უკმაყოფილებას იწვევდა, მაგრამ ეროსის საოცრად კეთილი ღი-
მილი იმ წუთსავე აქრობდა ჩვენი „მავრის“ გულისწყრომას...

მაშინ ძალიან ახალგაზრდა ლექტორი ვიყავი, ბევრი სტუდენტი ჩემ-
ზე უფროსიც იყო, მიუხედავად ამისა, ისინი უდიდესი გულისხმიერე-

ბით მეკიდებოდნენ, ესმოდათ, ჩემთვის რაოდენ ძნელი და მღელვარების მომგვრელი იყო ყოველი ლექცია...

ე. მანჯგალაძე, კელელთან მიმჭდარი, ყურადღებით მისმენდა. იგი საერთოდ არ იყო სხვებივით მოუსვენარი და ანცი. დინჯი, აუჩქარებელი, უფრო ხშირად დუმდა, თავს არიდებდა მხიარულ შეკრებულობებს ინსტიტუტის ღერეფანში. ამბობდნენ, რომ მას ბევრი მუშაობა სჭირდებოდა, რათა თავი შეენახა და თავისიანებზეც ეზრუნა, ანდა, ვინ იყო უზრუნველი და კეთილმოწყობილი ომის იმ მძიმე, გაქირავებულ წლებში...

ინსტიტუტში ეროსი ყველას უყვარდა, იგი სამართლიანი და კეთილი ბუნებისა იყო, ჰირივით სძულდა სიცრუე, ყალბაბანდობა, უპატიოსნო ადამიანები...

პედაგოგებიც პატივისცემითა და მორიდებით ექცეოდნენ ეროსის, როგორც ჩამოყალიბებულ კაცს, პიროვნებას. მისი იშვიათი აქტიორული მონაცემები პირველივე კურსიდან შენიშნეს დ. ალექსიძემ და გ. ტოვსტოროვმა.

მეორე თუ მესამე კურსის სტუდენტი იყო ეროსი, როცა დ. ალექსიძემ მას მთავარი როლი შესთავაზა ფრანგულ მელოდრამაში „პარიზელი მეძმონძე“. უადრესად ემოციური რეჟისორი არ ფარავდა თავის აღფრთოვანებას, გახარებული ამბობდა: „რა ნიჭიერია ეს ბიჭი!..“

იმ წლებში ინსტიტუტის ბიბლიოთეკა მაშინდელი საკონცერტო დარბაზის „ქორობში“ იყო მოთავსებული. ამ ბიბლიოთეკის დამაარსებელი და უანგარო ქომაგი იყო შესანიშნავი, განუმეორებელი ადამიანი, საოცრად საინტერესო პიროვნება, დიდი კულტურისა და ცოდნის მქონე მანდილოსანი რუსუდან მიქელაძე. ქალბატონ რუსუდანს ძალზე უყვარდა ახალგაზრდობა და ახალგაზრდებიც სულ მის ირგვლივ ეტრიალებდით, ძალიან გვიყვარდა ბიბლიოთეკაში ყოფნა. როცა ეროსი წიგნისათვის შემოვიდოდა, რუსუდან სოლომონოვნას მოკრძალებით გამოელაპარაკებოდა, ის კი, უსათუოდ ეტყოდა ხოლმე, როდის ანებებ, ბიჭო, რადიოს თავს, ვერა ხედავ, რომ მუშაობაში გიშლის. ეროსი გაუღიმებდა და ჩუმად გავიდოდა ოთახიდან...

ეროსის დიქტორობა, საერთოდ, მსახიობის ოსტატობისა და განსაკუთრებით, მეტყველების სპეციალისტის მაღიკო მრევლიშვილის დიდ უკმაყოფილებას იწვევდა. ქალბატონი მაღიკო შესჩივლებდა ხოლმე კოლეგებს: — „რა გქნა, რა ვუყო ამ ბიჭს, შესანიშნავი ხმა აქვს, მაგრამ მეშინია, დიქტორობამ მონოტონურობა, ერთფეროვნება არ შეიტანოს მის ხმაში“...

ეს მართლაც დამაფიქრებელი იყო, მაგრამ ეროსი მაინც არ ანებებდა თავს რადიოს. მას კამათი არ უყვარდა, ყოველთვის თავაზიანად მოისმენდა მოწინააღმდეგის აზრს, მაგრამ, თუ მისი ნათქვამი ჭკუაში არ დაუჯდებოდა, მაინც თავისებურად აკეთებდა იმას, რაც თვითონ სურდა და სწორად მიაჩნდა...

„პარიზელ მეძონძეში“ დიდმა წარმატებამ განაპირობა, რომ ე. მანჯგალაძეს, ჯერ კიდევ მესამე კურსის სტუდენტს, რეჟისორმა გიორგი ტოვსტონოგოვმა IV კურსის სადიპლომო სპექტაკლში, გორკის პიესა „მდაბიონი“ ერთ-ერთი მთავარი როლი მისცა.

გ. ტოვსტონოგოვის „მდაბიონი“ თეატრალური ინსტიტუტის სცენაზე ამ ნიჭიერი შემოქმედის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი ნამუშევარია. ტოვსტონოგოვმა გორკის ეს პიესა, პირველი დადგმის ექსპლიკაციის მიხედვით, მრავალი წლის შემდეგ ლენინგრადის გორკის სახელობის დიდ დრამატულ თეატრში დადგა, უფრო გვიან, რუსთაველის სახელობის თეატრის სცენაზე, მაგრამ არც ერთ დადგმას არ დაუტოვებია ისეთი შთაბეჭდილება, როგორიც ინსტიტუტში დადგმულმა სპექტაკლმა მოახდინა.

გ. ტოვსტონოგოვის რეპეტიციები უაღრესად საინტერესო იყო. ჩვენ, ახალგაზრდები, მის ყველა რეპეტიციას ვესწრებოდით.

მთელი წლის განმავლობაში ტოვსტონოგოვი მართო სპექტაკლს როდი ღვამდა, იგი უდიდეს პედაგოგიურ მუშაობას ეწეოდა ახალგაზრდა მსახიობებთან. სპექტაკლში მონაწილეობდნენ შ. ქარუხნიშვილი (ბესე-მენოვი), ნ. ლაშხია (აკულინა ივანოვნა), ნ. ჩიქოვანი (პოლია), პეტრე (ე. კვაჭაძე), ტატიანა (ნ. ურუშაძე), ნილი (გ. გეგეჭკორი), პერჩინინი (ი. საყვარელიძე) და სხვანი.

ტეტერევის სახეზე ეროსი მანჯგალაძე მუშაობდა. გ. ტოვსტონოგოვი ნიჭიერ ახალგაზრდა მსახიობთან ერთად უდიდესი სიამოვნებით ხვეწდა ყველა დეტალს.

მახსოვს, ერთი რეპეტიცია მან ტეტერევის ოთახში შემოსვლას, კარის გაღებას მოანდომა. როგორი შესანიშნავი იყო ეროსი პიოტრ — კვაჭაძესთან სცენებში... მძიმედ მივიღოდა ფორტეპიანოსთან, დაჯდებოდა და უაზროდ ეხებოდა კლავიშებს, დაბალი ნოტები ზარივით რეკდა და ეროსის ხმაც უნისონში ჟღერდა.

ეროსის თამაში ამ როლში ისეთი ბუნებრივი, ისეთი მართალი იყო, რომ სპექტაკლში იგი მოულოდნელად მთავარ სახედ იქცა, მისი ტეტერევი მდაბიოთა წვრილმან სამყაროს დაუპირისპირდა...

„მდაბიონის“ დადგმას თეატრალური ინსტიტუტის სცენაზე უდიდე-

სი წარმატება ხედა წილად, ამ სპექტაკლზე ბევრს ლაპარაკობდნენ, კამათობდნენ. იგი გადაიქცა მოვლენად თბილისის იმ დროის თეატრალურ ცხოვრებაში...

დომიტრი ალექსიძემ ეროსის კვლავ მისცა როლი სპექტაკლში „ღრმა ფესვები“. გოუსა და დიუსოს ეს პიესა მაშინ რუსთაველისა და გრიბოედოვის სახელობის თეატრების სცენაზე იდგმებოდა, მაგრამ ასეთი ბრეტი არც ერთ სპექტაკლში არ ყოფილა. ეროსი გზიბლაგდათ თავისი უშუალობით, გულწრფელობით, საოცარი ადამიანური და სცენური მიმზიდველობით. იგი თამაშობდა ჰაბუკ ზანგეს, ვაჟკაცს, ამაყს, რომელსაც შავი კანის გამო ამერიკაში არ ეცხოვრებოდა. იგი საოცარი სითბოთი, პოეტური აღტკინებით თამაშობდა სიყვარულის სცენებს, გულს გიჟმშავდლათ ღრამატულ სცენებში დიდი ადამიანური ღრამის განცდით. უკვე მაშინ ახალგაზრდა მსახიობში გამოჩნდა მისი საოცარი თვისება თანაგანცდისა, რომელსაც იგი მუდამ იწვევდა მაყურებლებში. ეროსი ცხოვრობდა თავისი გმირების ცხოვრებით და ორ-სამ საათს მასთან ერთად ჩვენც ვიცინოდით და ვტიროდით, ჩვენც ვცხოვრობდით მისი გმირის ცხოვრებით, მისი სიხარულითა და ტკივილებით. მე ძალიან მომწონდა ეროსი ბრეტის როლში. როცა ეს გაიგო, სურათი მისახსოვრა.

ამ სურათს მე ჩემი სხვა, დღეს უკვე სახელმოხვეჭილი, სტუდენტების სურათებთან ერთად სათუთად ვინახავ. მაშინ ისინი არ იყვნენ არც სახალხო არტისტები, არც ლაურეატები, მაშინ კარგი, კეთილი, საყვარელი ახალგაზრდები იყვნენ, რომლებიც ცხოვრების კარიბჭესთან იდგნენ და ყველაფერი წინ ჰქონდათ... ვაი, რა სწრაფად გადის დრო... როგორ გაჟღერა მათი ხუჭუჭა თმები, წარსულს ჩაბარდა მათი ახალგაზრდული სიმკვირცხლე, მათი ეშმაკური ოინები... გაუთეთრდა თმა ეროსაც... მაშინ, მაშინ კი იგი ახალგაზრდა იყო, იმედით შეჰყურებდა მომავალს.

... ეროსი მანჯგალაძეზე ალაპარაკდა ყველა. იგი განსაკუთრებით უყვარდა ჩვენს დიდ მსახიობს აკაკი ხორავას... მახსოვს, ბიბლიოთეკაში შეიკრიბნენ ა. ხორავა, გ. ტოვსტონოგოვი, რ. მიქელაძე, დ. ალექსიძე... გამოსაშვებ ჯგუფებზე იყო ლაპარაკი, ხორავა უცბად ფეხზე წამოდგა და თქვა, — მან ოტელო უნდა ითამაშოს, აუცილებლად უნდა შევიყვანო ამ სპექტაკლშიო...

ეროსის ოტელო არ უთამაშია, მაგრამ რუსთაველის თეატრის სცენაზე მან პირველივე ნამუშევრებით კოლეგების პატივისცემა და მაყურებლისა და კრიტიკის აღტაცება დაიმსახურა... არ დამავიწყდება მისი ფი-

ზიკურად ღონემიხდილი, მაგრამ სულიერად გაუტეხავი ტუსალი მ. თუმანიშვილის მიერ შესანიშნავად დადგმულ სპექტაკლში „ადამიანებო, იყავით ფხიზლად!“ (ი. ფუჩიკის ნაწარმოების მიხედვით). ახლაც მესმის ეროსის ფრაზა „სამი კარტოფილის“ შესახებ... მისი ტკივილშერეული მტკიცე გამოხედვა... რა შესანიშნავი, ბუნებრივი, განუმეორებელი კომიზმით საესე იყო იგი ნუშიჩის „ფილოსოფიის დოქტორში“, ჰეშმარიტად კლასიკური გახდა მის მიერ განსახიერებული მღვდელი ლოპესი მ. თუმანიშვილისვე ბრწყინვალე სპექტაკლში „ესპანელი მღვდელი“. მისი გალობა, ლოცვა, ძუნძულით გაქცევა სცენაზე... სილაღეს, უშუალობასა და თავბრუდამხვევ აქტიორულ გამომგონებლობას ავლენდა...

კომედიური როლების გვერდით ეროსი მანჯგალაძე ახერხებდა ტრაგედიის, დრამის მწვერვალებზე ასვლას. ვის არ ახსოვს მისი ჰაბუკუჩრად მიმზიდველი მეფე თიდიპოსი, რომელსაც იგი დიდოსტატების ა. ხორავასა და ს. ზაქარიაძის გვერდით ასახიერებდა.

რა დიდი წარმატება ჰქონდა მას ქართული ხელოვნების დეკადაზე მოსკოვში. 1958 წელს, რა ოვაცია გაუმართეს მაყურებლებმა...

ეროსის თიდიპოსი ჰაბუკუჩრად მგზნებარე, სიმართლის მაძიებელი იყო, მისი სწრაფვა ჰეშმარიტებისაკენ გვაღელვებდა თავისი გარდაუვალი რწმენით, სიმტკიცით...

რაოდენ განსხვავებული იყო მისი ბოცო გ. ხუხაშვილის „ზღვის შვილებში“ — ცხოვრებისაგან დატანჯული, მაგრამ რწმენით საესე, გაუტეხავი ვაჟკაცი და მოსიყვარულე მშობელი, ბაბუა...

გავიდა წლები... განუმეორებელი იყვნენ მისი გვალი მ. თუმანიშვილის სპექტაკლში „გვალი ბიგვა“, თავადი ლევანი რ. სტურუას სპექტაკლში „ხანუმა“.

რამდენი აღფრთოვანებული წერილი დაიწერა ამის შესახებ, რამდენი ითქვა...

ეროსი ერთსა და იმავე როლში რამდენიმეჯერ მყავდა ნანახი. საოცარი ის იყო, რომ ერთხელ ნათამაშევ როლში ყოველ წარმოდგენაზე მას მუდამ რაღაც ახალი შეჰქონდა, ყოველ სპექტაკლს „თავიდან“ იწყებდა, ყოველ სპექტაკლში მისი როლი ხელახლა იქმნებოდა. ეს ჰეშმარიტად შთაგონებული შრომა იყო. ეროსის არა სჩვეოდა თვითგამაყოფილება, იგი მუდამ რაღაცას უწუნებდა თავის თავს... როცა აქებდნენ, თავს დახრიდა, უსმენდა და სახეზე რაღაც დაბნეული, დარცხვენილი ღიმილი ფენიებოდა...

უკანასკნელად იგი ვნახე სპექტაკლში „ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერ-

ნა". რეცენზიაც დაწვერე, უკანასკნელი რეცენზია, რომელშიაც ეწერდი არა მარტო მის დიდ ნიჭზე, პროფესიონალიზმსა და ოსტატობაზე, არამედ დიდ მოქალაქეობრივ ღირსებაზე, რომელიც მის პიროვნებაში მტკიცედ იყო ფესვგადგმული და თავს იჩენდა მის ყოველ ნაშუშევარში.

ეროსი მანჯგალაძე არასოდეს ყოფილა ავტორის აზრის ბრმა განმმეორებელი, იგი მუდამ საკუთარი თვალთახედვით აფასებდა როლს, საკუთარი პიროვნების ფილტრში ატარებდა მას...

ნადია შალუაშვილი

მარად დაუშინჷპარი...

გარდასახვის უბადლო ოსტატობის მაგალითად ჩემს მეხსიერებას დღემდე შემორჩა მოხუცი ჩეხი მასწავლებლის პეშეკის სახე, რომელიც ეროსიმ სიჭაბუკის წლებში განახორციელა. მსახიობის გულწრფელმა თამაშმა დაგვარწმუნა, რომ მოხუცი პეშეკისათვის პანკრაციის ციხეში გატარებული დღეები ყველაზე ნათელი დღეები იყო. აქ, პანკრაციის ციხეში, პეშეკი, იულოუს ფუჩიკის გავლენით ნამდვილ ადამიანად იქცა. აქ აღინათო სახალხო მასწავლებლის მთელი არსება უსპეტაკესი განცდით, აქ განიმსკვალა მისი სიმღერა და ცეკვა უდიდესი პროტესტის გრძნობით იმათ მიმართ, ვინც ოთხ კედელში ამწყვდევს ადამიანური ცხოვრებისათვის მებრძოლთ...

არ მაგიწყვდება სცენა, როცა პეშეკმა ციხის ეზოში პატარა ყვავილი მოძებნა და გახარებულმა ფუჩიკს მიუბრუნინა — რა თბილი და კეთილი იყო ამ დროს ეროსის პეშეკი ყოველმხრივ ცდილობდა შეემსუბუქებინა საყვარელი იულჩასათვის უსასტიკესი ფიზიკური და სულიერი წამება. მოხუცი პეშეკის გულის სიღრმიდან ამოჰსკდარი „იულჩა!“ ცრემლმორეული ხმით წარმოთქმული ეს ამოძახილი მიანიშნებდა მაყურებელს იმ წამებაზე, რომელიც ფუჩიკს მოელოდა. ან რა ნიჭიერებით იყო გათამაშებული მოჩვენებითი მხიარულება პანკრაციის ზედამხედველთან, რომ ნაცემი ფუჩიკისათვის ადმინისტრატორს ყურადღება არ მიექცია!

პეშეკის წარმოსასახავად ეროსიმ სცენური გამომსახველობის ახალ საშუალებებს მიაგნო. აქ მან იპოვა მსუბუქი, ცოცხალი ლირიკული ფერე-

ბი, გამოავლინა ბრძნული იუმორი. მან ფაქიზი გრძნობების მთელი გამა შექმნა.

ეროსის ნახვა საინტერესო იყო რამდენიმეჯერ ერთსა და იმავე როლში. მისი მდიდარი მსახიობური პალიტრა ახალ-ახალი კაშკაშა ფერებით იყო გამდიდრებული. ერთნაირი ოსტატობით ატარებდა ლირიკულ და მრისხანებით აღსავსე სცენებს. ეს სცენები მთელი ძალით ავლენდა ეროსი მანჯგალაძის ტემპერამენტს, დიდ ტრაგედიულ ნიქს.

ამიტომაც დააკისრეს ივანე მრისხანის როლი. აკაკი ხორავას ივანე IV შემდეგ მაყურებელს ბუნებრივად გაუჩნდებოდა აზრი, რომ ახალ-გაზრდა მსახიობს ამ სახის შესაქმნელად არ ეყოფოდა ძალა. ცხადია, ასეთ როლთან შებმა გაბედული ნაბიჯი გახლდათ. მსახიობის ამ როლზე მუშაობით მთელი თეატრი დაინტერესდა. უფროსი თაობა განსაკუთრებული გულისყურით ეკიდებოდა ძნელად დასაძლევ საქმეს. რეჟისორი მიხეილ თუმანიშვილი დროს არ ზოგავდა ეროსი მანჯგალაძესთან როლზე მუშაობისათვის. შედეგს კარგი პირი უჩანდა... რამდენიმე თვის შემდეგ რეპეტიციები სცენაზე გადაიტანეს. ახლა მასთან უკვე აკაკი ვასაძე მუშაობდა. თეატრის მოლოდინი გამართლდა. ეროსი მანჯგალაძემ დიდი ხელმწიფის განხორციელებით ნათელყო, რომ მას ტრაგედიული როლების ღირსეულად დაძლევის უნარი შესწევდა.

ეროსი მანჯგალაძე ყოველი ახალი როლის შექმნისას გვევლინებოდა როგორც ჰემარიტად გამარჯვებული, ანდა განსახიერების ახალ საშუალებათა ძიებისას მიუგნებლობით უკმაყოფილო. ასეთი შემოქმედებითი ტენილების გარეშე წარმოუდგენელია ნიჭიერი ხელოვანის გზა. ამ ტენილებმა ერთგვარად თითქოს სტიმულიც კი მისცა მსახიობს, რათა მეტი ძალით გამოევლინა თავისი შესაძლებლობები. ამის მაგალითი იყო ბრწყინვალე გამარჯვება „ესპანელ მღვდელში“.

ლოპესის როლი, ისე როგორც თითქმის ყველა სხვა სახასიათო როლი, შემსრულებელს გარკვეული საშიშროების წინაშე აყენებს. ასეთი როლები გარეგნული ეფექტებით გატაცების დიდ შესაძლებლობებს ქმნის. მაგრამ ხომ ვიცით, რომ ცდუნებისაგან თავდასაღწევად საჭიროა მსახიობი ფლობდეს ზომიერების გრძნობას, ფაქიზ გემოვნებას, უნდა ახასიათებდეს შესრულების სისადავე. და რადგანაც ყველა ეს თვისება მანჯგალაძისთვის ორგანული და ბუნებრივი იყო, ამიტომაც სახე დახვეწილობით, იუმორითა და ზომიერების გრძნობით გამოირჩეოდა.

ვისაც კი ერთხელ მაინც უნახავს ეს სპექტაკლი, არ შეიძლება არ განეცადა დიდი ესთეტიკური სიამოვნება იმ კლასიკურად გადაწყვეტილი

ველიმირი — ბ. კობახიძე, ბლაგოი — გ. გვშვეკური, ეივობა — ე. მანჭვალაძე
„ფილოსოფიის დოქტორი“. 1956

ბლაგოი — გ. გვშვეკური, ეივობა — ე. მანჭვალაძე

ეურდენი. „გააზნაურებული
მღაბიო“. 1969

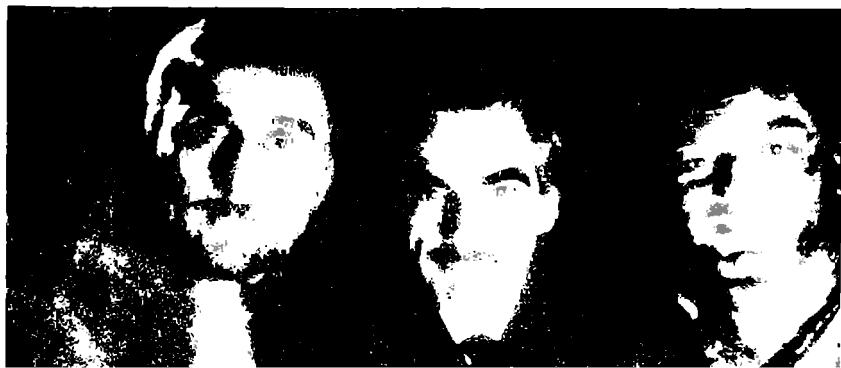
ეურდენი — ე. მანჭალაძე,
ფილოსოფიის მასწავლებელი —
მ. გუგუქორი

გრაფი კენი — ე. მანგალაძე, მეფე ლირი — ს. ზაქარიაძე
„მეფე ლირი“. 1966

ეროსი მანგალაძე, მიხეილ თუმანიშვილი, ედიშერ მაღალაშვილი „მეფე ლირის“
რეჟისიის შემდეგ

სალო ფლორი, მიხეილ ტალი, ეროსი მანჭალაძე

ეხტანგ ჩახუტაშვილი და ეროსი მანჭალაძე

გვ. 10. "გვ. 10. ბიგა", 1967

„გვალი ზიგუა“. სცენები სპექტაკლიდან

გვამი — ე. მანჭგალაძე არჩილ ფორია — ჯ. ლალანძე

თავადი ვანო — ე. მანგალაძე, აკოლა — რ. ჩხიკვაძე

„ზანუბა“. სცენა საექტაკლიდან

თავადი ენო — ე. მანჭგალაძე,
მიეჩა — ჯ. ლალანიძე

თავადი ენო — ე. მანჭგალაძე, ხანუმა — ს. ყანჩელი

ესმა — მ. კაჭარიძე, იასონი — ე. მანჭგალაძე
„მიწის შვილები“. 1970

დედარიანი — კ. კახსაძე, ისიდორე — ე. მანჭგალაძე, შოში — რ. ჩიქვაძე
გოგოლი — ბ. წიფურია, „საბრალდებო დასვენა“. 1973

პეტერ სტოკმანი — ე. მანგალაძე. თომას სტოკმანი — გ. გეგუქორი
„ექიმი სტოკმანი“. 1992

ევუენიძე — ე. მალაშვილი, ირაკლი რაზმაძე — ე. მანგალაძე
„ხილი“, 1970

ნადო — ი. გიგოშვილი, ირაკლი რაზმაძე — ე. მანგალაძე

ოთარ-ბეგი. „ლაღატი“.

დევიატოვი — ე. მანჭგალაძე, ნიუკინა — მ. თბილელი, შინდინი — გ. ხარაბაძე
 „ჩვენ, ქვემოთ ხელის მომწერნი“. 1979

დიალოგით, დიდებული დუეტით, რომელიც ეკლესიის გალავანზე შემომჭ-
დარ მღვდელსა და მის მნათეს გაემართათ.

ლოპესი ვეჟილ ბარტოლუსის მოსაყვანად წავიდა, ვითომდა კვდება
მისი მნათე დიეგო და მეშვეილდრობის ანდერძი უნდა გაფორმდეს. მოი-
ყვანა ლოპესმა ვეჟილი, რომელიც უნდა ემთხვეოდეს მღვდლის მეკერძზე
ჩამოკონწილებულ ჭვარს. ჭვარი ლოპესს უნდა მიეწოდებინა ბარტოლუ-
სისათვის, ასე იყო ეს სცენა გააზრებული.

გენერალურ რეპეტიციაზე ბარტოლუსთან ერთად შემოსულ ლოპესს
ჭვარი არ აღმოაჩნდა — ეროსის იგი კულისებში შემთხვევით მოწყვეტოდა
მეკერდიდან და დაჰკარგოდა. ლოპესმა მეკერძზე იტაცა ხელი, მას სურდა
გაეწოდებინა პარტნიორისათვის ჭვარი, მაგრამ სადღა იყო... საოცარი
უშუალობით მოგვხიბლა ეროსიმ. მან ამ დანაკარგის აღმოჩენა სცენურ
ხერხად გამოიყენა... წამოიძახა „ვაი“, თითქოს ეს რა მომსვლიაო, და
სწრაფად მონახა გამოსავალი — რა აუცილებელია ჭვარი, როდესაც
მღვდელს მარჯვენა გააჩნია, თითებიტაც ხომ შეიძლება პირჭვარი გადა-
სახოო. ამ დეტალმა გენერალურ რეპეტიციაზე კოლეგების საყოველთაო
ტაში დაიმსახურა და ასევე დაფიქსირდა. ამის შემდეგ ეროსი მანჭგალა-
ძის ლოპესი ყოველ სპექტაკლში კარგავდა ჭვარს.

ეროსი მანჭგალაძისათვის არ არსებობდა სახის მიმართ გულგრილი
დამოკიდებულება — მას ან მხურვალედ უყვარდა თავისი გმირი, ანდა
მკაცრად აკრიტიკებდა მას.

ეროსის პლასტიკა, შესანიშნავი ტექნიკა, დაუვიწყარი ხმა და ცეცხ-
ლოვანი ტემპერამენტი უსაზღვროდ ამაღლელებელს ხდიდა მის შემოქ-
მედებას. ასევე ამაღლელებელი და მომაჯადოებელი იყო მისი ადამიანური
ღირსებები, მომხიბვლელობა, მეგობრობის გრძნობა და რაინდული ბუ-
ნება. ამიტომ იყო იგი უაღრესად პოპულარული, ასე გულწრფელად ამი-
ტომ უყვარდა ხალხს. ამიტომ იქნება იგი მარად დაუვიწყარი.

ნინო შვანაბრაძე

პალტოს ჯიბეებში ხელგეჩაწყობილი, გრძელი ნაბიჯით, თითქოს ქუჩას ზომავსო, რუსთაველის თეატრისაკენ მიდის ეროსი მანჯგალაძე. ეს ჩვეულებრივი, ყოველდღიური, ცხოვრებისეული კადრი, სამწუხაროდ, დღეს მოგონებადაა, მეტი არაფერი. ქუჩა ისევ სავესეა ხალხით, თეატრი ისევ ისე განაგრძობს ცხოვრებას. თითქოს არაფერი შეცვლილა...

სინამდვილეში კი შეიცვალა ბევრი რამ: ჩვენს. თეატრს და, ამდენად, ჩვენს საზოგადოებას გამოაქლდა დიდად ნიჭიერი მსახიობი, დიდი შემოქმედებითი, შეიძლება ითქვას, დაუხარჯავი ენერგიით სავესე ხელოვანი, რომლისგანაც ყოველდღე ველოდით ახალ, მისი ტალანტის შესაფერ სახეს, რომელსაც სხვა სიტყვით — შემოქმედებითი აღმოჩენა ჰქვია.

მე, მაგალითად, ველოდი, რომ შეასრულებდა ბევრ ახალ როლს, წაიკითხავდა ვაჟა-ფშაველას „ბახტრიონს“. თითქოს მესმის კიდეც მისი დიდებული ხმა:

გადმოღვა ბორბალზედა
თავისუფლების მთვარეა...

ჩემს მოლოდინს, რასაკვირველია, ამძაფრებდა ის დიდი საუნჯე, რომელსაც ფლობდა. ეს იყო ხ მ ა, ჩვენს წარმოდგენებში უკვე დამოუკიდებელ ფენომენად გადაქცეული ე რ ო ს ი მ ა ნ ჯ გ ა ლ ა ძ ი ს ხ მ ა! თითქოს მსახიობის არსების წიაღში ვეება ზარი გუგუნებსო: ლალად, შვებით, სიხარულით. სიხარულით იმეტომ, რომ უამრავ და უამრავ ადამიანს ესმის, სჭირდება, უყვარს. ეს ხმა გვესმოდა სცენიდან, კინოეკრანიდან, რადიოდან, ტელევიზორიდან, გვესმოდა სტადიონზე, ქუჩაში, სუფრაზე, სიხარულისა თუ მწუხარების ჟამს. სიხარულში დროშასავით წელგამართული და ამაყი იყო, მწუხარებაში — ღრუბელივით დამძიმებული და მოქუფრული. არასოდეს დამავიწყდება ეროსი მანჯგალაძის — დიდი ხელმწიფის მოთქმა შვილის კუბოსთან. სიმართლე გითხრათ, არც მეგონა, ვერც კი წარმომედგინა, რომ ხორავას საყდარივით ხმის შემდეგ, რომელიმე სხვა ხმას შეეძლო ასეთი მწუხარებით ჩვენი შეძერა. ეს ხმა ეროსისთან ერთად, ეროსის გვერდით, ეროსისგან დამოუკიდებლად (ასეთი რამაც ხდებოდა!) მართლაც რომ ცოცხალ არსებასავით ცხოვრობდა და მოქმედებდა იმ სამყაროში, სადაც ყველაზე ძვირფასი არსებანი გვყავს ერთად თავმოყრილნი. დიახ, ყველას იქვს ასეთი სამყარო და მსახიობის დაქრჩაღვის მნახველს, შემიძლია ვთქვა, რომ ეროსის ხმა ყველა ამ სამყაროს ბინადარი იყო...

ეროსი მანჭგალაძე ქართულ კლასიკურ თეატრის წარმოდგენდა ღღეს და მისი თავგამოდებული დამცველიც იყო. ამიტომაც, ზოგიერთ სმეჭ-ტაკლში თითქოს არ იცოდა რა მოეხერხებინა ქარის წისქვილის ფრთე-ბივით უზარმაზარი ხელებისათვის, მოგუგუნე ხმისათვის... მაგრამ კლასი-კური თეატრი ამ შემთხვევაში არ უნდა გავიგოთ, როგორც ყოველგვარი სიახლისადმი დაპირისპირებული ციხე-სიმაგრე, კონსერვატორული შეხე-დულებების თავშესაფარი. კლასიკა ხომ სიახლის საფუძველი და ბიძგია. ასე ესმოდა ეს ეროსი მანჭგალაძესაც. თამამად შეიძლება ითქვას, ალბათ ბევრი მსახიობი არ იყო ისე მოწადინებული ახალთან შეხვედრისა, როგორც ის; ამავე დროს, არც ერთი მსახიობი ისე მტკივნეულად არ განიცდიდა იმ ძველის დავიწყებას, მიტოვებას, რომელიც ჯერ კიდევ გუშინ ოცნებების წალკოტში დააფრენდა რომანტიზმის ალისფერი აფრებით. ეს კი, რა თქმა უნდა, მის ადამიანურ კეთილშობილებაზე მეტყველებდა. ისიც უნდა ითქვას, რომ ის არასოდეს ყოფილა ახლის შორიდან მზვერაყი და გამჟილავი, ყველაფერი, რაც კი ქართულ თეატრს სახელს გაუთქვამდა, მისი ალტა-ცებისა და პატივისცემის საგანი ჰდებოდა. ის ჭეშმარიტი ხელოვანი გახლ-დათ და მთელი არსებით გრძნობდა იმ სიახლეთა აუცილებლობას, რაც მის ირგვლივ, ცხოვრებაში ხდებოდა.

ეროსი მანჭგალაძე თავისი ტალანტის თავისებურების გამო, საერ-თოდ, რეჟისორის მსახიობი არ იყო, ის გახლდათ დ რ ა მ ა ტ უ რ გ ი ს მსახიობი. მართალია, ეს ფრაზა ღღეს — რეჟისორთა დიქტატურის ეპო-ქაში — უცნაურად და შეტისმეტად თამამად გაისმის, მაგრამ ასეთი რამ ნამდვილად შესაძლებელია. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა ერთ-ერთი ფრაზა მისი ახალგაზრდობისდროინდელი ინტერვიუდან: „... რაზე ვოცნე-ბობ? უმთავრესად იბსენზე...“. ჩვენ შეგვიძლია ამ ფრაზის გაგრძელება, ანუ დასახელება ყველა იმ დიდი დრამატურგისა, რომლებმაც XIX საუ-კუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში შექმნეს ეგრეთ წოდე-ბული ა ხ ა ლ ი დ რ ა მ ა , ანუ შექმნეს ახალი დროის თეატრი: იბსენი, ჩეხოვი, შოუ, სტრინდბერგი, მეტერლინი, პირანდელო — ეს დიდი პოე-ტები თეატრის რეფორმატორები და თეორეტიკოსებიც არიან. საქართვე-ლოში ახალი დრამის წარმომადგენელი დავით კლდიაშვილია, თავისი შე-სანიშნავი „ირინეს ბედნიერებით“... ისიც უნდა ვთქვა, რომ არა მარტო ეროსი მანჭგალაძე ოცნებობდა ამაზე, არამედ მისი თაობის თითქმის ყვე-ლა მალაქნიჭიერი მსახიობი. ღღემდე იგრძნობა ჩვენს თეატრში ამგვარ-ი დრამატურგიის, ასეთი სახის თეატრის ნოსტალგია. რასაკვირველია, საჭმეს ვერც „ეჭიმო სტოკმანი“ და ვერც „მოჩვენებანი“ ვერ შევლის;

მე ვგულისხმობ გარკვეულ მხატვრულ აზროვნებას, უფრო სწორად — აზროვნების გარკვეულ სტილს, ცხოვრების დრამატული წარმოდგენის გარკვეულ ფორმას, რომელიც, ერთი მხრივ, მელოდრამას ემიჯნება, მეორე მხრივ კი — ტრაგედიას, მაგრამ არც ერთს არ ეკუთვნის, რადგან დრამაა, ახალი თეატრის ყველაზე სრულყოფილი (თქვენ წარმოიდგინეთ, თვით ბრეჰტისთვისაც კი!) დრამატურგიულ-თეატრალური ფორმა. ამას იმიტომ ვამბობ, რომ თეატრი არ შეიძლება თანამედროვე დრამის გარეშე, რომლის საშუალებითაც ჩვენ თვალწინ დღევანდელი ადამიანის ცხოვრება იწლება. ფრანგული თეატრის წარმომადგენლები ამბობენ, თეატრის ინდივიდუალობას თანამედროვე რეპერტუარი განსაზღვრავსო. ამ აზრს არ შეიძლება ანგარიში არ გაეწიოს.

ეროსი მანჯგალაძე, რომელმაც, სხვათა შორის, თეატრში ფეხი შემო-
დგა, როგორც დრამის მსახიობმა (ტეტერევი „მდაბიონში“), ქართული
თეატრის რეპერტუარზე ძალიან ბევრს ფიქრობდა. ხშირად ესაუბრებოდა
ამის შესახებ მწერლებს. მწერლებს შორის ბევრი მეგობარი ჰყავდა. დღე-
ვანდელი ქართული მწერლობის დიდი იმედი ჰქონდა თეატრის პრობლემა-
ბის გადაწყვეტის დროსაც კი. რაც ზოგჯერ კი არა, ხშირად, არ უმართ-
ლებდა, ამ საკითხისადმი ჩვენი მწერლების საოცარი პასიურობის გამო.
ჩემთვისაც უკითხავს, — მაინც რა გზა არსებობს ან, თუ არსებობს საერ-
თოდ გზა, ამ საქმეს რომ ეშველებოდესო. გულით უნდოდა, თანამედროვე
ქართულ პიესაში ეთამაშა. სამწუხაროდ, უმთავრესად სუსტ პიესებში
უხდებოდა მონაწილეობის მიღება, პიესებში, რომლებიც ისევ მისი წყა-
ლობით თუ შემორჩა ჩვენს ხსოვნას. მე, როგორც ჩვენი საზოგადოების
უმრავლესობას, ამ საკითხზე მხოლოდ ბანალური პასუხის გაცემა შემეძ-
ლო: თეატრის ნამდვილი რეფორმატორები თავიანთ საქმიანობას სცენაზე
ეროვნული ლიტერატურის დამკვიდრებით იწყებენ. ახალი დრამატურგი-
ული ნაწარმოების შესაქმნელად ინიციატივა თეატრისაგან უნდა მოდიო-
დეს და, ბოლოს, თეატრმა უნდა აღმოაჩინოს თავისი დრამატურგი. ამის-
თვის კი საჭიროა, თეატრი ენდოს ნამდვილ მწერლობას და სრული (აბ-
სოლუტური!) უნდობლობა გამოუცხადოს დრამისმკეთებლობას, რო-
მელმაც, ფაქტიურად, სახელი გაუტეხა ნამდვილ ქართულ დრამატურგიას.
მთავარია, ბოლომდე ბრინციპულები ვიყოთ. ნახევრად პრინციპულობა
არ შეიძლება, როგორც არ შეიძლება ნახევრად სიყვარული, ნახევრად
მეგობრობა, ნახევრად ნდობა...

ზემოთ ვთქვი, ეროსი მანჯგალაძე დრამატურგის მსახიობი იყო-მეთქი.
ის თავისი ტალანტის შესატყვისს ქართულ პიესას რომ ვერ პოულობდა, ეს

სარულებითაც არ ნიშნავს, ასეთი პიესა სინამდვილეში რომ არ არსებობდა. ჩვენ ბრწყინვალე კლასიკური დრამატურგია გვაქვს, მაგრამ, სამწუხაროდ, სხვადასხვა თაობის ქართველი რეჟისორების საკვირველი ტენდენციურობის გამო, ეს დრამატურგია თეატრალურ სკოლად არ ჩამოყალიბებულა, როგორც მოხდა ეს საფრანგეთში, ინგლისში, რუსეთში... სიამოვნებით დავასახელებდი თუნდაც ნაწილს ჩვენი შესანიშნავი დრამატურგიისა: „გაყრა“, „მოკვეთილი“, „პატარა კახი“, „რაც გინახავს, ველარ ნახავ“, „მზის დაბნელება საქართველოში“, „ქეთევან წამებული“, „სამშობლო“, „ლალატი“, „ირინეს ბედნიერება“, „ყვარყვარე თუთაბერი“, „გუშინდელი“... სხვათა შორის, თუკი დღევანდელ ქართულ დრამატურგიას სურს თუნდაც ერთი ნაბიჯით წაიწიოს წინ, ეს ნაბიჯი ჯერ უკან უნდა გადადგას და გუშინდელ დრამატურგიას მიეხაროს შეგირდად.

იმ დრამატურგთა შორის, რომლებმაც ეროსი მანჯგალადის მსახიობური თავისებურებების ჩამოყალიბებაში მიიღეს მონაწილეობა, ერთ-ერთი პირველთაგანი მოლიერი უნდა დავასახელოთ.

ეროსი მანჯგალადეს ერთხელ მოლიერის როლის შესრულება მოუხდა ბულგაკოვის პიესის მიხედვით დადგმულ სპექტაკლში, ერთხელაც თვით მოლიერის პიესაში ითამაშა. მართალია, არც ერთ ამ სპექტაკლს მის არტისტულ ბიოგრაფიაში არავითარი კვალი არ დაუტოვებია, მაგრამ მოლიერთან ნამდვილი შეხვედრა კი მოამზადა. ეს მოხდა სატელევიზიო დადგმაში „უჩინაძის ქუდი“, მოლიერის გავლენით დაწერილ ქართულ ვოდევილში.

თუ კიდევ ერთხელ გავიხსენებთ ეროსი მანჯგალადის მიერ განსახიერებულ კომედიურ როლებს, დავრწმუნდებით, რომ არც ერთ ჩვენს ლიტერატორს თუ თეატრალურ მოღვაწეს ისე ზუსტად არ წაუკითხავს ამ დიდი ფრანგის ნაწარმოებები, როგორც ქართველმა მსახიობმა ეროსი მანჯგალადემ შეძლო. თამამად შეიძლება ითქვას, ის იყო მოლიერის ყველაზე კარგი მთარგმნელი ქართულად. რასაკვირველია, თარგმნას პირდაპირი მნიშვნელობით არ ვგულისხმობ, რამდენადაც მსახიობი დრამატურგის სულის „მთარგმნელია“ და არა ლიტერატურული ტექსტისა...

თუკი ეროსი მანჯგალადის მასწავლებლებს დავუწყებთ ძებნას, ბუნებრივია, თეატრალური ინსტიტუტის კედლებით ვერ შემოვიფარგლებით და ვერც მხოლოდ ქართული თეატრითა თუ ლიტერატურით. ამით იმის თქმა მინდა, რომ, უპირველეს ყოვლისა, მოლიერიდან აიღო მან ის ნიღაბი (და ეს მოხდა მოლიერთან უშუალო შეხვედრამდე!), რომლითაც დაუნდობლად დასცინოდა სიბრყევებს, უნდობლობას, სილაჩრეს, სიხარბეს, ყველა

იმ ადამიანურ მანკიერებას, რომლითაც იწყება კაცის სულის ეროზია... ახლა, როცა მასთან შეხვედრებს ვიხსენებ, მისი სამი ხატი არ მშორდება რატომღაც. ამავე დროს, სამივე ამაჟამად ჩემთვის გარკვეული მნიშვნელობის შემცველია.

აი, მე მას ვხედავ ერთ-ერთ რეპეტიციაზე, სადაც მოწაფესავით თავჩალუნული, გაწითლებული — ამ მსახიობ კაცს სიცოცხლის ბოლო დღემდე ჰქონდა შენარჩუნებული გაწითლების, დამორცხვების ეს იშვიათი უნარი — ენის ბორძიკით (მაღიმალ ხელს გამოიქნედა ხოლმე ჩემკენ, ეგ აქედან წავიდესო!) წარმოთქვამს ჭერ კიდეც დაუზებირებელ ფრაზას. ის ახლა როლის ანბანსა და არითმეტიკას სწავლობს, ხვალ სცენაზე, მაყურებელთან პირისპირ დარჩენილმა, მისი გულისყურის დასაპყრობად მარტომ რომ გადაიხადოს ბრძოლა. თუმცა, გულწრფელად რომ ვთქვა, მაინცდამაინც „ცხარე“ ბრძოლების გადახდა არ უწევდა, რადგან, როცა სცენაზე გამოდიოდა, დარბაზი სულ მისი „ტყვეებით“ ანუ დიდი ხნის წინ უკვე მონადირებული, დატყვევებული გულებით იყო სავსე. სცენაზე ფეხშედგმული ეროსი მანჯგალაძე, მართლაც, გულთამპყრობელი მეფე ხდებოდა. ასე იყო იმ დღიდან მოყოლებული, როცა მთლად ყმაწვილმა ტეტერევის როლი შეასრულა ტოვსტონოვოვის მიერ დადგმულ სპექტაკლში, როცა ხორავასა და ზაქარიაძის მხარდამხარ ოდიპოსის როლს ასრულებდა, როცა ტარიელ გოლუას, ივანე მრისხანეს, ბრუტოსს, ზიმზიმოვს, ლოპესს თამაშობდა...

აქვე მინდა ვთქვა, რომ მის მიერ განსახიერებული გმირები ყოველთვის უფრო ხნიერები ჩანდნენ, ვიდრე პიესის მიხედვით იყვნენ. ეს, რასაკვირველია, ტალანტის თავისებურება გახლდათ, რის გამოც, ეროსი მანჯგალაძე თავისი წინამორბედი დიდი მსახიობების უმცროს ძმას უფრო ჰგავდა, ვიდრე შვილს. დღეს კი მისი ნაადრევი სიკვდილი უნებურად იმასაც გვაფიქრებინებს, ხომ არ იყო ეს გაუაზრებელი ლტოლვა იმ ასაკისაკენ, რომელიც, სამწუხაროდ, თურმე ვერ უნდა გადაელახა?...

მეორე მისი ხატიც ასევე თეატრალურია. თუმცა, განა შეიძლება, რაც ეროსისთანაა დაკავშირებული, თეატრალური არ იყოს?

ეროსი მანჯგალაძე თეატრის ცარიელ დარბაზში ზის. ნიკაპი წინა რიგის საეარძლის ზურგზე დასვენებულ ხელებზე ჩამოუდვია და სცენას შესცქერის, სადაც მუშები სპექტაკლის დეკორაციას დგამენ... ასე სხედან მორწმუნენი ეკლესიაში...

ეს ხატი თვითონ არის უკვე სპექტაკლი, უსიტყვო, დრამატიზებული სანახაობა...

მესამე ხატი მსახიობისა მოსკოვთანაა დაკავშირებული, რუსთაველის თეატრის ბოლო გასტროლებთან. ეროსიმ მცირე თეატრის წინ ჩამოიარა, ხელში ნავაჰრით სავსე მოწეული ჩანთა ეჭირა. რატომღაც „ჰინჰრაქას“ დათვი გამახსენდა, თავისი ჩანთითა და „ბორჯომის“ ბოთლით. მართლაც, მის მიერ ბრწყინვალედ განსახიერებულ „დათვსა“ ჰგავდა, იმასავე მოლუშული იყო, მოლუშული კი არა — სევდიანი... მარტოხელა...

„ნებისმიერ მსახიობს სურს ყველა როლი ითამაშოს“, — პიტერ ბრუკის ამ სიტყვებში აქტიორული პროფესიის კიდევ ერთი, ჩვენთვის შეიძლება საკვირველი, მაგრამ აქტიორული პროფესიისთვის მეტად ორგანული თავისებურება ირეკლება — ეს არის სურვილი გამუდმებული შრომისა, უამრავ სახედ გარდაქმნისა, განუწყვეტელი ქმედებისა, მუდმივი თამაშისა.

მსახიობმა ყველაზე უკეთ იცის სიამე ტანჯვისა, სინათლე წყვილიადისა და, რაც მთავარია, სიბრძნე სიცრუისა. ეს თავისებები, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება მის ცხოვრებას ჰარმონიულსა ხდიდეს. აქ არის აღმაფრენის სიხარულიც და დაცემის სიმწარეც, შემოქმედებითი შრომაც და შემოქმედებითი კრიზისიც, რომელსაც შემოქმედებითი იმიტომ ჰქვია, მხოლოდ ისეთ აღამიანს რომ ემართება, ვინც რაიმე ახალსა ქმნის; საშუალო ნიჭმა და ერთფეროვნებამ შემოქმედებითი კრიზისი არ იცის...

ნურც იმას ვიტყვით, თეატრი მხოლოდ ანგელოზების საუფლოაო. თეატრი ხელოვნებაა და, როგორც საერთოდ ხელოვნებისათვის, მისთვისაც დამახასიათებელია დაუნდობელი ბრძოლა საკუთარი სათქმელის დასამკვიდრებლად. ეს ბრძოლა — ასე მომზიბლავი, სუნთქვისშემკვრელი, ამაღლევებული, წარმტაცი მაყურებლისათვის, განსაკუთრებით კი იმ ყაიდის მაყურებლისათვის, რომელიც თეატრში ხელოვნების კი არა, ჰომეროსის სიყვარულს მოჰყავს, ხელოვანის სულს ჯილდოდ ღრმა კრილობებს უტოვებს მხოლოდ. ამავე დროს, არც ერთი ნამდვილი ხელოვანი ამ ტკივილით სავსე ცხოვრებას არ გააცლის ანგელოზების მშვიდსა და უზარუნველ სამყოფელზე. ის ამ ტანჯვისთვის მადლობელიცაა, რადგან სამი იტანება — აზროვნებს, ანუ ცხოვრობს...

ეროსი მანჯგალაძე სულით ხორცამდე მსახიობი იყო, თეატრისათვის დაბადებული, თეატრი იყო არა მარტო მისი მოწოდება, არამედ მისი სულიერო დანიშნულებაც, რომელსაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე ერთგულად ასრულებდა. ეროსი მანჯგალაძე თავისი არსებობით საერთოდ მსახიობის სახელს ღირსებას მატებდა. მას რომ თეატრის გარეთ უყურობდი, ანუ „სხვის მოედანზე“, გრძნობდი, უბრალო კაცი რომ

არ იყო, იმდენად თავმდაბალი, მოკრძალებული და, როგორც უკვე ვთქვე, მორცხვი გახლდათ. საოცარი ღიმილი ჰქონდა, გაღიმებისას გვერდზე გაიხედავდა ხოლმე... მისი გაცნობის მერე, თეატრი რომც არ გყვარებოდა, თეატრში ფეხიც რომ არ გქონდა შედგმული, მიხედვით, რა მშვენიერი სამყარო იყო იგი, რა კეთილშობილი, რა ნატიფი, რა რაინდული ადამიანების სამკვიდრო გახლდათ.

ყველას ეამყებოდა. მასთან მეგობრობა, ყველას უნდოდა, მაინც და მაინც, მის სუფრასთან მჯდარიყო და ისიც თითქოს ერთდროულად ყველას სუფრასთან იჯდა. როგორ ახერხებდა ამას, ძნელი ასახსნელია, რამდენადაც ამასაც თანდაყოლილი მაღლი და ნიჭი განაპირობებდა.

ეროსი მანჯგალაძეს ნიჭიერების თითქმის სტიქიური გამოვლინება ახასიათებდა, თითქოს ტალანტს თავისი პირველყოფილი სახით გვაწვდიდა, თითქოს ჩვენ თვალწინ ამოჰქონდა მიწიდან ოქრო და გულუხვად გვასაჩუქრებდა კიდევ. ეს აქტიორული (და არა მარტო აქტიორული) ტალანტის ერთგვარი თვისება გახლდათ. უცხოელ მაყურებელს შეიძლება გულიც კი დაწყდეს იმ დაუდევრობის გამო, რასაც ქართველი მსახიობი თავისი ტალანტის მიმართ იჩენს. მაგრამ ეს არაპროფესიონალიზმი კი არ არის, როგორც ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, არამედ ქართული თეატრალური სკოლის გამოცდილების შედეგი. ეს არის ერთგვარი ბეწვის ხიდზე გავლა, თვითშემოქმედების უფსკრულის თავზე შენარჩუნებული დიდი პროფესიული წონასწორობა. ეს ძველი ხერხია, ჭერ კიდევ ვასო აბაშიძისა და ნიკო გოცირიძის სკოლაში ჩასახული და თითქმის ვირტუოზობამდე მიყვანილი შემდგომი და შემდგომი თაობების მიერ. ამ ხერხს შეიძლება მო ჩ ვ ე ნ ე ბ ი თ ი ი მ პ რ ო ვ ი ზ ა ც ი ა ეწოდოს, რომლის უნარიც ერთგვარი საბუთია იმისა, რამდენად ხარ ქართველი მსახიობი.

ეროსი მანჯგალაძე სწორედ ამგვარი იმპროვიზაციის ჰეშმარიტი ოსტატი გახლდათ. შეთვისებული ჰქონდა „კანონთა არსში წვდომის“ ყველა საიდუმლო და ამიტომაც იყო, ქართულ სცენაზე თამამად რომ დააბიჯებდა თავისი გრძელი, მართლაც მიწისმზომელის ნაბიჯებით.

ეროსი მანჯგალაძის სიკვდილით დამთავრდა კიდევ ერთი დიდი ეპოქა ჩვენი თეატრის ცხოვრებისა — ბრწყინვალეობით, გამარჯვებით, მარცხით, სასოწარკვეთით, იმედითა და ნიჭიერებით სავსე. ეროსი მანჯგალაძე შეუერთდა იმ დიდ სამყაროს, რომელსაც კლასიკა ეწოდება, ხოლო დრო კიდევ უფრო მიაახლოებს მას ჩვენი თეატრის ყველაზე კომპაზა სა-

ხელებთან, დააყენებს იმ დიდი წინაპრების გვერდით, რომელთა, როგორც უკვე მოვახსენეთ, უმცროსი ძმა იყო და არა შვილი.

მსახიობის უკვდავება ხალხის სიყვარულია. ეროსი მანჯგალაძეს ხალხის სიყვარული არასოდეს მოჰკლებია. ამ სიყვარულის გამოხატულება იყო ის ცხარე ცრემლიც, მთელმა ქართველმა ხალხმა მკერდზე რომ დააპყრა...

თამაზ ზილაძე

ა ბ ტ ი რ ი

ის კაცი იყო, ვით შეჰყურის კაცსა კაცობა...

ხამლეტი

დიდი ხნით აღრე, ვიდრე პირისპირ ვნახავდი სცენაზე, მისი საოცარი ხმით ვიცნობდი ეროსი მანჯგალაძეს. რადიოტალღებს მთელ საქართველოში კილით კიდემდე მოეფინა ეს ჟრუანტელამდე გულში ჩამწვდომი, ომახიანი და მძლავრი ბარიტონი. მისი არსების სიღრმეებიდან დაძრული ეს ხმა მამაკაცურ ძალმოსილებას, გოლიათურ ბუხუნსა და, იმავე დროს, ხვეწილად სინაზეს თანაბრად ამჟღავნებდა. მომღერალივით ჰოპულარული გახდა თავისი კომენტატორობითა და რადიოჟურნალისტობით მის ტონსა და კილოს შეჩვეული ჩვენი სმენა საკვირველი სიცხადით აღანთებდა წარმოსახვას. ჯერ კიდევ არ იდგა ტელევიზორის ხანა. რასაც რადიოში ლაპარაკობდა, იმას თითქმის ეკრანზე ვხედავდით. მის ხმას ხილვის ძალა ჰქონდა. დაბადებითვე, ბუნებისაგან მომადლებული ეს ხმა ავსებდა რუსთაველის თეატრის სცენას, თითქმის მის თაღებქვეშ ვერ ეტეოდა. და როცა აქტიორი წავიდა, ქვეყნად განფენილი ხმა დარჩა ყველგან, ყველაფერში, ყველაში. ეს ერთადერთი ვერ შეცვალა სიკვდილმა, არსებობს ხელშესახებად, როგორც მარადიული სიცოცხლე და ხილული უკვდავება. რატომღაც, როცა ვუსმენდი, ვერასოდეს წარმოვიდგენდი სცენაზე. მხოლოდ იმ ჭიხურს ვხედავდი, საიდანაც ის ფეხბურთის მწვანე მოედანს დაჰყურებდა. და მას შეეძლო იმათთვისაც დაენახებინა სპორტული ცხოვრების მღელვარე სურათები, ვინც აყიჟინებული სტადიონის იარუსებზე არ იჯდა და ასეული კილომეტრის იქიდან ხედავდა ამ ყველაზე რომანტიკულ თამაშს. ხედავდა ისე, როგორც ხელის გულზე. ის

გრძნობდა თავის მშობლიურ ქვეყანას ერთიან აუდიტორიად. გრძნობდა ათასობით ადამიანთან ერთბაშად გასაუბრებას, შეძახილს, ალტაცებასა თუ წამიერ ჩაცხრომას. და ამგვარ წუთებში მარტო მას კი არ ხელაღ-დნენ — ისიც ყველას ხელაღდა. ეს იყო რწმენით, სიამაყით, იმედით, აღ-ფრთოვანებით ხელდა ყოველივე იმისა, რაც მშობლიურად მიაჩნდა, რასაც ფესვებივით გრძნობდა და უყვარდა. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნებოდა, თითქოს ოცდაორი მოთამაშე და ერთი კომენტატორი თავიდანვე არსე-ბული სპორტული წეს-კანონებით აუცილებელი იყო ამ ამაღლევბე-ლი თამაშისათვის. რადგან ასეთ ეროსი მანჯგალაძეს ვიყავი შეჩვეული, თეატრის ინტერაიერში მისი აქტიორული ცხოვრება გონების თვალთ უხილავი მრჩებოდა, სპორტი და ხელოვნება თითქოს ერთ მთლიანობაში ვერ თავსდებოდა. და როცა ჰირველად ვნახე სცენაზე, პირველივე გამო-ჩენას თან მოჰყვა მოულოდნელი განცვიფრება. აქ მისი ხმაც შეცვლილი იყო და ამ ხმის პატრონიც. იულოუს ფუჩიკზე დადგმულ წარმოდგენაში ის მოხუცებულ მამილო პეშეკს თამაშობდა. გახუცებულ ფრაკში, აწუ-რულ, თმაჰალარა ღირიერის ჰგავდა. ხმაც შეცვლილი ჰქონდა და გარეგ-ნობაც. თითქოს ამ სპექტაკლისთვის უეცრად დაბერებულიყო. მაშინ ჩვენ ხარბად ვეწაფებოდით პანკრაცის ციხეში სიკვდილის პირისპირ და-წერილ იულოუს ფუჩიკის წიგნს „რეპორტაჟი სახარბოვლადან“. ევრო-პის შუაგულიდან გვესმოდა ამ მამაცი კაცის ძახილი: „ადამიანებო, იყა-ვით ფხიზლად!“ პეშეკის გრძელ, მოუქნელ ხელებს ვიოლინო უფრო შეე-ნოდა, ვიდრე ავტომატი. ძნელი და რთული ღრო იყო, ადამიანები იარაღს კიდებდნენ შეუჩვეველ ხელებს. ის იარაღი ვიოლინოს გადასარჩენად იბრ-ძოდა. მამილო პეშეკის წვრილი, ბებრული ხმა სიცოცხლის გადამრჩენ მოწოდებას თავისი დაუძლვრებული არსებიდან ისროდა. ჩემს წარმოსა-ხვაში არსებული კომენტატორი თითქოს სულ სხვა პიროვნება იყო, სცე-ნაზე კი მეორე, მანამდე სრულიად უცნობი ეროსი მანჯგალაძე იდგა. ეს არ იყო მხოლოდ გრიმის, პარიკისა თუ ჩაცმულობის სცენური ეფექტი. არტისტი „სხვადაქცევის“ ჯადოსნურ ოსტატობას ამჟღავნებდა. პირველად მოხუცებული ვნახე სცენაზე. მიკვირდა, რატომ უნდა მომხდარიყო ასე — ახალგაზრდობაშიც და შუაეცობაშიც უფრო ხშირად სწორედ მოხუცე-ბულებს თამაშობდა. თითქოს თავისავე სიცოცხლე წინ უსწრებდა. ალბათ ამიტომ შეძლო ათასი სიცოცხლით ცხოვრება.

ძლიერი და მკვრივი აღნაგობისა იყო, კრძალვისაგან თითქოს მუდამ თავდახრილი, ბავშვური მიამიტობით აღსავსე, ამავე ღროს, თეატრის რთული ცხოვრების ბრძენი. ასეთი ვნახე რუსთაველის თეატრში ჩემი

პირველი პიესის „ზღვის შვილების“ რეპეტიციების დროს. ამგვარი სინაზე თუ კდემა მხოლოდ კეშმარიტ სულიერსა და ფიზიკურ ძლიერებას ახლავს თან. მას შეეძლო გააფთრებულ ზანგ ოფიცერ ბრეტივით გაშმაგებულიყო რასობრივი უსამართლობისგან, დედამიწის წიაღამდე ჩაელწია შიგნიდან დაძრული გმინვა ოდიპოსისა — „ჩემს ფესვებს ვეძებ“. და ეტირა ნამდვილი ეპეკაციის დაუფარავი ცრემლებით, ეტირა მამას, ფრონტზე დაღუპული ერთადერთი შვილის გამო. და ვინ იტყოდა იმ წუთებში: თვითონ არც შვილი ჰყავდა და არც მამა ყოფილაო ოდესმე. ისე მოსულიყო სცენაზე, თითქოს ასი სიცოცხლე გამოევლო. მე ვგრძნობდი: ამ ადამიანისთვის თეატრი იღუმალი და მარად მშვენიერი სამყარო იყო. ეს იყო მისი ჭეშმარიტი ბინა — კეთილი, შინ, თავის ცხოვრებაში თითქოს დასაძინებლად და სიზმრებისთვის უნდა ევლო. სიზმრებშიც თეატრი ხშიანობდა. როცა თვითონ „გამოვიდოდა“ როლიდან, რეჟისორისგან ოდნავ მოშორებით ჯდებოდა, დაძაბული მზერით შეჰყურებდა სპექტაკლის შექმნის მაგიურ პროცესს. თითქოს მდინარის დატრიალებულ მორევს დაჰყურებდა იმ ადამიანის თვალებით, რომელმაც ჭერ კიდევ არ იცის ცურვა და ცურვის უნით არის შეპყრობილი. თეატრის გარემო მას უცებ ცვლიდა, თავისი სტიქიის ტყვეობაში ითრევედა და ისიც ბედნიერი ხაბლით მისდევდა თუ მთლიანად ნებდებოდა ამ მშვენიერ ალტკინებას. ის რეპეტიციები მუზეუმის დარბაზში, ჩემს წარმოსახვაში დარჩა საოცარ სპექტაკლებად. მიხეილ თუმანიშვილს ხელში მოკლე ჯოხი ეკირა, თითქოს საღირიფოროდ მომზადებულიყო. მის ხელებს მოსვენებულად თუ უქმად ეოფნა არ შეეძლო. იგი ალგზნებულ მწვრთნელს ჰგავდა, არც თავს იზოგავდა და არც აქტიორები ეზოგებოდა. მათგან მაქსიმუმს მოითხოვდა. ინტელიგენტური თავშეკავების მქონე პიროვნება ძუნწად, მაგრამ მკვეთრი მოძრაობებით ავლენდა გარდასახვის ჯადოქრულ სტიქიას. ეს არ იყო ჩვეულებრივი ტრენაუი თუ მსახიობთან მუშაობა. ვგრძნობდი, მისთვის მთავარი იყო მსახიობებისათვის შეექმნა გარდასახვის უჩვეულო პროცესში მონაწილეობის ილუზია. მათ უნდა ეცხოვრათ რამდენიმე საათი იმ განსხვავებული, სხვა ცხოვრებით. ეს პროცესი, იმავე დროს, რაღაც ეფემერული და მიღმიერი კი არა, აგერ, ჩვენ თვალწინ მოახლოებული ცხოვრება იყო. ჩემი გამოუცდლობით თუ მიამიტობით იმდენად მიპყრობდა, რასაც შევყურებდი, თვალებზე უნებური ცრემლები მადგებოდა, ჩემივე მოულოდნელი გულჩვილობისა თუ სანტიმენტალობის მრცხვენოდა. წამიერი შეყოვნებების ან პაუზების დროს ისინი, აქტიორები და რეჟისორი, ჩვეულებრივნი ხდებოდნენ, კამათობდნენ ან ხმაურობდნენ და

მე მაკვირვებდა ამგვარი ცვალებადობის იდუმალება. მსახიობები უცნაურ, არაამქვეყნიურ ადამიანებად მეჩვენებოდნენ, ისინი კი საოცრად უთავსებდნენ ერთმანეთს თეატრის ეფემერულ თუ ილუზიურ ცხოვრებასა და ყოველდღიურ მიწიერ არსებობას. ეროსი მანჯგალაძე იმ რეპეტიციებზე ისე ცხოვრობდა, იმგვარი სიმართლით განიცდიდა წარმოსახულ ვნებათა ქვეყანას, თითქოს აქ, ამ რეალურ არსებობაში ირეალური, ცრუ ყოფა-ცხოვრებიდან მოსულიყო. თეატრი იყო ამ კაცისთვის ყველაზე მართალი ცხოვრება. მან იცოდა, როგორ კერპსაც მსახურებდა, ამიტომ არაფერი ეზოგებოდა სამსხვერპლოდ. ისეთი შთაბეჭდილება მექმნებოდა, თითქოს ყოველ რეპეტიციაზე უკვე თამაშობდა სპექტაკლს. შიშითა და კრძალვით შესული დიდი თეატრის ცხოვრებაში, ვგრძნობდი, როგორ ცოცხლდებოდა ჩემ თვალწინ ბათუმი, ზღვა, ნავსადგური და ადამიანები. ეროსი მანჯგალაძე ბოცო კალანდაძეს თამაშობდა. არც მეზღვაური ყოფილა ოდესმე და არც ცალხელა. და ისე დადიოდა, თითქოს ეს წუთია მუდამ ტალღებზე მოქანავე გემის ბაქნიდან გადმოსულიყო. სახელოც შემხმარი ხელივით უსიცოცხლოდ ეკიდა მხარზე. პაპიროსს ცალი ხელით უკიდებდა ნაცადი ოსტატობით გაკრული ასანთით. და მე ვხედავდი იმ ძგიდეებიან დარბაზში ზღვასაც, მეზღვაურებსაც და ცალხელა ძია ბოცოსაც, ჭაღარას, მაგრამ ზღვის მარილით ძვლებგამაგრებულ ბრგე კაცს. მისი განადგურება შეეძლო ომსა და განსაცდელს, მაგრამ დამარცხება — არა. „გურიკა, ბიჭო, რა მიქენი ეს“, — ჩაიბუხუნებდა, ერთადერთ ხელს მკერდზე მიიბაგუნებდა და ტიროდა გულმოკლული მამაკაცის ცხელი ცრემლებით. და ეს უკვე არც რეპეტიცია იყო და არც თეატრი, რაღაც მეტი იყო. თვით ცხოვრებაზე მეტიც. გოეთეს უთქვამს: ხელოვნება იმიტომაც არის ხელოვნება, რომ ცხოვრება არ არისო. ეს ყველაფერი ცხოვრებისგან იყო დაბადებული და, იმავე დროს, რაღაც სხვა იყო. თითქოს უფრო მეტი, ვიდრე ცხოვრებაა. მაშინ თეატრში „ცხოვრების დიდი სიმართლის“ დამკვიდრებისთვის იბრძოდნენ. ყალბად გაგებულ რომანტიზმს თუ გაყალბებულ სინამდვილეს სცენაზე გამოსული სიმართლე სამუდამოდ აძევებდა, ყველაფერ ამაზე თეატრშიც და თეატრის. გარეთაც ცხარედ კამათობდნენ. მე რომ კაცმა მკითხოს, ეს კამათი არც ძველი იყო და არც ახალი. ის დასაბამიდან მოჰყვებოდა თეატრის ცხოვრებას. და თეატრი ყოველდღე ებრძოდა სიცრუეს და აფუძნებდა თავის სიმართლეს. ახალი ხომ ხშირად კარგად სახეცვლილი ძველია. მიხეილ თუმანიშვილს „თავისი სიმართლე“ ჰქონდა. იმავე დროს, ეს ძველთაძველი სიმართლე იყო. ამ სიმართლეს ერთგულებდა ეროსიც. აქტიორის ხელოვნება მისთვის ამ დიდ სიმართ-

ლესთან მისვლას ნიშნავდა. ასე ესმოდა ამ „დიდ. ბავშვს“ მსახიობის რთული და მომხიბლავი ცხოვრების პარადოქსი.

სამოციანი წლები იწყებოდა, გავლიძებული ატომის საიდუმლო „იდეის დრამას“ გამოხატავდა. ომგამოვლილი ადამიანები ხელახლა უფრო მეტი შეშფოთებით ფიქრობდნენ ახალ მოსალოდნელ ომზე. ოცი წლის წინანდელი განსაცდელის ტყივილიანი გახსენება ადამიანების სიფხიზლეს მოასწავებდა. დაღუპულ შვილებს იხსენებდნენ, მომავალში რომ არ დაემარხათ მშობლებს თავიანთი შვილები. რამდენი საფლავი ენახე ევროპის მიწაზე უნგრეთსა და ჩეხოსლოვაკიაში იმ წელიწადს. სანამ „ზღვის შვილებს“ დავწერდი. იმათი ხსოვნის წიგნი იყო „ზღვის შვილები“. რომანტიზმი მაინც უცხოვდ არ გრძნობდა თავს იმ თეატრში, რომლის სცენიდან დაუნდობლად ამევებდნენ სიყალბეს. თურმე არაფერ შუაში ყოფილა რომანტიზმი, როცა თეატრის დარბაზში ადამიანები ხალასი ცრემლებით ტირიან, ისინი რომანტიზმზე არ ფიქრობენ. იჯერებენ იმას, რასაც სცენაზე შეჰყურებენ. და ერთი წამითაც უფლება არა გაქვს, მოაძეურო ისინი. ამ რწმენის აქტიორი იღვას ჩემ წინაშე. მას ჯერ არც მეზღვაურული ჯუბა ესხა მხრებზე და არც ჰალარა პარიკი ეხურა. მაგრამ ის უკვე იყო მოხუცებული, ნამეხარ მუხასავით შიგნიდან გამომწვარი ცალხელა მეზღვაური ბოცო. როცა იტყოდა: „ახალი გამომცხვარი პურის სუნი მცემს, პური ცხვება, ეს ნიშნავს ცხოვრება მშვიდად მიედინება“, ადამიანები გრძნობდნენ: ამ კაცმა იცოდა ცხოვრება, ახალი გამომცხვარი პურის გემო და მშვიდობის ფასი. ფინალში ის ნახევრად ბრმა თვალებით მომავალს ხედავდა. ომში ოცი წლის წინ დაღუპული ზღვის შვილების სიმღერა ესმოდა და იმათი გემის „იმედის“ ცისფერ აფრებს ხედავდა. „იმღერეთ, უფრო ხმამაღლა იმღერეთ, შვილებო“. იმ მეზღვაურებს შორის თითქოს მიღმიერ სამყაროს შეერთებული ბოცო გადმოსძახოდა ადამიანებს. მას სჯეროდა. მომავალი ხმამაღალი სიმღერის. ეროსისაც სჯეროდა. და მე არ ვიცოდი, სად თავდებოდა თეატრი და სად იწყებოდა ცხოვრება. სად ამთავრებდა არსებობას ბოცო კალანდაძე და სად იწყებოდა ეროსი მანჯგალაძე. მან ორ საათში იცხოვრა ოცი წლის ცხოვრებით. და რამდენი ასეთი ოცი წელიწადი უნდა ეცხოვრა თავის ხანმოკლე წუთისოფელში, ოდიშოსიდან დაწყებული გვადი ბიგვამდე. მაშ, სადღაა მისი ცხოვრების ხანმოკლე წუთისოფელი? რამდენჯერ უნდა მოკვდე და რამდენჯერ უნდა დაბერდე აქტიორი, ასეთი მოხუცები რომ განასახიერო. მერე როგორი ოსტატობით იცვლებოდა როლიდან როლში, როგორი მოთმინებით იკეთებდა გრიმს, ირგებდა პარიკს, ითავისებდა ტანსაცმელს.

ის ერთგულებადა გრიმის, პარიკის, გარდასახვის უძველეს ტრადიციებს. ეს იყო მისთვის თეატრისა და თეატრულობის უქცნობი ეთიკა. მას ამ „სიძველის“ არ ეშინოდა. მისთვის თეატრი და ცხოვრება ერთნაირად მუდამ ძველი და მუდამ ახალი საოცრებანი იყვნენ. ეროსის ბრგე ტანადობას თითქოს მუდამ ამაღლებული, ძლიერი ხასიათების თამაში უნდა დამშვენებოდა. მაგრამ ის არ იყო ერთი ამპლუის მსახიობი. ღრამაც და კომედიაც ცხოვრების მთლიანობის გამომხატველი იყო. მისთვის. სიცილისა და ცრემლის ერთად არსებობა წუთისოველში მის ორ უმთავრეს მსახიობურ ნიღაბს თანაბრად ასაზრდოებდა. ოიდიპოსში მოკლე ტუნიკი ეცვა, ტოგა არ ჰქონდა მოსხმული, ხამლით შემოსილი შიშველი, ძლიერი ფეხებით თითქოს მძლავრად ეყრდნობოდა დედამიწას, იქიდან მიწიერ, ადამიანურ სიმართლეს მთელი სხეულით ისრუტავდა. და იმ დროს, კაცობრიობის ამ ყველაზე ცოდვილსა და ყველაზე კეთილშობილ უბედურ მეფეს რომ შეეყურებდი, ძნელად ვიფიქრებდი, თუ ეს კაცი შეგხალიან, ინით თმაშედებილ ზიმზიმოვად, დიდუფრება ვირეშმაკა ყვარყვარედ ან ტყირპიან გვალი ბიგვად გადიქცეოდა. თავის ტოლებზეც მას თეატრში განსაკუთრებული ზეგავლენა ჰქონდა. ჭერ კიდევ პიესის კითხვის დროს მის რეაქციებსა და შემდეგ ფიქრიანად გამოთქმულ აზრს, ვგრძნობდი, ყველა ანგარიშს უწყევდა. უფრო მეტიც: სპექტაკლის ბედისა და მომავლის იშვიათ „ამომცნობად“ მიიჩნევდნენ. როცა სცენაზე არ იყო პრემიერის წინა დღეებში, დარბაზის ხან ერთ კუთხეში იჯდა, ხან მეორეში, თითქოს ამ სამზერო წერტილებიდან წარმოდგენის ავკარგიანობის გაგებას ცდილობდა. ამ დროს იგი ყველაზე მომთხოვნი და ალლოიანი მაყურებლის როლში იყო. და თუ გასინჯვის შერე ეროსი იტყოდა, წარმოდგენა გამოდის, მაყურებელი ეყოლებოდა, ეს თითქმის შეუძლებელი დასკვნა თუ დიაგნოზი იყო. მისი ყველას სჯეროდა. სხვის ომში ბრძენი იყო. როგორც ყველა ნამდვილ ხელოვანს, საკუთარი შემოქმედების ახსნა თუ გაანალიზება უჭირდა. ჭეზასაც და ძაგვასაც საოცრად მტკივნეულად განიცდიდა და მუდამ თავის თავის უკმაყოფილო იყო. მაგრამ ნიშანდობლივ ექვებთან ერთად მას ჰქონდა საკუთარი ღირსების ნათელი გრძნობა და ღვთით მომადლებული იშვიათი ნიპიერების რწმენა. ამას მარტო სცენაზე კი არა, ცხოვრებაში ყოველ ნაბიჯზე გრძნობდა. ყველგან ცნობდნენ, იშვიათი სიყვარულითა და თაყვანისცემით გარემოსილი, მოპოვებული სახელის გამო ხაზგასმულ ყურადღებას თითქოს თაკილობდა, ერიდებოდა, მორცხვობდა. თეატრალთა შორის იშვიათად მინახავს მწერლობის ავკარგიით, მისი რთული და მძიმეებური ცხოვრებით ღრმად დაინტერესებული ისეთი პიროვნება,

როგორიც ეროსი იყო. მარტო იმიტომ კი არა, რომ ბევრს კითხულობდა რადიოში თუ სატელევიზიო დადგემებში. წიგნის გამგები და გუმანით მოყვარული კაცი იყო. წიგნს კი არ კითხულობდა მხოლოდ, გრძნობდა. თავისი მწიგნობრული ბუნება როგორი წვდომითა და უცნაურობამდე მისული გამპკრიახობით გამოხატა გ. დოჩანაშვილის მოთხრობის „კაცი, რომელსაც ლიტერატურა ძლიერ უყვარდა“ ინსცენირებაში. ის მართლაც იყო კაცი, რომელსაც ლიტერატურა უყვარდა. ცალთვალმომხუჭული, ირონიულად ესიტყვებოდა იმას, ვინც ლიტერატურისა და თეატრის ნამდვილი ფასი არ იცოდა, უამისოდ ცხოვრობდა ხულიერი სიბრმავეთა და სიყრუით დაკნინებული. მუდამ ვეცდილობდი მისი ტალანტის შესაფერი პიესა დამეწერა. თვითონაც მეტყოდა ხოლმე: ბოცოსავით როლი დამიწერე და ნახავ, როგორ ვითამაშებო. დრო გადიოდა, ის კვლავ თამაშობდა საოცარ მოხუცებს თუ სიჭარმაგეში შესულ აღამიანებს, და მაინც, რაღაც მეტსა და მნიშვნელოვანს ითხოვდა მის ბუნებაში ესოდენ გაფაქიზებული გრძნობა თეატრისა.

ალექსანდრე ჩხაიძის „ხიდში“ იყო ასეთი სცენა: მისი ირაკლი უკვე შექალაქავეებული, ცხოვრებაში მრავალნაცადი პროკურორი, საგონებელში ჩავარდნილი, სულის მოსათქმელად შინ დარეკავდა ხოლმე პატარა შვილიშვილთან სამასლაათოდ. და მერე როგორ ელაპარაკებოდა იგი სათაყვანო პატარა ბიჭს, რომელიც სცენაზე ერთხელაც არ გამოჩენილა, მაგრამ ყველა ვხედავდით და თითქმის ვიცნობდით. იმ ბავშვს, ირაკლი რომ ასე ესიყვარულებოდა, სამსახურის შემდეგ ის უსათუოდ სათამაშოს ამოიღლიავენდა შვილიშვილთან მისატანად. თითქმის ამაში საკვირველი არაფერია, შვილიშვილი თუ არ გყავს, სხვისი მაინც გინახავს. თითქმის ამგვარი „უბრალო ურთიერთობების“ თამაშიც ყოველთვის არ უნდა გულისხმობდეს საკუთარი ცხოვრების უშუალო გამოცდილებებს. და მაინც ყველაფერ ამაში მისი აუხდენელი ცხოვრების სურვილები და სიმარტოვეში წასათუთვეი ოცნებები იკითხებოდა. თითქმის თეატრი ავსებდა მის „ნაკლოვან ცხოვრებას“ და იტანჯებოდა მაშინ, თუ სცენური არსებობა ზანგრძლივი პაუზებით იცვლებოდა. ამგვარ ინტერვალებში ბოლომდე აუხსნელი იღუმალი სევდა ეუფლებოდა. ეს ქეშმარიტი აქტიორის სევდა იყო უმოქმედობის გამო. მას არ შეეძლო დრო და დრო შეწყვეტილი ცხოვრებით ეცხოვრა. ტელევიზია, რადიო, კინემატოგრაფი, ბოლოს, მისი კიდეც ერთი გატაცება — რეზო გაბრიძის მარიონეტების თეატრი ავსებდა ერთ განუწყვეტელ მთლიანობად აქტიორის მოუსვენარ არსებობას. ასე უნდა ეცხოვრა მსახიობს „წარმოუდგენლად

აჩქარებული ტემპით“. დრო მას ფეხდაფეხ დაჰყვებოდა საკუთარი ჩრდილივით და არ ასვენებდა. იქნებ ამიტომ მოკლე ვადაში გალია თავისი ხვედრი მშვენიერი წუთისოფელი! ისეთი როლებიც უთამაშია, როცა თავს თავის სტიქიაში არ გრძნობდა, რაღაც ნაძალადევი თუ თავსმოხვეული არ ასვენებდა, ვერ ანიჭებდა ჭეშმარიტ სიხარულს. იღლებოდა მხოლოდ და ეს არ იყო შემოქმედის ბედნიერი დაღლილობა. ეს იყო იმისი უნებური კეთება, რასაც ბოლომდე ღრმად ვერ გრძნობდა, მხოლოდ „გარეგნულად“ ასრულებდა როლს. და კიდევ ერთხელ მწარედ ფიქრობდა: თეატრში არ შეიძლება აკეთო ის, რისი გულთან ახლოს მიტანა გიძნელდება. მას სჯეროდა: თეატრალურ დეკორაციებში ბენგალური კი არა, ცხოვრების ნამდვილი ცეცხლი ანთია. და რომ თეატრი ბუტაფორიის ნამდვილ სიცოცხლედ გარდაქმნა. მე მინახავს იგი პრემიერის წინ გარეგნულად თავშეკავებული და მობილური, შინაგანად აფორიაქებული და მოუსვენარი. ეს იყო აქტიორის მღელვარება, რაც იმას მიეღტვის, მისგან რომ სიცოცხლეს ითხოვს ნაწილ-ნაწილ. ის დაუზოგავად სავსე ვნებებით იხარჯებოდა. და როცა თავის საგრიმირო ოთახში წელზევით შიშველ სხეულს ონკანთან იბანდა, გრიმს იცილებდა შეჩვეულ სარკესთან, მოშვეებულობამდე მიღწეულ დაღლილობასთან ერთად სავსე იყო მშვენიერი სიხარულით. ამგვარ ნათელ წუთებს მხოლოდ თეატრი ანიჭებდა. გასაოცარი სულიერი სიჯანსაღით უყვარდა მას ამგვარ წუთებში თეატრში სცენაზე ახმაურებული ცხოვრება. მისი სიცოცხლის ყოველი წამი იტვირთებოდა უჩვეულო აღფრთოვანებით და ნეტარი თავდავიწყებით. ის ძლიერად, ლამაზად, შთაგონებულად ცხოვრობდა. მისი კუთვნილი დრო საოცრად დამტევი და სავსე იყო. იქნებ ამიტომ არ უცხოვრია ხანმოკლედ, ამდენი ცხოვრების დამტევს, თავის მკვიდრსა და სიცოცხლის სიყვარულით სავსე არსებაში?

თავის ძლიერ აღნაგობას სპორტსმენის მოქნილობით ფლობდა. თითქოს სპორტული ცხოვრება იმიტომ უყვარდა, ტლანქად არ მოძალებოდა სიმსუქნე, აქტიორისთვის ესოდენ აუცილებელი ელასტიკურობა არ დაეკარგა. საკუთარ არსებას იშვიათი სიმსუბუქით ფლობდა. სამი ოდიშოსიდან ის ყველაზე ახალგაზრდა და მოძრავი მარტო ასაკის გამო როდი ჩანდა. მისი გვადი, ტყირპიანი მუცლით, ტლანქი და დამძიმებული, მძიმედ კი არ დადიოდა მხოლოდ, ხშირად ძუნძულზე გადადიოდა, მისთვის უჩვეულო სისხარტესა და მოქნილობას ამჟღავნებდა. რა ასაკის ადამიანიც არ უნდა ეთამაშა, ვერ წარმოედგინა უმოძრაობა და დონდლო რიტმით ცხოვრება. სცენური მოქმედება მისთვის მუდამ მოძრაობას ნიშნავდა ეს ამოდენა დეკაძი, ცოლის ალერსში უცებ აცუნდრუქებული, რა უცნაური

ექსტაზით აცეკვდებოდა „პეპოში“, დაბზრილდებოდა, ცეკვის მკვეთრ ილეთებს ჟონგლიორის სიმარლით შეასრულებდა, ფეხის წვერებზე დატ-
რილდებოდა და წონასწორობადაკარგული ჩაეშვებოდა სავარძელში. მოზღვავებულ ტემპერამენტს მუდამ იოკებდა. ამით კიდევ უფრო დინა-
მიკური და მგზნებარე ჩანდა. ყველაფერ ამაში ცხოვრების სიმართლე
ენტო, მიწიერი არსებობის ეშნი და სილამაზე ღვიოდა. ამიტომ, როცა აი-
რობითობის „ციც“, რაციონალურ სამყაროში უნებურად მოექცეოდა, გა-
მოუცდელი მსახიობივით იბნეოდა. თავს უხერხულად გრძნობდა, უჭირდა,
ეს მისთვის ნაძალადევად და უცხოდ მოჩანდა. როცა „ქინკრაქაში“ დათვს
თამაშობდა, ეს დათვიც თვითონ იყო. ეს მისივე ხასიათი იყო დათვის
ტყავში მოქცეული, ჭრელ პიჯამოჩაცმული, როხროხა და ალალ-მართა-
ლი, ბუნებრიობა მისთვის უმთავრესი რამ იყო აქტიორის ცხოვრებაში.
და როცა ამას აღწევდა, გატაცებით, მთელი არსებით ეძლეოდა გარდასახ-
ვის სტიქიას. გაფაქიზებულად, ულტრამგრძნობიარე რხევებსაც კი გრძნო-
ბდა დარბაზიდან, უშუალო რეაქცია გადამდებად ამხნევებდა და უკვე მო-
ჯადოებულ, მიმზრობილ მაყურებელს თითქოს სულსა და გულში უძვრე-
ბოდა. ამიტომ უყვარდათ იგი გამორჩეულად აღამიანებს. ამ სიყვარულს
გრძნობდა ყველგან, უფრთხილდებოდა თვალისჩინივით, მისი შემწვობით
აბამდა იდუმალი ძაფებს დარბაზთან. და თუ მოულოდნელად წარმოღვე-
ნაში „ყრუ ადგილები“ გაჩნდებოდა, თავისი თავით უკმაყოფილო, შფო-
თავდა, წუხდა, შემდეგ სპექტაკლში ცდილობდა ცარიელი ადგილების ავ-
სებას. ასე ცხოვრობდა აქტიორი. მუდამ ისეთი გრძნობა მქონდა, მის არ-
ტისტულ ცხოვრებაში თვისობრივად ახალი მომენტი უნდა დამდგარიყო.
ეს მისი მოუსვენარი ოცნება იყო. ერთ დონეზე ცხოვრებას ვერ ეგუე-
ბოდა. პატივმოყვარეობა კი არ აწვალებდა, მარადიული სიახლის გრძნო-
ბა და სრულყოფისკენ ლტოლვა სიცოცხლის უმთავრეს პირობად მიაჩნ-
და. თავის პირად მართობაშიც და მუდამ აფორიაქებულ ცხოვრებაშიც
ის ბედნიერი კაცი იყო. არავინ დაიჭერებდა მის ავადყოფობას ან ნაად-
რევე დაძაბუნებას. ამიტომ უცებ არც დაიჭერეს მეხივით გაეარდნილი მი-
სი სიკვდილის ამბავი. მოკვეთილად, თითქოს ქარში გადატყდა ძლიერი
მუხა, ისე შემძვრელი და სიზმარეული იყო მისი სიკვდილი. სცენაზე ის
არასოდეს მომკვდარა ფიზიკურად. თუ როლში ცხოვრებიდან მიდიოდა,
მისი წასვლა მეტაფორული პირობითობის სიმალემდე აღწევდა. სიკვდი-
ლიც თითქოს დაცემას კი არა, ამაღლებას გულისხმობდა. „ზღვის შვი-
ლებშიც“ ასე იყო: მოხუცი ბოცო სცენის სიღრმეში მალლა მიიწევდა,
თითქოს კაცურ კაცობის ძეგლად ღებოდა კვარცხლბეკზე და იქიდან

იძახდა: „მღერიაან. ასე იმღერებენ, სანამ ვარსებობთ. იმღერეთ, უფრო ხმამაღლა იმღერეთ, შვილებო!“.

ეს რომანტიკული, პათეტიკური ფრაზა აქტიორის პრინციპად მესახებოდა. მე ვიცოდი, რომ ამგვარი ამოძახილის გამართლებას მთელი სიცოცხლე სჭირდებოდა. ეჭვი არ მასვენებდა: მივეცი თუ არა მას საამისოდ ჩემს პირველ პიესაში დრამატულად მშვენიერი აღამიანის საესე ცხოვრება და იმაზე ვფიქრობდი, სცენაზე ჩვენი მეორე შეხვედრა მართლაც უფრო ხმამაღალი სიმღერა ყოფილიყო. ეს სიმღერა თურმე აუხდენელი ოცნება გახლდათ. მოულოდნელად დასრულებული აქტიორის ცხოვრება იმავე სიკვდილმა აქცია დასრულებულ მთლიანობად. მან გამოკვეთა თავისი თავი მარადისობის წინაშე, თუმცა ამაზე იშვიათად უფიქრია ან უზრუნია. ის ცხოვრობდა და ქმნიდა. სიცოცხლეს მიელტვოდა მუდამ და არა უკვდავებას. ისე მოხდა: თვითონ უკვდავება უბრალო და მართალი ყვავილებით მივიდა მასთან. და აქტიორი, თითქოს ბავშვივით დაბნეული და გაოცებული, უხერხულად იღვა მის წინაშე. ვინ იცის, ამგვარ მარადისობას მას კიდევ ერთი ახალი დღე ერჩია, აქტიორის ცხოვრების კიდევ ერთი დღე?!

... რუსთაველის თეატრის წინ მართლაც ხალხის ზღვა ტორტმანებდა. აქტიორი სამუდამოდ გადიოდა თეატრიდან. ამოვად ვცდილობდი გამერღვია ეს წამლეკავი სტიქია, გზა გამეკვლია თეატრისაკენ, სადაც ის, მღუპარების იღუმალ მუსიკაში ჩაფლული, უცებ აიტაცა ხელებში უეცარ ტალღად მოვარდნილმა ტაშმა. ცხოვრება ზოგჯერ ისეთ მოულოდნელ ფინალს წარმოქმნის, ყველაზე ოსტატურ გამომოგონებელსაც არ დაესიზმრება. არც მე დამჭირდა გამოგონება. ცხადად გავიგონე გარინდულ სივრცეში დარჩეული მისი ხმა. რადიოჩანაწერს გადმოსცემდნენ. მთელ სხეულში უჩვეულო ქრუანტელმა დამიარა, ზღვა ხალხში გავივრინდე და კი არ გავიგონე მხოლოდ, დავინახე კიდევ. „მღერიაან, ასე იმღერებენ, სანამ არსებობთ. იმღერეთ, უფრო ხმამაღლა იმღერეთ, შვილებო!“.

დიდს, ნათელს, ხალასსა და მშვენიერს ჩემი სიტყვებიც მიჰყვებოდა მარადისობის უსასრულო გზაზე....

გიორგი ხუხაშვილი

მომზადებული

სულ პატარა მოგონება

იმ დღეს საქართველოს რადიომაუწყებლობის კომიტეტის ლიტერატურულ გადაცემათა რედაქციიდან დამირეკეს: დღეს, საღამოს, — ახლა აღარ მახსოვს, რომელ საათზე, — მოუსმინეთ ეროსი მანჯგალაძეს, წაიკითხავს თქვენს ახალ ლექსს „ხმა კატამონთან“.

ამ ლექსის არსებობა ჯერ კიდევ არავინ იცოდა, იგი სწორედ წინა დღეს გადავეცი დასაბეჭდად.

საღამოს სულგანაბული მიეუჯექი რადიოს.

ეროსი მანჯგალაძის ხმა მაშინ უკვე ისე უყვარდა ქართველ მსმენელს, როგორც ლევიტანის ხმა მოსკოვიდან, ომის მრისხანე დღეებში. ახალგაზრდა მსახიობი წლების მანძილზე გაიწაფა, როგორც ჩვენი რადიომაუწყებლობის დიქტორი.

„ხმა კატამონთან“ საჯაროდ ჯერ არც მე მქონდა წაკითხული და, მართალი გითხრათ, ცოტას ვღელავდი, როგორ წაიკითხავდა ამ ლექსს მსახიობი. ეროსი მანჯგალაძემ ეს ლექსი ჩემთან მოისმინა, შინ, მეგობართა სრულიად ვიწრო წრეში, სადაც მე სწორედ რამდენიმე დღის წინ წავიკითხე უბრალოდ, ჩემებურად და იქვე მთხოვა გადამეცა მისთვის, დაბეჭდვამდე რადიოში წასაკითხად.

დაიწყო მშვიდად, სწორედ ისე, როგორც ჩემი ლექსების ამ ციკლზე ერთხელ ერთმა პოეტმა დაწერა, ამ ლექსებს ჩუმად უნდა წაიკითხავო, და შემდეგ იქ, სადაც ნათქვამია „დაეცეს იქნებ სიმაგრე ყველა“... აუწია ხმას, თავის ძლიერ ხმას და ასე ხმამალა გაჰყვა სტროფის ბოლომდე „ყოველ ნერგს იქნებ დაეცეს მგზო, ყოველ ძეგლს იქნებ დაედგას ფეხი...“

მხოლოდ შენ, უკვდავს, შენ, ხატად ქცეულს, რა დრო, რა დასცემს შენს უკვდავ სხეულს“, — მერე ისევ ხმა დაუშვა და მშვიდად დაამთავრა.

შემდეგ, როცა ჩვენ ერთმანეთს შევხვდით, ის კი ჩემს მეზობლად ცხოვრობდა, ბარნოვის ქუჩაზე, და მე ქათინაურით გამოვხატე ჩემი შთაბეჭდილება, მან თავისებური მორცხვობით თავი დახარა და დაუფარავი სიამოვნებით მიპასუხა, აბა, რისი ოსტატები და სახალხო არტისტები ვართო. მერე კი თავისებური გულუბრყვილობით მიჩჩია, — როცა თქვენც წაიკითხავთ ამ ლექსს, იმ ადგილას ხმას აუწევთ, მაგ ლექსის მთავარი აზრი ზომ სწორედ იმ სტრიქონებში გიწერიათო.

ეს მოგონება სახელდახელოდ დავწერე, რამდენი რამის გახსენება კი შემეძლო ამ ჩემს საყვარელ მეზობელზე, ჩვენს ამ ღიღებულ ხელოვანზე, ვინც ასე ადრე და მოულოდნელად დაგეტოვა — ჩვენ და თავისი სათაყვანო საქმე.

ირაკლი აბაშიძე

მართალი კაცი

თითქოს ადგილი უნდა იყოს ეროსიზე ლაპარაკი, თითქოს არ იყო რთული პიროვნება. სადა იყო, როგორც ყველა ქეშმარიტი ხელოვანი, უბრალო, ხელმისაწვდომი...

თავში მერევა ყველაფერი, მინდა დავიწყო, ვერ დავმშვიდდი, ერთად ვერ შევადრთე გონება და გული, რომ ქალღმერთად გადავიტანო... საიდან დავიწყო? ალბათ დრო უნდა გავიდეს, რომ თავი მოვუყარო ყველაფერს.

რასაკვირველია, ჩვეულებრივი მოვლენა არ იყო მისი არსებობა ჩვენ შორის, ჩვენს სცენაზე, არც მისი ხმა, არც მისი ნიჭი, არც მისი კაცური ღირსებები არ იყო ჩვეულებრივი.

ეროსი მართალი კაცი იყო. ასეთების ხვედრი უფრო ტანჯვაა, ვიდრე ბედნიერება.

როცა სუფრაზე „ტილო-დარილაოს“ წამოიწყებდა, აი, მაშინ თავისუფლდებოდა მისი სხეული ჭირისა და ვარამისაგან, აქ იყო შეუზღუდავი, თავისუფალი, ბედნიერი... მთელი ძალით ქუხდა ჯადოქარი ხმა, საოცარი, ლამაზი, განუმეორებელი...

გვარი — მანჯგალაძე მაინცა და მაინც დიდი ძლერადობით არ გამო-

იჩრევა, მაგრამ რა ლამაზად ისმის ღღეს! მისი 'სახელი ბევრს ეშლებოდა, ეძახოდნენ — ევროსის, ლავროსის, გერეასის, ეროსპის.

ერთხელ, ქობულეთში, სოსო ღოღობერიძესთან, სუფრაზე, ერთმა ეროსის სადღეგრძელო ასე დაიწყო — ბატონო თერმოსიო. აი, აქ კი იკივლა ეროსიმ, — ყველა, ყველა, მაგრამ თერმოსიო?! და ჩაბეირდა სიცილი-საგან...

ეროსის ლამაზი ოჯახი ჰქონდა. არ დამაიწყებდა უმშვენიერესი დეიდა თამარი, მრავალი წლის განმავლობაში ლოგინს მიჯაჭვული, მამა — აკაკი, ნაწვალები კაცი; სამამულო ომში დაკარგული ძმა, სათნო, მშვენიერი დე — ბელა, სიმე — ირაკლი, მათი შვილები...

რა შვილობა, რა ძმობა, რა მეგობრობა ახასიათებდა... სამაგალითო მეგობრობა გვექონდა მე და ეროსის, კეთილშობილებით, იუმორით, სახუმარო თავგადასავლებით, სიფაქიზით სავსე, რაც ესოდენ უხვად ჰქონდა ბუნებისაგან მომადლებული.

მე ბედნიერ კაცად ვთვლი თავს, რომ მომიხდა ცხოვრება მის გვერდით როგორც მოქალაქეს, პარტნიორსა და მეგობარს.

დოლო აბაშიძე

დიდი ტალანტი

რაც დრო გადის, მით უფრო მიძნელდება შევეურიგდე იმ აზრს, რომ ეროსი აღარ არის. გასაოცარია მისი უეცარი წასვლა ამ ქვეყნიდან. მერედა, რა საჭირო იყო იგი ქართული თეატრისათვის. ნამდვილი, დიდი ტალანტის მქონე მსახიობი, ბრწყინვალე ტემბრის ხმით, გულიდან ამოსული ხმით, საოცრად უშუალო და გულუბრყვილო. ბავშვური გულუბრყვილობა გამოარჩევდა მას ყველასაგან. ასეთივე მოვიდა იგი თეატრალურ ინსტიტუტში და სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე შეინარჩუნა სულის ეს მშვენიერი თვისება. მაგონდება ეროსი — III კურსის სტუდენტი, მეძონძის როლი ითამაშა ფ. პიას, პიესაში „პარიზელი მეძონძე“. მამილო ჟანი სპექტაკლის მთავარი გმირი იყო. გასაოცარი რამ მოხდა. ხელოვნებაში ჯერ კიდევ გამოუცდელმა სრულიად ახალგაზრდა ეროსიმ შექმნა ღრმად მოხუცებული ადამიანის სცენური სახე. ამას როდი აღწევდა მხოლოდ გარეგანი გამომსახველი საშუალებებით. მამილო ჟანის სახე წარმოადგენდა მსახიობის ჰუმანიტარულ გარდასახვის მაგალითს. ეროსი მანჯავლაძე ფლობდა მსახიობისათვის ამ აუცილებელ და განსაკუთრებულ თვისებას.

ხებას, რადგან გარდასახვის უნარი უმნიშვნელოვანესია სამსახიობო ხელოვნებაში. ეროსი მანჯგალაძის ეს უნარი ცხადყო ინსტიტუტში შექმნილმა მისმა კოლორიტულმა სახემ ლეტრაზის პიესაში „პაწია“.

ეროსი მანჯგალაძე ჩემი მოწაფეა. მასთან ერთად და მის გვერდით ვზრდილი რ. ჩხიკვაძეს, გ. გეგეჭკორს, გ. სალარაძეს, კ. მაზარაძეს, ვ. კვაჭაძეს, ე. ყიფშიძეს, ე. საყვარელიძეს, ლ. ჩხეიძესა და სხვებს. ეროსი მანჯგალაძემ განსაკუთრებული ადგილი მოიპოვა ჩემს მოწაფეებს შორის, შემდეგ კი უკვე რუსთაველის სახელობის თეატრის კოლექტივში.

ვიხსენებ ეროსის ზომზიმოვსა და ოიდიპოსს. მსახიობის შესაძლებლობების რა დიდი ღიაპაზონია! სად გ. სუნდუკიანის „პეპო“ და სად სოფოკლეს კლასიკური ტრაგედია „ოიდიპოს მეფე!“

მაგონდება საინტერესო ფაქტი, რომელიც მოხდა ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკადაზე მოსკოვში, 1958 წელს. ერთ დღეს სამჯერ წარმოვადგინეთ „ოიდიპოს მეფე“ ვახტანგოვის სახელობის თეატრის სცენაზე. ეს იშვიათია თეატრის ისტორიაში. სცენაზე ერთ ოიდიპოსს მეორე ცვლიდა, ერთ იოკასტეს — მეორე, მხოლოდ ქორო იყო უცვლელი. პირველი სპექტაკლი შედგა 12 საათზე, ეროსის მონაწილეობით, მეორე — 2 საათზე, ს. ზაქარიაძის მონაწილეობით, ხოლო მესამე — სალამოს, აკ. ხორავას მონაწილეობით. პირველი სპექტაკლის შემდეგ ჩემთან მოვიდა სსრკ სახალხო არტისტი, ცნობილი რუსი მსახიობი ქალი გლიზერი და მითხრა: ძვირფასო დიმიტრი ალექსანდროვიჩ, ვერ ვიშოვე ბილეთები სპექტაკლზე, რომლებშიც დიდებული მსახიობები ა. ხორავა და ს. ზაქარიაძე თამაშობენ, მაგრამ უნდა ვაღიარო, რომ ახალგაზრდა მსახიობი ეროსი მანჯგალაძე მომეწონა: ეს ნამდვილი ტალანტია და თანაც ახალგაზრდა და ლამაზი.

კვლავ ვიხსენებ ეროსის ოიდიპოსსა და ზომზიმოვს. ერთი მხრივ, ნათელი სულის ახალგაზრდა კაცი, სპარტანული სხეულით, მეორე მხრივ კი, ძველი თბილისის წარმომადგენელი, ძუნწი ვაჭარი, მოფაჩფალებული სხეულით — ასეთი ფართო ღიაპაზონიც ხომ იშვიათია თუნდაც ნიჭიერი მსახიობის ბიოგრაფიაში, ასევე იშვიათია იუმორისა და იმპროვიზაციის უნარი.

სამწუხაროა, რომ ამ სტრიქონებს ვწერ ადამიანზე, ხელოვანზე, შემოქმედზე, რომელიც აღარ არის, ნაცვლად იმისა, რომ სარეპერტიციო დარბაზში მასთან ერთად ვქმნიდე ახალ სცენურ სახეს ახალ სპექტაკლში.

დიმიტრი ბლამაიძე

არიან ადამიანები, რომელთა ყოველდღიური ცხოვრება თითქმის არაფერით განსხვავდება სხვათა ცხოვრებისაგან: ილევწიან, შრომობენ, უყვართ, უხარიან, დაობენ, განიცდიან, ერთი სიტყვით, მთელი არსებით ჰარმონიულად არიან ჩართული საზოგადოებრივ ყოფაში. სინამდვილეში?! სინამდვილეში, შესაძლოა, ისინი თავიანთი განსხვავებული ბუნებით, სიცოცხლის შინაგანი რიტმით, განუმეორებლობით რადიკალურად უპირისპირდებიან, იძულებით თუ საკუთარი ნებით, ქცევის სტერეოტიპს. სწორედ ეს შინაგანი სხვაობაა ადამიანის ქვეშაირი ბუნების განმსაზღვრელი. სწორედ ამ შინაგან სხვაობას სამზეოზე გამოაქვს ადამიანის სული.

ჩვეულებრივზე უფრო ჩვეულებრივი იყო ეროსი მანჯგალაძის ყოველდღიურობა: სცენა, ტელევიზია, კინო, სპორტი, მეგობრების გარემო. ყველგან და ყველაფერში ცდილობდა „ხელოვნურად“ არაეისგან გამოჩენილიყო, პირიქით, ზედმეტი გულწრფელობით, თავმდაბლობით იგი მავანსა და მავანს უფლებასაც კი ანიჭებდა დროებით მასზე ამაღლებულიყო. ეს მას კმაყოფილებას, სიხარულს ანიჭებდა, რამეთუ სწამდა, საკუთარ ღირსებებში ვერაფერს შეეცილებოდა, სხვებს კი ესიამოვნებოდათ „წუთიერი უპირატესობანი“.

ჩემი პირველი აღტაცება ეროსი მანჯგალაძის პიროვნებით და ნიჭით ჯერ კიდევ თეატრალურ ინსტიტუტში მის მიერ ნათამაშევი ტეტერევიტ დანიწყო. ეს სპექტაკლი ჩემს მეგობართან, ცნობილ თეატრმცოდნე ნოდარ გურაბანიძესთან ერთად ვნახე. უფრო გვიან კი ეროსი ქალაქ ცხინვალში გავიცანი. მისი, როგორც პროფესიონალი მსახიობის დებიუტი ამ ქალაქის თეატრის სცენაზე შედგა, თუ არ ვცდები, 1947 წელს ილო მონაშვილის „სადგურის უფროსში“.

ცხინვალში ეროსისთან შეხვედრა სიურპრიზი იყო ჩემთვის, ვინაიდან ძნელად დასაჯერებელი გახლდათ, რომ მისი ღონის მსახიობისათვის თბილისის თეატრებში ადგილი არ ღმოიჩნდა.

ცხადია, ერთხელ კიდევ დავრჩი აღტაცებული ეროსის ნიჭით, მისი უზადო ხმით, ბგერის კეთილშობილებით, განუმეორებელი სცენური ფაქტურით და, საერთოდ, სცენური სიმართლით. მოგვიანებით ჩვენ დავუახლოვდით ერთმანეთს. ეს სიახლოვე დიდად განაპირობა ჩვენმა საერთო კერამა — განუმეორებელმა მიხეილ მესხმა.

რამდენი სიხარული, წყენა, აღფრთოვანება, ტკივილი მოუტანია ჩვენთვის მის ხმას და რაოდენ უცხოობელი თანამგზავრი იყო ეს ხმა წლების

მანძილზე ყველა ქართველისათვის თეატრში, კინოში, რადიოსა და ტელევიზორში.

ეროსი მანჯგალაძის სახელი დაუვიწყარი დარჩება ჩვენს გულებში მონიჭებული სიხარულისა და მისი წასვლით გამოწვეული დიდი ტკივილის გამო.

მღვწეა ამაშუაელი

განუმეორებაელი...

ომის შემდეგ მრავალმა ადამიანმა სცადა ფეხბურთის რადიორეპორტაჟის გადაცემა, მათ შორის რამდენიმე სახელოვანმა მსახიობმაც, მაგრამ, საბოლოოდ, მიკროფონთან რადიოკომენტატორის ადგილი მხოლოდ რუსთაველის სახელობის თეატრალური ინსტიტუტის სტუდენტმა ეროსი მანჯგალაძემ დაიმკვიდრა. მისმა სასიამოვნო ბარიტონმა, ომახიანმა „არის!“ და მრავლისმეტყველმა „მაგრამ...“ გულშემატკივართა მოწონება დაიმსახურა. გაგონილი მქონდა, ეროსი შესანიშნავად გადმოსცემს თამაშის მსვლელობასო, შეხვედრით კი არასოდეს შევხვედროდი.

და აი, მოსკოვის „დინამოს“ სტადიონის საერთო საცხოვრებელში, სადაც მოსკოვში ჩასვლის დროს ვცხოვრობდით, გამოცხადდა მაღალი ტანის, სასიამოვნო იერის, საოცრად მორცხვი ახალგაზრდა კაცი, რომელმაც დიდი ბოდიშების შემდეგ გაგვაგებინა, ეროსი მანჯგალაძე გახლავართ და მოსკოვში ჩამოვედი თამაშის რადიორეპორტაჟის თბილისში გადასაცემადო. ეროსიმ რატომღაც მე მთხოვა, ღირექციაში მიმეყვი გადაცემის საკითხის მოსაგვარებლადო. როდესაც საკითხი დადებითად გადაწყდა, ღამის გასათევად ჩემ გვერდით რომ თავისუფალი საწოლი იყო, ის შევთავაზე. ძალიან ღელავდა, ერთ ადგილზე ვერ ჩერდებოდა და გამუდმებით ერთსა და იმავეს მეუბნებოდა: პირველად გადაცემ მსოკოვიდან რეპორტაჟს, დამეხმარეთ, ჰქენით სიკეთე, მოიგეთ ეს თამაში, რომ გადაცემა გამიადვილდეს. ინსტიტუტიდანაც უნებართვოდ ვარ წამოსული და მოგების შემთხვევაში აკაკი ხორავას სიბრაზე გაუვლის და ინსტიტუტიდანაც არ გამრიცხავსო. დავაშოშმინე: ნუ გეშინია, ჩემო ეროსი, თუ იქნება შენი ომახიანი „არის!“ — თამაშს არ წავაგებთ-მეთქი.

ვახშამზე წასვლის წინ აწ განსვენებულმა შოთა შავგულიძემ გაგვა-

ფრთხილა, მძარცველ-მკვლელთა ბანდა დადის ქალაქში, წუხელის სტადიონის შემოგარენში ორი კაცი მოუკლავთ, ოთახში იყავით, ღამე გვია-ნობამდე გარეთ არ დარჩეთო.

რადგანაც მეორე დღეს მძიმე თამაში გველოდა, დასაძინებლად ადრე დავწექით. ეტყობა, ტვინში ჩამრჩა შოთა შავგულიძის ნაამბობი. მთელი ღამე ვბორბავდი. ვილაც გადარეული დანამომარჩვებული დამდეგდა მოსაკლავად, მე კი, თუმცა შიშისაგან მუხლები მეკეცებოდა, ვედილობდი გავსხლტომოდი და თვალცრემლიანი ვეხვეწებოდი — დაიცადე, მათქმე-ვინე ერთი სიტყვა, მითხარი მაინც, რისთვის მკლავ-მეთქი. ის დამთხვე-ული დანას მიმიზნებდა და მეუბნებოდა, სურვილი მაქვს ყელში გწვდე და დანით დაგკლა, ასეო.

დილით, ვარჯიშის შემდეგ, სირბილით გამოვეშურე საერთო საცხოვ-რებლისაკენ, რადგანაც ერთადგილიან საშხაპეში მუდამ რიგი იმართებოდა, ის იყო საშხაპის კარს ხელი წავავლე, რომ შიგნიდან მუდარით აღსაესე ხმა შემომესმა:

— ჭერ შეიცადეთ!

აღგილზე გავშეშდი.

— ვიდრემდე წახვალთ, მათქმევიანეთ ორიოდ სიტყვა!

წუხანდელი სიზმარი გამახსენდა, მეც ხომ ასე ვეხვეწებოდი იმ არა-კაცს, მოიცადე, სანამ მომკლავ, მათქმევიანე ერთი სიტყვა-მეთქი. უკან გამობრუნება დავაპირე ბიჭების დასაძახებლად, მაგრამ ჭერ არავინ იყო მოსული. კვლავ კართან მივედი და სმენად ვიჭეცი.

— მიეწვდი მე ყელში იმ ქოფაჟ ძაღლსა, წინდაცვეთილსა, და დავკალ აი, ასე...

იატაკზე სხეულის დაცემისა და ხროტინის ხმა შემომესმა. შეშინე-ბულმა სწრაფად ჩავიბრინე კიბეები და, რაც შემეძლო, ვიყვირე: „უშვე-ლეთ! მოკლეს!“ მოვარდნენ ბიჭები, ვინ მოკლეს, სად მოკლესო! მე ხელით ვანიშნე. ყველანი ერთად ფრთხილად მიეუახლოვდით კარებს. საშხაპე-დან გარკვევით გავიგონეთ სხვადასხვა ინტონაციით წარმოთქმული „მიი! მიი! მიი!“ დავცხეთ კარებს მუშტები და ვიყვირეთ — გააღეთ კარი! საშ-ხაპის კარი ნელა გაიღო და გამოჩნდა წელზე ზეწარშემოხვეული და თავ-ზე პირსახოცწაკრული ეროსი მანჯგალაძე.

— რა ჰქენი, ეროსი! მოკალი ხომ? — ვეკითხები ეროსის. ეროსი გაკვირვებული თვალებით შემოგვცქერის.

— რა გაიკვირვე, შე კაცო, ახლა არ იყო, ვილაც რომ გეხვეწებოდა,

სანამ წახვალ, მათქმევინე ორიოდ სიტყვაო, და შენ რომ თქვი, წინდაცვეთილი ქოფაკი ძაღლივით დაგვალაო?

აროხროხდა ეროსი, სიცილისაგან კინალამ კრუნჩხვები მოუვიდა. სული რომ მითქვა, გვითხრა, ოტელოს მონოლოგს გკითხულობდი, პარტიკულნო, „მიის“ ძახილით კი ხმას ვიყენებდიო.

ახლა ბიჭები დაიხოცნენ სიცილით. მთელი დღე ვეხვეწებოდი ეროსის, არ დამღუპო, არავისთან წამოგცდეს ეს ამბავი და სამაგიეროდ გოლს გავიტან-მეთქი. ყველაფერი კარგად აგისრულდეთ: გოლიც გავიტანე, თამაშიც მოვიგეთ და კარგად გადაცემული რეპორტაჟის გამო აკაკი ხორავამაც შეირიგა ეროსი და დატოვა ინსტიტუტში.

რალაც განსაკუთრებული, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი თავმდაბლობის, ყურადღებიანობისა და სიტბოსათვის შეიყვარეს ეროსი „დინამოს“ ფეხბურთელებმა. იგი „დინამოში“ სტუმარი აღარ იყო. ჩვენთან ერთად გამოდიოდა შინდორზე სავარჯიშოდ და ალბათ დიდი ფეხბურთელიც გამოვიდოდა, თავის ღროზე კარგი მწვრთნელის ხელში რომ მოხვედრილიყო. ეს იყო მხოლოდ, რომ მისი ფეხის ზომის (45-46) ვერც ბუცი ვიშოვეთ და ვერც კედი. ეროსი ხშირად გვიყვებოდა თეატრის კულისებს მიღმა ცხოვრების ამბებს: იუმორით აღსავსე სხვადასხვა თეატრალურ ანეკდოტს. გვიზიარებდა თავის სანუქვარ ოცნებებს, გვიამბობდა, თუ რომელ როლს როგორ შეასრულებდა. განსაკუთრებით, შექსპირის „ოტელოსა“ და სუმბათაშვილ-იუჟინის „ლალატის“ გმირების განსახიერებას ოცნებობდა.

შესანიშნავად დაყენებული ხავერდოვანი ხმის პატრონმა, საუბრის გარდა, სიმღერაც კარგი იცოდა. განსაკუთრებით, ბორის პაიჭაძეს უხაროდა მისი გამოჩენა. დინახავდა თუ არა ეროსის, სიამოვნებისაგან სახე გაებადრებოდა და დაბალ ხმაზე წაიღილინებდა — „ართი კოჩი ქუმორთულო, ოსურს გირიგენქიავო“. ეროსი წამსვე ბანს მიაშველებდა და ლაღობდნენ ორთავენი.

ერთხელ რუსეთის ერთ ქალაქში ახლად აშენებული სახლის ორ ოთახში მოგვათავსეს ყველანი, ეროსიც ჩვენთან დარჩა. დაუმთავრებელ სახლში არც წყალი და არც შუქი არ იყო ჩართული. სიბნელეში ლოგინზე წამოწოლილმა ბიჭებმა გადაწყვიტეს ოთახობით შეეჯეცბროთ ერთმანეთს სიმღერაში, ჯერ ერთმა იმღეროს, მერე მეორემო. ის იყო, ჩემი ოთახის ბიჭებმა სიმღერა დავამთავრეთ, რომ ა. კიკნაძემ ასანთი აანთო და მკითხა:

— გინდა, სიმღერაში ჩვენმა ოთახმა გაიმარჯვოსო?

— რა თქმა უნდა-მეთქი.

— ჰოდა, თუ ჩვენი ოთახის გამარჯვება გინდა, შეიპარე ჩემად იმ ოთახში და იმათთან ერთად იმღერეო.

ასეც მოვიქეცი. იმ ოთახში სიმღერა დამთავრებული არ გვექონდა, რომ ეროსი მანჯგალაძის ხმა გაისმა.

— ბორის სოლომონოვიჩ, ამ მხარეს კვლავ ვიღაც გვიშლის ხელსო. ახლა ბორის პაიჭაძემ აანთო ასანთი.

— შენ ამ ოთახში ცხოვრობო? — შემეკითხა.

— არა, იმ ოთახში-მეთქი.

— მაშ, ამ ოთახში რატომ ხარო?

— მოვედი, თქვენთან ერთად რომ ვიმღერო და ამით იმათ დავეხმარო-მეთქი.

— შენ ხომ არ გაგიჟდიო, — მიყვირა ბორისმა, — მაგ მიზნით ჩვენ რა ხანია იმ ოთახში თენგიზ გავაშელი შევაპარეთო.

ეროსი მანჯგალაძის სიფხიზლისა და მისი ძლიერი ხმის წყალობით პაიჭაძის ოთახმა გაიმარჯვა.

წავიდა ჩვენგან ეროსი, წავიდა ადამიანი, რომელმაც თავისი უბადლო გულმოდგინებით ესოდენი პროპაგანდა გაუწია ფეხბურთს საქართველოში.

ერთხელ ფეხბურთის ერთმა გულშემატკივარმა მკითხა, ასე თავდავიწყებით რისთვის უყვარს ეროსის თქვენი გუნდი ან თქვენ რისთვის გიყვართ იგი?

ოტელოს სიტყვებით ვუპასუხე:

ჩვენგან გამოვლილ ჰირთათვის მან ჩვენ შეგვიყვარა,

ჩვენ შევიყვარეთ ჩვენთა ჰირთა თანაგრძნობისთვის.

არ გვიხმარია ამის მეტი ჯაღო-თილისმა!

სათუთად უხმარდა თეატრი

ეროსი ერთი ძვირფასი თვისებით გამოირჩეოდა. სპექტაკლის დაწყებად ყველაზე ადრე მოდიოდა. უხმოდ თვალს მოავლებდა თეატრს, ფოიეს, კედლებს, სცენას, მთელ გარემოს და ასეთი განწყობით მიუჯდებოდა საგრიმიორო მაგიდას. შვილი საათიდან სპექტაკლისათვის ყველაფერი სრულ წესრიგში უნდა ყოფილიყო: სცენა, დეკორაცია, რეკვიზიტი, გარდერობი, სიჩუმეც კი. სიამოვნებდა, რომ ასეთი წესრიგის გარეშე მუშაობა არც მე შემეძლო, მაგრამ ზოგჯერ, თუკი რაიმე დაირღვეოდა, საოცრად აღელდებოდა. სპექტაკლის შემდეგ ყოველთვის საზეიმო განწყობილებით მიდიოდა თეატრიდან, მიუხედავად იმისა, იყო თუ არა დიდი ოვაციები და თაიგულები, ოღონდ სურდა, რომ შინ ვინმე ჰყოლოდა გვერდით, რათა გაეგრძელებინა სპექტაკლზე საუბარი.

ორშაბათობით, თეატრის დასვენების დღეს, უსათუოდ მოვიდოდა თეატრში და იტყოდა: აბა, ბიჭებო, წავიდეთ, ჩემთან ვისადილოთო. მაგრამ ეს სადილი დროსტარება როდი იყო, თეატრზე ფიქრის გაგრძელება იყო მხოლოდ.

„ხანუმას“ მორიგი წარმოდგენა მიდიოდა. ჩემი კოლეგა მოულოდნელად ავად გახდა და მე დამავალეს სპექტაკლის წაყვანა. მიუხედავად იმისა, რომ ეროსის უყვარდა, როდესაც მე მიმყავდა სპექტაკლი, საშინლად აფორიაქდა და თქვა: ვალიკო ნერველია, პირველად მიჰყავს ეს სპექტაკლი და რაღაცას აურევსო. მაგრამ პირველი მოქმედების შემდეგ ეროსიმ მაოცა და მდღეობა გადამიხადა.

ეროსის სათუთად უყვარდა თეატრი, გულსუფთა, ხალასი ადამიანი იყო. არაფერს ჩაიდებდა და ჩაიხვევდა გულში. იგი თავის შენიშვნას თუ წუხილს ყოველთვის ხუმრობით გამოხატავდა და, რაც მთავარია, სიყვარულით.

ძნელია ეროსის გარეშე წარმოიდგინო რუსთაველის თეატრი.

ეროსი მანჯგალაძე ჩვენი დროის დიდი მსახიობი იყო. ახლა უკვე ასე უნდა ითქვას — იყო... რადგან იგი აღარ არის, მოულოდნელად წავიდა ჩვენგან, წავიდა და განუკურნებელი ჰრილობა დაგვიტოვა გულში.

მე მახსენდება სამამულო ომის უმძიმესი წლები — რუსთაველის სახელობის თეატრალურ ინსტიტუტში სწავლის წლები.

ეროსი... მალალი, გამხდარი, ოდნავ მოუხეშავი, მუდამ მომღიმარი და მიმნდობი... ჯერ, თითქოს, დაუმუშავებელი, მაგრამ საოცრად ხავერდოვანი ხმა, ბუნებრივად დახვეწილი დიქცია, თავისებური მსუბუქი იუმორი და, რაც მთავარია, გული, დიდი გული — ყველას რომ გასწვდებოდა.

ეროსი... რადიომაუწყებლობის დიქტორი... უმაღლესი მთავარსარდლის ბრძანებების მაუწყებელი. ეროსი... ფეხბურთის მატჩების ერთ-ერთი პირველი კომენტატორი... ამ დღეებიდან შეიყვარა ხალხმა მისი საოცარი ხმა და მთელი 40 წლის მანძილზე ტყებოდა მისი მოსმენით.

თეატრალური ინსტიტუტის საკურსო თუ სადიპლომო წარმოდგენები, დიმიტრი ალექსიძისა და გიორგი ტოვსტონოგოვის დადგმები... ტეტერევი „მდაბიონში“, მეძონძე — „პარიზელ მეძონძეში“, გამბიე — „პაწიაში“ და სხვანი.

ეროსი პირველ კურსზე იყო, მე მეორეზე... აქაც ვასაძემ IV კურსის სტუდენტებთან ლავრენიოვის „რღვევა“ დადგა. ჩვენც ემონაწილეობდით, მეზღვაურებს ვთამაშობდით. ერთ-ერთი გენერალური რეპეტიციის დროს საგრძნობოროში ეროსიმ მთხოვა, ერთი, წარბებს შორის სიმკაცრის ნაოჭი აღმინიშნო, — და მეც დიდის გულმოდგინებით ჩამოვუსვი წკირით ყავისფერი შტრიხი, გვერდები კი ღია ტონებით გამოგვეთე. ეროსი შერე ხშირად ხუმრობდა, ჩემი პირველი გრძნობრივი შენ იყავი, პირველი სიმკაცრის ნიშანი შენ გამიკეთეო...

ინსტიტუტის შემდეგ — სცენაზე და ცხოვრებაში — ერთად ყოფნის ხანგრძლივი წლები...

ეროსი შორიდებულად შემოვიდა რუსთაველის თეატრში, მაგრამ საოცარი ნიჭისა და მონაცემების წყალობით მალე დაიმკვიდრა თავისი განსაკუთრებული ადგილი სცენაზე.

დაიწყო ეროსის ფართო ასპარეზზე გამოსვლის წლები. შეიქმნა უაღრესად საინტერესო მხატვრული სახეები: მაილო პეშევი, ლოპესი, ოდიპოსი, ეივოტა, ყვარყვარე, ივანე მრისხანე, ზიმზიმოვი, ბრუტოსი, ირაკ-

ლი რაზმაძე, გვადი ბიგვა, დათვი, თავადი ფანტიაშვილი, ბატონი ალექსანდრე გაბედავა და სხვა მწავალნი.

ეროსი იშვიათი ინდივიდუალობის შემოქმედი იყო, განსაკუთრებულ, გამორჩეულ ადგილს იმსახურებდა და, მიუხედავად ამისა, საოცარი პარტნიორი იყო სცენაზე, უაღრესად მიმნდობი და გულისხმიერი. თუ ერთობლივად მიგნებული ესა თუ ის სცენა აზრობრივად და სახიერად ზუსტად იყო ამოხსნილი, აკინძული და შესრულებული, ეროსის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ამის საუკეთესო ნიმუშად საკმარისია გავიხსენოთ სცენები სპექტაკლებიდან: „ადამიანებო, იყავით ფხიზლად!“ „ფილოსოფიის დოქტორი“, „ესპანელი მღვდელი“, „ამბავი სიყვარულისა“, „პეპო“, „ზღვის შვილები“, „ვახშობის წინ“, „ქინკრაქა“, „ხანუმა“, „ხიდი“, „გვადი ბიგვა“...

თუ რეჟისორისა და მსახიობების თანამოაზრობის, თანაშემოქმედების ნიმუში გვინდა გავიხსენოთ, ეს იქნება რეჟისორ მიხეილ თუმანიშვილისა და ეროსი მანჯგალაძის ბოლო 15-20 წლის ერთობლივი მუშაობა, მიხეილ თუმანიშვილმა იცოდა ეროსის სამსახიობო ხერხების თითქმის ყველა საიდუმლო, იცნობდა მისი სცენური ემოციების გამომწვევ გამომიზანებლებს, იცოდა ეროსის სახასიათო შტრიხების თანამიმდევრული გამოკვეთა და აკინძვა. ამიტომ იყო, რომ ბოლო წლებში ეროსი ასე მიიღწეოდა მისკენ, ასე სჯეროდა და სწამდა მისი.

როდესაც ეროსი ღიდ და მნიშვნელოვან როლზე მუშაობდა, სხვა ყველაფერი მისთვის მეორეხარისხოვნად იქცეოდა ხოლმე. და, მიუხედავად იმისა, რომ დარდიმანდი, მოქეიფე კაცი იყო, უყვარდა კარგი დროსტარება და ლხინი, ასეთ დროს მას ვერავინ შეაცდენდა. რეჟიმი და თავშეკავება, უპირველეს ყოვლისა!

ლიტერატურა და მუსიკა ეროსის ცხოვრებაში და შემოქმედებაში ძირითადი მამოძრავებელი ღერძი იყო. საოცრად უყვარდა წიგნები — მის სასთუმალთან, შინ, გასტროლების ან კინოექსპედიციების დროსაც კი, მუდამ ნახავდით ქართულ თანამედროვე თუ კლასიკურ ნაწარმოებს, რუსული თუ უცხოური ლიტერატურის საუკეთესო ნიმუშებს და, თქვენ წარმოიდგინეთ, დეტექტივსაც. კითხულობდა ხარბად და გატაცებით. ალბათ, ამიტომაც ასე ბრწყინვალედ ფლობდა ქართულ სიტყვას. გრძნობდა მის სიმშვენიერეს, ესმოდა მისი მახვილების ყველა ნიუანსი და მრავალფეროვნება.

ეროსი სიმღერას გარეშე ხომ წარმოუდგენელი იყო. საოცარი სმენითა და მუსიკალობით, ხვერდოვანი ბას-ბარიტონით, რომელიც ყველა

რეგისტრში სასიამოვნოდ ჟღერდა, ოპერის ბევრ მომღერალს გაუტოლდებოდა ზოგიერთი სიმღერის შესრულებასი.

მოხდა ისე, რომ ბოლო წლებში ეროსის რუსთაველის თეატრის რეპერტუარში არ ჰქონდა ახალი და საინტერესო სამუშაო. ამას მრავალი მიზეზი განაპირობებდა: პირველი ის, რომ ჩვენი თაობის მსახიობები (მხედველობაში მყავს მელეა ჩახავა, სალომე ყანჩელი, გურამ სალარაძე, კარლო საკანდელიძე, რამაზ ჩხიკვაძე, ბადრი კობახიძე, ზინა კვერენჩილაძე, ედიშერ მალალაშვილი, ეროსი მანჯგალაძე — რუსთაველის თეატრის წამყვანი ბირთვი) ულიდეროდ დავრჩით, თეატრიდან წავიდა მიხეილ თუმანიშვილი. ამის გამო ჩვენში თავი იჩინა ცალ-ცალკე გამოჩენის სურვილმა, სულსწრაფობამ... ჩვენი თაობის ძირითადი პრინციპის — „ყველა ერთისათვის, ერთი — ყველასათვის“ — თანდათანობითმა უგულებელყოფამ; ამ პოზიციის დათმობამ დიდი გავლენა იქონია ჩვენს მომავალზე... ზოგი დაიბნა და ვერ გაერკვა მდგომარეობაში, ზოგი შეეგუა, ზოგი შეებრძოლა და დღესაც იბრძვის.

ჩვენს რთულ საქმიანობაში ამ ბოლო დროს ასეთი ტენდენცია გაჩნდა: გაღიარეს, შეგვიყვარეს, პოპულარობა მოიპოვეს.. ეს არ კმარა... თურმე ამ აღიარებას კიდევ სხვადასხვა ხერხით გასაღება და ხანგრძლივი დამკვიდრება სჭირდება. თუ ვერ „მოერგე“, ვერ „შეეწყვე“ ხელმძღვანელობას, რეჟისორის სტილს, მიმართულებას, მაშინ შენი მონაცემები, ნიჭი და უნარი ვერ პოვებს გასაქმანს... წარსულისათვის დიდი მადლობა, მაგრამ ისე თამაში, როგორც ადრე შეგეძლოთ, დღეს თურმე არავის სჭირდება. ახალი მეთოდი გაჩნდა: არაა საჭირო განცდა, გარდასახვა! შენს მაგივრად ოსტატური მონტაჟი, კოსტიუმი, პლასტიკა და, რაც მთავარია, მუსიკა იმუშავებს... შენ, მსახიობმა, მხოლოდ კეთილსინდისიერად და ოდნავი მინიშნებით, ალეგორიით, ან ეპითეტით იაჩსებე, დანარჩენს მე, დამდგმელი, შევქმნი. შესაძლოა, ეს ერთ, ორ, სამ წარმოდგენაში გამართლდეს და ჰქონდეს აღიარება, დიდი აღიარებაც... მაგრამ ეს ზომ ცალმხრივად წარმოაჩენს ჩვენს შემოქმედებას, რომელსაც ათასი წახანაგი აქვს და გამოშვებული სჭირდება. მე მგონი ამას მწვავედ განიცდიდა ეროსი, ამის თაობაზე ჩვენ ხშირად გვქონდა ლაპარაკი, მწვავე კამათი, ვეძებდით გამოსავალს. ალბათ ამიტომაც მას ხშირად ნახავდით ტელედაღმეგობში, კინოსტუდიის თეატრში. რუსთაველის თეატრში კი, საიდანაც იგი ბოლო ხანებში სანახევროდ წასულად ითვლებოდა, მისი ძიებები ცალმხრივი იყო და მხარდაჭერით არ სარგებლობდა. ეროსის ჩხუბით და ჯოხით არ შეეძლო თავისი სიმართლის გატანა და დამკვიდრება, იგი მორიდებული და

ხათრან: კაცი იყო, ალბათ გულში იკლავდა თავის დარღსა და ტყვეილს.

ერთხელ, მე და ეროსი მოსკოვში გახშოვანებული მხატვრულ ფაღარაკს
დავადგინე და ხევაჲ. ცენტრირებული სასტუმრო „ერკინიანში“. იქ სხვა ქა-
თულებიც აღმოჩნდნენ და ეროსის პატარა ძაღლი აიჭყეს. მას ეროსიმ
„ტანგო“ შეაბრუნა. თითქმის ერთი კვირა დაგვიყო მოსკოვში. გაბრუნებ-
რების წინა საღამოს — მაშინ ზაფხული იყო — მე მოგვიანებით და-
ბრუნდით და სასტუმროს წინ დამეგება სამინისტრო შეწყვეტილი და და-
ნატოლი ეროსი. თორმეტი კიბეა და აქვე დავა-
დგინე.

[illegible]

— တို့ အား စိုးရိမ်၊ စိုးရိမ် ငါး လက်လေးမှာ ဥပဇာန်အား! — ငါတို့က ငါတို့
 မိမိ ငါး လက်လေးမှာ ဥပဇာန်အား မိမိက

გონათესა ჭამა-ჭირებში უყვარდა მსაზღვრეობა და შეიძინა
ჭრითი ლაღი. რაზეც სიტყვი, რამდენი მადლი დაუტყვევია მათთვის,
რამ მათთვის, რამდენადღეს გაუწევია ხელი, დამარება, ენუჯნება...

ყულო ამ თარიღებს გამო, იმის გამო, რომ იგი დიდი მსახიობი და
 პირველი გამოცდილი, ამიტომ — უბრალო... იმის გამო, რომ იგი პირველი
 ყოველი დღე იყო მანამდე მომზადებული და მომზადებული... იმის გამო, რომ მან
 სათარაუშო მომზადება იცოდა და ახალგაზრდებს ასე სწავლებდა იმის
 გამო, რომ პირველი დღეების მისი კომენტარი და ხმა მუდამ თან სდევდა
 და ყოველი დღე, რომ პირველი თეატრის, კინოს, რადიოსა და ტელე-
 ვიზიონის შემთხვევაში მისი დიდებული სახელს უკავშირ-
 ვდა. ყულოდრო იმის გამო განიცადა ასე პირველი ხალხმა მისი და-
 დარება ამიტომ იყო ეს ზღვა ხალხი გამოფენილი ქუჩებში მის გასაყი-
 დებლად, ამიტომ იყო ადრეინი ცრემლი, ამიტომ არის, რომ დღესაც მის
 სათარაუშო მომზადება მისი თაყვანისმცემლები.

ეროსი მანჯგალაძე პირველად 1954 წელს „ესპანელ მღვდელში“ ვნახე. ამ პიესაში შესანიშნავი ოთხეული მონაწილეობდა: ეროსი მანჯგალაძე, ემანუილ აფხაიძე, რამაზ ჩხიკვაძე და მედეა ჩახავა. ოთხივენი ბრწყინავდნენ. საოცრად იყვნენ შერწყმული ერთმანეთთან მსახიობები, რეჟისორი, მხატვარი და კომპოზიტორი.

და მაინც, მთავარი ეროსი მანჯგალაძის მღვდელი — ლოპესი იყო. მისი დაუღევარი ჩაცმულობა, უცნაური მიხრა-მოხრა, სახის გამომეტყველება, ფესვმორყეული სიტყვა და მონოტონური სიმღერა წარუშლელ შთაბეჭდილებას ტოვებდა. ლოპესი ნამდვილი ღორმუცელა, მრუში და ყალთაბანდი ღვთის მსახური გახლდათ.

„ესპანელი მღვდელი“ — დიდებული, ულამაზესი თეატრალური მოვლენა, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ბაჯალო ოქრო იყო, ეროსი კი — შიგ ჩასმული ბადახში.

მე ახლა კარგახნის კაცი ვარ და, როგორც მაყურებელმა, შემიძლია ზოგი რამ ერთმანეთს შევაჯერო. ორმოც წელს გადაცილებული ვიყავი, როცა „ესპანელი მღვდელი“ პირველად ვნახე და თეატრიდან ისე წამოვედი, როგორც 16 წლის ასაკში, როდესაც კიათურის თეატრის სცენაზე ოტელოს როლში ალექსანდრე იმედაშვილი ვიხილე. მე ამ ორი მსახიობის სრულიად განსხვავებულ როლებს ერთმანეთთან მხოლოდ ერთი ნიშნით ვადარებ: დიდხანს, ძალიან დიდხანს, დღემდე დამრჩა მესხიერებაში ორივე მსახიობი, ორივე სპექტაკლი. თუ რაოდენ ძლიერია ხოლმე ასეთი განცდა, ამის დასტურად აღვნიშნავ, რომ ალ. იმედაშვილის შემდეგ ოტელოს როლში არა ერთი და ორი მსახიობი მინახავს, მაგრამ დღემდე მაინც ალ. იმედაშვილის ოტელოს ტყვე ვარ. ალბათ უნდა მეპატიოს ეს „მიეკრძოება“. მე ამას მაყურებლის გულწრფელობით მოგახსენებთ და არ ვფიქრობ იმაზე, თუ რამდენად შეესაბამება ჩემი შთაბეჭდილებები თეატრალურ კრიტიკაში გაგრცელებულ აზრს. მეოთხედ საუკუნეზე მეტია, რაც მე ეროსი მანჯგალაძის ლოპესის თანამონაწილე, მისი თაყვანისმცემელი ვარ.

1956 წელს ეროსი მანჯგალაძემ ოდიშოს მეფის როლიც ითამაშა და აბრაკუნი ჰიმეშიელისაც. აბა, რა აქვთ მათ საერთო?! მიუხედავად ამისა, ეროსის სულსა და ხმაში კომედიური და დრამატული ერთ სივრცეში აღიქმებოდა, ერთი სიღრმით, ერთიანობაში წარმოგვიდგებოდა. აღამიანურ სევდასა და უსაზღვრო ცხოვრებისეულ სიხარულს ეროსი დიდი ოს-

ტატობით გადმოსცემდა. ეროსის ღიმილი, სიცილი, ზეცას აპყრობილი თვალები, მსუბუქი იუმორი, დაკოდილი გულის კვნესა — ცალკე სამყაროა, ეროსის ინტონაციებით მდიდარი ხმა კი ერთ დიდ უკიდევანო, ბოლომდე შეუცნობელ და, სამწუხაროდ, ბოლომდე გამოუყენებელ სამყაროდ დარჩა.

გავიდა ხანი. ეროსი უკვე საქვეყნოდ აღიარებული ხელოვანი იყო, როდესაც 1967 წელს „გვადი ბიგვა“ დაიდგა, ეროსი მანჯგალაძემ გვადის როლში ბრწყინვალედ გამოხატა ქართველი გლეხაყის დიდი იუმორი და პოეტური სული. რა დიდებულია თუნდაც მისი ოცნების სცენა! კიდეც ერთხელ ვიგრძენი მისი შინაგანი სულიერი მღელვარება. „გვადი ბიგვამ“ ჩემი ქვეყნის ზოგიერთი მოშუშებული პრილობა გახსნა და გააღრმავა...

როლს როლი მოსდევდა და ეროსი ყველას თანდათან გვიპყრობდა: ლოპესი, გვადი, აპრაქუნე, ზიმზიმოვი, ფანტიაშვილი, ივანე მრისხანე, ოიდიბოსი, ტარიელ გოლუა და სხვ. აშკარა გახდა, რომ კომედიისა და დრამის მონაცვლეობა მას დიდ შემოქმედებითს საზრდოს აძლევდა, ასეთ მხატვრულ გეზს მისი ბუნების შინაგანი ლოგიკა მოითხოვდა. იგი თანაბრად ძლიერი იყო ადამიანის სულის უბრწყინვალეს მწვერვალებზე და ადამიანის უფსკრულამდე დაშვების დროსაც. უაღრესად კეთილშობილი, სულის სიღრმეში ჩამწვდომი, მომხიბლავი, მიმზიდველი, საყვარელი მსახიობი იყო ეროსი მანჯგალაძე.

ეროსი მანჯგალაძე პირადად 1961 წელს გავიცანი ჩვენი საერთო მეგობრის, გოგუცა აგიაშვილის ოჯახში, მისი დაბადების დღეს — 28 თებერვალს. ამის შემდეგ, ყოველ წელს, ამ დღეს აქ ვხვდებოდით ერთმანეთს. ჩვენს მასპინძელს თავისი ახლობლები და მეგობრები ორ ჭკუფად ჰყავდა გაყოფილი. პირველ დღეს „მოხუცები“ იკრიბებოდნენ, მეორე დღეს — ახალგაზრდები. მე და ეროსი „პირველ შემადგენლობაში“ შევდიოდით. „გოგუცას ნომენკლატურაში“ მოხვედრა, როგორც ამას ბესარიონ ჟღენტი იტყოდა ხოლმე, ადვილი არ იყო. დისახლის თავისი მტკიცე პრინციპები ჰქონდა და „საქმე“ გასაჩივრებას არ ექვემდებარებოდა.

შეხვედრები ყოველთვის საინტერესო იყო, რადგანაც აქ თავს აყრიდნენ მწერლები, მხატვრები, თეატრმცოდნეები, კრიტიკოსები, მსახიობები, მეცნიერები. სუფრას არ აკლდა არც ქართული გულუხვი მასპინძლობა და არც ქართული სიმღერა, ლექსი და იუმორი. ამა თუ იმ საკითხის ცხარე განსჯაც არ იყო იშვიათი მოვლენა. ბრწყინვალე და დაუვიწყარი იყო ეს საღამოები.

ბახუსს ნაზიარები ეროსი ხუმრობდა ხოლმე:

— მხოლოდ დაბადების დღის აღნიშვნა სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისით არ არის სწორი, არ კმარა. ერთი რომელიმე სახალხო დღესასწაულის დღე მაინც უნდა დავუმართო; უცადე ახლა ამ შეხვედრას თებერვლიდან თებერვლამდე, გაძლება არ გინდაო... გადიოდა წლები და ჩვენთვის 28 თებერვალი კვლავ წლის ერთ-ერთ საუკეთესო დღედ რჩებოდა.

როგორც უკვე მოგახსენეთ, ეროსი მანჯგალაძეს სცენის მიღმა პირველად ამ შეკრებულობაში შეეხვდი, შეეხვდი და გაოცებული დავრჩი: ასეთი მორიდებული, თავდაპირველი, ურთიერთობაში უალრესად ფაქიზი აღამიანი იშვიათად მინახავს. მომეჩვენა, რომ ყოველ ფრაზას ზომავედა და წონიდა, ერთ ზედმეტ სიტყვას არ იტყოდა. ვისხელით ერთად მსახიობი და მსაყურებელი, მინდოდა მასთან მსახიობებზე, სპექტაკლებზე, თეატრზე საუბარი, მაგრამ არაფერი არ გამომივიდა, ეროსის ზედმეტმა მოკრძალებამ ამის საშუალება არ მომცა. გაკვირვებული დავრჩი: ასე რამ მიაყუჩა ამ კაცში უზარმაზარი არტისტიზმი და დაუშრეტელი თეატრალური ცეცხლი როგორი ამალღებული და, ამასთან, თავდაპირველი პიროვნება ყოფილა!

გადიოდა წლები. უფრო და უფრო ხშირად ვხვდებოდით და ჩვენი ნაცნობობა მეგობრულ ურთიერთობაში გადაიზარდა. ერთხელ, 1964 წლის სექტემბერს, ამხანაგები ოჯახში მიგვიწვია. საღამო მეტად საინტერესოდ გავატარეთ. რესტავაციის თეატრის ელიტა ყოველმხრივ ბრწყინავდა. ერთმანეთს ენაცვლებოდა ალერსი და მოსწრებული სიტყვა-პასუხი. დადგა მასპინძლის სადღეგრძელოს დროც... და სტუმრები ერთმანეთს ენაწყლიანობაში ეჯიბრებოდნენ. ეროსი ისმენდა და იღიმებოდა. მეც მოვეფერე:

— იცოდე, ლოპეს, მიყვარხარ, ძლიერ მიყვარხარ-მეთქი.

ღვიან ღამემდე ვერ დავიშალეთ, არავის არ სურდა წასვლა. გამოშვილობებისას ვაკოცე, დაირცხინა და მოკრძალებით მკითხა:

— ბატონო სერგი, რა იცით, რომ მე გიყვარვართ. ხომ არ გეშლებაო, იქნებ მე კი არა, ჩემი გმირები გიყვართ?!

ასეთ კითხვას არ მოველოდი და ვერც ვუპასუხე.

შემდეგში ეროსის დასმულ კითხვაზე ხშირად მიფიქრია, მაგრამ ვერაფრით ვერ მოვახერხე ეროსისა და მისი გმირების ერთმანეთისაგან განცალკევება...

ვინ იცის, იქნებ ეს შეუძლებელიცაა, როცა საქმე მართლაც დიდ ხელოვნებას ეხება!

რამდენიმე თვის შემდეგ, როდესაც კვლავ ეროსის დღეგრძელობის დრო დაიწდა, განვატყუებ: მეგობრებო, ნება მიბოძეთ დიდხანს სიცოცხლე, წინსვლა და ბედნიერება ვუსურვო ლოპესს, აპრაქუნეს, ოიდიპოსს და მათი შვიმე ჯვრის მატარებელ ორეულს, ბატონ ეროსის. ეროსი მიხვდა, თუ რატომ მოვიხსენიე მისი გმირები და გულიანად იცინოდა, თვალები ისე მოეპუტა, რომ აღარც კი უჩანდა...

1978 წლის შემოდგომაზე, ერთ საღამოს, ეროსი ჩემთან მოვიდა, შინ. აფორიაქებული სახე ჰქონდა, თითქოს რაღაც მნიშვნელოვანი უნდა ეთქვა და ვერ ახერხებდა. ბოდიში მოიხადა, რომ შემაწუხა და უკანვე წასვლა დააპირა. მეც დავიბენი, არ ვიცოდი, რა უნდა მექნა. ვერ გავიგე, რა ხდებოდა: მესტუმრა და უეცრად უკანვე გაბრუნება დააპირა. ბოლოს, როგორც იქნა, მოვნახე გამოსავალი:

— ბატონო ეროსი, ბინაში მარტო ვარ, ხელს არავინ შეგვიშლის. დავსხდეთ, თითო ჭიქა ლუდი შევსვათ, იქნებ საუბარიც საინტერესოდ აეწყოს-მეთქი. კარგა ხანს ჩუმად ვისხედით. უჩვეულო მდგომარეობიდან ნელ-ნელა გამოვედით და მრავალ საინტერესო საკითხს შევეხეთ. რამდენიმე საათი დავყავით ერთად. ამ შეხვედრიდან განსაკუთრებით დამამახსოვრდა ნიკოლოზ გაბაონის „აიენიანი ქალაქისადმი“ მისი დამოკიდებულება, ადრეც მქონდა გაგონილი, რომ მას ფირუზ ზანდაროვის როლის შესრულება სურდა, თუკი ვინმე რომანის საფუძველზე შესაბამის პიესას შექმნიდა. „აიენიანი ქალაქის“ გმირებზე საუბარმა ის თითქოს აღაგზნო კიდევ. მე ვთხოვე, რომ მას ორი სიტყვით მაინც ეთქვა, თუ რა იზიდავდა ფირუზ ზანდაროვში. ეროსიმ თავისი შეხედულება ნაწყვეტ-ნაწყვეტად მიაშრო. რამდენიმე ფრაზას გამოსცრიდა თუ არა, გაჩერდებოდა, შემდეგ ისევ ჩაიღიმილებდა და ორ ფრაზას წამალივით მომაწოდებდა. მისი მოსაზრებები მთლიანად დაახლოებით ასე გამოიყურებოდა:

გიორგა ზანდარაშვილი, შემდგომში ფირუზა ზანდაროვი, გრაქალიდან გამოქცეული, ქალაქში დასახლებული გლეხი იყო. მან ცხოვრების რთული გზა გაიარა. ყოფილი ბოგანო და ავარა დიდი სოფელგარი შეიქმნა. ყველაფერს მოგების და წაგების თვალსაზრისით ზომავდა. პირველასაც იმ ღმერთზე იწერდა, ვინც ფულს აძლევდა. სომხურ ეკლესიაში გეურქა იყო, კათოლიკურში — ფრანჩესკო და მართლმადიდებლურ ეკლესიაში — გიორგი. ფირუზა ღმერთით ისევე ვაჭრობდა როგორც ადრე — ხმელი ხილით. არც ქართველების, არც სომხების და არც ფრანგების ეკლესიაში არ დადიოდა. ფირუზა ავკაცობის მასწავლებელი იყო. იგი ყველას იცნობდა, ყველა მას ცნობდა. ჭკუამ ფირუზა ცხოვრების ასავალ-დასა-

ვალზე ატარა, მაგრამ ქონების დაკარგვის შიშმა გზა-კვალი აუბნია, დაი-
მორჩილა და გაათავა კიდეც. ახალგაზრდობაში „ლხინის პაპად“ წოდე-
ბულმა, თანდათან დაკარგა სიხალისე და ფულის მონად იქცა. მხოლოდ
სიკვდილის წინ შეიგნო, რომ კაცი სიხარულისთვის არის გაჩენილი, მაგ-
რამ გვიანდა იყო. ახლა იგი უკვე სიკვდილს ემალებოდა და დამწუხრე-
ბული ამბობდა: თავი და თავი სიცილი, სიმღერა და სიყვარული არისო.
როდესაც ეროსიმ ფირუზა ზანდაროვი დაახასიათა, ნაღვლიანად და-
უშატა:

— ყველა ჩემი ფრაზა, რაც მე თქვენ მოგახსენეთ, ავტორისეულიაო.
იშვარად ჩანდა, რომ ფირუზა ზანდაროვის როლი მას უკვე საფუძვლიანად
ჰქონდა შესწავლილი.

მე ნიკოლოზ გაბაონის რომანს კარგად ვიცნობდი, ბევრი რამ მახ-
სოვდა კიდეც და ამიტომ შევბედე:

— ბატონო ეროსი, მე ახალგაზრდა ზანდაროვი უფრო საინტერე-
სოდ მეჩვენება. მან ფირუზას ცხოვრებაც გაიარა და ახალი კაპიტალის-
ტური ცხოვრების საწყისშიაც შეიჭრა; მისი მოქმედების ასპარეზიც უფ-
რო ფართოა, გარემოც უფრო მეტად სისხლსავსე და საინტერესო. რა-
ტომ არ გინდათ მისი როლი ითამაშოთ?

— გითხრათ სიმართლე, ერთხანს გიორგი ზანდაროვმა მეც მიმიზო-
და, მაგრამ ბოლოს მას ფირუზა ზანდაროვი ვამჯობინე. იცით რატომ? არ
მომწონს ყოფილი ფანდურაანთ იოსება: გამდიდრების შემდეგ იმდენად
უსინდისო ხდება, რომ მე მისი როლის შესრულება გამიჭირდებოდა, მსა-
ხიობის გარდასახვასაც აქვს თავისი ზღვარი. თანაც ფირუზას სიცოცხლის
ბოლო საოცრად მიზიდავს, ტრაგიკულიაო, — მიპასუხა ეროსიმ...

გვემატებოდა წლები და, სამწუხაროდ, ეროსის საოცნებო ახალი პი-
ესა თუ პიესები არ იქმნებოდა. ეროსი „ძველ“ როლებში ძველებურად
ბრწყინავდა. სცენაზე კვლავ გამოჰქონდა ის, რაც სიტყვებს მიღმა არის
ხოლმე, და მის სიტყვას ისეთივე უდიდესი ზემოქმედება ჰქონდა ჩვენს
სულიერ სამყაროზე, როგორც აღრე, რადგანაც მთავარი მისთვის მუდამ
აღამიანი იყო.

უკანასკნელად ნახალწლევს შევხვდი, მეხუმრებოდა:

— ახლოვდება 28 თებერვალი, დროა მოვემზადოთ ამ პასუხსაგებო-
დავლების შესასრულებლადო.

მაგრამ ბედმა აღარ გვარგუნა, რომ 1982 წლის 28 თებერვალს კვლავ
შევხვედროდით ერთმანეთს!

„მაღლი სასწაულმოქმედია, წყაროა სიცოცხლისა და სიხარულისა“ — და მე მინდა გაგანდოთ, თუ რაოდენ მაღლობელი ვარ ეროსის. მაღლი, რომელიც მე გადმომაფრქვია, დღესაც მმატებს სიხარულს და მილამაზებს სიცოცხლეს.

ეროსი მანჯგალაძემ საერთო სახალხო სიყვარული მოიპოვა თავისი შემოქმედებით: დილიდან საღამომდე მოუსვენარი დღე, თეატრი, სპორტული რეპორტაჟები, კინოგადაღება, რადიო, ტელეგადაცემა, გახმოვანება და, სადაც უნდა ყოფილიყო, ყველგან თესდა სიკეთეს, სიკეთეს, სიკეთეს.

ერთ-ერთ ბანკეტზე ერთად ვისხედით. რა კარგ გუნებაზე იყო. სიმღერა-საღღერძელოები ერთმანეთს ცვლიდა, ბევრი ვიცინეთ.

— იცი, ეროსი, როგორ მინდა შენთან ერთად სპექტაკლში თამაში, ვოცნებობ, რომ კინოშიც შევხვდეთ გადაღებაზე, ტელეგადაცემაშიაც, მაგრამ სპექტაკლი ხომ სულ სხვაა? ძალიან მინდა.

— მერედა, გადმოდი რუსთაველის თეატრში და ვითამაშოთ, შენ ხომ აქ აიღგი ფეხი, მე ყველაფერში დაგეხმარები.

და აი, 1974 წლიდან გავხდი რუსთაველის სახელობის თეატრის კოლექტივის წევრი. რ. სტურუამ დაიწყო მუშაობა ა. გელმანის პიესაზე „დასაწყისი“. წავივითხე განაწილება, ამისრულდა ოცნება — ეროსის შევხვდი სპექტაკლში. შემდეგ ისევ ა. გელმანის პიესა „ჩვენ, ქვემოთ ხელის მომწერნი“... ისევ ეროსისთან ერთად სცენაზე... რა ბედნიერი ვარი

და დღეს, როდესაც შ. რუსთაველის თეატრის სპექტაკლებმა საქვეყნო აღიარება მოიპოვა, სადაც არ უნდა ვიყო, რომელ ქვეყანაშიაც, ყოველთვის, ყველგან ეროსის მაღლსა და სიკეთეს ვიგონებ.

მარიამ თბილელი

ეროსიზე სიტყვის თქმა ადვილიც არის და ძნელიც. ადვილია იმიტომ, რომ სამუდამოდ დამამახსოვრდა იგი ყველა თავისი თვისებითა და საქციელით, ხასიათით, ღირსებით, გარეგნობით... ძნელი კი იმიტომ არის, რომ შეიძლება დაეკარგო ობიექტურობა.

გასაოცარი კაცი იყო ეროსი — მას არ შეეძლო ყოველდღიურობით ცხოვრება. ფართო ასპარეზი სჭირდებოდა — თეატრი, კინო, რადიო, ტელევიზია, სპორტი... მისთვის აუცილებელი იყო გვერდით ჰყოლოდა ნათესაობა, მეგობრები... ეროსი მუდამ პოულობდა გაჭირვებულებს, შეწუხებულებს, შეყვარებულებს, ვისაც მისი თანაგრძნობა, დახმარება, თანადგომა, ქომაგობა სჭირდებოდა. ამაში ხედავდა ის სიხარულსა და ბედნიერებას. ეროსის ხშირად უთქვამს, დღეს ჩემი სული მღერის, ბედნიერი ვარ, რომ მეგობარს დავეხმარე, წავიყვანე ექიმთან და ოპერაციამ კარგად ჩაიარა... და ასე დაუსრულებლად...

არიან ადამიანები, რომელთაც ყოველთვის უპირავი თავისუფალი დრო აქვთ, ეროსისთვის ეს გაუგებარი იყო. მას დრო არასოდეს ყოფნიდა. დაამთავრებდა ერთ კეთილ საქმეს და უმალ მეორეს იწყებდა... ეძებდა, სად რა სიკეთე დაეთესა. ჩვენი მეგობრობიდან უამრავი შემთხვევა მახსოვს: დამირეკავდა, მეტყუოდა, ამა და ამ კაცს რალაც სტკივა, რალაც ფერი არ მომწონს მისი და ერთი უნდა მოვიყვანო. მოიყვანდა... ხუმრობდა, როხროხებდა, ათას რამეზე ლაპარაკობდა... ყველაფერზე, იმის გარდა, რისთვისაც იყო მოსული, თვალებით კი თითქოს მეხვეწებოდა, არიქა, ბიჭო, უშველეო... მერე კი, როცა მის მოყვანილ ავადმყოფს გავსინჯავდი, ისევ ხუმრობდა, ისევ ათას რამეს იგონებდა, მისი თვალები კი ცდილობდა გულში ჩამძვრომოდა, მეკითხებოდა, ხომ არ ვიღუპებით, ცუდი ხომ არაფერიაო... ხშირად ასეც ყოფილა — მოუყვანია კაცი, რომლის გვარიც არ იცოდა, სახელი კი — დაახლოებით... მისთვის ამას მნიშვნელობა არ ჰქონდა, მისთვის მთავარი იყო, რომ ამ წუთში ამ კაცს უჭირდა, სტკიოდა და ექიმი სჭირდებოდა. თუ მის თვალსაწიერში ვინმე ავად იყო ან თუ რაიმე სხვა გაჭირვება ჰქონდა, ეროსისთვის არ არსებობდა დრო, საათი... სამაგიეროდ, თავის გასაჭირს, თავის სატკივარს გულმოდგინედ მალავდა, თავისთვის არავის შეწუხება არ უნდოდა... არასოდეს არაფერზე დაიჩივებდა. საყვედურს არავინ იტყუოდა. ყველას გამართლებას ცდილობდა. როდესაც უახლოესი მეგობარი საშინლად ატკენდა გულს, ვერაფერს შეამჩნევდი, რაიმეს თქმის უფლებას არც შენ მოგცემდა...

როგორ შევხვდი ეროსს პირველად?

ჩემი თაობის თბილისელი ყმაწვილების ცხოვრებაში დიდი ადგილი ეჭირა პიონერთა სასახლეს. ყველანი სხვადასხვა წრეში ვმეცადინეობდით, ინტერესის მიხედვით, დრამატული წრის წარმოდგენებზე კი ყველანი ვხვდებოდით ერთმანეთს. აქ ჩვენზე უფროსებიც დადიოდნენ წარმოდგენის სანახავად. ერთ-ერთ ასეთ წარმოდგენაზე, რამდენადაც მახსოვს, ვაჟა ფშაველას „მოკვეთილი“ უნდა ყოფილიყო, შევხვდი ეროსს. ეროსიმ იმდენად მომხიბლა, რომ მუდამ მის გვერდით მიწოდდა ყოფნა. როდესაც ეროსიმ კინოსამსახიობო სასწავლებელში შესვლა გადაწყვიტა, მეც ავყევი. კიდევ კარგი, დროზე მივხვდი და თავს ეუშეველე...

ეროსის ბევრი თვისება გვაოცებდა მის მეგობრებს — მაგალითად, მისი საკვირველი თვითკრიტიკულობა, რომელიც ბადებდა ეროსის სიმორცხვესა და მოკრძალებულობას. სიჭაბუკის წლებში ჩვენ ყველანი ძალიან გამხდრები ვიყავით. ეროსიც ისევე იყო, როგორც ყველა. როდესაც მოსკოვში ფიზკულტურელთა პირველი საკავშირო პარადი იმართებოდა და გადაწყდა, ჩვენ უნდა მიგვეღო მონაწილეობა, ეროსი არაფრის გულისთვის არ წამოგვეყვა — ძვალი და ტყავი ვარ, ულამაზო ფეხები მაქვს, ჩემი გაშიშვლება როგორ შეიძლება, დამცინებენო...

მაკვირვებდა და მხიბლავდა ეროსის ინტერესების მრავალფეროვნება. მას ხომ ყველაფერი უნდოდა სცოდნოდა, ყველაფერი აინტერესებდა. ბევრს კითხულობდა, და განა მარტო სპეციალურ ან მხატვრულ ლიტერატურას...

ერთხელ, ერთი შეხვედრის დროს მითხრა, საოცარი გულიანი ხალხი ხართ ეს ექიმებიო, და მიაშხო ეპიზოდი ფრანგი ექიმის რენე ლურიშის მოგონებებიდან, რომელიც იმ დღეებში წაეკითხა. განსაკუთრებული სინაზით უყვარდა ექიმს დედა და ხშირად იგონებდა თურმე დედის ნათქვამს, ადვილად და ბედნიერად გაგზარდე, არავითარი სიძნელე შენს გამო არ შემხვედრია, გული არასოდეს გიტკენიაო ჩემთვის. გვიან, უკვე დავაჟიკებულ ლურიშს შეუტყვია ერთი დეტალი, იგი თურმე საეკლესიო დღესასწაულის დღეს დაბადებულა. დილით დედა ეკლესიაში ყოფილა. შემდეგ, შინ დაბრუნებული ხალისით მიჯდომია სასაუზმოდ მაგიდას, რადგან მისი საყვარელი კერძი — შემწვარი კურდღელი ეგულებოდა სუფრაზე. მანდილოსნის სასიამოვნო მოლოდინს ზღვარი დაუდო მონაზონმა — მალე უნდა იმშობიაროთ, კურდღლის ხორცი კი მძიმეა, შეგაწუხებთო. გულდაწყვეტილმა ქალმა ხელი უშვა სასურველ კერძს. მართლაც, სულ ცოტა ხანში მოეგლინა ქვეყანას მომავალი ექიმი. იმ დღიდან, რაც ეს

ამბავი შეიტყო, რენე ლუარიში ყოველ დაბადების დღეზე შემწვარი კურ-
დღლით უმასპინძლდებოდა დედას ერთხელ ჩადენილი უნებლიე „დანა-
შაულის“ გამოსასყიდად. დედისადმი ასეთმა სინაზემ მოხიბლა ეროსი,
რომელიც თვითონ იყო უზომოდ მოსიყვარულე და ფაქიზი შვილი. ჩემი
ყურადღება კი ამ ნაამბობში სხვა რამემ მიიქცია — ეს იყო დასტური იმე-
სა, თუ რაოდენ ფართოა ეროსის ინტერესების სფერო. ასე დიდი ყურა-
დლებით წაიკითხა მსახიობმა ის, რაც ალბათ ბევრ ექიმსაც კი არ ჰქონდა
წაკითხული. და განა მარტო ამ შემთხვევაში?

ჩემს მეგობრობას ეროსისთან ალბათ ისიც აძლიერებდა, რომ ძალიან
მიყვარს თეატრი. როცა ეროსის სპექტაკლებიდან გამოვდიოდე, ვგრძნობ-
დი, რა დიდ გავლენას ახდენდა იგი ჩვენზე, მაყურებელზე. ცხოვრებაშიც
ასე იყო — ეროსისთან გატარებული საღამოს შემდეგ, ცდილობდი ცოტა-
თი მაინც უკეთესი გამხდარიყავი, ვიდრე მანამდე იყავი. გინდოდა შენც
რაღაც კარგი გაგვეთქმინა, მიგებაძა. ეროსის ახარებდა, რომ მისი შრომა
აღამიანს სჭირდებოდა, ანიჭებდა დიდ ბედნიერებას, ისეთ ალფრთოვანე-
ბას, რომლის შედარებაც არაფერთან არ შეიძლება, მაგრამ ეს გრძნო-
ბები არასოდეს აყოყოჩებდა. მუშაობდა ჩუმად, უხმაუროდ, დიდი ექს-
ტაზით. ბევრი ჩვენი თანატოლი 1942—1944 წლებში ისე წავიდა, რომ
თითქმის ვერაფრის გაკეთება ვერ მოასწრო. ამან დიდი პასუხისმგებლობა
დაგვაკისრა იმათ, ვინც დავრჩით. ჩვენ ჩვენი საქმით, ჩვენი კაცობით უნ-
და გაგვეკეთებინა მათი საქმეც, გაგველო მათი წილი სიყვარულიც. ჩემს
ნაცნობებს შორის ეროსი იყო სამაგალითო თავისი კეთილშობილებით,
მოქალაქეობრიობით, უდიდესი პასუხისმგებლობით.

რეზა იაშვილი

ოცდაექვსი იანვარი... დილის 11 საათზე ჩვენი თეატრის შესასვლელთან დავინახე:

— გუშინ რატომ არ მოხვედით შენ და ზაზა?

— რეპეტიცია გვქონდა და თანაც ზაზას ვჭირდებოდი, — ღიმილითვე ვუთხარი.

— ვიცი, ვიცი... ამ საოამოს აუცილებლად მოდით.

სალამოს შვილის ნახევარზე ბატონ ეროსისთან ავედი. ღიმილით გამიღო კარი. მარტო იყო, მაგიდას შემოვუსხედით. მომავალ საფეხბურთო მსოფლიო ჩემპიონატზე დავიწყეთ საუბარი. უგუნებობა შევატყვე... საუბარში არ ამყვა. დასასვენებლად გავიდა თავის ოთახში.

— ცუდად ხომ არა ხართ, სასწრაფო დასმარება ხომ არ გამოვიძახო? — შეპარვით ვკითხე.

— ნუ მაშინებ, გაციებულნი ვარ და გამივლის, — გააქნია თავი.

საწოლზე წამოწოლილს მივუახლოვდი და დავაცქერდი.

— ჭირისუფალივით ნუ მადგახარ, ნუ მაშინებ, — ბავშვური ღიმილი შემომადგება.

არაფერი მიგრძენია საშიში, მაგრამ მაინც გადავწყვიტე ტელეფონით შევხმანებოდი მისი ბავშვობის მეგობარს რეზო ტაბიძეს, იმ სალამოს ისიც უნდა მოსულიყო ეროსისთან. მე ადრე მოსვლა ვთხოვე. შვიდ საათზე რეზოს გავუღე კარი. იგი უხმოდ შევიდა ბატონი ეროსის ოთახში და სინათლე აანთო:

— ბიჭო, რას გვემასხრებიო, — უთხრა.

მერე ჩვენ ორნი ვისხედით და ვსაუბრობდით ჩვენი თეატრის ცხოვრებაზე, ფეხბურთზე, საერთოდ სპორტზე, პირად საქმეებზე.

ბატონი ეროსი ადგა, ფართოდ გაშალა ხელები, ღრმად ამოისუნთქა, მოგვიახლოვდა. რეზო ტაბიძეს მხარზე დაჰკრა ხელი და ჰკითხა:

— ზაზას საქმე როგორ არის? — ეს იყო მისი უკანასკნელი სიტყვები... მერე ტელევიზორი ჩართო და სამზარეულოში გავიდა. იქიდან დაცემის ხმა მოგვესმა, იმ წამსვე შევცვივდით, ბატონი ეროსი იატაკზე იწვა. წამოწევა ვცადეთ... „ინფარქტი არ იყოს, ნუ გავანძრევთ“ — თქვა რეზომ. მე ბალიში მოვიტანე და თავქვეშ ამოვუღე... რეზომ მეზობლებს უხმო, მე მიხეილ თუმანიშვილთან დავრეკე, მეზობლებთან ერთად უცებ გაჩნდნენ მიხეილ თუმანიშვილი, მისი მეუღლე ლეილა და ზაზა მიქაშავიძე. მალე სასწრაფო დახმარების მანქანაც გამოჩნდა.

უკვე გვიან იყო. სესილია თაყაიშვილი კარებში იდგა... ხალხს აჩერებდა, პანიკას ნუ ქმნით, ეს არ არის მართალიო... ოთახში შესვლას გაუბრუნდა, მოვიდნენ ბატონი ეროსის და, სიძე, დისშვილები... მოდიოდნენ მეზობლები, ახლობლები, ნაცნობები... მერე უცნობებიც... ოთახში ტევა აღარ იყო. ხალხი კიბეებზე იდგა. ეზოში თავმოყრილნი მდუმარედ იდგნენ. განუწყვეტილვ რეკდა ტელეფონი. ეროსი მანჯგალაძეს კითხულობდნენ. არავის სჯეროდა... მე უხმოდ ვკიდებდი ყურმილს... მერე კვლავ რეკდა ტელეფონი... უცნობი ხმა კითხულობდა: „მართალია?“ — მართალია — და თვითონაც არ მჯეროდა, რომ ეს ყველაფერი მართლა მოხდა. მერე აღაფერია მახსოვს...

გონს რომ მოვედი, გაქვავებული სახეები დავინახე... მაგრამ ყველაზე მეტად თავზარდამცემი მიხეილ თუმანიშვილის გამეხებული სახე იყო. იგი შემოსასვლელში იდგა. კედელს მიყრდნობოდა, უხმოდ ქვითინებდა...

რეზო იმანოშვილი

მთელი სიცოცხლე ერთად...

ასე მგონია, მთელი სიცოცხლე ვიცნობდი ეროსი მანჯგალაძეს. პირველად რომ შეგხვდი, მერვე თუ მეცხრე კლასის მოწაფე იყო. მე მაშინაც რუსთაველის თეატრში ვმუშაობდი. ჩვენი თეატრის მსახიობები გ. ასიტაშვილი და ივ. ჯავახიშვილი თბილისის 34-ე სკოლაში მოსწავლეთა დრამ-წრეს ხელმძღვანელობდნენ. ერთხელ, როცა „რღვევას“ დგამდნენ, მოწაფეებისთვის გრიმის გასაყეთებლად მიმიწვიეს. ამ წარმოდგენაში ეროსი გოდუნის როლს თამაშობდა. პირველად აქ გავუქეთე გრიმი და მას შემდეგ სამუდამოდ დავმეგობრდით.

თეატრალურ ინსტიტუტში გრიმის ხელოვნებას გ. სარჩიმელიძე ასწავლიდა. საკურსო და სადიპლომო სპექტაკლებში საკუთარი გრიმი თვითონ სტუდენტებს უნდა გაეკეთებინათ, მაგრამ დახმარებით, ყოველთვის ვეხმარებოდით. ჩემი დახმარების გარეშე ეროსის ინსტიტუტში არც ერთი გრიმი არ გაუკეთებია. განსაკუთრებით კი იმიტომ სჭირდებოდა დახმარება, რომ თითქმის სულ მოხუცებს თამაშობდა — მისი ახალგაზრდა სახე ღიდად საჭიროებდა შეცვლას.

მერე რუსთაველის თეატრში მოვიდა. ძალიან მიყვარდა ეროსისთან

მუშაობა. პრემიერამდე რამდენიმე დღით ადრე მოვიდოდა, ამიხსნიდა და-
წვრილებით თავის როლს, ხასიათს, მეტყვოდა, როგორ ფიქრობდა სახის
შექმნას, როგორ წარმოედგინა თავისი გმირი გარეგნულად. ერთად ვფიქ-
რობდით, როგორი პარიკი უნდა გამეკეთებინა, როგორი წვერი ან ულვა-
ში. მთხოვდა, ყველაფერი ადრე დამეზადებინა. ბოლო რეპეტიციებზე
უკვე სრული გრიმით თამაშობდა. ძალიან ყურადღებიანი იყო, აკურატუ-
ლი. ყველაფერში წესიერებას მოითხოვდა. მიფუნჩიებულ გრიმს ვერ
იტანდა. თუ დროზე ვერ გავეუკეთებდი რაიმეს, განერვიულდებოდა, წამო-
წითლდებოდა, მაგრამ, რაც უნდა გაჯავრებულიყო, ყოველთვის თავშეკა-
ვებულად იტყვოდა საყვედურს, არავის არ დაუყვირებდა და სწორედ ეს
იყო ყველაზე შთამბეჭდავი. წყენინებას ვერიდებოდით, ვცდილობდით
ყველაფერი ისე გაგვეკეთებინა, რომ მისი მოსაწონი ყოფილიყო.

როდესაც „პეპოში“ ზიზზიმოვი ითამაშა, ჩვეულებისამებრ ბევრი
ვიმუშავეთ გრიმზე. თითქოს მოეწონა კიდეც, მაგრამ რამდენიმე წარ-
მოდგენის შემდეგ მოვიდა და მთხოვა სულ სხვანაირი ულვაშებითა და
წარბებით გამეკეთებინა ახალი გრიმი, რამაც სახე საგრძნობლად შეუცვალა.

წლების მანძილზე ისე შეეჩვია ჩემთან მუშაობას, რომ ყოველთვის,
როცა კინოში ან ტელევიზიაში იღებდნენ, მე მივყავდი, თითქმის ყვე-
ლა მისი კინოგმირის სახე ერთად მოვიძიეთ, ერთად ვიპოვეთ.

იყო პერიოდი, როცა მე რუსთაველის თეატრიდან დროებით ვიყა-
ვი წასული, მაშინაც მოდიოდა ხოლმე ჩემთან, დახმარებას მთხოვდა. ასე
გავატარეთ ორმოცი წელი ერთმანეთის გვერდიგვერდ. ამაში ალბათ ისიც
გვეხმარებოდა, რომ 1958 წლიდან მეზობლები ვიყავით, თითქმის ერთი
ოჯახივით ვცხოვრობდით. მისი ბინის გასაღები 26 წლის მანძილზე ჩემს
მეუღლესთან იყო ხოლმე. ხშირად ეტყოდა, რაიმე თუ დაგვირდეს, რო-
გორც საკუთარ სახლში, ისე შედიო. მარტო ჩვენი ოჯახის კი არა, ყველა
მეზობლისადმი იყო ყურადღებიანი და დაუზარელი. არავისთვის დაიშუ-
რებდა კარგ სიტყვას, დროს, არც სხვა დახმარებას. თითქოს კედლებიც
კი ცოცხლდებოდა, სადარბაზოში რომ შემოვიდოდა. მასთან დროს გატა-
რება ყველას უყვარდა, უხაროდა. არავის გააწბილებდა, ყველას მიწვევას
მიიღებდა, ყველას დაულოცავდა ერთი-ორი ჰიქით ოჯახს, კერას; თუ
წარმოდგენა ჰქონდა, არამცთუ წვეთს არ დაღევდა წარმოდგენის დღეს,
არამედ ოდნავ მაინც თუ იყო ნასევამი, იმ დღეს საერთოდ არ გაივლიდა
თეატრის წინ, იმდენად სცემდა პატივს თავის პროფესიას, თავის საქ-
მეს... ჩვენც, ყველას, მეგობრებსა და მეზობლებს სულ იმას ჩაგვიჩინებ-

და, თქვენს სიქმეს პატივი ეცითო. იქეიფეთ, ილზინეთ, მაგრამ ისე, რომ ამან საქმეში ხელი არ შეგიშალოთო.

ყველას გვიხაროდა მისი ხმის გაგონება, მისი დანახვა.

მე ძალიან ბედნიერი ვიყავი, რომ თავის მეგობარს შეძახდა, რომ მქონდა საშუალება ჩემი პატარა წვლილი შემეტანა მის შემოქმედებაში. საშინელო ტკივილი მომაყენა მისმა გარდაცვალებამ, მაგრამ ჩემმა პროფესიამ ესეც არ მაკმარა — მისი გაციებული სახის ხელის შეხება ისევ მე მომანდეს. ეს ძალიან მძიმე იყო, მაგრამ, ამავე დროს, საამაყოც. მე გავუქეთე პირველი გრიმი სცენაზე გამოსასვლელად და უკანასკნელ გზაზე გამგზავრების წინაც... მე მოვრთე და მოვეკაზმე.

სიმბო ისაბაჰოვი

მერ ღაპივიჩუხი

მე რუსთაველის თეატრში შემოქმედებითს მუშაობას არ ვეწევი, თუმცა 25 წელია მსახიობებთან მაქვს ურთიერთობა და ჩემთვის ყოველივე, რაც სცენასთანაა დაკავშირებული, ღვიძლ საქმედ იქცა.

თეატრში მყავს საყვარელი ადამიანები, საყვარელი მსახიობები, ღვიძლი შვილებივით რომ მიყვარს, რომელთა სატკივარი მტკივა და სიხარული მახარებს.

გამოცტყდები, გამორჩეულებიც მყავს, მეტად საყვარელი ადამიანები. ჩემი ეროსი ამათ შორისაც პირველი იყო...

მინდა გავიხსენო პირველი შეხვედრა ეროსისთან, მაგრამ სწორედ იმ პირველ დღეს ვერა და ვერ ვიხსენებ. ასე მგონია, ყოველთვის ვიცნობდი, ყოველთვის ჩემიანი იყო, ახლობელი... მაგრამ ეს ახლობლობა არასოდეს არ მაძლევდა ნებას, ანგარიში არ გამეწია მისთვის. სპექტაკლის დაწყებამდე უსათუოდ აღრე მოვიდოდა, ყველაფერს შეამოწმებდა და, თუ მე ან რეჟიზიტორს რაიმე დაგვაფიწყდებოდა, რამეს თუ ისე არ დავახვედრებდით, ისეთი საყვედურით შემოგვხედავდა, ისე ამოიოხრებდა, სიკვდილს ვინატრებდით. ამ შემოხედვას ერთი დაყვირება გვერჩია, მაგრამ არასოდეს არ დაგვიყვირებდა, ხმადაბლა გვისაყვედურებდა, შეცდომაზე მიგვითითებდა.

ჩემი ყველაზე პირველი საფიცარი ჩემი შვილიშვილი ნინოა. როცა

საშუალო სკოლა დაამთავრა და უნივერსიტეტში მისაღებ გამოცდებს აბარებდა, მხოლოდ ეროსი იყო ის, ვინც ერთი წუთით არ ივიწყებდა, ყოველ წუთს მირეკავდა, მეკითხებოდა, თანამიგრძნობდა.

მახსოვს, ერთხელ მაჯის საათი დაგვარგე და ძალიან ვწუხდი. ეროსიმ ჩემმა ეროსიმ, მეორე დღეს მომიტანა ახალი, ლამაზი საათი, მაჯაზე გამიკეთა და თვითონვე გამიფანტა უხერხულობა — აბა, რომ დაავგიანო და დროზე ვერ მომიშალო ჩასაცმელი, ხომ გაფუქდა სახალხო საქმე, ხომ ჩაიშალა წარმოდგენაო.

მოსაგონარი სხვაც ბევრი მაქვს. ასე მგონია, მისი სიცოცხლის ყოველი დღე მხოლოდ კეთილშობილი საქციელით იყო აღსავსე.

წავიდა და დაგვიტოვა ტკივილი და სურვილი: გვემატოს მისებრ დიდბუნებოვანი აღამიანები, მისებრ ჭეშმარიტი შემოქმედნი, მისებრ დიდი მამულიშვილები, მისებრ ღირსეული კაცები.

მარო კალანდაძე

იმ დღეს პირველად...

ეს-ესაა დამთავრდა ჩემი ახალი სპექტაკლის — გ. დოჩანაშვილის „ხორუმი ქართული ცეკვა“ — გადაცემა საქართველოს ტელევიზიით. მიხარია! ცენტრალურ სააპარატოში რამდენიმე ნაცნობმა დარეკა... მომილოცეს... მიხარია, მაგრამ რაღაც მაკლია... კიდევ ერთი ტელეფონის ზარი უნდა ყოფილიყო... ასე იყო ბოლო წლების მანძილზე... 1973 წლიდან მოყოლებული ეს ჩემი პირველი სპექტაკლია, რომელშიც უსაყვარლესი მსახიობი და უფროსი მეგობარი ეროსი მანჯგალაძე ვერ მონაწილეობს!

მეხსიერებიდან ამოტივტივდა ჯერ კიდევ ბოლომდე გაუაზრებელი და დასაფიქრებელი მოვლენები, ფაქტები...

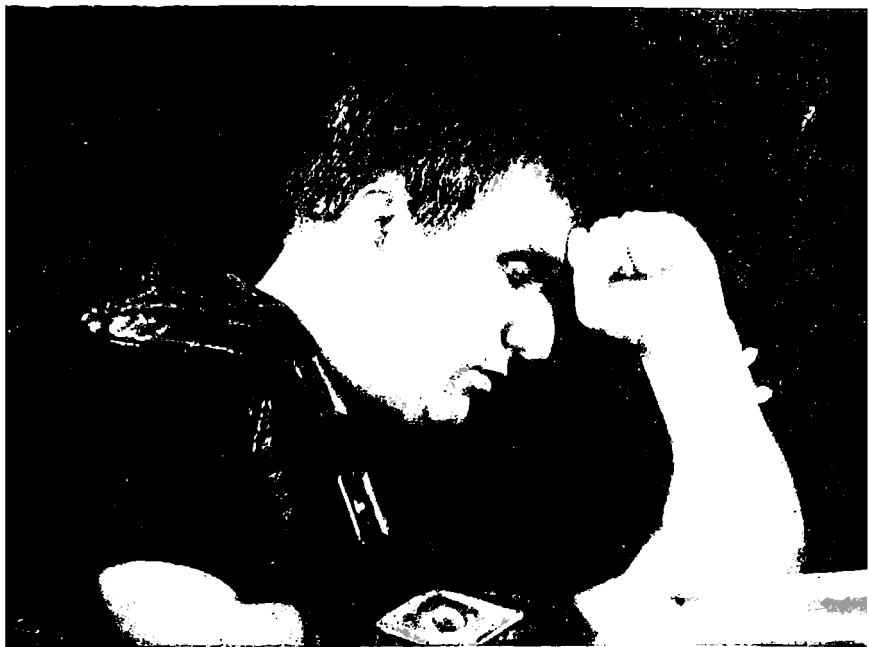
ყველაფერი „უბრალოდ“ დიწყო: ვიცოდი, თითქოს ბატონ ეროსის ქუჩაში შეხვედრია გიორგი ლეონიძე: „ბატონო გიორგი, ჩვენს თეატრში რატომ აღარ დადიხართ?“ — უკითხავს ეროსის. პასუხად, ხუმრობით თუ სერიოზულად, გ. ლეონიძეს უთქვამს, — სანამ „უჩინმაჩინის ქუდს“ არ დადგამთ, მე თქვენს თეატრში მომსვლელი არა ვარო. ვინაიდან ძალიან დიდი სურვილი მქონდა ბატონ ეროსისთან მუშაობისა, გადავწყვიტე გ. ერისთავის „უჩინმაჩინის ქუდი“ დამედგა, რომელიც დავდგი კიდევ 1973 წელს. მთავარ როლს ეროსი ასრულებდა.

დიმიტრი ალექსიძე და
ეროსი შანჭგალაძე

მიხეილ თუმანიშვილი და
ეროსი შანჭგალაძე

ბრუტოსი. „იულიუს კეისარი“. 1973

პორტია — ზ. კვერენჩილაძე, ბრუტოსი — ე. მანჯგალაძე

აზღაქი. ...კავკასიური ტარცის წრე".

გრუშე — ი. გიგოშვილი, აზდაკი — ე. მანგალაძე

ილიკო — ე. მანჯგალაძე, რომელი — დ. კვირცხალია, ილარიონი — კ. კაცსაძე
„მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“. 1977

ვაჟა — დ. კვირცხალია, საბა — ე. მანჯგალაძე
„დაბრუნება“. 1975

ბეკინა — ე. მანჭგალაძე, პლატონი — გ. გიგუქორი
„სამანიშვილის დედინაცვალი“. 1077

ბარბელი. „ესპერადო“. 1978

ეროსი მანჯალაძე კინოშახიობთა
თეატრის ღასთან

ტარელინი — ზ. უიუშიძე, მურომსკი — ე. მანგალაძე, ვარაზი — მ. ჭინორია:
„საქმე“. 1979

იაშა — ი. საუვარელიძე, ტარიელი — ე. მანგალაძე. „ესპერანდა“.

ეროსი მანჭალაძე და მიხეილ ბესხი

„დარტუშა, არისსი“

ს. ლალიძე, გ. საღარაძე, ე. მანჭგალაძე და დ. უიფიანი

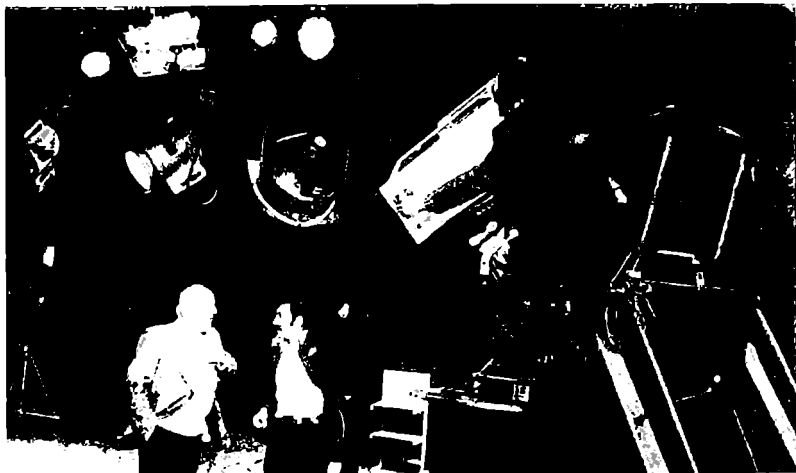
ე. ბალაუაძე, გ. საღარაძე, ს. ლალიძე, ე. მანჭგალაძე, ელ. ფეიქრიშვილი

საბა ტაბიძე. „საბა ტაბიძის ორშაბათები“. 1978

ე. მანჯგალაძე და რეჟისორი გ. კახაბრიშვილი
სადელევიზიო თეატრში რეჟეტიციის დროს

შალიკო ზეინგაძე. „შალიკო ზეინგაძის თეგადასავალი“.

„წარსული ზეზუღი“. კადრი ფილმიდან.

„თოჭინები იცინიან“. კადრი ფილმიდან. 1964

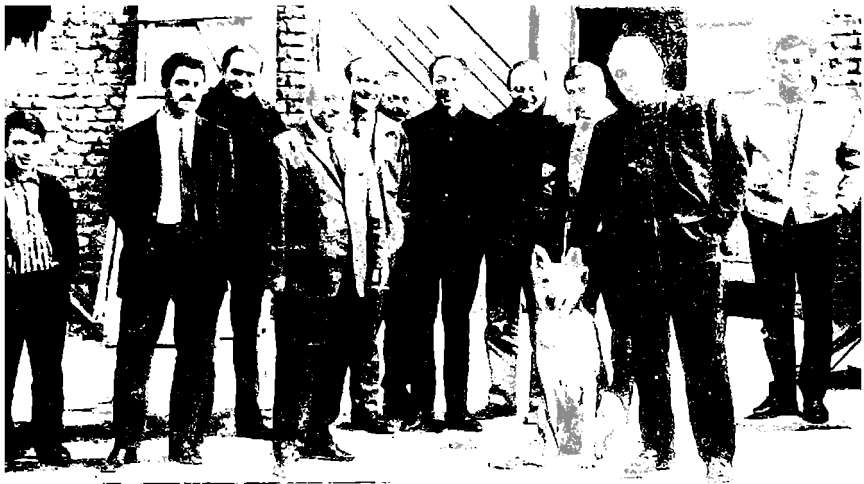

„ლონდრე“. კადრი ფილმიდან.
1988

„ვერის უბნის მელოდიები“.
კადრი ფილმიდან. 1974

მსახიობთა ჯგუფი რუსთაელის თეატრის ეზოში

ეროსი მანჯგალაძე, ირაკლი აბაშიძე, ქარტლოს კასრაძე

სპექტაკლის პრემიერის შემდეგ მითხრა, — ოქრო, თუ სპექტაკლი ან რეპეტიცია არა მაქვს, ჩემი მეგობრებისათვის შეიდი საათიდან შინა ვარო. დიდ ბედნიერებად მიმაჩნია, რომ წლების მანძილზე ეროსის მეგობრად მეგულებოდა თავი. არასოდეს დამავიწყდება ის დღეები და ზოგჯერ ღამეებიც, როდესაც ჩვენ რეპეტიციებს გავდიოდით, გადაღებები გვქონდა ანდა, უბრალოდ, როცა მასთან ვიკრიბებოდით. მარტო ყოფნა არ უყვარდა. ყოველთვის იყვნენ მასთან მეგობრები, უმეტესად ახალგაზრდები. რამდენ ახალგაზრდა მსახიობს თუ რეჟისორს გაუწია ნამდვილი ძმობა. თითქოს უნდოდა მოესწრო, დაენაწილებინა, დაერიგებინა ის ზღვა სიბოროტე, რომელსაც მისი დიდი გული იტევდა...

სწორედ ამიტომ იყო, რომ ახალ სპექტაკლზე მუშაობის დაწყების დროს გული მისკენ მიმიწვედა. ახლა ეხვდები, რომ ეროსი მანჭგალაძე როგორც „კაცი — სინდისი“, ისე იღვა შემოქმედებითი ჯგუფის ცენტრში, გვერთიანებდა ყველას და თავისი პროფესიონალიზმით, ჯგუფის წევრებისადმი დამოკიდებულებით არ აძლევდა არაფერს უფლებას, დაეგვიანებინა ან გაეცდინა რეპეტიცია და გადაღება. როდესაც სპექტაკლები ან გადაღებები ჰქონდა, განსაკუთრებით მკაცრად იცავდა რეჟიმს, ცდილობდა მუდამ კარგ სამსახიობო ფორმაში ყოფილიყო. რამდენჯერ ყოფილა, მორიგი დუბლის გადაღების შემდეგ სტუდიაში შევსულვარ და ეროსის ხელში მოუკიდებელი სიგარეტი დამინახავს, თუ კიდევ ერთი დუბლი იყო გადასაღები, უსიტყვოდ ჩაიდებდა სიგარეტს ჯიბეში, ხოლო, თუ გადაღება დამთავრებული იყო, ხუმრობით ასე ვაცხადებდი: „ბატონ ეროსის შეუძლია სიგარეტი მოწიოს“.

სათქმელი და გასახსენებელი ეროსი მანჭგალაძეზე უამრავია. ღამე, როდესაც ბატონი ეროსის ნეშტი შინიდან რუსთაველის თეატრის შენობაში გადავასვენეთ, არასოდეს ამოიშლება მესხიერებიდან. რუსთაველის პროსპექტი, უამრავი ხალხი, უამრავი ავტომანქანა, სიჩუმე... მხოლოდ ავტომანქანების მორტორების ღმუილი... სიჩუმე... ყველას კრიკა აქვს შეკრული... თემურ ჩხეიძე (ჩემს ავტომანქანაში იჯდა) მეუბნება: „პირველად ვხედავ ღამით პროცესიას!“ მეც-მეთქი, ვუპასუხე. იმ დღეს პირველად შემეშინდა სიკვდილის!

გიორგი კახაბერიშვილი

ასე მგონია, მთელი ჩემი სიცოცხლე ვიცნობდი ეროსის. ვიცნობდი და, თუ პირველ წლებში მისი პიროვნებით უზომოდ აღტაცებული, ვერც კი გავხედავდი ოცნებას მასთან დაახლოებისა, შემდეგ მის მრავალრიცხოვან მეგობართა შორის აღმოვჩნდი და ყოველთვის ეცდილობდი ეს ურთიერთობა არაფრით შემეზღოდა.

საშუალო სკოლის უფროსი კლასების მოსწავლე რომ ვიყავი, ეროსი ხშირად დადიოდა ჩვენს ოჯახში. დადიოდა იმიტომ, რომ ახალბედა დიქტორი ძალიან უყვარდა ჩემს დეიდას — ქეთო ლანდიას. უყვარდა და ცდილობდა თავისი პროფესიული ცოდნა გადაეცა ახალგაზრდა კოლეგისათვის, ჰაბუკისათვის, რომელიც ომმა, მძიმე ოჯახურმა მდგომარეობამ აიძულა ეტვირთა ის, რაც მაშინ მოწიფული გეოგრაფისათვისაც არ იყო ადვილი — მოხუცი ბებიის, ავადმყოფი დედის, პატარა დაიკოს პატრონობა.

ყოველთვის, როცა ეროსი მოვიდოდა, მეორე ოთახში გვესმოდა მისი ბუბუნა ხმა — მისი „ბღგი, პტკი, ფტკი...“, სხვა სავარჯიშოები... ლექსები... პროზაული ტექსტები... ამეცადინებდა ქეთო და თან ამხნევებდა ზომაზე მეტად მორცხვ ჰაბუკს, — შენ ძალიან კარგი ხმა გაქვს, მაგრამ ძალას ნუ ატან, მიკროფონს თავისუფალი ხმა უყვარსო. საათობით მუშაობდნენ. მერე ჩვენები ცდილობდნენ სადილზე დაეტოვებინათ. უარობდა, მაგრამ ზოგჯერ მაინც დაიყოლიებდნენ და როცა მიუჯდებოდა სუფრას, საშინლად დამაბული იყო — კარგად იცოდა, ყველას როგორ უჭირდა იმ დროს და ლუკმა ყელში არ გადადიოდა, არ უნდოდა სხვისი ისედაც მცირე ულუფის გაყოფა.

ჩვენმა ოჯახმა კარგად იცოდა ეროსის ყოველი ნაბიჯი, იმიტომ რომ ის ძალიან უყვარდა ქეთოს და წუთითაც არ აცილებდა თვალს. მაშინ ყველანი ჩაუტყმელი ვიყავით, მაგრამ ქეთო ძალიან განიცდიდა, ეროსი რომ იყო ჩაუტყმელი... ყველას უჭირდა, მაგრამ ქეთო სწორედ ეროსის გასაჰერს განიცდიდა განსაკუთრებულად, ასე ახალგაზრდა და ცხოვრებამ ამოდენა ტკირთი აჰქიდაო.

მე ეროსიზე ორი წლით ვიყავი უმცროსი. მაშინ, ეს ძალიან საგრძნობი განსხვავება იყო. ალბათ უფროსების სიყვარული გადმომედო — ყოველთვის მოუთმენლად ველოდი ეროსის მოსვლას და აღტაცებული ვუსმენდი მეორე ოთახიდან მის ხმას. ეს სიყვარული საშუალოდ შემომჩნა, სტუდენტობის წლებში კი უკვე მეგობრობაში გადაიზარდა. მე პოლიტიქნიკურ ინსტიტუტში ვსწავლობდი. ჩვენს ჯგუფს დიდი მეგობრობა

აკავშირებდა თეატრალური ინსტიტუტის სტუდენტებთან. თეატრალების მხრიდან ამ მეგობრობის სულისჩამდგმელი სწორედ ეროსი იყო. ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს, ვკამათობდით, ვხუმრობდით, ვმღეროდით. ბრწყინვალე ხმის და კარგი სმენის პატრონს, ეროსის, მორცხვობა, გაუბეღლობა უშლიდა ყოველთვის ხელს. სულ მისი სიმღერის სწავლებაში ვიყავი, უფრო კი — დარწმუნებაში, რომ კარგად მღეროდა. როცა დამიჩვენებდა, როცა შეისწავლიდა სიმღერას, მაშინ უკვე თამამად, მეტიც — თავდავიწყებით მღეროდა. უყვარდა სიმღერა. სხვათა შორის, ეროსი თავის პროფესიაშიც ასე იყო — თუ არ დააჩერებდა რეჟისორი, თუ არ ენდობოდა მას, მუშაობა არ გამოსდიოდა. ბოლო წლებში ხშირად აღარ ენდობოდა ხოლმე რეჟისორებს და იტანჯებოდა.

როცა ეროსიმ ინსტიტუტი დაამთავრა და თეატრში თავის პირველ როლებს თამაშობდა, მე ჯერ ისევ სტუდენტი ვიყავი, ინსტიტუტში კულტ-მასობრივი მუშაობა მეზარა და ვახერხებდი ეროსის ყველა პრემიერის მეორე ან მესამე წარმოდგენის შესყიდვას, რომ ამ დღეს მისი მაყურებლები პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სტუდენტები და პროფესორ-მასწავლებლები ყოფილიყვნენ. ასე ითამაშა ჩვენმა საყვარელმა მსახიობმა ჩვენთვის ბრეტ ჩარლზი („ღრმა ფესვები“), მამილო პეშეკი („დამიანებო, იყავით ფხიზლად!“), ოდიპოს მეფე...

გავიდა წლები. მე ეროსის მუდმივ მაყურებლად და თავყანისმცემლად დავრჩი, თუმცა ისე ხშირად აღარ ვხვდებოდით ერთმანეთს. და აი, ბედმა მოზარდ მაყურებელთა თეატრის ღირეკტორის პოსტზე მიმიყვანა.

ერთ დღეს, ეროსიმ დამირეკა, — შენი ნახვა მინდა, მაგრამ თეატრში არ მინდა მოსვლაო. შევთანხმდით და ელბაქიდის დაღმართზე „სამიას“ ბაღში შევხვდით. დიდი გაჭირვებით, დიდი მორიდებით გადმომცა თავისი და თავისი თაობის რუსთაველულების თხოვნა, — ამ დღეებში აღბათ გამოგიძახებენ, რომ ჩვენი თეატრის ღირეკტორად გადმოგიყვანონ და, თუ კაცი ხარ, უარი არ თქვაო. ხომ ხედავ რა საქმეებს აკეთებს ჩვენი თაობა და შენ ძალიან გვჭირდებიო... ცოტა ხნის შემდეგ მე მართლაც რუსთაველის თეატრში მივედი სამუშაოდ.

პირველი დიდი საქმე, რომელიც ჩვენ ერთად დავიწყეთ, მცირე სცენის შექმნა იყო. პირველი სპექტაკლი — „ქინჰრაქა“.

მიხეილ თუმანიშვილს მიაჩნდა, რომ მცირე სცენა უსათუოდ ქართული პიესით უნდა გახსნილიყო. დავიწყეთ ძებნა, მე ვთხოვე ბატონ გიორგი ნახუცრიშვილს მისი საყვარელი მოზარდისათვის დაწერილი პიესა ჩვენთვის მოეცა. მიშას პიესა მოეწონა, მაგრამ მსახიობები თავდაპირ-

ველად ძალიან შეაშფოთა იმან, რომ რატომღაც ტურა, მელიები, დევები, დათვები უნდა ეთამაშათ. აჯანყდა თითქმის ყველა და, რალა თქმა უნდა, ეროსიც. კაცი ოიდიბოს მეფეს, ლოპესს, დიდ ხელმწიფეს, ზიმზიმოვს, ბოცოს თამაშობს და უცბად — დათვი. ვერ წარმოიდგინა... არ ირწმუნა... ძლივს დაეითანხმე, რომ უარი არ ეთქვა, თუმცა დაჯერებით ალბათ კი არ დამიჯერა, მხოლოდ პროფესიულმა დისციპლინამ გააჩუმა. და მხოლოდ მაშინ, როცა ახალგაზრდა მხატვრებმა ი. ჩიკვაიძემ, ა. სლოვინსკიმ და ო. ქოჩაიძემ ესკიზები მოიტანეს, როცა ეროსიმ დაინახა ზოლებიან პიუჟამოში გამოწყობილი დათვი ილლიაში ამოჩრილი დიდი პორტფელით და ჯიბიდან თავამოყოფილი ბორჯომის ბოთლით, მის სახეზე პირველად დავინახეთ მოწონების, თანხმობის, დაჯერების გამომხატველი ღიმილი. კარგა ხანს გულდასმით უყურა ესკიზს და, ბოლოს, გამოაცხადა, ხომ შეიძლება ჩემი დათვი რაჭველი იყოსო?!...

ამ დღიდან დაიწყო გატაცებით მუშაობა. ასე მუშაობდა ამ წარმოდგენაზე ყველა მსახიობი და შედეგიც ყველას კარგად გვახსოვს — ტრიუმფი!

შემდეგ იყო „ვახშმობის წინ“, „დაკარგული ბარათი“, „მეფე ლირი“, „გვალი ბიგვა“, „ხიდი“, იყო ბევრი სიხარულით სავსე დღე... იყო ცხარე ბრძოლები... და იყო უმაგალითო მეგობრობის წლები...

ახალ წელს ყოველთვის ეროსისთან ვხვდებოდით. ზოგნი ადრევე ვიყრიდით თავს, ზოგნი 12 საათზე საკუთარ ოჯახში ასწევდნენ ჰიქას და მერე შემოგვეერთლებოდნენ. ერთად ვიყავით ჭირშიც და ლხინშიც.

მე ძალიან ხშირად ვფიქრობდი იმაზე, რომ გადიოდა წლები, ეროსისათვის შესაფერი დიდი, მნიშვნელოვანი როლი კი არა და არ ჩანდა. ვფიქრობდი, ვეძებდი კიდეც, მინდოდა მისთვის რაღაც დიდი სიხარული მომეტანა. მისთვისაც და მაყურებლისთვისაც, მაგრამ... ვერ შევძელი, ვერ გავახარე. გული კი ვატყინე ერთხელ, როდესაც რუმინეთის საგასტროლო რეპერტუარის გარეთ დარჩა მისი გვადი. გული ეტყინა, მაგრამ შემდეგ გამიგო და მაპატია ეს უნებლიე ტკივილი.

ბოლო წლებში, როცა მე უკვე ფილარმონიაში ვიყავი, ეროსი კი თეატრში, სულ უფრო და უფრო ხშირად რჩებოდა დაუტვირთავი, არაერთხელ ვთხოვე მოემზადებინა და წაეკითხა, სიმფონიურ ორკესტრთან ერთად, „ეგმონტი“, მოემზადებინა დიდი პროგრამა (ის ხომ უბადლო მკითხველი იყო), მაგრამ დაყოლიება ვერ შევძელი. ნახევრად ზუმრობით მეტყოდა ხოლმე, მელოტი კაცის ესტრადაზე გამოსვლა და ლექსების კი-

თხვა არ გამიგონიაო. რას იზამთ, აქაც მისი მუდმივი სიმორცხვე იჩენდა თავს...

სულ ბოლოს, როდესაც გიზო ნიშნიანიძე იუმორის პირველი საღამოს მზადებას შეუდგა, ეროსის მოყვანა მოინდომა. მოინდომა და მოიყვანა კიდეც. ძალიან გამიკვირდა, ამას არაფრით არ ველოდი. ეროსი კი, არა მარტო მოვიდა, დიდი სიამოვნებითაც მუშაობდა, მოსწონდა, რომ ასეთი საღამო მზადდებოდა, შესანიშნავადაც წაიკითხა... და ეს იყო მისი უკანასკნელი პრემიერა...

ამის შემდეგ აღარც შევხვედრივარ... მხოლოდ ტელეფონით გამოვე-
ლაპარაკე ერთი-ორჯერ.

სულ მალე კი 26 იანვრის ავადმოსაგონარი საღამო დადგა...

დორიან კიბია

რაც მას ამშვენებდა...

სრულიად ახალგაზრდა მოვიდა რადიოში. იშვიათი სილამაზის ხმამ იმთავითვე ყველა ერთნაირად მოხიბლა. იგი ყოველგვარი კონკურსის გარეშე მიიღეს ქართულ გადაცემათა დიქტორად.

თუ როგორ გამოავლინა თავი ეროსი მანჯგალაძემ, როგორც მსახიობმა, თუ როგორ ფლობდა გარდასახვის ოსტატობას, მე არ შევეხები, თუმცა, როგორც მაყურებელს, მისი თამაშით ხშირად მოხიბლულს, ბევრის თქმა შემიძლია. მე მინდა აღვნიშნო ის ზეგარდმო ნიჭი ეროსისა, რაც წარმოსახვის ხელოვნებას შეეხება. ცნობილია, რომ ბევრ განთქმულ მსახიობს, გარდასახვის დიდ ოსტატს არ შეუძლია თხრობა იმისა, რასაც ხედვით აღიქვამს, ეროსი კი თავიდანვე გვაოცებდა წარმოსახვის უნარით. მას არ დასჭირვებია დიდი მეცადინეობა, ტექსტის გარჩევა იმ თვალსაზრისით, თუ სად და როდის გამოიყოს წინადადების მთავარი არსი, სად გაკეთდეს ლოგიკური მახვილი. შეიძლება ითქვას, რომ ტექსტის ერთი თვალის გადავლებითაც, შინაგანი ალლოთი აგნებდა იმ გასაღებს, რომლითაც უნდა მიეწოდებინა მსმენელისთვის ესა თუ ის მასალა. არ ყოფილა შემთხვევა, რომ ეროსის კითხვის დროს უმნიშვნელო ლოგიკური შეცდომა მოსვლოდეს.

ყოველი ახალგაზრდა, ვინც რადიოში იწყებს დიქტორად მოღვაწეობას, მუშაობის პროცესში, თანდათან თავის ხელწერას გამოიმუშავებს

ზოლმე, მაგრამ ეროსი იშვიათი მოვლენა იყო, მას დღიდან მოსვლისა, უკვე თავისი ხელწერა ჰქონდა. მან რადიოში მოიტანა მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ალლოიანი კითხვის უნარი. დღიდან მოსვლისა, მსმენელი ტკებოდა მისი ლამაზი, კეთილშობილი ხმით, მისი გამართული, კულტურული მეტყველებით, მისი შინაგანი ცეცხლით გამთბარი ქართულით. იმ პირველ წლებში უკვე ჩანდა ადამიანური ღირსებებით, უსაზღვროდ კეთილი, მგრძნობიარე, მეოცნებე, მოსიყვარულე და სასიამოვნო იუმორით საესე ახალგაზრდა, ამხანაგების მოყვარული და თვითონაც ძალზე საყვარელი. ყველას წარმატება უხაროდა, არავისი არაფერი შურდა. ეს ალბათ იმიტომ, რომ დიდბუნებოვანი ადამიანი იყო. თუკი ვინმეს გაუჭირდებოდა, უხაროდა რაიმეთი დახმარებას თუ აღმოუჩენდა.

გადიოდა წლები. ეროსი ვაუკაცდებოდა, ემატებოდა ოსტატობა. მან უკვე სახელი მოიხვეჭა, როგორც კარგმა მსახიობმა, მაგრამ ის იღუმალი ძალა, რომელიც მის განუმეორებელ ხმაში იყო, ისევ და ისევ რადიოს საშუალებით ხიბლავდა მილიონობით ადამიანს.

ყოველ დიდ ღღესასწაულზე, პირველ მაისსა და 7 ნოემბერს, ჩვენ გასვლითი გადაცემები გვაქვს. შრომის სასახლის ფასადის სვეტებთან ეწყობა რადიოს სატრანსლაციო აპარატები. სასახლის პირდაპირ აღმართულია მთავრობისა და საპატიო სტუმრების ტრიბუნები. ეს დღეები ყველა ჩვენგანისათვის დიდი ღღესასწაულია. აქ ყოველი დიქტორი ცდილობს გამოავლინოს თავისი ოსტატობა. უნდა გენახათ ამ დღეებში ეროსი მანკგალაძე! იგი უსათუოდ ახალ, ამინდის შესაფერ ტანსაცმელში გამოწყობილი მოდიოდა, ამაყი და ბედნიერი იმით, რომ ხედავდა, როგორი აღტაცებით ხვდებოდა მას ჩვენი კოლექტივის ყოველი წევრი, ტრადიციად იქცა ის, რომ აქ პირველ სიტყვას მიკროფონში ეროსი ამბობდა. სამხედრო პარადის რეპორტაჟი მხოლოდ მას ერთს მიჰყავდა, ჩვენ კი შემდეგ მშრომელთა დემონსტრაციის მსვლელობას აღვწერდით. როცა ეროსი ლაპარაკობდა, უცნაური რამ ხდებოდა — მისი ლამაზი, ზარივით ბუბუნა ხმა, საღღესასწაულო იერით უფრო მეტ მიმზიდველობას იძენდა, ყველა, ვისაც კი სწვდებოდა ეროსის ხმა, სულგანაბული უსმენდა მას. ჩვენც აღგვაფრთოვანებდა იგი, ჩვენც ვექცეოდით მისი გავლენის ქვეშ და ჩვენი გადაცემებიც ამ ბედნიერი ღღესასწაულების შესაფერისად ამაღლებული ხდებოდა.

გაივლის კიდევ ბევრი წელი, სულ ახალ-ახალი ვარსკვლავები მოეწვლინება ქართულ სცენას და საქართველოს რადიოს, მაგრამ ის უსაზღვროდ

მიმზიდველი, ზარივით ბუბუნა ხმა, ის ბრწყინვალე ალლოიანი კითხვა ქართული პროზისა თუ ლექსის, რომელიც ეროსი მანჯგალაძეს ამშვენებდა, განუმეორებელი დარჩება.

კეთო ლანდია

მართალი და კეთილი გული

ჩემი პირველი ნაცნობობა ეროსი მანჯგალაძესთან სტუდენტობის პერიოდში დაიწყო. სტუდენტობის გარკვეული ნაწილი თეატრში, მასობრივ სცენებში ვიღებდით მონაწილეობას. ამ დროისათვის რუსთაველის თეატრის მსახიობებისგან შემდგარი ფეხბურთელთა გუნდი გასვლითი მატჩებისთვის ემზადებოდა. თეატრალურ ინსტიტუტში შესვლამდე ფეხბურთის ახალგაზრდულ სკოლაში წვრთნას გავდიოდით. რა თქმა უნდა, უზომოდ ვიყავი შეყვარებული სპორტის ამ სახეობაში.

ფეხბურთს ვთამაშობდი შოთა იამანიძესთან, მიხეილ მესხთან, სერგო კოტრიკაძესთან, ავთანდილ ხელაძესთან, მოსე დაეარაშვილთან და სხვა გამოჩენილ ფეხბურთელებთან ერთად. ეროსიმ გადაწყვიტა ქუთაისში წავეყვანე.

რუსთაველის თეატრის ფეხბურთელთა გუნდი ქუთაისში ჩავიდა. სტადიონი ხალხით იყო გაჰყვდილი. როდესაც ფეხბურთის მაისურებსა და ტრუსებში მოედანზე გამოვიდნენ ნოდარ ჩხეიძე, ეროსი მანჯგალაძე, ემანუილ აფხაიძე, გიორგი სალარაძე, გიორგი გეგუქკორი, კოტე მახარაძე, კარლო საკანდელიძე, ვალიკო ქურხული, ბადრი კობახიძე, კარლო ლლონტი, ნუგზარ ანდლულაძე, თამაზ ქვარიაძე, ჯემალ ლალანიძე, ვერ წარმოიდგენთ, რა ოვაციით შეხვდა ხალხი მათ.

ყველაზე საშიში მეტოქე ქუთაისელთა მხრიდან იპოლიტე ხეიჩია იყო თავისი სისწრაფითა და დაუღალავი ენერგიით, ხოლო თბილისელთაგან — ეროსი მანჯგალაძე, რომელმაც თავისი ამოუცნობი ილუთებით თამაშის დაწყებიდანვე მიიქცია მაყურებელთა ყურადღება.

ხარობდა მაყურებელი, ხარობდნენ ფეხბურთელებიც... თამაშის დამთავრებას რამდენიმე წამი აკლდა. ტაბლოზე 4:4 იყო. საჭარიმო მოედანთან კოტე მახარაძემ შეამჩნია აწრიალებული ეროსი მანჯგალაძე, რომელიც დამცველისაგან განთავისუფლებას ცდილობდა. კოტეს წამიც არ

დაუყოვნებია და ბურთი ზუსტი გადაცემით მკერდზე დაუსვა. ეროსიმ ბურთი მკერდიდან ფეხზე დაუშვა, დაამუშავა, კარგად მოირგო და დინჯად დაიძრა ქუთაისელთა კარისაკენ, მოატყუა ერთი მოთამაშე, მერე მეორე, მესამე, თქვენ წარმოიდგინეთ მეოთხეც... მენუთეს კი ველარ გაუძლო და იქვე საჯარიმო მოედნის ხაზთან წაიქცა. წაქცევა ასე არ უნდაო და მსაჯმა დაუფიქრებლად დანიშნა თერთმეტმეტრიანი. ალბათ გრძნობდა, რომ ჯარიმას ეროსი მანჯგალაძე დაარტყამდა. ასეც მოხდა, თერთმეტმეტრიანის დასარტყმელად მოემზადა ეროსი მანჯგალაძე. მოთამაშეები ერთ ხაზზე გაეშწკრივდით. ხალხი გაისუსა და გაფაციცებით უყურებდა მარცხენა ინსაიდს, რომელსაც თავისი გუნდი წინ უნდა გაეყვანა.

გაისმა სასტვენის ხმა. ეროსი აულეღვებელი სილინჯით წავიდა ბურთისაკენ... ერთი მოძრაობა მარცხნივ გააკეთა, მეორე მარჯვნივ, მერე ისევ მარცხნივ, მერე ისევ მარჯვნივ, მარცხნივ, მარჯვნივ და დაარტყა... დაარტყა, მაგრამ ვაი, ამ დარტყმას, ამას არ ჰქვია კარს ააცილინაო. ბურთმა გადაკვეთა საჯარიმო მოედნის მარცხენა მხარე და კუთხურის ალაშთან გაჩერდა. ჩვენ, ყველანი გაოგნებული დავჩიით ასე „ოსტატურად“ შესრულებული თერთმეტმეტრიანი დარტყმით. ატყდა სიცილი, ხარხარი, კივილი. ჩვენს სიცილ-ხარხარს ტრიბუნების ოვაციები შეუერთდა. ამასობაში კი მატჩიც დამთავრდა. ასე სიცილ-ხარხარში მოდიოდა ჩვენი ეროსი თავჩალუნული, ილიმებოდა და თავისთვის ბუტბუტებდა, — არა, ძმაო, აწი ფეხბურთელს არასოდეს გაეამტყუნებო.

არც ჩვენ გაგვიმტყუნებია იგი, არც არავის უთქვამს მისთვის საყვედურო, არც არავის დაწყევბია გული, რადგან ეროსის ყოველი საქციელი აღამიანებს ყოველთვის დიდ სიხარულს გვრიდა.

როგორ შეიძლება დაივიწყო მისი ფეხბურთის რეპორტაჟი, რომელსაც სუნთქვაშეკრული ვუსმენდი, საპირველმაისო და საშვიდნოემბრო დღესასწაულები, რომელსაც მისი ზეგარდოვანი ხმა განსაკუთრებულ ელფერს აძლევდა.

ყველაფერი დიდხანს დარჩება ჩემს შეხსიერებაში და ის პატარა ბინაც, სადაც ყოველთვის სიცოცხლე ჩქეფდა, რომლის კედლებში დიდი შემოქმედის სული ბობოქრობდა. იგი იყო დიდი შემოქმედი და, ამავე დროს, დიდი ბავშვი, სიმღერისა და ლექსის ტრფიალი, საქმესა და მეგობრობაში დაუზოგავი, კეთილი და გულუხვი, საოცრად მართალი, სადა და პრინციპული.

პირველად ეროსის ხმა რადიოდან გავიგონე ომის დროს. საოცარი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ ხმამ ჩემზე. არ ვიცნობდი, არ ვიცოდი ვინ იყო. გავიგე მხოლოდ გვარი და სახელი — ეროსი მანჯგალაძე. მეგონა, რომ ჩემზე ბევრად უფროსი, დარბაისელი კაცი იყო.

ნახვით კი... მაშინ უკვე კინოსახიობთა სკოლაში ვსწავლობდი, ენახე თეატრალურ ინსტიტუტში მეოთხე კურსის სპექტაკლი — მ. გორკის „უკანასკნელი“. ამ სპექტაკლში ძალიან მომეწონა ლენა ყიფშიძე, თინა ლამბაშიძე, ბადრი კობახიძე, მაგრამ ერთი იყო სულ სხვანაირი, ძალიან დიდი, გამორჩეული. დავინტერესდი მისი ეინაობით. ძალიან გამიკვირდა, რომ ეს ჩემი ტოლი ის ეროსი მანჯგალაძე ყოფილა.

როდის გავიცანი, როდის მოხდა ჩვენი დამეგობრება, არ მახსოვს. რუსთაველის თეატრის სცენაზე კი პირველად ვნახე „ღრმა ფესვებში“. ბრეტს თამაშობდა. წარმატებაც ჰქონდა. თვითონ კი, როგორც ვიცი, უკმაყოფილო იყო თავისი თამაშით.

გავიდა წლები, მე მარჯანიშვილის თეატრში ვმუშაობდი და არ მახსოვს, ეროსის ჩვენი თეატრის რომელიმე ახალი სპექტაკლი გავცდინოს. არ მახსოვს ისე წასულიყო, რომ ჩემთვის შეგობრულად აზრი არ ეთქვა, თუ კი წარმოდგენაში დაკავებული ვიყავი. მოვიდოდა, მომილოცავდა, თუ მოეწონებოდა დიდი სიხარულით, მომდიმარე, შემაქებდა. თუ არ მოეწონებოდა, თუ შენიშვნა ჰქონდა რაიმე, იმასაც მეტყუოდა, ძალიან მორიდებით, ცოტათი თითქოს დარცხენილიც კი. უჭირდა, მაგრამ მაინც მეტყუოდა. უჭირდა იმიტომ, რომ კარგად იცოდა — ჩვენ, მსახიობებს, საერთოდ აღამიანებს, არ გვიყვარს, როცა ჩვენს ნაკლზე მიგვიითივებენ. თვითონაც არ იყო გამონაკლისი. თავისებურად, იუმორში იტყუოდა ხოლმე — უცბად ნუ მეტყვით, თორემ შემძულდებითო, — თან დაუმატებდა, — დიდი ხნით არა, ერთი ორი დღით შემძულდებით, მერე კი დამავიწყდებაო.

... გადავწყვიტე რუსთაველის თეატრში გადასვლა, მაგრამ სანამ განზრახულს შევასრულებდი, რაღაც დრო გავიდა. ეროსიმ იცოდა, რას ვაპირებდი და ყოველ შეხვედრაზე მეკითხებოდა, — ე, ბიჭო, არ დაწერე განცხადებაო.

არ დამავიწყდება პირველი დღე რუსთაველის თეატრში. როგორ შემხედნენ ყველანი, ჩემი მეგობრებიც, სხვებიც. განსაკუთრებით თბილად კი — გოგი და ეროსი. გოგი უფრო აქტიურად, ენერგიულად, ეროსი უფრო მორიდებით, მაგრამ დიდი ყურადღებითა და სიყვარულით.

სულ რამდენიმე სპექტაკლში ემონაწილეობდით ერთად, მაგრამ იქაც, სამწუხაროდ, როგორც პარტნიორები, ერთმანეთს თითქმის არსად შეგვხედდრივართ. მხოლოდ სამ სპექტაკლში — „ხიდი“, „იულიუს კეისარი“ და „დაბრუნება“ — ისიც სულ 2-3 წუთით, თითო-ოროლა რეპლიკით. ამიტომ ერთობლივ მუშაობაზე ბევრი სათქმელი არაფერი მაქვს. ჩვენ უფრო ადამიანური ურთიერთობები გვაკავშირებდა და საერთო პოზიცია ყველაფერში, რაც თეატრს ეხებოდა.

მაგრამ ზოგი რამ მაინც მაქვს მოსაგონარი. ერთ-ერთ სპექტაკლზე მუშაობის დროს ჩემი თაობის თითქმის ყველა მსახიობი ვიყავით დაკავებული. მართალია, მე და ეროსის ერთად სცენები არ გვქონია, მაგრამ რეპეტიციებზე ისიც ყოველთვის იყო. და აი, ერთ რეპეტიციაზე მოხდა ჩემთვის არასასიამოვნო რამ. იმ დღეს რეპეტიცია საკმაოდ ცუდად მიდიოდა. ერთიმეორეს მოჰყვა ძალზე სუსტად გავლრილი რამდენიმე სცენა. ბოლოს ჩემი ჭერიც დადგა. ალბათ მეც ვერ ვმუშაობდი ისე, როგორც საჭირო იყო და რეჟისორს, სხვა დროს ყოველთვის ძალზე ზრდილობიანს და ტაქტიანს, როგორც ჩანს, მოთმინებამ უღალატა, მომდგა და მიწასთან გამასწორა. მითხრა ის, რაც არც მანამდე, არც შემდეგ ჩემთვის სრავის უკადრებია. დარბაზში ყველა სულგანაბული იჯდა, უხერხულობისაგან ყველას თავი ჩაედუნა. ყველაზე მეტად კი ეს ეროსის ემჩნეოდა. იმდენად, რომ რეპეტიციის შემდეგ როდესაც ოთახში ჩავედი გადასაცემლად — არ შემოვიდა (ჩვენ საერთოდ ერთ ოთახში ვიცვამდით), სადღაც დაიშალა, თავი მომარიდა და მხოლოდ მაშინ გამოვიდა, როცა მე თეატრიდან წავედი. შემდეგაც, რამდენიმე დღეს დარცხვენილი მხედებოდა, ცდილობდა შორს დაეჭირა თავი ჩემგან.

თეატრში მოვიდა ალ. ჩხაიძის პიესა „დაბრუნება“. ეროსის კარგა ხანი იყო სამუშაო არაფერი ჰქონდა და მთავარ როლს ამ პიესაში, რომელიც მას უნდა ეთამაშა, ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. წარმატება მსახიობს ყოველთვის უნდა, მაგრამ ის შემთხვევა ეროსისთვის განსაკუთრებული იყო. ჰქვიანი კაცი იყო და კარგად ესმოდა, რომ ერთი მსახიობი სპექტაკლში ბევრს ვერაფერს მიაღწევს. ამიტომ უნდოდა მის გვერდით 2-3 მაინც ყოფილიყო ისეთი მსახიობი, ვისიც მას სჯეროდა. უხაროდა, რომ მისი მთავარი პარტნიორები იყვნენ კარლო საკანდელიძე და ნიჭიერი ახალგაზრდა დათო კვირცხალია. უხაროდა, რომ სპექტაკლში დაკავებული იყო მედეა ჩახავა. ერთ-ერთ როლზე მეც ვიყავი დანიშნული. არ დავფარავ — დიდად არაფრად მეხალისებოდა მუშაობა. ეროსიმ ეს იცოდა და რას არ აკეთებდა, რომ ჩავეთრიე მუშაობაში, დავეინტერესე-

ბინე, რომ მომწონებოდა როლი და გულიანად მემუშავა. ამ სპექტაკლის მზადების დროს ვიგრძენი ძალიან ცხადად ეროსის კიდევ ერთი თვისება — როდესაც თვითონ მთავარ როლს თამაშობდა, შენ კი დამხმარეს — საშინელი უხერხულობის გრძნობა ჰქონდა, თითქოს ის იყო დამნაშავე.

დიდი ტალანტი და დიდი სიმართლე განსაზღვრავდა ეროსის არტისტულ ბუნებას. საოცარი კონტაქტი ჰქონდა ყოველთვის მაყურებელთან. გამოჩნდებოდა სცენაზე და ვიდრე ხმას ამოიღებდა, მაყურებელი უკვე მისი იყო.

არსებობენ დიდი შემოქმედნი, მაგრამ მათ შორის დიდი მოქალაქეები ცოტანი არიან. ეროსი სწორედ ის გამოჩენილი იყო, რომელშიაც საოცრად იყო შერწყმული ნიჭიერება და მოქალაქეობრიობა. როცა ეროსის უკანასკნელ გზაზე ვაცილებდით, ვილაც უცნობისგან გავიგონე — დღეს ასეთი ამბავი მარტო იმიტომ კი არ არის, რომ ეროსი დიდი არტისტი იყო, ის დიდი მოქალაქეც იყო... მართლაც დიდი მოქალაქე და შესანიშნავი მეგობარი იყო. როგორ უხაროდა ამხანაგის წარმატება... როგორი სიამოვნებით ეუბნებოდა კეთილ სიტყვას... როგორი გახარებული შემოვიდოდა ხოლმე წარმოდგენის მერე და მეტყვოდა, — დღეს მავანმა და მავანმა ნახა წარმოდგენა და ძალიან მოეწონე... შენთან მოკითხვა დამაბარა და კეთილი სურვილებით. და მარტო ჩემთან კი არა, ასე იყო ყველასთან.

ეროსის ძალიან უყვარდა ნათესაეები, მეგობრები, საერთოდ ადამიანები, მაგრამ განსაკუთრებით, სიგიჟემდე უყვარდა თავისი საქმე. სცენაზე მისი მოღვაწეობის წლებში თეატრალური აზროვნება ძალიან შეიცვალა. შეიცვალა მსახიობის მუშაობის სტილისტიკა. ზოგი ჩვენგანი მალე აპყვება ხოლმე სიახლეს, უმრავლესობას კი უჭირს. ეროსი ყოველთვის ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა დროს.

ერთი საოცარი თვისება ჰქონდა — ცხოვრების მშრალ ყოველდღიურობას დიდი სიმართლითა და არტისტიზმით აღამალებდა ხოლმე, სილამაზეს აძლევდა, თეატრალურობას.

ადამიანებს, რომლებიც მარტონი არიან, უცნაური დაღი აქვთ მარტოსულობის, აქვთ ბევრი უარყოფითი თვისება — გაღიზიანებული არიან, ძნელად შედიან კონტაქტში ადამიანებთან, შურიანები ხდებიან. ეროსიც ხომ ფაქტიურად მარტო იყო, მაგრამ არასოდეს ჰქონია ეს დაღი, არასოდეს ყოფილა მარტოსული. ალბათ იმიტომ, რომ ის ყველას მფარველი იყო, მეგობარი, თანამგრძნობი. ყველა მასთან პოულობდა თავშესაფარს, დახმარებას, იმედს. ის ისე საეცე იყო სიყვითით, ისე გულუხვი, ისე მდიდარი იყო გარემოცვით, რომ არ შეიძლებოდა ყოფილიყო მარტოსული.

არ შეიძლებოდა მასში დაბუდებულიყო გაღიზიანება, შური, გულგრილობა...

ადამიანები ცხოვრებაში ხშირად ვუშვებთ ხოლმე შეცდომებს. მერე ვფიქრობთ... ვაანალიზებთ... მას შემდეგ, რაც ეროსი ჩვენთან აღარ არის, როცა მე შეცდომას დავეშვებ, ვფიქრობ ხოლმე — როგორ მოიქცეოდა ამ სიტუაციაში ეროსი, რას იზამდა... იმიტომ კი არა, რომ ვაიდევალე მას და მგონია, რომ ეროსის არ ჰქონდა შეცდომები, არა, მაგრამ მისი შეცდომები ალბათ მინიმალური იყო და ძალიან ადამიანური. მისი ყველაზე დიდი შეცდომა ის იყო, რომ, ასე მგონია, თვითონ მოიკლა ძალად თავი — არავინ შეაწუხა თავისი ავადმყოფობით, არავინ დატვირთა ზედმეტად და ამიტომაც ვერ მოუარა თავს ისე, როგორც საჭირო იყო.

პირველ ხანებში განსაკუთრებით ძნელი იყო შეგუება ეროსის სიკვდილთან. ღამე, მარტო რომ დავრჩებოდი ხოლმე ჩემს ოთახში, ჩემს ფიქრებთან, ველაპარაკებოდი... ვეკამათებოდი...

დრო გავიდა... ტკივილი თითქოს მიუყუჩდა... მაგრამ ახლა მგონია, უფრო ძნელიც კია უეროსობა. უფრო დიდია დანაშაულის გრძნობა — ვერ გავუგეთ, ვერ მოვუარეთ, ვერ ვუერთგულეთ. ისე, როგორც თვითონ იცოდა და როგორ ერთგულებასაც ყველასაგან იმსახურებდა.

ფიქვამ გაღალატებული

მაღალი ზნეობის ადამიანი

ბევრი რამ მახსოვს ეროსი მანჯგალაძესთან ურთიერთობიდან, ბევრი შის მიერ შექმნილი სახეც სამუდამოდ დამამახსოვრდა. დღეს მხოლოდ ერთს ვავიხსენებ. მე ბევრს ვმუშაობ პორტრეტულ ჟანრში, მაგრამ, თუ ადამიანს არ გააჩნია პლასტიკური მონაცემები, სადაც მისი ბუნება, მისი დიდი კაცობა ჩანს, ის ჩემთვის საინტერესო არ არის. სწორედ ამ მხრივ იყო ჩემთვის საინტერესო ეროსი. ამიტომაც მომინდა მისი პორტრეტის შექმნა.

ჩვენი სახელგანთქმული მსახიობის სტეფანე ჯაფარიძის მეუღლის გასვენებაზე შევხვდი. ვთხოვე, — რამდენიმე სეანსი დამითმე, შენს პორტრეტს გავაკეთებ-მეთქი. თავი დახარა, წამოწითლდა, — უხერხული ხომ არ იქნებაო. შენ ხომ არ მოსულხარ თვითონ, მე მინდა, რომ გავაკეთო

და უხერხული რატომ არის. თუკი დროის გამოწახვას შეძლებ, ძალიან კარგს იზამ-მეთქი. გამილიმა, — როგორ შეიძლება ამისთვის კაცმა დრო ვერ გამოწახოსო.

მოვილაპარაკეთ. დავნიშნეთ დრო. ოთხ საათზე უნდა მოსულიყო.

მე სახელოსნო იმავე სახლის ეზოში მაქვს, სადაც ვცხოვრობ. ჩვეულებრივ, როცა ვინმეს პორტრეტზე ვმუშაობ, სეანსის დაწყებამდე 5-10 წუთით ადრე უკვე სახელოსნოში ვარ, ვემზადები საქმისთვის, ვამზადებ დაზგას... იმ დღესაც ასე ვაპირებდი. ოთხს თხუთმეტი წუთი აკლდა, ეზოში რომ გადმოვიხედე. ვხედავ, ეროსის მანქანა დაუყენებია და თვითონ იქვე ბალის სკამზე ჩამომაჯდარა. გამიკვირდა. ამდენი ხანია ვმუშაობ, ამდენ ადამიანს შევხვედრივარ და რომ დანიშნულ დროზე ასე ადრე მოსულიყოს ადამიანი, არ მახსოვს, ვიფიქრე, ალბათ გურამ საღარაძესთან მოვიდა-მეთქი (ისიც იქვე ცხოვრობს, სადაც მე). როდესაც ვკითხე, მიპასუხა, — ჩვენ ხომ ოთხი საათისათვის შევთანხმდით, ჰოდა, ცოტა ადრე მოვედი. მე უნდა მოგასწრო და გელოდო, აბა, შენ ხომ არ დამელოდებო. ასე იყო შემდეგაც, ყოველთვის. ერთხელ გადავწყვიტე, ადრე ჩავალ და, რომ მოვა, სახელოსნოში დაგვხვდები-მეთქი. ასეც მოვიქეცი. მივედი. ვზივარ, ველოდები. ყველაფერი მზად მაქვს. აი, ახლა მოვა, აი, ახლა... შესრულდა ოთხი საათი და კარზე მოაკაკუნა. როდესაც ვკითხე, რაღა დღეს მოხვედი ზუსტად ოთხზე-მეთქი, მიპასუხა, მე უკვე თხუთმეტი წუთია აქა ვარ, მაგრამ დროზე ადრე რატომ უნდა შემოვსულიყავიო.

მოქანდაკის სახელოსნო, მოგეხსენებათ, საკმაოდ დიდია ყოველთვის, ფართოც, მაღალიც და, როგორც კი ეროსი შემოვიდოდა, ამ უზარმაზარ სივრცეს უმაღლ ავსებდა ხოლმე, მაგრამ ეს მართო ფიზიკური სიდიდის გამო არ ხდებოდა. ის სივრცეს ავსებდა თავისი ბუბუნა ხმით, თავისი დიდი ბუნებით.

როდესაც ვისიმე პორტრეტს ვაკეთებ, ის ადამიანი ყოველთვის კეთილად არის განწყობილი ჩვენი საერთო მუშაობის მიმართაც, ჩემდამიც. მაგრამ ადამიანი ადამიანია... ყველას თავისი ცხოვრება აქვს, თავისი ხასიათი. კაცი ზოგჯერ იგვიანებს სეანსზე, ზოგჯერ სულ არ მოდის. ზოგიერთი დანიშნულ დროს დაგირეკავს, დღეს მოსვლას ვერ ვახერხებ, შემიდეგ სეანსს როდის დამინიშნავთო.

ეროსისთან ურთიერთობაში ასეთი რამ არ მომხდარა. ისე დავამთავრეთ მუშაობა, სეანსი ერთხელაც არ გაუცდენია. თუმცა სხვებზე ნაკლებ დატვირთული, ალბათ, არც ის იყო.

ყველაფერი ეს ეროსის კეთილშობილებაზე, ადამიანისადმი პატივის-

ცემაზე, მაღალ ზნეობაზე მეტყველებს, და კიდევ იმაზე, რომ კარგად იცოდა ღროის ფასი. თავის ღროსაც უფრთხილდებოდა, სხვისასაც. აქედან ჩანდა, რომ დიდი ადამიანი იყო, რომ ღრმად და სერიოზულად ეკიდებოდა საქმეს. ჩემთვის მისი ასეთი თვისებები ძალიან ბევრ რამეზე მეტყველებს. ამ ადამიანის ნდობა შეიძლებოდა ყოველგვარ ურთულეს საქმეში. ეს ღრმა, ძალზე სერიოზული ადამიანი, ამავე ღროს, იუმორით იყო სავსე. ღრმა და კეთილშობილური იუმორით.

ხატვისაგან განსხვავებით, ჩვენთან, ქანდაკებაში პოზირება (დგომა თუ ჯდომა) უფრო იოლია, თავისუფალი. ადამიანს შეუძლია იმოძრაოს, ისაუბროს... მე და ეროსიც ძალიან ბევრს ვსაუბრობდით მუშაობის ღროს. ვსაუბრობდით ყველაფერზე, უფრო ხშირად კი ხელოვნებაზე, თეატრზე. ჩვენი აზრები, ჩვენი შეხედულებები ერთმანეთს თითქმის არასოდეს დაპირისპირებია.

ერთხელ, მახსოვს, საუბარი გადმოქართულებულ პიესას შეეხო. მე გამოვთქვი აზრი, რომ გადმოქართულება სულაც არ ნიშნავს მხოლოდ სახელების შეცვლას. თუ სიტუაციები, ხასიათები, ურთიერთობები არ იქნება ქართული, განა უმჯობესი არ არის, რომ პიესა ითარგმნოს და მაყურებელს რუსული, ფრანგული თუ სხვა ცხოვრება ვუჩვენოთ? როცა ვლადიმერ პარაკობდი, თანხმობის ნიშნად თავს მიქნევდა. ერთ ხანს კიდევ ვიფიქრე, უბრალოდ მხარი ხომ არ ამიბამ-მეთქი. მაგრამ, როცა აზრი დავასრულე, ღიმილით მითხრა, ისე მომეწონა შენი მსჯელობა, ქალი რომ იყო, გაკოცებდიო. ხუმრობაზე ხუმრობითვე ვუპასუხე, ქალი რომ ვიყო, უამისოდაც მაკოცებდი-მეთქი.

როცა პორტრეტზე მუშაობას იწყებ, ინტუიციით გრძნობ, ვისთან ღოდის შეძლებ მუშაობას ადვილად და ხალისიანად, სწორედ ასე იყო ეროსისთან. ის ხომ ღრმა, მოაზროვნე მსახიობი იყო... გარდასახვის მსახიობი... და ასევე ღრმა, საინტერესო ადამიანი, ძალიან მორცხვი, მორიდებული... ერთხელ მოვიდა და დიდი მოწიწებით მკითხა, ხვალ „ღალატის“ პრემიერაა და ხომ არ გექნება ღრო, რომ ნახოო. გამეხარა. მაღლობა ვუთხარი დაპატიჟებისათვის, ისიც ვუთხარი, სხვანაირად, აბა, როგორ შეიძლება, მე თქვენი ნამუშევარი თუ არ ვნახე, თქვენ კი ჩემი, ხომ არ შეიძლება-მეთქი. მე კი ძალიან ბევრი ვიფიქრე, შემეწუხებინე თუ არაო.

მე ხშირად ვფიქრობ, რომ ეროსის სახით ჩვენ მარტო დიდი ადამიანი, დიდი მსახიობი კი არ დავკარგეთ, არამედ მრავალი მხატვრული სახე, რომელთა შექმნაც მან ვერ მოასწრო.

ცოტა ვინმე მშვარეობია ასე...

ეროსისთან ჩემი ნაცნობობა დაიწყო 1955 წლიდან, როცა მე თბილისის „დინამოს“ დუბლებში დავეიწყე თამაში. მანამდე, რა თქმა უნდა, კარგად ვიცნობდი მის ხმას, მის ტემპერამენტთან რეპორტაჟებს. აბა, საიდან შემიყვარდა ეროსიცი, ფეხბურთიცი?..

ძალიან მაღე დავმეგობრდით. ძალიან მიყვარდა... ცოტა ვინმე მყვარება ასე...

როდესაც მე მოვედი ფეხბურთში, ჩვენს ცხოვრებაში უკვე შემოსული იყო ტელევიზია, ეროსის კი, როგორც ეს ბევრმა მისმა ახლობელმა იცის, ტელერეპორტაჟების წაყვანა არ უყვარდა. ამიტომ ის ისე ხშირად არ მოგზაურობდა ჩვენთან, როგორც ქართველი ფეხბურთელების უფროს თაობასთან. თუმცა რამდენიმეჯერ მაინც მქონდა ბედნიერება მასთან ერთად შეჯიბრზე გამგზავრებისა.

ძალიან მიყვარდა თამაშის შემდეგ ეროსისთან შეხვედრა და საუბარი. რაღა თქმა უნდა, საუბრები სუფრასთან მიმდინარეობდა, როგორც საერთოდ გვჩვევია ქართველებს, მაგრამ ეს სულაც არ ამცირებდა ჩვენი შეხვედრების მნიშვნელობას, არ აკლებდა სერიოზულობას. ძალიან ღრმად, ზუსტად აფასებდა ეროსი ყოველ მომენტს. არ დარჩებოდა შეუმჩნეველი არც ერთი შეცდომა. მორიდებით, ფრთხილად, მაგრამ პირდაპირ გვეუბნებოდა ყველაფერს, რაც არ მოეწონებოდა, თანაც გვეტყოდა ისე, რომ მისი ნათქვამი არ გვეწყინდა. მხოლოდ გვრცხვენოდა ჩვენი შეცდომების.

ერთხელ ლენინგრადში, მორიგი შეხვედრის შემდეგ, საღამოს ჩემთან შემოვიდნენ ეროსი და ზაურ კალოვეი. მაგიდაზე საზამთრო მელა. გაუხარდა, რა ჯობია ახლა საზამთროთი პირის ჩატკბარუნებასო... მაგრამ იმ წუთშივე იმდღევანდელ თამაშზე დაიწყო ლაპარაკი. დაიწყო თამაშის გარჩევა და ისე გაერთო, რომ საზამთრო მაშინდა გაახსენდა, როცა ზაურმა უკანასკნელი ნაჭრისაკენ წაიღო ხელი. თავისებური ხუმრობით უთხრა, გეკითხა შე კაცო, იქნება მეც მინდოდაო საზამთრო და ისევ მთელი სერიოზულობით გააგრძელა მატჩის გარჩევა. მე ძალიან ბევრს მაძლევდა ეს გარჩევები და ძალიან მადლობელი ვარ ბედის, რომ ასეთი მეგობარი შემახვედრა ცხოვრების გზაზე.

მე ხომ მიყვარდა ეროსი, ამაზე ლაპარაკიც ზედმეტია, მაგრამ მასაც ძალიან ვუყვარდით: მეც და მთელი ჩემი ოჯახი! ხშირად მეტყოდა ხოლმე, ჩემი პირველი შვილი შენ ხარო... ხუმრობით ეპვიანობდა ჩემს მეორე ძვირფას მეგობარზე, ვენორ ქვაჩახიაზე. თან ხშირად ამბობდა, მე ვარ

შენი პირველი მეგობარი და ეს გახსოვდესო. ერთხელ, საახალწლო მოსალოცი ბარათიც კი მომწერა: ჩემო მიშეკო სულითა და გულით გილოცავ შენ და შენი ოჯახის ყველა წევრს ახალ, 1973 წელს... ვიყავი და ვრჩები შენი პირველი მოსიყვარულე და თაყვანისმცემელი (ვ. ქვანახიას ჟინაზე!)

1982 წელს ორი საშინელი ტრავმა მივიღე — დავკარგე ორი უახლოესი მეგობარი. ჯერ ეროსი წავიდა ჩვენგან... გული ჩამწყვდია... არა მგონია ოდესმე მოვინელო ეს დარდი. ამ საშინელი ამბიდან გონს არ ვიყავი მოსული, რომ ვენორიც დავკარგე...

ეროსი უკანასკნელად ბიჭიკო ჩხეიძის დაკრძალვაზე ვნახე. მიუხედავად იმისა, რომ ბიჭიკოს დაკარგვით ორივე გულმოკლული ვიყავით, ერთმანეთის ნახვით მაინც გავიხარეთ. ბევრი ვილაპარაკეთ. გავიხსენეთ ჩემი ახალგაზრდობა, მთელ ღღეებს რომ რუსთაველის თეატრთან ვატარებდით... გავიხსენეთ წინა წლების თამაშები... ბოლოს, ოჯახის ამბავი გამომკითხა. სათითაოდ გაიხსენა ჩემი ექვსივე შვილი. მითხრა: ძალიან ყურადღებით ვადევნებ თვალებს შენი მიშეკოს თამაშს, მომწონს, კარგი ფეხბურთელი დადგებაო და ღიმილით დაუმატა, პირველად რომ ითამაშებს „დინამოს“ ძირითად შემადგენლობაში, იმ თამაშის რეპორტაჟს მე წავიყვანო... იმ დღის მერე დიდი დრო არ გასულა, სულ ოთხი თუ ხუთი თვე გახდა საკმარისი, რომ მიშეკოს ნათლობა მიეღო ძირითად შემადგენლობაში, მაგრამ, ვაი, რომ ეროსი ამ თამაშს ვერ მოესწრო... ვერ ნახა... ვერ უთხრა თავისი მართალი, ყოველთვის ასე სასარგებლო და ანგარიშგასაწევი სიტყვა...

ვაი, რომ წადილი ვერ ამისრულეთ...

არიან ერთეული მსახიობები, რომლებიც თავისი ერის განსაკუთრებული სიყვარულითა და პატივისცემით სარგებლობენ...

არიან ერთეული მსახიობები, რომლებიც თავის ბუნებაში შესანიშნავად ათავსებენ დიდ ნიჭიერებას და დიდ ადამიანობას...

არიან ერთეული მსახიობები, რომლებიც განსაკუთრებული გულისხმიერებით ეპყრობიან პარტნიორებს, ხელს უწყობენ ახალგაზრდა მსახიობთა დავაუკაცებას...

არიან ერთეული მსახიობები, რომლებიც, გარდა შემოქმედებითი მოღვაწეობისა, თავიანთი ცხოვრების მიზნად მეგობრებისა და კეთილისმსურველთა სამსახურს ისახევენ...

მართალია, ასეთი ღირსებებით შემკული მსახიობები არცთუ ისე ხშირად გვხვდებიან, მაგრამ ისინი მაინც ყოველთვის ჰყავდა და კვლავაც ეყოლება ქართულ თეატრს. ასეთი ადამიანისა და მსახიობის არსებობის თვალნათლივ დადასტურება იყო ეროსი მანჯგალაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა. გენიალური შექსპირის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ის კაცი იყო, ვით შეჰფერის კაცსა კაცობა...“

მას კარგი ყველა და ყველაფერი უყვარდა, ყოველივე კარგს თავს ევლებოდა... უყვარდა სიცოცხლე, მეგობარი, თავისი საქმე... მაგრამ ყველაზე მეტად მას ერთი რამ უყვარდა, რომელსაც ყველაფერზე მაღლა აყენებდა, რომელსაც ეტრფოდა და ეთაყვანებოდა. ჩემი არცთუ ისე ხანმოკლე ცხოვრების მანძილზე, იშვიათად შეგხვედრივარ ადამიანს, რომელსაც ისე თავდავიწყებით ყვარებოდა თავისი ქვეყანა, ქართველი ერი, როგორც ეროსის უყვარდა. ამ სიყვარულში მას ბაღალი არ ჰყავდა... სავსებით მართებულია მასზე პოეტის სიტყვები:

თხემით ტერფამდე შენ იყავი მართლა ქართველი...

თავის საგრიმიორო ოთახში, სარკის თავზე, კედელზე საქართველოს რუკა ჰქონდა გაკრული... ასევე — თავის ბინაში, ლოჯიაში, სადაც იგი თავისუფალი დროის დიდ ნაწილს ატარებდა. და ეს შემთხვევითი არ იყო... საქართველო მისთვის სალოცავი ხატი იყო... რუკაზე წერტილებით ჰქონდა აღნიშნული ის ადგილები, სადაც არაერთხელ ყოფილა. გადაავლებდა თვალს რუკას და სინანულით იტყოდა, — არა, ჯერ კიდევ კარგად არ ვიცნობ ჩემს ქვეყანას, ჯერ კიდევ რამდენი რაიონი მაქვს მოსანახულებელი, რამდენი კუთხის სილამაზით უნდა დავტკბეო...

მე ბედნიერება მქონდა მასთან ერთად მემოგზაურა საქართველოს

მრავალ რაიონში. ჩემს მეხსიერებაში დაუვიწყარ დღეებად დარჩება ჩენი ერთობლივი მოგზაურობა მანქანით: თბილისიდან ახალციხემდე, იქიდან კი ბათუმამდე, შემდეგ... სოხუმი, ჭიათურა, შოვი, ცხინვალი, ყვარელი, თელავი...

ნეტავი მქონოდა შესაძლებლობა, ფირზე აღმებეჭდა ის სიხარული და აღფრთოვანება, რომელსაც იგი საქართველოს ბუნების სილამაზის ხილვით განიცდიდა... რომელიმე თვალწარმტაც ადგილას გააჩერებდა მანქანას, გადმოვადოდა, ლალად ჩაისუნთქავდა და თავისი ბუბუნა ხმით, თავდავიწყებით და ექსტაზით წარმოთქვამდა საყვარელი პოეტის სიტყვებს:

დავბადებულვარ, რომ ვიყო მონა,
და საქართველოს მედვას უღელი.
მამ, გამარჯობა, ტბილო სიცოცხლე,
დავრჩებით ერთად ჩვენ განუყრელი...

... დიახ, საქართველო იყო მისი ტრფიალი...

საქართველოს ყველა კუთხე იზიდავდა მას, მაგრამ თბილისისადმი განსაკუთრებული გრძნობა ჰქონდა. როცა რამდენიმე ხნით მისი დატოვება უხდებოდა, უნდა გენახათ, როგორი გულისფანცქალით ელოდა თბილისში დაბრუნებას. როგორც კი თბილისის მიუახლოვდებოდა, შვებით ამოისუნთქავდა და იეთიმ გურჯის ლექსს მოიშველიებდა:

გამარჯობა, ჩემო თბილის-ქალაქო,
დაკარგული შენი შვილი მოვედი...

თან ბავშვივით დაიმორცხვებდა და ნეტარების ღიმილი მოეფინებოდა კეთილშობილ სახეზე...

გარდაცვალებამდე ერთი კვირით ადრე გამიზიარა თავისი წადილი — როცა თეატრი საგასტროლოდ წავა, მე და შენ ჯერ სვანეთი მოვინახულოთ, მისი მკაცრი სილამაზით დავტკბეთ, ხოლო შემდეგ ხევსურეთს ვეწვიოთ... ვაი, რომ წადილი ვერ ავისრულეთ, ვაი, რომ მოკლე გამოდგა მისი სავალი გზა-შარა...

მიხტორ ნინიძე

მარადი სიცოცხლე

გუშინდელ დღესავით მახსოვს, ორმოცდაათიანი წლების შუახანს, მოსკოვში საგასტროლოდ შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრი ჩამოვიდა და ვახტანგოვის თეატრის სცენაზე „ოიდიპოს მეფე“ უჩვენა. იმხანად მოსკოვში ძველბერძნულ პიესებს არავინ დგამდა. ამიტომ განუზომელი იყო ინტერესი ქართული „ოიდიპოსისადმი“.

ოიდიპოსის სამი მსახიობი თამაშობდა: მოსკოველების საყვარელი აკაკი ხორავა, ჯერ კიდევ ნაკლებად ცნობილი სერგო ზაქარიაძე და სრულიად ახალგაზრდა ეროსი მანჯგალაძე. ამბობდნენ, რომ ისინი ძალზე განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან, ამიტომ საჭირო იყო სამივე წარმოდგენაზე მოხვედრა, ეს კი სულაც არ იყო ადვილი. ხმა გაერცელდა, თეატრალური საზოგადოების მსახიობის სახლი აწყობს წარმოდგენის საზოგადოებრივ განხილვას და ითამაშებს არა აკაკი ხორავა, არამედ ეროსი მანჯგალაძეო. ასე გადაუწყვეტია სპექტაკლის დამდგმელს დოდო ალექსიძეს. ცხადია, გული დაგვწყდა, რადგან აკაკი ხორავას აქტიორული ავტორიტეტი მოსკოველებისთვის სრულიად შეუვალი იყო და სხვასთან მისი შედარება წარმოუდგენლად მიგვაჩნდა. მაგრამ, ამავე დროს ყველას გვესმოდა, რომ დ. ალექსიძე უსაფუძვლო რისკს არ გაწევდა, მას უთუოდ სურდა დედაქალაქის თეატრალური საზოგადოებრიობისთვის ახალი ნიჭიერი მსახიობი წარმოედგინა.

ძალიან მინდოდა, რაღაც უნდა დამჯდომოდა, მენახა სამივე ოიდიპოსი. გავიგე, რომ უახლოეს კვირა დღეს სპექტაკლს სამჯერ უჩვენებდნენ. დილას, შუადღისას და საღამოს. ამგვარად, ერთ დღეში შესაძლებელი გახდებოდა ყველა კითხვაზე პასუხის გაცემა და „შენი“ ოიდიპოსის არჩევა. ერთი რამ მაწუხებდა — როგორ მოვხვედრილიყავი თეატრში სამჯერ, როცა ბილეთი მხოლოდ ერთი წარმოდგენისა მქონდა?

საზოგადოებრივი განხილვა, თუ მეხსიერება არ მღალატობს, შუადღის სამ საათზე ეწყობოდა (დილით ზაქარიაძემ ითამაშა, საღამოს ხორავამ). პირველ წარმოდგენაზე ბილეთი არ მქონდა, მაგრამ მაინც ვცადე და ბედმა გამიღიმა — დამეხმარა თეატრის შესასვლელთან ამტყდარი საშინელი აურზაური.

სპექტაკლმა ყველაზე ერთნაირად დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. იგი უანტრაქტოდ თითქმის ორ საათს მიდიოდა, გაოგნებული და მოხიბლული მაყურებლის სრულ სიჩუმეში. მეორე წარმოდგენაზე რომ დავრჩენილიყავი, მიყრუებულ კუნძულში დამქირდა მიმალვა. ცხადია, ეს

გულახდილობა ჩემს სასარგებლოდ არაფერს ლაპარაკობს, მაგრამ რას იზამ, როცა თეატრზე შეყვარებული კაცისთვის სხვა გამოსავალი არ არსებობს...

და აი, როგორც იქნა, შუადღის სპექტაკლიც დაიწყო. მე წინასწარვე დაეცავე ჩემი კუთვნილი ადგილი ლოჯიაში, ისეთი მაყურებელი შეიკრიბა, რომელზეც მხოლოდ ოცნება თუა შესაძლებელი. წარმომიდგენია, რას განიცდიდნენ ალექსიძე და მანჯგალაძე. მაგრამ, როგორც კი დაიწყო მოქმედება, ყველა გარეშე ფიქრმა მეორე პლანზე გადაინაცვლა, დავიწყებას მიეცა. სოფოკლეს ტრაგედია აუღერდა როგორც ყველაზე უფრო თანამედროვე პიესა.

ახალგაზრდა მსახიობმა — ეროსი მაშინ სულ ცოტათი იყო გადაცილებული ოცდაათს — გვიამბო ჰეშმარიტად ტრაგიკული, მისთვის უპარესად პირადული ამბავი. მანჯგალაძემ თავის გმირს ხორავასეული ეპიკური მონუმენტურობა, ანდა ზაქარიასისეული გონების კეთილშობილური სიდიადე კი არ მიანიჭა, არამედ მგზნებარე ძალა და სიწმინდე, რითაც სინდისის ტრაგედია გადაგვიშალა.

თავისი კერპის ერთგული მოსკოვი იძულებული გახდა ელიარებინა, რომ ეროსი მანჯგალაძის სახით თანამედროვეობის დიდი აქტიორი იხილა.

მას შემდეგ მე იგი სცენაზე, საძმუხაროდ, არც ისე ხშირად მინახავს: ზიმზიმოვი გ. სუნდუკიანის „პეპოში“, ვანო ფანტიაშვილი ა. ცაგარლის „ხანუმაში“, ლოპესი ჯ. ფლეჩერის „ესპანელ მღვდელში“, ბატარცევი და დევიატოვი ა. გელმანის პიესებში „დასაწყისი“, „ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერნი“... და, ბოლოს, სულ ცოტა ხნის წინ, რუსთაველის სახელობის თეატრის 100 წლისთავისადმი მიძღვნილ საიუბილეო წარმოდგენაში, სადაც იგი ერთდროულად დღესასწაულის გულშია მასპინძელიც იყო და წამყვანიც.

ჩემის აზრით, მას თანაბრად შეეძლო გმირული, სახასიათო, კომედიური, დრამატული, ლირიკული, ყოფითი, ტრაგიკომიკური სახეების შექმნა. ყოველ შემთხვევაში, მე არასოდეს მინახავს, რომ მას ეთამაშოს მისი ბუნებისათვის უცხო, არა „თავისი“ როლი; თუმცა, მარტო ზემოთ ჩამოთვლილიც ხომ ცხადყოფს, რა ფართო იყო მისი დიაპაზონი.

1982 წლის 18 აპრილს, თბილისში ჩასული, დიდუბის პანთეონისაკენ გივეშურე, რომ მუხლი მომეყარა ელენე ახვლედიანის, ქეთევან მაღალაშვილისა და ეროსი მანჯგალაძის საფლავების წინაშე... ამ უკანასკნელთან დამხვდა დიდი პორტრეტი, ყვავილების ზღვა, დიდძალი ხალხი.

გავა დრო. ტკივილი რამდენადმე მიუყრდნობა. წავლენ ამ ქვეყნიდან

მისი ნიჭის მოწმეები და თაყვანისმცემლები, ეროსის სახე კი სამარადისოდ უნდა დარჩეს — სახე ძლიერი, პირდაპირი, კეთილშობილი, საქვეყნოდ ცნობილი და, ამავე დროს, მოკრძალებული, თავმდაბალი, სათუთი ბუნების ადამიანისა, კაცისა, რომელიც წავიდა შემოქმედებითი სიმწიფის ეპოს, რომელმაც ვერ დაასრულა თავისი სიმღერა.

და თუ მართალია, რომ ადამიანის ცხოვრება მანამდე გრძელდება, ვიდრე ის ახსოვთ, დარწმუნებული ვარ, ეროსი მანჯგალაძეს მეორე — მართლად სიცოცხლე უწერია.

ბოროს პანორომპი

„პასი, რომელიც დააქლდა ქალაქს“

იგი ჩვენ შორის დადიოდა, დიდი და კეთილი, ბავშვებით გულუბრყვილო და როხროხა, უღალატო და ყველას ბედზე დაფიქრებული.

იტყვიან ხოლმე, ძნელია გარდაცვილი კაცზე რაიმეს დაწერა. თუ ეს ასეა, მაშინ ორმაგად ძნელია რაიმე თქვა ეროსზე, რომელიც ასე ახლობელი და საყვარელი იყო ყველასათვის, ვინც კი მას იცნობდა და ვინც უშუალოდ არასოდეს უნახავს იგი.

ეროსისთან ხანგრძლივი და ურღვევი მეგობრობა მაკავშირებდა. სრულიად ყმაწვილი იყო, ფეხბურთის კომენტატორობა რომ დაიწყო. ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ სულ ჩვენთან იყო, გუნდთან ერთად დადიოდა შეჯიბრებაზე.

მახსოვს 1945 წელი იყო. მოსკოვში მივდიოდით სათამაშოდ. ეროსიც გვახლდა. მოსკოვის „დინამოს“ სტადიონის საერთო საცხოვრებელში დავბინავდით. ვარჯიშის შემდეგ მკვდარი საათი გვქონდა. ჩვენს ოთახში მსოფლიოს რეკორდსმენი ნინო ღუმბაძე შემოვიდა. ზაფხული იყო, საშინლად ცხელოდა და ეროსის ტრუსისამარა ეძინა. ნინომ დახედა მძინარე ეროსის, ვერ იცნო და მკითხა: „ეს რა შოლტევით ბიჭია, ახალი მეკარე ხომ არ მივიღიათო?“ ეროსის გაელვძა, ნინო რომ დაინახა, საშინლად შეწუხდა, გაწითლდა და საბანი წაიხურა. მერე კარგა ხანს გვებუზღუნებოდა, განგებ მომიწყვეთო...

წინათ მოსკოვში თვითმფრინავები „დინამოს“ სტადიონის მახლობლად მდებარე ტუშინოს აეროდრომზე სხდებოდნენ და ზედ თავზე გადა-

უფრენდნენ ხოლმე სტალიონს. ერთხელ სწორედ ამ სტალიონზე ვეთამაშებოდით მოსკოვის „დინამოს“ და როგორღაც ისე მოხდა, რომ რამდენჯერაც დავარტყით, ბურთი იმდენჯერ ზევიდან გადაევლო კარს.

თამაში რომ დამთავრდა, ეროსიმ ჩვენს გასაგონად თავისთვის ჩაილაპარაკა: უნდა გავაფრთხილო სამოქალაქო ავიაციის მუშაკები, რომ როცა თქვენ თამაშობთ, შეაჩერონ გადაფრენა, თორემ ისე მალლა ურტყამთ ბურთს, შეიძლება თვითმფრინავი ჩამოაგდოთო.

ფეხბურთს თვითონაც კარგად თამაშობდა ეროსი, თანაც ისე ლამაზად, თვალს ვერ მოწყვეტდით. მახსოვს ვეტერანი „დინამოელები“ შეხვედრა რუსთაველის თეატრის კოლექტივთან. მე ამ მატჩში არ ვმონაწილეობდი. ეროსის უყვარდა მიხეილ მესხის ფინტები და თამაშის დაწყებამდე მითხრა, ბორია, გადაეწყვიტე მიშას ფინტები გამოვიყენო, დააკვირდი ჩემს თამაშს და შენი აზრი მითხარიო.

ეროსი მარცხენა ინსაიდის ფუნქციას ასრულებდა და თამაშშიც მარცხენა ფეხს უფრო ხშირად ხმარობდა. დაიწყო თამაში და დაიწყო „მიშას“ ფინტების სერიაც, მაგრამ ეროსი ისეთ საოცარ მოძრაობებს აკეთებდა, რომ მისი პარტნიორებიც და მოწინააღმდეგენიც სიცილით იხოცებოდნენ...

რა თავდავიწყება, ფეხბურთის როგორი ფანატიკური სიყვარული, რა საოცარი გონებამახვილობა და იუმორი იგრძნობოდა მის რეპორტაჟებში.

არც ის იყო შემთხვევითი, მხოლოდ სახელით რომ ახსენებდნენ ყველგან (ამის მიზეზი მართო მისი იშვიათი სახელი არ გახლდათ) — მან ნამდვილად დაიმსახურა ეს სიყვარული, იგი ჰემმარიტად სახალხო არტისტი იყო.

ძალიან მიყვარს თეატრი, მსახიობები, მაგრამ ნურავის ეწყინება, თუ ვიტყვი, რომ ეროსი გამორჩეულად მიყვარდა, მიყვარდა ხალასი, ბუნებრივი ნიჭის გამო, უკეთილშობილესი, უსათნოესი პიროვნული ღირსებების გამო. ბოლოს და ბოლოს, თეატრშიც მისი ხათრით დავდიოდო.

მაინც რა გემრიელად, რა გატაცებით გვესაუბრებოდა ხელოვნებასა თუ სპორტზე, თითქოს ტელეეკრანიდან კი არა, აქვე იჯდა ჩვენ გვერდით სავარძელში და რაღაცას ძალზე საინტერესოდ გვიყვებოდა...

უკანასკნელად სიკვდილამდე ორი კვირით ადრე ვნახე. რუსთაველზე მისეირნობდა. შორიდანვე გამოდიოდა, აბუხუნდა, ჰო-ჰო-ჰო, ჩემო ბორიაო! მხარზე ხელი მომითათუნა, ერთმანეთს მოვესიყვარულეთ, მერე, ჩვეულებისამებრ, რაღაცაზე მეხუშრა.

არიან აღამიანები, რომლებიც განსაკუთრებით უხდებიან თბილისს,

თავიანთი სიცოცხლით საოცარ ეშხსა და სილამაზეს მატებენ ჩვენს ქალაქს. ამიტომ მათ სიკვდილს ძნელად ეგუება ჩვენი დედაქალაქი. ეროსიც ერთი იმათთაგანია, ვინც ძალიან დააყლდა ჩვენს ქალაქს. ალბათ, ამიტომაც გამახსენდა პოეტის სიტყვები, სხვა მსახიობზე თქმული, მაგრამ ეროსზეც აგრერიგად უპრიანი:

რამდენი ჩვენგან წასული კაცის
ვერ გადავიხდით ვერასდროს ამაგს,
მაგრამ ის ერთი სხვა იყო მაინც —
კაცი, რომელიც დააყლდა ქალაქს.

ბორის პაიჭაძე

დაუშვიშარი...

ჩემს სპორტულ ცხოვრებაში ეროსი მანჯგალაძემ ძალზე მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა. ეს მოხდა ბევრად უფრო ადრე, ვიდრე მას შეეხედებოდი და გავიცნობდი...

სამეგრელოში, გეგეჭკორის რაიონის სოფელ მუხურჩაში ვიზრდებოდი. ჩვენს სოფელში ჩემი ბავშვობის დროს, არც სტადიონი იყო, არც რადიო, არც ელექტრონი. ვინმე რომ იტყოდა სტადიონიო, მეგონა სოფლის ტალაში რომ საბურთაო მოედანი გექონდა, ისეთი იყო.

სოფელში, ერთ ოჯახში რადიომიმღები პირველად მოვისმინე ფეხბურთის გადაცემა. ყველაფერი რაღაც საოცრებას ჰგავდა — ხალხის ხმაური, ეროსის მშვენიერი ხმა, რომელიც დიდის ტემპერამენტითა და აზარტით ხატავდა თამაშის სურათს, ბავშვები კი არა, დიდებიც მოჯადოებული უსმენდნენ. ჩვენთვის, ბავშვებისათვის, ეს ყოველივე ნამდვილი ზღაპარი იყო.

გამიჩნდა დიდი ინტერესი ფეხბურთისადმი და ამას ეროსის ეუმაღლი. გატაცებით, თავდავიწყებით დავიწყე ბურთის თამაში. ვთამაშობდი ყველგან — ტალაში, ეკლიან მინდორში, ფეხშიშველა.

საერთოდ ძალიან მიყვარდა ყოველგვარი სპორტული ვარჯიშობანი, სკოლაში კი არავითარი ინვენტარი არ გავაჩნდა. ფიზკულტურის მასწავლებელმა, რომელიც გვარად მანჯგალაძე იყო, სახელად პოდისტის ეძახდნენ (შემდეგ, როდესაც ეროსი გავიცანი და ვუთხარი ჩვენს ფიზ-

კულტურის მასწავლებელს, თქვენს მოგვარეს, პოლისტი ერქვა-მეთქი, გაეცინა — ასეა, მანჭგალაძეებს უცხო სახელები გვქვიაო), ბავშვებს შეგვაგროვებინა ფული და შეიძინა სპორტული ინვენტარი. მე, როგორც ტანმორჩილი ბავშვი, არ გამაქარეს იმ იარაღებს და მთელი მონდომებით ფეხბურთის თამაშს მივეძაღე.

1956 წელს ნათესავმა თბილისში ჩამომიყვანა. მალე საზოგადოება „დინამოს“ საფეხბურთო სკოლაში ჩამრიცხეს... ვთამაშობდი, წარმატებაც მქონდა, ვოცნებობდი ეროსის თავისი უბადლო ხმით რეპორტაჟებში ჩემი გვარიც ეხსენებინა, როგორც ლოღობერიძის, იამანიძის, მესხის, ბარქაიას და სხვათა გვარები. მაგრამ ჩემს ოცნებას ასრულება არ ეწერა, სხვადასხვა მიზეზის გამო ფეხბურთს თავი დაგანებე და ჰიდაობა დავიწყე.

ეროსის პირადი გვიან შევხვდი, უკვე მოქიდავე ვიყავი, ჯილდოებიც მქონდა... ჩვენ ახლო მეგობრები არ ვყოფილვართ, არც ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს, მაგრამ როგორღაც დიდ სულიერ სიახლოვეს ვგრძნობდი. მასთან შინ პირველად ახალი წლის ღამეს მივედი სხვა მეგობრებთან ერთად.

უკანასკნელად შევხვდი ერთ ოჯახში, სადაც იტალიის კომუნისტური პარტიის წევრისა და მისი მეუღლის პატივსაცემად სადილი იყო გამართული. ცოტა დაგვიანებით მივედი. ეროსიმ მისწი-მოსწია ხალხი და გვერდით დაძმავა, მეხუშრებოდა, მეფერებოდა.

გარდაცვალებამდე რამდენიმე დღით ადრე სპორტული მატჩიანი მიპყავდა, გადაცემა ვეტერან მოქიდავეებს შეეხებოდა. რაზედაც ბავშვობიდანვე ვოცნებობდი, თურმე აღსრულებულა: ეროსი მანჭგალაძეს ტელეეკრანდან უხსენებია ჩემი გვარი და გულთბილი სიტყვებიც უთქვამს. სამწუხაროდ, ამასაც კი ვერ მივუსწარი, მოვისმინე მხოლოდ ის, რაც ჩემს ამხანაგებზე თქვა.

რომან რუაზა

უმჯიკვლო ადამიანი

ძნელია ილაპარაკო ადამიანზე, ვისთანაც 35 წლის მეგობრობა გაქავშირებს. შემზარავია აზრი, რომ ველარ გაიგონებ მის ტკბილ ბარიტონს, ველარ შეგხვდება სცენაზე შენი საყვარელი და გულითადი პარტნიორი.

არასოდეს დამავიწყდება ინსტიტუტის წლებში ეროსის მიერ განსახიერებული როლები მ. გორკის „მდაბიონში“, „პარიზელ მეძონძეში“. მე, პირველი კურსის სტუდენტს, ბედნიერება მხვდა წილად ეპიზოდური როლი მეთამაშა ამავე პიესაში.

ეროსის დიდი წარმატება ხვდა თეატრში. მის მიერ შექმნილი სახეები დაუვიწყარია, სამუდამოდ შემორჩა მეხსიერებას. ეროსი საოცარი იმპროვიზაციის ტალანტით იყო დაჯილდოებული. უბედნიერეს კაცად გთვლი თავს, რომ მომეცა საშუალება პარტნიორობა გამეწია ეროსისათვის სპექტაკლებში: „ყვარყვარე თუთაბერი“, „ზღვის შვილები“, „გვალი ბიგვა“, „ამბავი სიყვარულისა“, „ესპანელი მღვდელი“, „ჰინკრაქა“ და „დაბრუნება“.

უმჯიკვლო ადამიანის, დიდი მსახიობის სახელი სამუდამოდ დამკვიდრდება ქართული თეატრის ისტორიაში. დრო-ხანი ვერას დააკლებს მის წმინდა სახელს.

პარლო საპანდელიძე

გვინჰარდის ერთმანეთი

1982 წლის 29 იანვარი — თბილისის საერთაშორისო ტრადიციული ტურნირი თავისუფალ ჭიდაობაში — ფინალის დღე. სპორტის სასახლე. კოტე მახარაძე მიკროფონით სთხოვს 6-7 ათას სპორტის მოყვარულს, წუთიერი დუმილით პატივი სცენ ძვირფასი ეროსის ხსოვნას.

დღემდე დაუჭერებელია ჩემთვის ის ფაქტი, რომ ჩვენ გვერდით აღარ იქნება დიდი მსახიობი, დიდი ქართველი, კაცური კაცი, ღინჯი და მშვენიერი, წყნარი და უპრეტენზიო, მოსიყვარულე და ერთგული, მეგობრული, მამაშვილური, მორიდებული და მოსარიდებელი, მოქეიფე და პურადი, მომღერალი, სპორტის ერთგული და მოყვარული.

აი, დადგება მომავალი ახალი წელი და კვლავ ერთი სიმი ჩამწყდება გულში, აღარ დამირეკავს და აღარ მომილოცავს თავისი ბუხუნა და ტკბი-

ლი ხმით ჩემი ეროსი, ველარ შემოაღებს ჩემი ოჯახის კარს და ველარ მისურვებს ბედნიერ ახალ წელს, ველარ ჩავეკვრები სიყვარულით და ველარ მოვეფერები ჩემს ფეხბედნიერ მეკვლეს, ჩემს უსაყვარლეს უფროს მეგობარს. მხოლოდ დიდი მწუხარებით ვემთხვევი იმ, ჩემთვის და ჩემი ოჯახისათვის ძვირფას და უკედავ რელიკვიას — ეროსი მანჯგალაძის ღებეშას, 1964 წელს ტოკიოში რომ გამომიგზავნა დოღო აბაშიძესთან ერთად. „ჩემო გურამ, გულით გილოცავ დიდ წარმატებას, იცოდე, შენი ვერცხლი ჩვენთვის ოქროს ტოღფასია, ვსვამთ შენს საღღეგრძელოს“.

წარმოუდგენელია ის დიდი სიხარული, ჩემი ეროსის ამ სიტყვებმა რომ განმაცღვევინა. ეროსის მოსალოცი ღებეშა კი ჩემთვის ოქროს მეღლის ტოღფასი იყო, ამ სიტყვებით რამდენი რამ მითხრა ჩემმა ბრძენმა და ღინჯმა მეგობარმა, მომილოცა და თან გამამხნევა, მაგრძნობინა, რომ ჩემ გვერდითაა, მითანაგრძნო, ვერცხლის მეღლის მოპოვებაში სასწორმა (და წონამ — 800 გრ.) რომ გადაწყვიტა ჩემი გამარჯვების ბედი. იმ წუთებში ეროსი ჩემთვის ყველაზე პირველი გულშემატკივარი იყო, მან პირველმა იგრძნო ჩემი ტკივილი და ღებეშით მომესიყვარულა.

ნურავის ეწყინება, ხმამაღლა თუ ვიტყვი, რომ არ მეგულება კაცი, ასეთი სიზუსტით რომ აღიქვამდეს მეგობრის ცხოვრებაში მომხდარ ფაქტებს, სხვისი თვალისათვის შეუმჩნეველ წვრილმანებს.

აი, ჩამოფვრინდი იაპონიიდან, ვერ გავამართლე გულშემატკივრების იმედი და ოქროს მეღლის ნაცვლად, ვერცხლის პრიზიორად დავბრუნდი. უამრავი ნაცნობი, გულშემატკივარი, მეგობარი დამხვდა აეროპორტში. მე თვალით მოვკებენ ჩემი ღებეშის ავტორი, წყნარად და ჩუმაღ ყველას უკან მღგარი, ჩემი ყველაზე დიდი გულშემატკივარი, ჩემი საყვარელი და ძვირფასი ეროსი, მოგძებნე და გულში ჩავიკარი, შემდეგ კი ყველას თვაღწინ გადავეცი ტოკიოში მიღებული პრიზი — ანგეღოზისფრთიანი წმინდანის ბრინჯაოს ქანდაკება. ალბათ დამეთანხმებით და სწორად გამიგებთ, ჩემთვის ძვირფასი პრიზი, ჩემთვის უფრო ძვირფას ადამიანს, მართლაც წმინდანს ეკუთვნოდა. ერთი გენახათ, რა განგაში ატეხა, რამდენი იქოთქოთა, შერცხვა, შეწუხდა, გაწითღდა, — გურამ რას შერებიო, — დამიძახა. ვაკოცე და ყურში ჩავჩურჩულე: კაცურ-კაცობის ნიშნად, ჩემო ერიკო, მიიღე ჩემი მცირედი საჩუქარი. ბოღოს, ძღივს დამთანხმდა, თვაღები გაუბრწყინდა, ძღიერ გაახარა ამ სიურპრიზმა, გულში ჩაკრული მიიტანა შინ და საპატიო ადგიღას მოათავსა. წღების განმავღობაში, სიკვდიღის ღღემღე, ვინც უნდა მისულიყო, ყველას აჩვენებღა, უხსნიღა და ეამაყებღა.

სპორტსმენებიდან განსაკუთრებით პატივს სცემდა და უყვარდა მიხეილ მესხი. ჩვენ ხშირად ვხვდებოდით მის ოჯახში. გვამხნეებდა, გვარიგებდა, არასდროს გვინახავს უხასიათოდ. თავის გასაქირს თავს არავის მოახვევდა.

ბოლო წლებში ხშირად ველარ ვხვდებოდი ჩემს ეროსის, მაგრამ ტელეფონით კი ხშირად მივესიყვარულებოდი, გავიგონებდი მის ტბილსა და ომახიან ხმას. ალბათ ვერასოდეს ვაპატიებ ჩემს თავს, სიკვდილამდე ხუთი დღის წინ დამირეკა და მთხოვა მიესულიყავი. გამოდი ჩემთან და გამახარეო, ტბილად ვიპუქუქოთო, რალაც ძალიან მომინდა შენი ნახვაო. მიზეზი აღარ მახსოვს, ისე კი, ნამდვილად საპატიო მიზეზი მქონდა, მოვეფერე და შევპირდი, — ახლა ვერა და უახლოვს დღეებში გამოგივლიმეთქი. თურმე უკანასკნელ სურვილს ვერ ვუსრულებდი ჩემს ეროსის, ჩემს უპრეტენზიო კაცს.

ერთხელ, ჩემი დაბადების დღეს, ვერ მოვიდა, მაგრამ მეორე თუ მესამე დღეს დარეკა და ჩემს მეუღლეს სთხოვა, — თუ არ შეწუხდებით, გენაცვალე, ქვემოთ შემომხვდითო. მოვიდა ეროსი ხელში გახვეული საჩუქრით. ჩემს გურამს გადაეცით, მართალია, მექსიკიდან ტოკიოს მსგავსი პრიზი არ ჩამომყოლია, რომ გურამისათვის მიმეძღვნა, მაგრამ ამ მცირედი საჩუქრით და დიდი გულით შეიძლება მივულოცო ჩემს გურამს დაბადების დღე და დიდხანს სიცოცხლე ვუსურვო. ზემოთ ამოვიდოდი და ტბილადაც დავლოცავდი, მაგრამ თეატრში მაგვიანდებო, — ათასი ბოდიში მოუხდია ამ ბუმბერაზ ადამიანს თავისი ბოხი და ძლიერი ტბილი ხმით.

დღეს კი მე ვიმეორებ ეროსის მოქმედებას, ვინც კი შემოდის ჩემთან, მიმყავს იმ ადგილას, სადაც სათუთად ვინახავ ჩემი ეროსის მოძღვნილ საჩუქარს და ცრემლმორეული ვუკითხავ ეროსის ნაწერს.

სიამაყითა და მაღლიერი გრძნობით ეკოცნი ხოლმე ეროსის ხელით გამოყვანილ ასოებს. რამდენი სიყვარულია, რა დიდი გრძნობაა ჩაქსოვილი მის სიტყვებში.

წესად გადამეჭკა, ყოველდღე, სამსახურში წასვლის წინ, შევიარო დიდუბის პანთეონში, ეროსის საფლავთან მუხლი მოვიდრიკო, ცრემლი დავაფრქვო. დაკრძალვის მეორე დღეს რომ შევედი პანთეონში, რევაზ ლალიძის საფლავის წინ ცრემლები თავისით წამომცვივდა. აი კაცი, რომლის სიკვდილსაც ასე განიცდიდა რამდენიმე დღის წინ ჩემი ეროსი, ისევე ვერ იჯერებდა და ვერ ეგუებოდა რევაზ ლალიძის სიკვდილს, რო-

გორც ჩვენ ვერ ვიჭერებთ და ვერ ვეგუებით დღეს ეროსის გარდაცვალებას.

უნებლიეთ გამახსენდა, ახალი წლის დადგომამდე მასთან რომ შევიარე მეგობრებთან ერთად, ეროსიმ ოთხჯერ მაინც შესვა რეზო ლალიძის მოსაგონარი. შევნიშნე, ხმა უთრთოდა, ცრემლი ყელს ებჯინებოდა. თვალები ცრემლებით აგვევსო. უეცრად შემოგვცახა: „იმღერეთ ბიჭებო, არ მოიწყინოთ, ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ, სანამ ვართ, გვიყვარდეს ერთმანეთი, სამშობლო, მეგობარი, დედა და მამა, და და ძმა, არ დავივიწყოთ წარსული, ხვალინდელ დღეს გამარჯვება ვუსურვოთ!..“ რას წარმოვიდგენდი, რომ ასე მალე სამუდამო მეზობლები გახდებოდნენ ძველი მეგობრები.

მთელმა საქართველომ დაიტირა ძვირფასი შვილი. თურმე რა დიდი სიყვარულით ყვარებით ეს უდიდესი ადამიანი, ჩუმი და წყნარი, მშვიდი და ღიწი, უწყინარი და უბოროტო კაცი.

ბურაბ სალარაძე

მგრძნობიარე და გაზგაზი...

მას ეროსი ერქვა და კიდეცაც ამართლებდა ამ სახელს. ეროსის ბავშვობიდანვე შეგეზარდე, როცა ჯერ კიდევ „ერიკო“ ერქვა.

შემდეგ ინსტიტუტის დაუფიწყარი წლები... და ფელიქს პიას „პარიზელ მეძინეში“ წარუშლელი მისი პირველი როლი — მაგილო ჟანი.

წარმოდგენაზე სტუმრად ჩამოსული მოსკოველი მეგობრები მივიწვიე. მათ ძნელად ირწმუნეს, რომ მაგილო ჟანის შემსრულებელი ჩვეულებრივი სტუდენტი იყო და არა „გასტროლიორი“.

ეროსისთან მუშაობა კ. გოლდონის „სასტუმროს დიასახლისზე“ ჩვენთვის საუკეთესო მაგალითი იყო ნიჭიერებასთან შეზავებული დიდი პროფესიულობისა. ქალთმომძლე კავალერი რიპაფრატა — ეროსი, ტლანქი დათვი, რომლის „მოთვინიერებისთვის“ მე — მირანდოლინამ ათასგვარ ხრიკს მივმართე, ბოლოს ბალიშებს ბღღვნიდა, მუხლებზე ხოხვით დამსდევდა და პირზე ქაფმორეული ღრიალებდა: „მირანდოლინა, მე თქვენ მიყვარხართ!“

ყოველთვის ძვირფასია ახალგაზრდობის მოგონება, მაგრამ, როცა ეს

მოგონება ეხება ადამიანს, რომელმაც რამდენიმე ათეულ წელს სიკეთე თესა, ეს მოგონება ასმაგად ძვირფასია.

შემდეგ რუსთაველის თეატრი... წლების მანძილზე ერთ თეატრალურ ცხოვრება, ერთი სწრაფვით და მიზნებით გაუღწეოლი სუნიტქვა ჩვენ უფრო გვანათესავებდა და შეიძლება მოგონებათა კრიალოსანი აკინძო, მაგრამ ახლა განსაკუთრებით მაგონდება : ბავი, რომელიც ცხადყოფს, თუ რაოდენ მგრძნობიარე და გამეგროსი...

თავდაპირველად, სერგო ზაქარიაძემ ბეკინას როლი დ. კლდრ „სამანისვილის დედინაცვალში“ ეროსის შესთავაზა, ეროსიმ რარ ინდომა იგი და ეს ამბავი იმით დამთავრდა, რომ თვით სერგოძემ მოკიდა ხელი.

1977 წელს, მექსიკაში ყოფნის დროს, ეროსის მოუხდა სას შეეცავლა ბეკინას როლში ავადმყოფი ბუხუტი ზაქარიაძე. დრიყო და, თუმცა გოგი გეგეჰკორი ბევრს მუშაობდა ეროსისთან, ინც გულგრილი დარჩა როლისადმი, ითამაშა წარმოდგენა, მაგრამ ბეკინა იყო და... არც ეროსი. წარმოდგენის მონაწილეებს გვეწვან ასეთი დამოკიდებულება როლისადმი. მართალია, არ ვაგრძნობდამაგრამ თავად მიხვდა. ეროსი მგრძნობიარე და გამგები იყო, არცლიანობის გრძნობა ლალატობდა. ჩაუფიქრდა, ჩანს, გულთან ახლტანა ყოველივე და შემდეგ, როცა სოხუმში გასტროლების დროსისს უნდა ეთამაშა ბეკინას როლი, საგულდაგულოდ მოამზადა დლაც ბრწყინვალედ ითამაშა, იშვიათი მომზიბვლელობით, იუმორმისთვის დამახასიათებელი ეროვნული ელფერით მონატა დ. კლდრის ისედაც კოლორიტული, მზატერული სახე.

ნასიამოვნებმა, პრემიერაზე ყვავილების კალათა მივართვი დმისალოცად შევედი ეროსის საგრიმიოროში, მალლობა გადამიხტუქსული ბავშვივით გამომიწოდა კალათა და მითხრა: სად წავიდე ეს ყვავილები? შენ თვითონაც გაგეცინება, მე, ამოდენა დათვილებით რომ ჩავიარო ამ მთლად ყვავილად ქცეულ ქალაქში თვითონ წაიღე, უფრო დაგშვენდება და მერე მომიტანე... როცადები...

ჩემო ეროსი, თხოვნა შეგისრულე... ყვავილებით მიგაცილე 'მუდამო სამყოფელთან.

მის სახეზე ყველაფერი იკითხებოდა

რუსთაველის სახელობის თეატრში, ჩემს პირველ დამოუკიდებელ სპექტაკლში („ვანშობის წინ“) ეროსი ერთ-ერთ მთავარ როლს ასრულებდა. მაშინ იგი 38 წლისა იყო და ნიჭიერების წყალობით უკვე პოპულარობით სარგებლობდა. ახლა ჩემი თაობა ასაკით ეროსიზე უფროსია, მაგრამ ჩემს თაობაში დღესაც არ მეგულება მასავით გამოკვეთილი თვითმყოფადი ნიჭის ადამიანი. დღემდე ჩვენ ახალგაზრდები სახელებით მოგვმართავენ, ჩვენ კი ეროსის ბატონობით მივმართავდით. ეს როდი იყო უბრალო სუბორდინაციის გამოხატულება — ეროსი ხომ ნამდვილი დემოკრატი იყო და პეშმარიტი მეგობრობა აკავშირებდა ახალგაზრდობასთან. მას ერთი შესანიშნავი თვისება ჰქონდა — ისეთსავე სიკეთესა და რაინდობას მოელოდა ადამიანისაგან, რაც თავად ჰქონდა. უპატიოსნესი სულის ადამიანი იყო. მას აღვიღად მიაყენებდი ტკივილს, პრილობას და, როგორც ყველა პეშმარიტი ხელოვანი, ამ ტკივილს თავად იკლავდა გულში.

ჩვენ, ხელოვანი ადამიანები, სუსტი ადამიანები ვართ.

თვისებები, საერთოდ დამახასიათებელი მსახიობისათვის, იმდენად წრფელად, უფრო ზუსტად, ბავშვურად თუ გულუბრყვილოდ იყო გამოხატული ეროსიში, რომ ბადებდა სურვილს მოფერებოდი, როგორც ნაწყენ შვილს. მის სახეზე ხომ ყველაფერი იკითხებოდა! მას არაფრის დამალვა არ შეეძლო.

თეატრში მოსვლამდე ეროსი უკვე ცნობილი პიროვნება გახლდათ. მას ქართველი ხალხი იცნობდა როგორც პოპულარულ რადიოდიქტორს, ხოლო თეატრალურ ინსტიტუტსა და შემდეგ თეატრში მისი პირველი წლების მიღწევები ქართული სამსახიობო ხელოვნების საუკეთესო ნიმუშებად იქნა აღიარებული.

ეროსი იყო ნამდვილი მსახიობი, მაყურებელი მისთვის ყველაფერს ნიშნავდა. მისი საუკეთესო როლები ყოველთვის ამ ზღვარზეა გატარებული. მე არ შევეხები ეროსის შემოქმედების პირველ პერიოდს. შევჩერდები „ხანუმაზე“. ყოველთვის ღიმილით ვუყურებდი ეროსის ფანტაზიულს, მაგრამ უსათუოდ იყო ისეთი მომენტიც, როცა ცრემლიც მოგერეოდა. მაყურებელი, რომელიც ხედავდა, თუ რა ბედნიერი იყო სცენაზე მსახიობი შემოქმედებითს პროცესში, თვითონაც ბედნიერებით აღვისებოდა.

„ხანუმაში“, ამ ოდიოზურ სპექტაკლში, რომლის გამო მეც და ეროსიმაც კრიტიკის თავდასხმა განვიცადეთ, მაგრამ, ამავე დროს, მაყურებლის სიყვარულიც ვიგრძენით, ეროსის გამარჯვება მხოლოდ იმით როდი იყო გამოწვეული, რომ მან აქტიორულად კარგად განასახიერა ეს როლი, ან

გამოავლინა იმპროვიზაციის უნარი და სხვა, არამედ მან, უპირველეს ყოვლისა, ითამაშა ჩვენთვის ყველასათვის კარგად ნაცნობი მოვლენა და არა მხოლოდ სახე. თავდაპირველად ეროსის ფანტიაშილი, შესაძლოა, მოსულელოდაც მიიჩნია, მაგრამ თანდათან აშკარავდება, რომ იგი დიდი ბავშვია, რომელსაც არ გააჩნია პრაქტიკული ჰეუა, კეთილია, მაგრამ არაფერი აბადია, რათა ეს სიკეთე მატერიალურ ფასეულობად აქციოს. არიგებს მამულებს, რომელიც არ გააჩნია. იგი თავისებური დონ-კიხოტია. ნამდვილი ქართველი კაცის ხელგაშლილობით, როცა საქმე ეხება დიდ პრობლემებს და ზოგჯერ უჩვეულოდ ძუნწი — როცა საქმე ეხება წერილმან საკითხებს. მისი პერსონაჟი თითქოს უარყოფითი თვისებების მატარებელია (მთავარი მოქმედების საზიო — ბებერი თხოულობს ახალგაზრდას, თანაც ანგარებით, მონაწილეობს საეჭვო მაჰანკლობაში, სიტყვას არღვევს მაჰანკალთან და სხვ), მაგრამ ამ სახის უდიდესი თვისება ის იყო, რომ ეს სახე „კინაზი — მანჯგალაძე“ უსაყვარლესი ადამიანი ხდებოდა მაყურებლისთვის. აქ მსახიობმა ძალზე ღრმად ჩაიხედა ეროვნულ ხასიათში, დაგვანახა ჩვენი ნაკლი, მაგრამ ისეთი სიყვარულით, რომ წარმოაჩინა საქციელთა დადებითი მოტივებიც. შეუძლებელი იყო არ მონიბულულიყავით ეროსის ბრწყინვალე გადაწყვეტი.

ეროსი ის მსახიობი იყო, რომელიც როლს უფრო ემოციებით ქმნის. ხშირად ზოგიერთს ჰგონია, რომ როდესაც როლზე ვმუშაობთ, უსათუოდ სერიოზულები უნდა ვიყოთ, ბებერი ვიმსჯელოთ და ვისაუბროთ სახეზე. ეროსი ამას ვერ იტანდა. მისთვის მთავარი იყო ემოციური კავშირი დაემყარებინა პერსონაჟთან, მერე კი იგი უკვე ლაღდებოდა როლში.

ეროსიმ თავისი სოცოცხლის დასასრულს იმ მიჯნას მიადგია, როდესაც მასში შემოქმედებითად რაღაც ახალი უნდა დაბადებულიყო. ეს ჩემი პირადი შეგრძნებაა და რწმენაც. ყველა მსახიობი თუ რეჟისორი მკიდროდა დაკავშირებული საზოგადოებასთან, რომელიც ყოველთვის კორექტივს უკეთებს მის არჩევანს, თამაშს, სტილს. დიდი ვაჟკაცი უნდა იყო, რომ შენი მრწამსი ბოლომდე გაიტანო. თეატრში ეს ძალზე ძნელია. ამა თუ იმ სპექტაკლის განხილვაზე თუ დისპუტზე უთუოდ მოისმენთ ხოლმე რადიკალურად განსხვავებულ აზრს. ასეთ ვითარებაში თეატრის კაცი იბნევა, თუკი ზუსტად არ იცის, რა სურს მას.

მე არ ვიცი, კონკრეტულად როგორ გამოხატულებას ჰპოვებდა ეროსი მანჯგალაძის სახეცვლა. იგი მიზნად ისახავდა შემოქმედებითს თვითგანახლებას... სამწუხაროა, რომ მას ეს აღარ დასცალდა.

რობერტ სტურუა

ისე ღრმაა და ისე მტკივნეული ჭრილობა, რომელიც შენ მოგვაყენე შენს ამხანაგებს, მეგობრებს, ნათესაებს, რომ ვერაფრით ვერ მომიკრებია ძალ-ღონე, აზრი და ცრემლის გარეშე ვერ გამიხსენებია თეატრში ერთად განვლილი გზა.

მე ვერ ვიხსენებ, რამდენ წელიწადს ვმეგობრობდით. ვმეგობრობდით თეატრში, თეატრს გარეთ.

შენი ხასიათის ერთი უთვალსაჩინოესი თვისება იყო მეგობრობა, ქეშმარიტი გულითადი მეგობრობა.

შენი მეგობრები სხვადასხვა ასაკის, სხვადასხვა პროფესიის ადამიანები იყვნენ და შენ ყველა მათგანისთვის გყოფნიდა დრო, რაც მთავარია, სიყვარული.

ერიკო ასე გეძახდით სიყვარულით... ეს საშინელებაა, წარმოუდგენელია, რომ ჩვენ ვერასოდეს განახვთ თეატრში, რომელიც ასე გიყვარდა.

პროფესიისადმი შენი დამოკიდებულება გასაოცარი იყო, სადაც უნდა ყოფილიყავი — რადიოში, ტელევიზიასა თუ თეატრში, მე ყოველთვის აღტაცებაში მოგყავდი შენს თავდადებას. პრემიერის წინ როგორ უკრძალავდი საკუთარ თავს თამბაქოს მოწევის, ყოველგვარ ნადიმს!

რეპეტიციაზე შენი ერთი დაგვიანებაც კი ვერ გამიხსენებია, ყოველთვის დროზე იყავი ადგილზე და, თუ მიზანსცენებში გვქონდა რეპეტიცია — ყოველთვის ამა თუ იმ როლისათვის სათანადო სამუშაო ტანსაცმელში გამოწყობილი.

ყოველთვის განსაკუთრებულად გაკრიალებული და პეწიანი იყავი. ყველას სიამოვნებას გვრიდა შენთან ურთიერთობა!

საყვარელი, მორცხვი, უზომოდ კეთილი გულის ადამიანი, ზშირად პირქელშობას თამაშობდი!

წარმოდგენის შემდეგ, რომელშიც ერთად ვთამაშობდით („ექიმი სტოკმანი“, „ევანშობის წინ“, „ისინი შეხედნენ ერთმანეთს“, „ამბავი სიყვარულისა“, „დასაწყისი“, „ზაფხულის ღამის სიზმარი“, „ჰინტრაქა“, „ხანუმა“ და ბევრი, ბევრი სხვა), თითქმის ყოველთვის შენ მიგყავდი შინ. მე ყოველთვის ძალიან ვღელავდი, ვჩქარობდი. სწრაფად ვიხსნიდი გრიმს, გამოვრბოდი ქუჩაში — ვიცოდი ლოდინი არ გიყვარდა, მთელი დღე დაგეგმილი გქონდა. წარმოდგენის შემდეგაც დროზე უნდა მისულეყავი შინ და ყოველთვის მაფრთხილებდი, რომ არ დამგვიანებოდა, — დროზე ჩამოდი, თორემ არ წაგიყვანო, — და მქონდა საშინელი გულისხეთქვა. ერთხელ, რომელიღაც

ივენი მსახიობი ჩემი სახლისკენ მიდიოდა მანქანით და შინ მიყვანა შემო მთავაზა. ვიფიქრე, გაეხარდება ერიკოს, დღეს არ შევაწუხებ-მეთქი, მაგრამ თურმე მეძებდი, დიდხანს იდექი ქუჩაში, თეატრში შებრუნდი, ისევ გარეთ მელოდებოდი, შინ დაბრუნებულმა დამირეკე და მკაცრად მკითხე, რა იყო, სად წახვედიო? მე გითხარი, საშუალება მომეცა და გაგანთავისუფლე-მეთქი. მცირე პაუზის შემდეგ, შენი გულშიჩამწვდომი ხმით მითხარი, — არა გრცხენია, აგრე მიცნობ? — და ისევ მე მომიხდა ბოდიშის მოხდა.

რა ბედნიერი და გაოცებული ვიყავი, როდესაც საავადმყოფოში მოხვედი ჩემს სანახავად; შორიდან მესმოდა შენი როხროხი. ზედმეტად ხმამალა ლაპარაკობდი. მეძებდი, ხილით სავსე უამრავი პარკით დატვირთული. დიდხანს თვალი ვერ გამისწორე. ისევ მე დაგიწყე დამშვიდება, დაწყნარება, გიჩვენებდი ხედს, გაგაცანი ექიმები, რომლებიც სიყვარულით შემოგცქეროდნენ. და, ბოლოს, როგორც იქნა გამეხუმრე, მომეფერე კიდევ.

ეს მხოლოდ ჩვენ ვიცით, შენმა ახლობლებმა და მეგობრებმა, როგორ ერიდებოდი ყოველგვარ ავადმყოფობას და რა გულშეკუმშული მიხვიდოდი ხოლმე ვინმესთან სამძიმარზე.

თვითონ კი... დილით თეატრში ისმოდა შენი გულიანი სიცილი, თითქმის მთელი დღე ერთად ვიყავით და საღამოს, როდესაც იწყებოდა სპექტაკლი „რიჩარდ მესამე“, საზარელი ამბავი შეგვატყობინეს.

უღმობელი სიკვდილი ჩაგსაფრებოდა, კვალდაკვალ დაგსდევდა. და გიმარტოხელა და წაგვართვა შენი თავი. შენი თავი... ჩემო კეთილო მეგობარო, ჩემო იმედო ცხოვრებაში. შენ ვერ წარმოიდგენ, რამდენის იმედი იყავი — ახალგაზრდებისაც და ჩვენიც, შენი ხანშიშესული მეგობრების.

სალომე ჯანაიძე

ეროსი მანჯგალაძე იყო ქართველ აქტიორთა რეალისტური სკოლის ერთ-ერთი ბრწყინვალე წარმომადგენელი.

ხავერდოვანი ხმა, მეტყველების დახვეწილი კულტურა, წარმოსადგენი გარეგნობა, შინაგანი მიმზიდველობა, ტემპერამენტი და მკვეთრად გამოხატული მხატვრული აზროვნება — აი, ბუნების მიერ ნაბოძები ის სიმდიდრე, რომელსაც ემყარებოდა მისი მსახიობური ნიჭი და რომელიც წყარო იყო ეროსი მანჯგალაძის მრავალფეროვანი შემოქმედებისა.

ეროსი მანჯგალაძე არ მიეკუთვნებოდა იმ მსახიობთა რიცხვს, რომლებიც რეჟისორს შეეძლო თავის ნებაზე აემღერებინა როგორც მუსიკალური ინსტრუმენტი. იგი იყო, უპირველეს ყოვლისა, აქტიორი — ავტორი, აქტიორი — მოაზროვნე, რომელიც ცხოვრობდა სცენაზე არა მარტო თავისი გმირების ცხოვრებით, პიესით შემოთავაზებულ ჩარჩოში, არამედ თავისი ოსტატობით იგი ღრმად წვდებოდა და ამდიდრებდა მათ სულიერ სამყაროს. ამასთან, ყველაფერს ჰქუის, ტალანტისა და საკუთარი მხატვრული სტილის ბეჭედი ესვა.

ეროსი მანჯგალაძის ბრწყინვალე სცენურ შემოქმედებას გვერდს უმშვენებდა და ავსებდა მისი მოშვენიერი პირადი ცხოვრება, ცხოვრება რომელმაც დიდი სიკეთე და სიხარული მოუტანა ყველას, ვისაც კი რაიმე საერთო ჰქონია ეროსისთან.

„სახალხო არტისტი სახალხო სახლში“ — ასე შეარქვეს ბარნოვის ქუჩაზე № 124-ში მდებარე სახლს, სადაც ეროსი მანჯგალაძე ცხოვრობდა და სადაც სიცოცხლის უკანასკნელი წუთები გაატარა ამ კეთილშობილმა ადამიანმა. გასაოცარი რამ ხდებოდა. ვილას არ ნახავდით აქ: სპორტსმენებს, ჟურნალისტებს, მწერლებს, მხატვრებს, კომპოზიტორებს, ექიმებს, ათასი პროფესიის ადამიანებს. მასთან შეხვდებოდით გაჭირვებულსა თუ დაღბნიებულს, ჯანმრთელსა თუ ავადმყოფს, ჰკვიანსა თუ უჰკუოს, ნიჭიერსა თუ უნიჭოს.

ეროსისთან მოიჩქაროდა გულის მოსაოხებლად იმედგაცრუებული არტისტი თუ გამარჯვებული რეჟისორი, გამოცდაზე ჩაჭრილი აბიტურიენტი, სამსახურიდან მოხსნილი თუ ახალ თანამდებობაზე დაწინაურებული პიროვნება, შეყვარებული კაცი თუ დაწუნებული სასიძო...

მოდით დავთხოვით, მოდიოდნენ რჩევისთვის, სასაუბროდ, სადისკუსიოდ, საჭეიფოდ, ფეხბურთის საყურებლად...

მაინც რითი იზიდავდა ამოდენა ჰრელ ხალხს ეს სახლი? იმით, რომ

ამ სახლში ცხოვრობდა კაცი, რომლის მდიდარ სულში ჰარმონიულად იყო შერწყმული დიდი არტისტული ნიჭი და კაცური სინდისი, ვაჟკაცობა და თავმდაბლობა, გულისხმეირება და მაღალი ზნეობა, სამართლიანობა და ულუვეი ადამიანური სითბო, მოკრძალება და იუმორი. ეს კაცი გახლდათ ახლა უკვე ღრმა მწუხარებით მოსაგონარი ეროსი მანჯგალაძე.

სულ რომ არაფერი ეთქვათ ეროსი მანჯგალაძის მდიდარ და მრავალწახნაგოვან შემოქმედებაზე, მარტო მისი ფიზიკური არსებობაც კი რუსთაველის თეატრში, ჩვენს ქალაქში და, საერთოდ, ამქვეყნად, ბევრს ნიშნავდა.

ეროსი მანჯგალაძესთან სიახლოვე დიდ სიხარულს მანიჭებდა. ასე იყო, როდესაც ის პირველად დავინახე ქუჩაში, ასე იყო, როდესაც პირველად მომესალმა, როდესაც სცენაზე მისი პარტნიორობა მეღირსა და როდესაც მასთან ჰიქა ავწიე...

წავიდა ეროსი... მიულოცა რუსთაველის თეატრს ასწლოვანი იუბილე და კიდევ დაემშვიდობა. წავიდა ეროსი და სულის სიღრმეში დაგვიტოვა ღრმა ანაბეჭდი. წავიდა ეროსი და დაგვიტოვა მოუშუშებელი ჭრილობა, რომელიც ყველა ჩვენგანს სიკვდილამდე თან გაჰყვება!

ბარისთან ჯველაიძე

მისი ხმა ჯველაიძის წამოგვეწვივა

ისევე როგორც ომისდროინდელი საქართველოს მთელი მოსახლეობა (მე არ შეგუშინდები გამოთქმას, რომელიც შეიძლება ვინმეს მყვირალად მოეჩვენოს), ეროსი მანჯგალაძეს მეც პირად ნაცნობობამდე ბევრად ადრე ვიცნობდი — 1942 წლიდან, ყოველ დილით, მოუთმენლად ველოდი მის ხმას, ველოდი, რას გვაუწყებდა ახალს ომის შესახებ. ღამითაც, ძილის წინ, კვლავ მისგან ველოდი ახალ ამბავს. თრთოლვით ველოდი ყველანი მის პირველ სიტყვას: „ყურადღება, ყურადღება“... ოფიციალურ ცნობებს ის ყოველთვის მშვიდად, დარბაისილურად გვაუწყებდა ხოლმე. თითქოს არ უნდოდა თავისი განწყობილება მოეხვია თავს მსმენელისათვის, თითქოს მხოლოდ მშრალი ფაქტები უნდა გადმოეცა, მაგრამ ამ სიღარბაისლის, სიმშვიდის მიღმა დაკვირვებული მსმენელი ყოველთვის გამოიცნობდა რას გვაუწყებდა — სასიხარულოსა თუ სამწუხაროს.

პირადად ეროსის შეგხვდი 1944 წლის ზაფხულში, როდესაც თეატ-

რალურ ინსტიტუტში საბუთების შესატანად მივედი. მე ღა ორი ჩემსავით ბედის მიძიებული ავუყევით კიბეს, რომელსაც სადღაც ზევიდან ოდნავ აშუქებდა ერთადერთი ნათურა. უეცრად თითქოს რაღაცამ გადაიქუჩა ჩვენს თავზე... წამიერი დაბნეულობის შემდეგ მივხვდით, რომ ვიღაც ხარხარებდა. ხარხარებდა თავდავიწყებით, მთელი არსებით. მერე უეცრადვე მოჭრა ხარხარი და რაღაც ჩაიბუხუნა. ხმა საოცრად ნაცნობი მეჩვენა... კიდევ ორიოდ სიტყვა გავიგონე და მივხვდი — კიბის თავში დგას ის, ვის ხმასაც ასეთი გულისფანქვალთ ველოდი ყოველთვის. როგორც იყო, კიბე ავთავეთ. ბაქანზე რამდენიმე ახალგაზრდა დაგვხვდა. „ის“ კი აღარ ჩანდა. ის იყო ღერეფანში უნდა შემედგა ფეხი, რომ ნაცნობი ხმა ახლა ზურგს უკან მომესმა. მივიხედე და... ჩემს გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა... ეროსის ხმით ლაპარაკობდა მაღალი, გამხდარი კაბუჯი... დავასკენი, რომ ეს მოხერხებული მიბაძვა იყო. მომეწონა, მაგრამ საშინელ მკრეხელობად ჩავთვალე.

შემდეგ, როდესაც გაირკვა, რომ სწორედ ეს გამხდარი ყმაწვილია ეროსი, ცოტა არ იყოს, გული დამწყდა. მე ხომ ის სულ სხვაგვარად წარმომედგინა.

ახალბედა სტუდენტები ყველას და ყველაფერს დიდი ინტერესით ვაკვირდებოდით... დიდსა და პატარას... პედაგოგსა და სტუდენტს... ბევრი რამ გვაოცებდა. გვაოცებდა ეროსიც. ძალიან მალე მივხვდით, რომ ის უზომოდ მორიდებული, მორცხვი ადამიანი იყო. ყველაფერზე წითლდებოდა, უხერხულად იშმუშნებოდა. ვუყურებდი და ხშირად ვამბობდი, ნეტა ამისგან რა მსახიობი უნდა გამოვიდეს, ადამიანთან ლაპარაკისაც კი რცხენია-მეთქი.

თეატრმცოდნეობის ფაკულტეტის პირველ კურსს ნება დავგრთეს გვევლო სამსახიობო ფაკულტეტის მეოთხე კურსის რეპეტიციებზე. სტუდენტებთან მუშაობდა მაშინ ახალგაზრდა პედაგოგი გიორგი ტოვისტონოვოვი, მ. გორკის პიესა „მდაბინოზე“. რადგან ჯგუფში ვაჟები საკმაო რაოდენობით არ ჰყავდათ, ისინი სხვა კურსებიდან მოიწვიეს. მათ შორის ორ მეორეკურსელს — ეროსი მანჯგალაძეს და ვანო საყვარელიძეს მეტად მნიშვნელოვანი სამუშაო ხელათ წილად. ეროსი ტეტერევის როლს ამზადებდა, ვანო — პერიჩინის. აქვე მინდა ვთქვა, რომ ორივემ უბრწყინვალესი გამარჯვება მოიპოვა ამ სპექტაკლში. თამამად შეიძლება ითქვას, ორივე სახე იყო არა მარტო ამ წარმოდგენის, არამედ, ალბათ, საერთოდ თეატრალური ინსტიტუტის ყველა სხვა წარმოდგენის საუკეთესო აქტიორული ნამუშევარიც კი...

ლაიწყო რეპეტიციები... და რა რეპეტიციები... აუდიტორია მუდამ ისეთი შემოქმედებითი ცეცხლით იყო დამუხტული, გეგონებოდათ, საცაა აფეთქდებაო. ეროსი პირველ ხანებში დამძული იყო, უნერხულობისაგან მოუქნელი ჩანდა, უგერგილო. მაგრამ გავიდა დრო, შეეჩვია გარემოს, გაუგო გემო როლს, მუშაობას და ჩვენ თვალწინ, როგორღაც მოულოდნელად გაიხსნა, განთავისუფლდა. ხმამ, რომელიც გუშინ თუ გუშინწინ დახშული იყო და უსიამოვნოდ ჩაგუდული, დაიბრუნა ასე კარგად ნაცნობი ძალა და ხვევროვნება. უგერგილო მოძრაობები დაიხეწა... და დაიბადა ეროსის უზადო ტეტერევი...

რა თქმა უნდა, ეს არ მომხდარა უეცრად, ხელის ერთი მოსმით. შედეგს დიდი, სერიოზული მუშაობა უსწრებდა წინ, ახალგაზრდისგან რომ ძნელად წარმოიდგენ, ისერიგად სერიოზული და თავდადებული მუშაობა.

მრავალმა წელმა განვლო. ეროსის მთელმა შემოქმედებამ ჩემ თვალწინ გაიარა. ბევრჯერ ვყოფილვარ როლზე მისი მუშაობის მომსწრეც და უკვე შექმნილი მზა სახის მაყურებელიც. ყოველთვის მსიბლავდა მისი თვალყურის დევნება სარეპეტიციო პერიოდში. მიყვარდა ცქერა, თუ როგორ ეძებდა სახეს... როგორ წვალობდა... როგორ ბავშვივით ხარობდა, როცა რაღაცას მიაგნებდა — ხან დიდს, მნიშვნელოვანს, იქნებ უმთავრესს როლისათვის, ხანაც სულ პატარას, მაგრამ ცოცხალსა და ძალზე სახიერს... მისი წარუმატებლობაც მინახავს. როგორი გაღიზიანებული, აღრენილი იყო ხოლმე ასეთ შემთხვევაში... და მერე ვინ? — ეს ყოველთვის კეთილი და ძალზე თბილი ადამიანი.

ეროსის არასოდეს დატყობია უიმედობა.. იქნებ პირიქითაც, აზარტს, ახალი სიმაღლეების დაპყრობის ეინს უღვიძებდა რაღაც მიუღწეველი, მოუხელთებელი...

1977 წლის მაისში რუსთაველის თეატრი მიწვეული იყო მექსიკაში ტრადიციულ თეატრალურ ფესტივალზე. უჩვეულო პავისაგან, თუ რაღაც სხვა გაუგებარი მიზეზით, ავად გახდა საქართველოს სახალხო არტისტი ბუხუტი ზაქარიაძე. თეატრი ძალზე რთული პრობლემის წინაშე აღმოჩნდა: „სამანიშვილის დედინაცვალი“ ან უნდა მოხსნილიყო, ან რომელიმე მსახიობს ეკისრა მოუშადებლად ბეკინა სამანიშვილის როლის შესრულება. ძალიან რთული და დიდად პასუხსაგები საქმე უყოყმანოდ იდო თავს ეროსი მანჯგალაძემ და ჩინებულადაც გაართვა თავი ამ რთულ ამოცანას.

თეატრი დაბრუნებისთანავე სოხუმში გაემგზავრა საგასტროლოდ. ბ. ზაქარიაძე ჯერ კვლავ შეუძლოდ იყო და აქაც ბეკინას როლში მაყურებ-

ლის წინაშე კვლავ ეროსი წარსდგა. სწორედ სოხუმის სპექტაკლების ნახვის შემდეგ პატარა წერილით გამოვეხმაურე ეროსის ბეკინას. წერილი დაიბეჭდა „თეატრალურ მოამბეში“. როგორც კი ჟურნალის სასიგნალო ეგზემპლარი ვიგდე ხელთ, წამსვე ეროსისთან მივარბენინე, თან უნიჰოდ ვეხუმრე, ხომ უნდა გამომესყიდა რამით მექსიკიდან შენ მიერ ჩამოტანილი კალამი-მეთქი. დახედა სათაურს, ჩაიკითხა პირველი აბზაცი, გაწითლდა, შეიშმუშნა, შეწუხებულმა ერთი გამომხედა, თავი ჩალუნა და უკმაყოფილო ხმით მითხრა, რად გინდოდა, მე ხომ მხოლოდ ავადმყოფი ამხანაგი შევეცვალე, ისეთი განა რა მოხდა, რომ ამაზე საგანგებო წერილი დაგიწერიაო.

უკანასკნელად 1982 წლის 26 იანვარს შევხვდი. დილით თეატრის სუსტად განათებულ ფოიეში მოვდიოდი, უეცრად საიდანღაც ეროსის ხმა შემომესმა. ახლა უკვე ნამდვილად ვიცოდი, რომ ეს მისი ხმა იყო. ჩემი გზა მქონდა, ჩემი საქმე, მაგრამ წამით მაინც შევალე იმ ოთახის კარი, საიდანაც ეს ხმა მესმოდა და დავინახე, სავარძლის საზურგეს მიყრდნობილი, სიცოცხლითა და ხალისით სავსე ვაჟკაცი მთელი არსებით როგორ იცინოდა... ერთი შევევლე თვალი და კარი გამოვიხურე... ზურგს უკან მისი ხმა წამომეწია... საღამოს კი... ის აღარ იყო.

ლალი აურულაშვილი

მას იცნობდა პრი

პროფკავშირთა რესპუბლიკურმა სასახლემ შესანიშნავი ტრადიცია დაამკვიდრა ამ რამდენიმე წლის წინ — ხელოვნების აღიარებულ ოსტატებს, რომლებიც თბილისში ცხოვრობენ, წარმოშობით კი პერიფერიებიდან არიან, შემოქმედებითს საღამოებს მშობლიურ რაიონში უმართავენ. ამ საღამოებს „საღაც ვშობილვარ, გავზრდილვარ“ უწოდეს.

გადაწყდა ერთ-ერთი ასეთი საღამო ბატონ ეროსისთვის სამტრედიასში გაემართათ. ჩვენი რაიონიდან მხატვრული ნაწილის ორგანიზაცია მე დამევალა.

...და აი, ვზივარ მასთან, მის კაბინეტში (იგი იმხანად რუსთაველის თეატრის პარტკომი იყო), წინ ჩემი სცენარი უდევს.

— კარგია, გენაცვალე, ყველაფერი, მაგრამ, თუ კაცი ხარ, იუბილეს არ დამამგავსოთ; მხოლოდ ამ პირობით დავთანხმდი ამ ღონისძიებას, ყვე-

ლაფერი სადად უნდა იყოს და, თქვენ იცით, თუ ქებით არ მომკლავთ, არაფერი გამოიკეთებია ჯერ მე სამაგისო. საჩუქრები არ დამანახოთ, არ შეაწუხოთ ხალხი.

მე დავაპირე შემეხსენებინა მისი დიდი დამსახურება, მაგრამ არ მა-ცალა. ჰო, განაგრძო მან, — თეატრიდან, ალბათ, ხუთ კაცს წამოვიყვან, მეტს ვერ შევაწუხებ. ჯემალ ლანიჩი (ასე ეძახდა ლალანიძეს, თავისი წარმომავლობის გამო), ჩვენი დათო (ეს უკვე დათო კვირცხალია იყო) და, ჰო, მე... სულ ეს არის. ხუთიც არ გამოვიდა!

ხუთი კი არა, მთელი თეატრი ჩამოვიდა სამტრედიისში და მარტო თეატრი? საჩუქარს მაინც ვერ ასცდა. ბათუმელთა დელეგაციამ, რომელსაც დრამატურგი ალექსანდრე ჩხაიძე თავკაცობდა, უზარმაზარი, აპარუ-ლი ცალი ფლოსტი მიართვა. — ამ ფლოსტს ერთი თვეა ამზადებენ ჩვენი ქალები. უფრო პატარა ზომისა ვერ გავებდეთ, ვიფიქრეთ, არ მოგერგე-ბოდა. მეორე ცალს იქ მოგართმევთ, ბათუმშიო.

რა ბავშვივით აღტაცებული იყო, ასე აღუვებული და კმაყოფილო არასოდეს გვიანახავსო, — ამბობდნენ მისი მეგობრები.

მეორე დღეს, ლანიჩელმა მშრომელებმა შეხვედრა მოუწყვეს სკოლის ეზოში. არა მარტო ლანიჩელები, იფიქრებდი, მთელი საქართველო მოსუ-ლაო აქ, ახლაც ჩამესმის მისი სამადლობელი სიტყვა, — ორი დღის წინ მე ვიყავი ჩვეულებრივი ადამიანი, ჩვეულებრივად მეძინა, ვიღვიძებდი და დავდიოდი მიწაზე. ახლა სადღაა ძილი! ჰაერში ვარ ატაცებული და ღრუ-ბლებში დაეფრინავ. ეს ეტლი მაინც რა იყო, რომელი აკაკი წერეთელი მე მნახეთო.

საღამოზე, ერთ-ერთმა გამომსვლელმა ბატონ ეროსის მიმართა, — გი-ლოცავ სამოცი წლის შესრულებასო. ეროსის გაეცინა, დარბაზში მსხდომ-თა უმრავლესობამ ვერ გაიგო, რატომ იცინოდა ეროსი. საქმე ისაა, რომ მათაც ეგონათ, მსახიობს სამოცი წლისთავს ვუხდით. და ეს მაშინ, როცა იგი მხოლოდ ორმოცდათხმეტისა იყო.

ხშირად დავფიქრებულვარ — ეს დიდი მსახიობი მის თავყანისმცემ-ლებს რატომ ეგონათ უფრო ხნერი, ვიდრე სინამდვილეში იყო? პოპუ-ლარული მსახიობები ხომ იმაზე ახალგაზრდა ჰგონიათ, ვიდრე ნამდვი-ლად არიან? და მიესულვარ ასეთ დასკვნამდე — ძალიან ადრე, სრულიად ახალგაზრდამ მოიპოვა პოპულარობა — 17 წლის ეროსი რადიოს ბრწყინ-ვალე დიქტორია, სულ მალე — შეუდარებელი კომენტატორი. ვინ დაიჯე-რებდა, მაშინ, რომ იმ მომჯადოებელი ხმის პატრონი ასე ახალგაზრდა იყო!

მახსოვს, ერთხელ, 26 კომისიის ბალის შესასვლელთან ფეხბურთის მატჩის ტრანსლაციას ვუსმენდით გროვად შეკრებილი ხალხი. ყოველ ეფექტურ ფინტს ვაჟას ძახილითა და ქულების ჰაერში სროლით აღვნიშნავდით. მატჩის შემდეგ ერთმა ხანშიშესულმა კაცმა შეაქო ეროსის ოსტატობა. მეორემ, რომელიც მცოდნე კაცის პრეტენზიას აცხადებდა, თქვა, — ძველი ფეხბურთელია და იცის თამაშის ყადრიო. მე გამეცინა და ვუპასუხე: რისი ძველი, ჯერ 20 წლისაც არ არის-მეთქი. სიცილი დამაყარეს. არავინ დამიჯერა. ერთთავად მიმტკიცებდნენ, ორმოცისაზე მეტისაო.

გულახდილად ვთქვათ: ეროსის გადმოცემული რეპორტაჟები ჩვენს მეხსიერებაში ხომ დარჩა ისე, თითქოს ეს მატჩები თავად გვენახოს საკუთარი თვალით. ამდენი წლის შემდეგ, როცა იმ მატჩებზე ვლაპარაკობთ, გავიწყობს ნანახად ვასაღებთ. რამდენ კაცს უკამათია ჩემთან პაიჭაძის, ბერძენიშვილის, ლოლობერიძის, ჭკუასელის უზადო ოსტატობაზე, მაშინ როცა არც ერთი მათგანის თამაში თვალით არ უნახავს. აქ, სამტრედიაში უსმენდა კაცი ეროსის და თავი იქ, როსტოვის „როსტსელმაშის“ სტადიონზე ეგონა.

ასეთი მაგიური ძალა ჰქონდა მის ხმას. მისეული იმპროვიზაცია უკიდევანო იყო, მახვილგონიერება — უზადო, ზემოქმედების ძალა — უდიდესი.

მერე იყო და თეატრში, ახალგაზრდობიდან მოყოლებული, სულ ჭარმაგ და ხნიერ ხალხს ასახიერებდა. თუ მეხსიერება არ მღალატობს, ახალგაზრდებს თითქმის არ თამაშობდა. მხოლოდ ერთხელ ვიხილე თავის ასაკის კაცის, ზანგის როლში.

აბა, უცხოთაგან ვის დააჯერებდი, რომ პეშეკის („ადამიანებო, იყავით ფეხიზლად!“), ამ სათნო მოხუცის როლის შემსრულებელი, სულ რაღაც, 25 წლისა თუ იქნებოდა. ახლა ივანე მრისხანე? ოიდიპოსი? და რა გასაკვირია, რომ იგი, ვინც 40 წლის განმავლობაში ქართველ დიდოსტატ მსახიობთა კოჰორტის მშვენება იყო, ვისაც გვარის დაუსახელებლად მხოლოდ ეროსის სახელით იცნობდა მთელი ერი, თავის ხალხს ხნიერი ჰგონებოდა.

ოთარ შანიძე

არ ვიცი, რამდენი როლი ითამაშა ეროსი მანჯგალაძემ კინოში. არასოდეს დაფიქრებულვარ ამაზე. ყველას მიგვაჩნდა, რომ ეროსი იმ ასაკში იყო, როცა ყველაფერი, თითქმის მთელი ცხოვრება ჯერ კიდევ წინ არის. გვეგონა, რომ ჩვენთვის, ხალხისთვის, ჯერ კიდევ ბევრი უნდა გაეკეთებინა.

შემზარავია იმის გაფიქრება, რომ ხვალ, ზეგ, მაზეგ ეროსი ველარ შემოვა ჩვენთან, სტუდიაში, ველარ გავიგონებთ მის ხმას.

ჩემი თაობა ბავშვობიდან შეეჩვია, რომ ყველაფერი, რაც კი ჩვენთვის სასიამოვნო და მნიშვნელოვანი იყო თეატრშიც, რადიოშიც (ტელევიზია მაშინ არ არსებობდა), ეროსის ხმით უნდა აჟღერებულყო. საოცრად სასიამოვნო მოსაგონარია ჩემთვის ეროსისთან მუშაობა „არაჩვეულებრივ გამოფენასა“ და „შერეკილებში“, სადაც მან მთავარი გმირები გაახმოვანა.

დღეს არა მარტო ჩემთვის, როგორც რეჟისორისთვის, არამედ ნე-ჰისმიერი მაყურებლისთვისაც წარმოუდგენელია, რომ პიპინია სხვა ხმით ლაპარაკობდეს. ეროსის გააზრებამ, შეუღარებელმა ინტონაციებმა დაასრულეს ჩემი ამ ორი ფილმის გმირთა სახეები. ეროსი ვერასოდეს ვერ ეტეოდა იმ ლიტერატურულ ტექსტში, რომელიც მისი გმირისათვის იყო გათვალისწინებული, ყოველთვის უმატებდა რაღაცას სიტყვიერად ან ინტონაციით, შემდეგ ეს დანამატი ძირითადი არგუმენტი, განმსაზღვრელი ნიშანი ხდებოდა ამა თუ იმ დიალოგისა თუ ეპიზოდისთვის.

გული მწყდება, რომ ეროსისთან მუშაობა უფრო დიდხანს არ მარგუნა ბედმა. თავდაპირველად იმდენად დიდ და ნიჭიერ მსახიობად მიმაჩნდა, რომ ვერ შევბედე. მიმაჩნდა, და ახლაც ასე მიმაჩნია — როცა ამხელა პროფესიონალს სთავაზობ როლს, დარწმუნებული უნდა იყო, რომ ეს გმირი მისი განსახიერების ღირსია, საუკეთესო შემთხვევაში, მისთვის არის მოფიქრებული, დაწერილი; დღემდე საამისოდ შინაგანად ვემზადებოდი; რაკი კომედიის ქანარში ვმუშაობ, არ შეიძლებოდა, არ შევხედროდი მას... ეტყობა, უნდა ვიჩქაროთ, როცა ასეთი ადამიანები არიან ჩვენ გვერდით, მათი უმდიდრესი შესაძლებლობები მეტად უნდა გამოვიყენოთ, რომ მერე გულისტკივილს სინანულიც არ მიემატოს...

ერთ-ერთ შეხვედრაზე მთხოვეს, ეროსიზე მოგვიყევით. ბოდიში მოვიხადე, — არ შემძლია-მეთქი. ასევე გამოვიჩინე მოგონების დაწერაც. ვწერ, ვწერ... და არაფერი გამოდის. ის ისე იყო ჩაქსოვილი, ჩაწნული ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში თვისი სიხარულითა და ტკივილით, რა-ამე ეპიზოდის ცალკე გახსენება მიძნელდება...

ეროსი ყველასათვის „ჩვენი ეროსი“ იყო, ოჯახის წევრი, ახლობელი, ნათესავი, უსაყვარლესი ადამიანი... „ჩვენი საყვარელი ეროსი“.

ეროსის ხშირად ბატონ აკაკი ხორავას ვადარებდი — თავისი ლამაზი ხმის გამო. რუსთაველის თეატრის საიუბილეო საღამოსთვის დამევალა მომეთხრო რაიმე ეპიზოდი ბატონ აკაკიზე. მართლაც დავწერე და მოვიტანე, მოგონებას ვამთავრებდი ბატონი აკაკის სიტყვებით: ეროსი ჩემს ახალგაზრდობას მაგონებსო. როდესაც ჩემი მოგონება წავაკითხე, ეროსიმ რეპეტიცია კინალამ ჩაშალა, სერიოზულად წამეჩხუბა, ამომალებინა ის ადგილი, შემდეგში, როდესაც დამინახავდა, სიცილი აუვარდებოდა, — ბატონ აკაკის როგორ შემადარე, ყველაფრის დაწერა კი არ შეიძლებაო.

მაგონდება, როგორ მაწვალებდა „პეპოში“. ყოველ სპექტაკლზე ახალ-ახალ ოინებს იგონებდა. მართო ჩვენი ცეკვა-დუეტი რად ღირდა მისი შეძახილით, ან სტუმრებთან ჩემი ცეკვის დროს რომ მიმართავდა ექვიანობის სცენებს. ეს რეჟისორს არ დაუდგამს, მისი მოგონილი იყო. მეორე მოქმედების დროს კულისები ყოველთვის სავსე იყო თავისუფალი მსახიობებით. ყველას უნდოდა ეროსის ოსტატობით დამტკბარიყო. იყო გაუთავებელი ხარხარი, მაგრამ ეს ჩვენ არ გვიშლიდა ხელს, რადგან მაყურებლის სიცილს ერწყმოდა. რა თქმა უნდა, ეროსისაც უხაროდა კოლეგებისა და მაყურებლის ასეთი აღტაცება და, ვფიქრობ, ზიზნიმოვს ამიტომაც თამაშობდა სიამოვნებით.

მაგონდება ეროსის შეხვედრა სამტრედიაში. ეს იყო ნამდვილი სახალხო ზეიმი. ეროსიმ თავისი 50 წლისთავი არ აღნიშნა, ყოველთვის ერიდებოდა მხოლოდ მისთვის გამართულ საღამოებს, მაგრამ მშობლიურ კუთხეს უარი ვერ უთხრა. ერთი კი ითხოვა — ჩუმად, უხმაუროდ, დიდი აურზაურის გარეშე ჩაეტარებინათ საღამო. არ გამოვიდა... საზეიმო საღამო გამართეს სამტრედიის კულტურის სახლში, რომელიც დღეს მის სახელს ატარებს. ქუჩები და სკვერი ხალხით იყო გაჭედილი. საღამოს მონაწილეები ძლივს ვიკაფავდით გზას შესასვლელისკენ.

საოცარი სიყვარული უჩვენა საზოგადოებამ — რა სიტყვები უთხ-

რეს, რა ეპიზოდები მოიგონეს მისი ბავშვობიდან, რა გულთბილი ლექსები უძღვნეს. ყოველივე ამის პასუხად თავად ეროსიმ გასაოცარი აღმაფრენით წაიკითხა გალაკტიონის „გურიის მთებს“. თუმცა, საერთოდ, მას არ უყვარდა სცენიდან მაყურებლის პირისპირ ლექსის წაკითხვა. შემდეგ ზეიმი გაგრძელდა მის მშობლიურ სოფელ ღანიჩში. გზა სამტრედიიდან — ღანიჩამდე... ღანიჩის საზღვარზე მისმა თანასოფლელებმა ეტლი დაახვედრეს. არ უნდოდა ჩაჯდომა, თავს იკლავდა, — სირცხვილია, რომელი აკაკი წერეთელი მე ვარო. ბოლოს მაინც ჩასვეს. გზა ხალხით იყო გაქედილი, ხეებზე კი — ჩამოკონწიალებული ბავშვები. ეროსი იმასაც ასწრებდა, ბავშვები გაეფრთხილებინა — არ ჩამოვარდეთო!

ბოლო დროს რაღაც განსაკუთრებულად ავლენდა თავის დამოკიდებულებას. 1980 წლის დეკემბერში მეოთხე საშუალო სკოლის მოსწავლეებთან შეხვედრისას ისეთი სიტყვა მითხრა, ისეთი ხოტბა შემასხა, რომ გაოცებული და დაბნეული სიხარულს ვერ ვმაღავდი... ან რა დამავიწყებს მის წერილს გაზეთში „ქართული თეატრის დღე“. ეს იყო მისი უკანასკნელი საჩუქარი.

ბევრს ალბათ ახსოვს, ეროსი არასოდეს შედიოდა ჰირისუფალთან სამძიმარზე, არ შეეძლო მიცვალებულის დანახვა, მხოლოდ გარეთ იცოდა ღგომა. მაგრამ ბიჭიკოს (ნოდარ ჩხეიძის) პანაშვიდი კი არ გაუცდენია: იქვე იდგა ოთახში, ტიროდა და თვალს არ აცილებდა. თემურის უთხრა, იცოდე, წლისთავი მამაშენს მე უნდა გადაუხადო. არავის შეპარვია ეპეო, რომ ეს ასეც იქნებოდა. ვინ წარმოიდგენდა, რომ ამ დღიდან სამი-ოდე თვის შემდეგ თავად ეროსი წავიდოდა ამ ქვეყნიდან.

ჩემო საოცარო მეგობარო შენს გვერდით ყოფნა მუდამ მუდამაყებოდა, მუდამ მიხაროდა...

მუხლმოყრილი თაყვანსა ვცემ შენს ნათელ ხსოვნას!..

მეფთა ჩახავა

სპორტული ცხოვრება, ისე როგორც საერთოდ სამყარო, ახლა წარმოუდგენელია უტელევიზოროდ და ურადიოდ. სწორედ ამას უნდა ეუბოდოდეთ სპორტის პოპულარობის ზრდას. ფეხბურთელად ჩემს ჩამოყალიბებაში უდავოდ უდიდესი როლი შეასრულა ეროსი მანჯგალაძის ბრწყინვალე ემოციურმა რეპორტაჟებმა.

სულ პატარა ბიჭი ვიყავი, მაგრამ დღემდე ნათლად მახსოვს დაუვიწყარი 1964 წელი, ტაშკენტიდან ეროსის რადიორეპორტაჟი, როდესაც თბილისის „დინამო“ პირველად გახდა ჩვენი ქვეყნის ჩემპიონი მოსკოველ ავტოქარხნელებთან დრამატულ ბრძოლაში. სახელდობრ, სიტყვის შესანიშნავი ოსტატების ეროსი მანჯგალაძისა და კოტე მახარაძის ამ ცნობილმა რეპორტაჟმა მიგვიყვანა ჩვენ, 50-იანი წლების ბიჭები ფეხბურთის სექციის, სპორტულ მოედნებზე. ჰკითხეთ თბილისის „დინამოს“ ახლანდელი შემადგენლობის ნებისმიერ წევრს, დარწმუნებული ვარ, ყოველი მათგანი გაიზიარებს ჩემს ამ გულწრფელ აღიარებას.

ჩვენ გვიყვარდა და ვაფასებდით იმ სპექტაკლებს და კინოლურათებს, რომლებშიაც ეროსი მონაწილეობდა. მოუთმენლად ველოდით მის სცენაზე გამოჩენას, მის მოსწრებულ რეპლიკას, მის იმპროვიზაციას. ჩვენ განვიცდიდით, ვოხრავდით და ვხარობდით მის გმირებთან ერთად. არტისტიზმი შეიტანა თავის რადიორეპორტაჟებშიც, ცდილობდა ნამდვილ ზელოვნებად გადაექცია ისინი.

ქართველი კომენტატორების მთელი თაობის აღმზრდელი, დამრიგებელი, ჰკვიანი და კეთილი უფროსი მეგობარი, პატიოსანი და საიმედო, აქტიური პროპაგანდისტი ფეხბურთის, და საერთოდ, სპორტისა — ეროსი მანჯგალაძე გახლდათ.

ჩვენ, თბილისის „დინამოს“ ფეხბურთელები, არ დავივიწყებთ მას არასოდეს. მისი ხმა ჩვენს გულებში ხშიანობდა მაშინაც, როდესაც მე და ჩემი ამხანაგები, საბჭოთა კავშირის ნაკრების წევრები, გამოვდიოდით ესპანეთის ქალაქებში — სევილიასა და მალაგას სტადიონებზე, რათა ღირსეულად მიგველო მონაწილეობა მსოფლიო ჩემპიონატში.

ალექსანდრე ჩიკაძე

1947 — 1948 წელი იქნებოდა, ბიჭიკო ჩხეიძემ ერთ-ერთ წვე-
ულებაზე წამიყვანა სტუმრად და პირველად იქ შევხვდი ეროსის. ადრე
მე იგი ნანახი მყავდა მოხუცი მამილო ქანის როლში, გაგონილი მქონდა
ისიც, რომ საუცხოოდ განასახიერა ტეტერევი ინსტიტუტის სცენაზე, და
მოულოდნელობისაგან სახტად დავრჩი, როდესაც სრულიად ახალგაზრ-
დას წავაწყდი. მოხდა ისე, რომ ეროსი იმ საღამოს ძალიან დამიახლოვდა,
„დამიპარტნიორდა“. მას ძალიან უყვარდა სიმღერა და მეც ვმღეროდი.
შინ ერთად წამოვედი. მე ჭონქაძეზე ვცხოვრობდი, ეროსიც იქითკენ
ცხოვრობდა, მაგრამ გზად ჯერ ჩემი სახლი უნდა გაგვევლო. საუბარში
ისე გავერთეთ, რომ თითქმის სახლამდე მივააცილე.

ამ დღიდან დაიწყო ჩვენი შეხვედრები. ამ მეგობრობას ბიჭიკო ჩხე-
იძე ედგა სათავეში. უკვე ერთმანეთის ოჯახებში დავლიოდით. რუსთავე-
ლის თეატრის სცენაზე ჩემი პირველი გამოსვლა დაემთხვა სპექტაკლს
„ადამიანებო, იყავით ფხიზლად!“ აქედან დაიწყო ჩვენი დიდი შემოქმე-
დებითი სიახლოვე—ველარ წარმოგვედგინა, რომ თეატრში განაწილებუ-
ლიყო პიესა და ჩვენ არ გვექონოდა როლები. მე შეამჩყებოდა, რომ მისი
პარტნიორი ვიყავი, იმითაც ვამაყოფდი, რომ იგი ჩემი ახლობელი ადამი-
ანი იყო.

ეროსის ბრწყინვალე მონაცემები ჰქონდა: ხმა, ტანადობა, მუსიკა-
ლური სმენა, იმპროვიზაციისა და გარდასახვის დიდი უნარი. მახსენდება.
„ხანუშა“. ა. ცაგარელს სულ ერთ გვერდზე აქვს გადმოცემული ფანტია-
შვილისა და აკოფას შეხვედრა. ჩვენ კი ოცი წუთი მიგვყავდა ეს სცენა.
თითქმის ყოველ სპექტაკლზე იზადებოდა ახალი იმპროვიზაციები. აშ
სპექტაკლს ერთი და იგივე მაყურებელი, ვინ იცის, მერამდენედ ესწრე-
ბოდა, და ზოგჯერ თავადაც გვკარანახობდა ტექსტს. როდესაც ფანტია-
შვილს რაიმე ახალს ვეტყოდი ან ახლებურად მოვიმოქმედებდი რაიმეს,
ეროსი ერთს გემრიელად გამიცინებდა, მერე უცებ მოხუთავდა სიცილს,
ვითომდა, თავს როგორ გიყადრებო, და აგრძელებდა როლს.

„ესპანელ მღვდელში“ ჯერ კიდევ გამოუცდელი მსახიობი ვიყავი. იმ
სცენებს, რომლებშიც არ ვიყავი დაკავებული, კულისებიდან ვადევნებდი
თვალს. მანაველი და ეროსი უკვე გამოცდილი მსახიობები იყვნენ და
ქეშმარიტი ოსტატობითა და ნიჭიერებით მიჰყავდათ სცენები. იმპროვი-
ზაციამ ზოგჯერ, შესაძლოა, უხერხულობაც კი გამოიწვიოს. ეროსის იმ-
პროვიზაცია კი ყოველთვის ორგანული იყო. ერთხელ ეროსის ლოპესს

პარიკი მოძვრა. ეროსიმ კი მოულოდნელობა იოლად გადაწყვიტა — მაყურებლის თვალწინ ჩამოიცვა პარიკი სიტყვებით: „რა დღეში ვართ, დიეგო!“ თითქოსდა, რა დღეში ვართ, კაცს თავიც კი წასძვრებო. ეროსის სცენაზე ყოველივეს გამართლება ეხერხებოდა.

ეროსი არ იყო რალაც განსაზღვრული ამპლუის მსახიობი. მისი ოდიპოსი არავისას ჩამოუვარდებოდა და ძალზე თავისებური, განსხვავებულიც იყო. იგივე ივანე „დიდ ზელმწიფეში“, უკვე ასაკში შესულს რომ ეთამაშა, ღარწმუნებული ვარ, ძალზე საინტერესო იქნებოდა, თუმც, რაც გააკეთა, ისიც ცხადყოფს მისი ნიჭიერების მასშტაბურობას. თავად უფრო ტრაგიკომიკური ჟანრის როლები იზიდავდა, მაგრამ ივანე მრისხანე, ოდიპოსი, მოჯამაგირე „ოთარაანთ ქვრივში“, ლოპესი, თავადი ფანტიანში — და სხვა ეროსი მანჯგალაძის აქტიორული შესაძლებლობების დიამაზონზე მეტყველებს.

უკანასკნელად ეროსის შეეხვდი შაბათ დღეს. ემუშაობდით მარიონეტების თეატრის სპექტაკლზე „მარშალ დე ფანტიეს ბრილიანტი“. საოცრად ჩქარობდა, სურდა იმავე დღეს დაგვემთავრებინა ჩაწერა. ყველაზე მეტი სამუშაო მე და ეროსის გვექონდა. გვეხვეწებოდა, როგორმე ჩავწეროთ ბოლომდე, ორშაბათისთვის ნულარ გადავდებთო. ამისი იმედი აღარავის ჰქონდა, მაგრამ ეროსიმ მაინც თავისი გაიტანა. გახარებულებმა ეს ფაქტი ეროსის სახლში აღვნიშნეთ. საოცარ გუნებაზე იყო. მერე კი სულ რალაც ორ დღეში გათავდა კაცი. რატომღაც იმ დღეს ბევრს ლაპარაკობდა 2 000 წელზე, მოვესწრები კი ოცდამეერთე საუუუნესო?!

ჩემთვის ეროსი იყო უძვირფასესი, უახლოესი და უსაყვარლესი ადამიანი, განუმეორებელი პარტნიორი სცენაზე. ჩემს გულში მას ვერავინ შეცვლის.

რამაზ ჩხიკვაძე

დიდებული ხელოვანი

ეროსი მანჭგალაძე პირველად მაშინ ვნახე, როცა იგი დიდი ცხოვრების ზღურბლზე იდგა.

1942 წელი იყო... საქართველოს რადიოს მთავარი დიქტორების — ქეთო ლანდიას, ელენე ტაბლიაშვილის, დავით ძიგუას, დავით სპირანდის მცირე ჯგუფს შეესება სჭირდებოდა. კონკურსში ასამდე ახალგაზრდა მონაწილეობდა, სხვადასხვა ბუნების, მანერის, ტემბრის ხმები ერთმანეთს ცვლიდა, დღე დღეს მისდევდა, სასურველი კანდიდატურა კი არ ჩანდა. ჩამწერი აპარატები არ გაგვაჩნდა, უშუალოდ, რადიოსტუდიიდან მიწოდებულ ხმას ვუსმენდით რეპროდუქტორთან.

იმედი თითქმის მიიწურა, რომ უცებ საოცრად დაბალი ბანის გაუბედავი ხმა მოგვესმა: საინფორმაციო ტექსტი უხალისოდ ჩაიკითხა და შემდეგ, რომ იტყვიან, წელში გასწორდაო, გრგვინით წარმოთქვა მოყმისა და ვეფხის ბალადა.

საერთო აღტაცება გამოიწვია დიდი ძალის, ფართო დიაპაზონის, ამავე დროს, ძალზე ლამაზი ტემბრის ხმამ. მოველოდით, რომ მისი პატრონი დარბაისლური გარეგნობის ომანიანი კაცი იქნებოდა, თვალს არ დავუჯერეთ, როცა იგი მოვიხმეთ რადიოკომიტეტის იმდროინდელი თავმჯდომარის, რეჟისორ ლეო ესაკიას კაბინეტში — კარის ზღურბლზე გამხდარი, აწოწილი, გრძელცხვირა ყმაწვილი გამოჩნდა, ოდნავ დარცხენილი, მაგრამ პირდაპირ მაქცერალი.

18 წლისა იყო მაშინ. თავისი ასაკისა და აღნაგობისათვის სრულიად შეუფერებელი ხმის მფლობელმა, უმაღ აუღო ალღო ოფიციალური და მხატვრული ტექსტის კითხვის სადიქტორო მანერას. იმავე დღეს მეორე ახალგაზრდამ გაგვაკვირვა თავისი ბარიტონით. ეს ვალერიან კვაჭაძე იყო. შემდეგ იგი თეატრისა და კინოს სახელოვანი არტისტი და რეჟისორი გახდა.

ამ დღიდან დაიწყო მათი შემოქმედება და, ეროსის თქმით, „წამებუ-ლი“ ცხოვრება. ქეთო, ელენე, ორივე დავითი და ჩვენ ენერგიასა და დროს არ ვზოგავდით, რომ ეროსის უნიკალური ხმა, რომელიც ასაკის გამო ჯერ კიდევ არ იყო გამყარებული, შეგვენახა, ვარჯიშებისათვის „გვე-ხარჯა“ და შეგვენარჩუნებინა (ეს დრო უშედეგოდ არ დაგვიხარჯავს, მიუხედავად დიდი გადატვირთვისა, ეროსიმ ხმას ბოლომდე შეუნარჩუნა ელვარება და ახალგაზრდული გზნება).

მას თავდავიწყებით უყვარდა სიმღერა, უფრო სწორად, ძალიან

უნდოდა ემღერა, თუმცა, დიდებული ხმის მფლობელს, სასიმღერო სმენა არ ჰქონდა. და სწორედ აქ იჩინა თავი მისმა ნებისყოფამ და ძალამ: საათობით ვისხელით როიალთან — სიმღერისათვის უფრო ბუნებრივ სიტუაციაში და ნება-ნება და თანდათანობით სამხმოვან სიმღერაში ვაძებნი-ნებდით ადგილს. შემდეგ, სტუდენტობის წლებში, მისი ამხანაგები — რამაზ ჩხიკავაძე, გიორგი გეგეჭკორი და სხვები, რომლებიც ჩინებულად მღეროდნენ, ცდას არ აკლებდნენ და, როგორც მოგეხსენებათ, დაფასდა კიდევ საერთო შრომა — ეროსის დიდებული მოძახილი და ბანი ყოველთვის ამშვენებდა სპექტაკლებს (ფირმა შემოგვინახა მის მიერ შესრულებული როლები, სადაც იგი ჩინებულად მღერის).

ომის წლებში საქართველოში გადმოსახლდნენ მოსკოველი კომპოზიტორები, მხატვრები და რეჟისორები. აქ იყვნენ: პროკოფიევი, მიასკოვსკი, ნემიროვიჩ-დანჩენკო, კაჩალოვი, თარხანოვი, ლუბიმოვ-ლანსკოი, კლიმოვი და სხვები. კაჩალოვი და ყოფილი თბილისელი ნემიროვიჩ-დანჩენკო, რადიოკომიტეტის ხელმძღვანელობის თხოვნით, ზოგჯერ გაკვეთილებს უტარებდნენ ჩვენს ღიქტორებს (მეტწილად რუსული გადაცემების წამყვანებს), მათ შორის ეროსისაც. მართალია, ეს მეცადინეობა იშვიათად ტარდებოდა, მაგრამ, მოგეხსენებათ, ხშირად მნიშვნელობა აქვს თუნდაც ერთ ასეთ შეხვედრას, რომელიც წარუშლელ კვალს ტოვებს ცხოვრებაში.

სცენაზე გამოსვლამდე მას რადიოსპექტაკლებში უკვე ჰქონდა განსახიერებელი სხვადასხვა ხასიათის როლი. მიეჩნეოდა პარტნიორთან მუშაობას, აღამიანებთან კონტაქტებს, სპექტაკლებისთვის სათანადო ტონალობის გამონახვას, ერთი სიტყვით, ყველაფერს, რაც შემდგომ დიდ სცენაზე გამოადგა.

ეროსის პოპულარობას დიდად შეუწყო ხელი სპორტის, უფრო ზუსტად, ფეხბურთის კომენტატორობამ. ფეხბურთის ასიათასობით გულშემატივარს სპირდებოდა ზუსტი ინფორმაცია, იმპროვიზებული კომენტარი, რაც ვიზუალურ ნაწილსაც შეუვსებდა რეპროდუქტორთან მჯდომ გულშემატივიარს. ვინ არ ვცადეთ საამისოდ, მაგრამ ამაოდ: რეპორტაჟს აკლდა ბუნებრიობა, სისხარტე, სიტუაციებში სწრაფად გარკვევის უნარი, ინტონაციის მრავალფეროვნება, მდიდარი ლექსიკა.

ეროსის არც კი უფიქრია გამხდარიყო კომენტატორი. დიდ წინააღმდეგობათა დაძლევის შედეგად, როგორც იქნა, სტადიონის მიკროფონთან დაესვით. თუ რა შედეგი მოჰყვა ამას, კარგად მოგეხსენებათ.

ჩვენი მეგობარი, გამოჩენილი სპორტული კომენტატორი, მოსკოვე-

ლი ვადიმ სინიავესკიც ჩავრთეთ ეროსის მომზადებაში. თბილისიდან რეპორტაჟის დროს ვადიმს გვერდით ეროსი ეჯდა, მიუხედავად იმისა, რომ სინიავესკის არ უყვარდა, როცა სტალიონზე, ფეხბურთის მატიჩის გადაცემისას ვინმე იყო მასთან. ვადიმ სინიავესკი, ჩემი აზრით, განუშეორებელი იმპროვიზატორი იყო, რომელმაც ფეხბურთის კომენტატორობა ხელოვნების დონეზე აიყვანა. სწორედ ეს თვისებები გვინდოდა ჰქონოდა ჩვენს ეროსის და ისიც, თავისი ნიჭის წყალობით, უმაღ მიგვიხვდა საწადელს.

თეატრში ეროსის ერიდებოდა იმ როლების თამაში, რომლებსაც ადრე და მასთან ერთად ასახიერებდნენ სცენის ბუმბერაზები: აკაკი ხორავა, აკაკი ვასაძე, სერგო ზაქარიაძე (ივანე მრისხანე, ოდიპოსი). რადიოში, ტელევიზიაში ახლო მეგობრებს გაანდობდა ხოლმე მოსაზრებას შემოთავაზებულ როლზე და მაშინ დათანხმდებოდა, როცა დარწმუნდებოდა, რომ სხვებიც იზიარებდნენ სპექტაკლის რეჟისორის გადაწყვეტილებას.

უკანასკნელ ათეულ წელს ერთად მოგვიხდა მუშაობა — მას, როგორც მიხეილ თუმანიშვილის ხელმძღვანელობით დაარსებული კინომახიობის თეატრ-სტუდიის მსახიობსა და დირექტორს, მე კი ამ საქმის გულშემატკივარსა და ხელის შემწყობს.

ეროსი ჩემს მეხსიერებაში დარჩა, როგორც დიდებული ხელოვანი, ორგანიზატორი, მოქალაქე და მეგობარი.

პაპაძე ძმობური

დაუპიწყარი...

მიეცვებოდი ჩემი საყვარელი მეგობრის ცხედარს და მაინც სხვა ფიქრებთან ერთად ერთი ფიქრი მიტრიალებდა — ერთის წუთით გაცოცხლებულიყო, გადმოეხედა, თუ რა ზღვა სიყვარული მიაცილებდა მას. შეეხედა აივნებზე და ფანჯრებზე გადმომდგარი მოხუცებისა თუ ბავშვებისათვის, ენახა მათი ცრემლიანი თვალები, ეგრძნო საქართველოში როგორ დასტიროდა მას გლეხი თუ ინტელიგენტი, მუშა თუ მეცნიერი, ყველა, განურჩევლად ყველა. როგორ ყვარებია ხალხს და როგორი თავზარი დასცა თავისი წასვლით. სიცოცხლეში ამას ვერც კი წარმოიდგენდა — თავმდაბალი კაცი იყო ჩვენი ეროსი...

მარტოხელა კაცი იყო. მარტოხელა იყო-მეთქი რომ ვამბობ, ლამის გული გამისკდეს, მაგრამ მარტოობა მას არასოდეს უგრძენია. ვერ გავიხსენებ ისეთ საღამოს, მასთან სამ მეგობარზე ნაკლები შეკრებილიყო. უპატივეცმლოდ არავის გაუშვებდა. ინტრიგებისა და ჭორების მოსმენა არ უყვარდა, მხოლოდ იუმორი და რამე კეთილი ამბის თხრობა იყო ჩვენი გასართობი. რა კულმინაციამდეც უნდა მისულიყო ჩვენი სუფრა, როგორც კი 11 საათი შესრულდებოდა, დაიქუებოდა: „აბა, დავიშალოთ!“ და ჩვენც ხელად მხიარულად წამოვიშლებოდით. პირველ ხანებში ცოტა მწყინდა ეს ამბავი. ერთხელ პირდაპირ ვუთხარი, ასე რატომ იქცევი-მეთქი. — რა ვქნა, ოქრო, დაძინებამდე მინდა ცოტა დრო დამრჩეს სამუშაოდ და საკითხავად, არ გეწყინოთ და თქვენთვისაც ასე ჯობიაო. ჰკვიანი კაცი იყო ჩემი ეროსი...

ერთხანს შესანიშნავი ღონისძიებები წამოიწყო რესპუბლიკურმა პროფკავშირებმა — „შეხვედრა სასიქადულო მამულიშვილებთან“. სამტრედიელებმაც არ დააყოვნეს და გადაწყვიტეს მიეწვიათ ეროსი მანჯგალაძე. დიდხანს იყო უარზე, არ თანხმდებოდა, თვითონ სთავაზობდა სხვადასხვა გვარს, ისინი უფრო ღირსნი არიანო... მაგრამ არაფერი გაუვიდა. ბოლოს და ბოლოს, მოეწყო შეხვედრა კულტურის სახლში. გულთბილი მისალმებები, სიტყვები, ლექსები, სიმღერები, ყველაფერი მიდიოდა წესისა და რიგის მიხედვით. დასასრულს ეროსის მისცეს სიტყვა. მე ასეთი აღელვებული ერთხელ ვნახე აკაკი ხორავა, როცა მას იუბილე გადაუხადეს მის მშობლიურ ცხაპაიაში და ამჯერად ეროსი — მთრთოლვარე, აღელვებული, საოცრად სერიოზული, ყოველი სიტყვა აწონილი ჰქონდა. აქვე მინდა ვთქვა, რომ ეროსი დიდებული ორატორი იყო და შესანიშნავად ეხერხებოდა სიტყვის თქმა. დასასრულს წაიკითხა გალაკტიონის „გურიის მთებს“. მე ამის მსგავსი წაიკითხვა ლექსისა საერთოდ არ მომისმენია არავისგან — ეს იყო ტალანტის საოცარი აფეთქება.

განუმეორებელი ტალანტი იყო ჩვენი ეროსი...

მეორე დღეს ზეიმმა გადაინაცვლა მის მშობლიურ სოფელში. დაიძრა უზარმაზარი კოლონა მთელი რესპუბლიკის სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსულ სტუმრებთან ერთად სოფელ ლანირისაკენ, სადაც დაიბადა და ბავშვობის წლები გაატარა ჩვენმა ეროსიმ.

კოლონა სოფლის საზღვართან შეჩერდა. სოფლის თავკაცები სახელდახელო პურ-მარილით შეეგებნენ ძვირფას სტუმარს, დალოცეს და სთხოვეს, მანქანიდან ჩამობრძანებულიყო და მისთვის გამზადებულ ეტლში ჩამჯდარიყო. ძლივს დავთანხმეთ, დიდი თხოვნითა და მუდარით ძლივს

ჩავსვით ეტლში. თავისივე ყოფილი სკოლის ბიონერები მოუხსნდნენ გვერდით. თვალნათლივ ვხედავდი, როგორ უფენდნენ გზადაგზა ყვავილებს, ყველა ოჯახის კიშპართან გაწყობილი პატარა სუფრებიდან საესე სასმისებით და სიყვარულით საესე გულებით როგორ ლოცავდნენ, — იცოცხლე, შვილო, ჩვენი გაზარებისათვის, კეთილი იყოს შენი ჩამოსვლა, კვლავაც ბევრჯერ გაახარე ჩვენი ოჯახებიო. ეროსიც მორცხვად თავს უქნევდა და მოკრძალებული ღიმილით მადლობას იხდიდა. როცა ეტლს გავუთანაბრდით, ბავშვებთან ტყბილად მოსაუბრე ეროსის შეეძახე, — როგორა ხარმეთქი! ვერა ხედავ, რა დღეში ვარ, მეტი აღარ შემძლიაო.

დაუვიწყარია საოცრად თბილი შეხვედრა სოფლის ცენტრში, ზღვა ხალხი, ზღვა ახალგაზრდობა, საზეიმო შეხვედრა სკოლის ეზოში, გულთბილი მისალმებები. მისმა მსცოვანმა მასწავლებელმა ქნმა ნადია ბენდუქიძემ თავის სიტყვაში თქვა, ეროსიმ პირველად სწორედ სასკოლო წარმოდგენაში მიიღო მონაწილეობა, კურდღლის როლი შეასრულაო. დავიხოცეთ სიცილით.

ბოლო წლებში, რესპუბლიკის ხელმძღვანელობის დავალებით ხელი მოვკიდე დიდი სახალხო ზეიმების რეჟისორობას. ჩემის აზრით, აბა, რა ზეიმი უნდა ყოფილიყო ის ზეიმი, სადაც ხალხი არ იხილავდა თავის საყვარელ მსახიობს — ეროსი მანჯგალაძეს, რამაზ ჩხიკვაძეს, ოთარ მეღვინეთუხუცესსა თუ სხვებს.

ზუგდიდთან, სოფელ რუხში ტრადიციული — „რესპუბლიკის ახალგაზრდობის მეგობრობის ზეიმი“ გაიმართა. აქ ეროსის დაეკისრა ზეიმის წინამძღოლობა და თამადობა, თამადობა ახალშეუღლებული აფხაზი და ქართველი წყვილის იმპროვიზებული ქორწილისა და ზეიმისა, რომელშიც ჩვენი რესპუბლიკის ყველა კუთხის წარმომადგენელი იღებდა მონაწილეობას მხატვრული კოლექტივებით, და რომელსაც 40 ათასი მაყურებელი ესწრებოდა — მიუხედავად იმისა, რომ დიდიდან წვიმდა. როდესაც ეროსი გამოჩნდა სცენაზე, დიდხანს არ დამცხრალა ტაში. მაყურებელს წინასწარ ჰქონდა ყურმოკრული, რომ ამ ზეიმში ეროსი მონაწილეობდა და, მიუხედავად უამინდობისა, აღვილიდან ფეხს არავინ იცვლიდა. ზეიმის წარმატების მიზეზი ისევ და ისევ ეროსი იყო. გაისმა მისი ღვთიური ხმა. ალბათ ტელემაყურებლებსაც ახსოვთ ბრწყინვალე სიტყვა დამლოცველისა, როგორ მიმართა მან ახალგაზრდობას, რა სიბრძნე ჩააქსოვა თავის სიტყვაში, როგორი სიყვარულით უსურვა გამრავლება და სიკეთისადმი სწრაფვა, რომელიც ლექსით დაამთავრა. ახალგაზრდობის დიდი მეგობარი იყო ჩვენი ეროსი...

ალარ არის ეროსი, იგი ერის სახელოვანი შვილების გვერდით განისვენებს. ხშირად ვაკითხავთ მეგობრები მის საფლავს და სიამაყის გრძნობ-მეუფლება, როცა ვხედავ, როგორ აწყდება თაყვანისმცემელთა ნაკადი — მოხუცები და ახალგაზრდები, ყვავილებით თუ უყვავილოდ.
დაუვიწყარია ჩვენი ეროსი.

ბორის წიგნური

ჩემო ეროსი

დავკარგეთ ძვირფასი, კეთილშობილი, გულისხმიერი, თავმდაბალი, ზრდილი, დიდი შემოქმედი, დიდი ქართველი — რა დაგვაღიწყებს შენს მიერ შესრულებულ როლებს თეატრში, კინოში, დაუვიწყარია შენი შე-ძახილი — „არის!.. არის!“ რომელიც ყოველ ადამიანს სიხარულის ჟრუ-ანტელს განაცდევინებდა.

მაყურებელი გელის, რომ კიდევ გააგონო შენი ხავერდოვანი ხმა. მაგრამ, ვაი, რომ ეს ალარ შეგიძლია. იცოდე, ბევრი დიდი ადამიანი ვერ დატოვებს ნაკვალევს, შენი ნაკვალევი კი საუკუნეობით დარჩება შენი საყვარელი ერის გულში.

მახარაძეში გადაღებაზე მივდივართ. ერთი გოგონა ტირილით ამოვი-და ვაგონში. ეროსიმ დაუყვავა, მოეფერა, გაიგო, რომ გოგონასათვის 30 მანეთი ამოუცლიათ. ეროსიმ გოგონას 30 მანეთი მისცა. იგი საჭავაძოში ჩაივდა. მე მივაძახე: ბიჭი თუ შეგეძინოს, ეროსი დაარქვი-მეთქი.

აი დამთხვევა, და აი საოცრებაც — ჩოხატაურში გამოგვეცხადა ის გოგონა მეუღლითა და ეროსით. ერთი ეროსიც შეეძინა საქართველოს — დავულოცეთ პატარა ეროსი და ვუთხარი, — ეროსის ნიჭიც დაგნათლო-დეს, ჩვენო პატარავ-მეთქი.

სულ მინდა შენთან ვიყო, გელაპარაკო, გესაუბრო, ჩემო ძვირფასო-მეგობარო, ჩემო ეროსი.

იპოლიტე ხვიჩია.

ეროსი მანჯგალაძეს ვიცნობდი როგორც რადიოს დიქტორს. ყოველთვის დიდი სიამოვნებით ვუსმენდი. 1952 წელს რადიოკომიტეტში დავიწყო მუშაობა ხმის რეჟისორად, მაშინ გავიცანი ახლოს ბუნებისაგან უხვად დაჯილდოებული ადამიანი, ყოველგვარი სიკეთით სავსე კაცი.

ერთ დღეს დანიშნული იყო ჩაწერა ნაწყვეტისა „გლახის ნამბობიდან“. მოვიდა ეროსი. მისებული ალერსიანი ღიმილით ხელის მაღლა აწევით მომესალმა და სტუდიაში შევიდა. მან ერთხელ კიდევ გადაავლო თვალი ჩასაწერ მასალას და რამდენიმე წუთის შემდეგ სტუდიაში დაიგუგუნა მისმა ხმამ, მოსინჯა სხვადასხვა რეგისტრში ხმის ქლერადობა.

— მე მზად ვარ, ჩავწეროთ! — თქვა ეროსიმ

— ჩავწეროთ! — ვუპასუხე მე.

მივუჯექი ჩამწერ პულტს. ეროსის პირველად ვწერდი, ვლელავდი.

— აბა, წაიკითხეთ! მოვისმინო!

მოსმენა რომ მოვითხოვე, გაკვირვებულმა შემომხედა. არ ვიცი, უარი ვერ მითხრა თუ არ მითხრა. დაიწყო კითხვა. ორი-სამი წინადადების წაკითხვის შემდეგ სტუდიაში შევედი და ვუთხარი: — ასე ახლო ნუ მიხვალთ მიკროფონთან და ნურც მის პირდაპირ ილაპარაკებთ.

— კი, ბატონო, ასე? — მითხრა თავაზიანი ბავშვით.

— დიახ, ასე აჯობებს.

სტუდიიდან გამოვედი და ისევ ჩამწერ პულტს მივუჯექი. დაიწყო ჩაწერა. როცა ეროსიმ კითხვა დაამთავრა, ჩემთან სააპარატოში შემოვიდა.

— ერთი მომასმენინეთ ჩანაწერი!

— ინებეთ.

ჩავრთე. ისმენდა ყურადღებით. მე უფრო ავლელდი. არ ვიცოდი, რას მეტყოდა ახალბედა ხმის რეჟისორს. ბოლომდე მომისმინა.

— თუ კაცი ხარ, მითხარი, ოდნავ განზე მიკროფონთან რატომ წამაკითხეთ?

— ჩანაწერზე რას იტყვით?!

— მომწონს. კარგია.

შეებით ამოვისუნთქე.

— როგორც მოგეხსენებათ, ბგერას თან ახლავს თანაბგერები (ტონი და ობერტონი) და როცა მკითხველი ან მომღერალი მიკროფონთან ახლოს არის, ბგერა განვითარებას ვერ ასწრებს — ბუნებრივი რხევის გა-

რეშე ძვრება მიკროფონში და ამით იყარგება ბგერის ხასიათი, ბუნებრივი სილამაზე. თქვენი ხმის დამახინჯებას ვინ გვაპატიებს!

— ღაიცა, კაცო! — შემაწყვეტინა ეროსიმ, თითქოს შერცხვა მშვენიერი ხმა რომ ვუხსენე, — იცი რა, აქეთ რომ მოვდიოდი, პიერ კობახიძე და გიორგი შავგულიძე შემომხედნენ, საღლაც მიდიოდნენ საქეიფოდ, მეც; დამპატიეეს, მაგრამ უარი ვუთხარი, — ჩაწერა მაქვს რადიოში და ვერ წამოვალ-მეთქი. პიერმა მითხრა: თქვენთან რადიოში მიხეილ ჯაფარიძის ძმას დაუწყია მუშაობა ხმის რეჟისორად, გუშინ მან ჩამწერა, ჩაცკის მონოლოგს ვკითხულობდი. ჩანაწერი რომ მოვისმინე, ძალიან მომეწონა. დღეს თუ ის ჩაგწერს, ჩემს ნათქვამს გაიხსენებო. ყოჩაღ, ჩემო გივი! აბა, შენ იცი, დამილოცნიხარ!

ასე დამლოცა ჩვენმა უსაყვარლესმა ადამიანმა. მოგეხსენებათ, რადიოში მკითხველისათვის აუცილებელია კეთილხმოვანი ხმა და აზრიანი კითხვა. მკითხველმა აქ კითხვის დროს უნდა შექმნას განწყობილება, ხასიათი, გარემო და სხვა. ეს ყოველივე იქმნება ხმის ინტონაციის საშუალებით და აზრის ნათლად გადმოცემით. ეროსი მანჯგალაძე ბრწყინვალედ აღწევდა მიზანს და იპყრობდა მსმენელს.

როგორ შეესატყვისებოდა მის ახოვან ტანს, განიერ მკერდს, გულწრფელ ღიმილს მისი ძლიერი, ამავე დროს, მოალერსე, ხვეწარდოვანი ხმა!

ზივი ჯაფარიძე

ტალანტის ელვარება

როცა ეროსი მანჯგალაძე პირველად ვნახე ლეო ქიაჩელის ბაჩუას როლში, შიში ვიგრძენი — როგორ შეძლებდა იგი, შესანიშნავი ხმითა და ბრწყინვალე მეტყველებით დაჯილდოებული მსახიობი, მუხჯი კაცის განსახიერებას სცენაზე. რა სიხარული ვიგრძენი, როცა მსახიობმა მართლაც, ოსტატურად, კოლორიტულად დაგვიხატა ეს საცოდავი, მაგრამ კეთილი, თავიდან ბოლომდე სპეტაკი, საყვარელი, ტარიელ გოლუას უერთგულესი კაცი. მეონი ეროსიმ თავის ბაჩუას უფრო მეტი შარავანდედი დაადგა, ვიდრე ამას თვით რომანში ვგრძნობთ. ჩვენ ყოველთვის ღრმად განვიცდით ბაჩუას მღვდმარეობას ლეო ქიაჩელის კლასიკურ ნაწარმოებში, მაგრამ ეროსის განსახიერებით მან ცრემლიც გვადენინა აღტაცებასთან ერთად.

ვისაც ეროსი მანჯგალაძე უნახავს იმავე სპექტაკლში, ტარიელ გოლუ-

ას როლში, შეუძლებელია დავიწყებოდა ახვანი კაცი, ჭკვიანი და ღიწი, სულითა და გულით მართალი, ყოველმხრივ მიმზიდველი ადამიანი. ეროსის ტარიელი ნამდვილად იყო რომანიდან სცენაზე გადმოსული ლეო ქიჩელის უსაყვარლესი გმირი, რომლის ყოველი ჟესტი, მიმიკა, ხავერდოვანი ხმა აჯადოებდა მაყურებელს. უკეთესი ტარიელ გოლუა არ მინახავს, ვერც წარმომიდგენია.

ასე განუმეორებელი თამაში მხოლოდ დიდ არტისტს შეუძლია. მინდა ვისარგებლო შემთხვევით და ცალკე გამოვეყო ამ სპექტაკლის რეჟისურა. მიხეილ თუმანიშვილმა, რომლის მაღალ კულტურას და გემოვნებას ჩვენ ყოველთვის დამსახურებულ შეფასებას ვაძლევდით, ყველაფერი გააკეთა სცენაზე ლეო ქიჩელის კლასიკური რომანის ღირსეული ამეტყველებისათვის.

შეუდარებელი იყო ეროსის ლოპესი „ესპანელ მღვდელში“. ჭერ კიდეც ახალგაზრდა მსახიობი, იგი ტოლს არ უდებდა სახასიათო კომიკური როლების ისეთ განუმეორებელ შემსრულებელს, ნამდვილად დიდ ოსტატს, როგორიც დაუვიწყარი ემანუილ აფხაიძე იყო. ორივე — ეროსი მანჭგალაძე და ემანუილ აფხაიძე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ტოვებდნენ მაყურებელზე.

ვისაც უნახავს ალექსანდრე იმედაშვილის ოტელო, მაკბეტი, ოიდიპოსი, მისთვის ძნელია მოიწონოს ამ როლების სხვა შემსრულებლები. ამიტომ ვერ დავმაღავ, ცოტა სკეპტიკურად ვიყავი განწყობილი ეროსი მანჭგალაძის ოიდიპოსისადმი. ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. მე ვუყუარებდი და ვისმენდი ეროსის ოიდიპოსს ღრმა სულიერი განცდებით, როგორიც ოდესღაც მეუფლებოდა იმედაშვილის ოიდიპოსის ტანჯვის დროს. მაგრამ არამარტო იმედაშვილი მახსენდებოდა, გონებას არ შორდებოდა მარჯანიშვილის ის სპექტაკლი, რომელიც ჩვენი დროის უდიდეს მსახიობ უშანგი ჩხეიძესთან იყო დაკავშირებული. ეს გენიოსი ნანახი მყავდა პერსი ბიში შელის „ბეატრიჩეში“, ასრულებდა საზარელი კაცის — ისტორიულად არსებული პიროვნების — ფრანჩესკო ჩენჩის როლს. მისი ტრაგედია ისე ამაზრუნენი იყო, უშანგი ჩხეიძე ისე ასახიერებდა როლს, გეგონებოდა სადაცაა შინაგანად აფეთქდება, თვით მსახიობი გადაიწვება და ყველაფერი დამთავრდებაო. მაყურებელს შიშის ჟრუანტელი უვლიდა, განსაკუთრებით მეორე სურათში, როცა უშანგი — ჩენჩი წარმოთქვამდა მონოლოგს „სად არის აჯანყებული ღმერთი“... „ჩემი შვილების სისხლი მინდა დავლიო“... ამ როლში უშანგის ისეთი დიდი სულიერი და ფიზიკური დატვირთვა ჰქონდა, რომ გვიკვირდა, როგორ უძლებდა ყოველივე

ამას ჩვენი საყვარელი მსახიობი. წარმოდგენლად გვეჩვენებოდა, რომ ის კვლავ შეძლებდა მეორე დღეს სცენაზე თამაშს.

მეორე დღეს კი პირველად მიდიოდა პოლიკარპე კაკაბაძის ახალი კომედია „ყვარყვარე თუთაბერი“, ყვარყვარეს როლი უნდა შეესრულებინა, როგორც რეკლამები გვაუწყებდნენ, კომედიური ჟანრის განთქმულ მსახიობს ალექსანდრე ჟორჟოლიანს, რომლის მარტო გამოჩენაც კი სცენაზე ჩვენს აღტაცებულ სიცილს იწვევდა. მაგრამ მოხდა სასწაული: ფარდის ახდის წინ გამოაცხადეს, — ჟორჟოლიანის ავადმყოფობის გამო ყვარყვარეს როლს უშანგი ჩხეიძე შეასრულებსო. ღმერთო ჩემო, ძნელია გადმოვეცე, თუ რა განვიცადეთ. გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, თან ყველას გული დაგვწყდა, ვინაიდან ვერ წარმოგვედგინა, როგორ შეძლებდა ჰამლეტის, ჩენჩის, კარლ ტომასის, საერთოდ, ტრაგედიული როლების ბრწყინვალე შემსრულებელი უშანგი ჩხეიძე ნაცარქექია — ყვარყვარეს კომიკური სახის სცენურ გახსნას. ჩვენ გვინდოდა ჟორჟოლიანის ყვარყვარე გვენახა და არა რომელიმე სხვა მსახიობისა, თუნდაც ეს „სხვა“ უშანგი ჩხეიძე ყოფილიყო.

ფარდა გაიხსნა. პირველი სცენა წისქვილში. უშანგი — ყვარყვარე ზის კერიასთან და ჩვენს გაოცებას საზღვარს ვინ დაუდებდა: გუშინდელი საშინელი ჩენჩი, დღეს ყვარყვარეს სახედ ისე ქცეულა, ძლივს ვიცანით. უშანგიმ ეს როლი შეასრულა და მერე როგორ! დღემდე ვერავინ შეძლო მის სიმალეზე ასვლა. ჩვენი იმდროინდელი განცდა ახლებურად განმეორდა დიდი ხნის შემდეგ, როცა ეროსი მანჯგალაძის თიდიპოსი ვიხილეთ.

არასოდეს დამავიწყდება ის სიხარული, რომელიც განმაცდევინა როლის ეროსისეულმა კონცეფციამ: მეჩვენებოდა, მსახიობი თითქოს იმიტომ თამაშობდა თიდიპოსს, რომ არაფერი დაეტოვებინა იმ მცდარი დოქტრინიდან, რომელიც ფროიდის ფსიქოანალიზმა „თიდიპოსის კომპლექსის“ სახით მოგვცა. ეროსის თიდიპოსი ფსიქოანალიტიკური „თიდიპოსის კომპლექსის“ სრულ უარყოფას წარმოადგენდა. და ჩვენი სიხარული მართლაც უსაზღვრო იყო. ეს ტანჯული კაცი, უსპეტავესი და უპკვიანესი, უნებლიეთ ხდება მამის მეკლელი, ქმარი დედისა, რომლისგანაც მას შეილება ჰყავს, ხოლო ეს უქანასკნელნი, ამავე დროს, მისი დაძმანი არიან. ეროსი მანჯგალაძემ თიდიპოსის საშინელი ტრაგედიის ზუსტი გაგება წარმოგვედგინა. ქების ღირსია რეჟისორი დოდო ალექსიძე ბრწყინვალე სპექტაკლის შექმნისათვის.

ჩვენმა მაყურებელმა კარგად იცის, რომ აექსენტი ცაგარელის კომედია „ხანუმა“ სრულიად ორიგინალური რეჟისორული გადაწყვეტითაა

დადგმული. ეროსი მანჯგალადისა და რამაზ ჩხიკავაძის „დუეტმა“ ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. ჩვენ ვიცინოდით, როცა მათ დიალოგი მიჰყავდათ, მაგრამ ეს იყო ისეთი ხალისიანი სიცილი, რომლის მსგავსი იშვიათად თუ განმეორდება. ეროსის თავადი ფანტიაშვილი — მისი ფანტაზიის ნაყოფი უფრო იყო, ვიდრე დრამატურგისა. და ავტორს რომ შეძლებოდა თავისი გმირის ეროსისეული განსახიერების ხილვა, ეჭვი არ მეპარება, აექსენტი ცაგარელი ხასიათის ასეთ ორიგინალურ, საკუთარ გახსნას მოუწონებდა როგორც არტისტს, ისე რეჟისორს.

ეროსი მანჯგალაძეს ყოველ როლში არამარტო საკუთარი ხელწერა, რაღაც განსაკუთრებული შემოქმედებითი სულიც შეჰქონდა. არც ერთი სახასიათო როლი არ მახსოვს, რომ არტისტს იგი არ გაემდიდრებინოს. მისი გმირები, დიდი თუ პატარა, ბუნებრივი, ლაღი, უშუალო, ბოლომდე გააზრებული თამაშით ხიბლავდნენ მაყურებლებს.

დაუფიქვარია ეროსის ზიმიზიმოვი „პეპოში“. მსახიობმა ძალიან მკაფიოდ გადმოგვცა, თუ რა გზით ახდენდნენ „კაპიტალის დაგროვებას“ ზიმიზიმოვები, რომლებიც სინდისსა და ნამუსს როდღე დავიდევდნენ, როცა საქმე „ყვითელ ეშმაკს“ შეეხებოდა. ამ როლშიაც ეროსი მანჯგალაძე თავისი შემოქმედებითი მეთოდის ერთგული რჩებოდა — ხასიათს მთელი შინაგანი არსებით გვიჩვენებდა. მისი ზიმიზიმოვი ერთ-ერთი საუკეთესო სცენური სახე იყო.

გერ დაგვიწყებ სპექტაკლ „ფილოსოფიის დოქტორში“ ეროსი მანჯგალაძის მიერ შესრულებულ ჟივოტა ცვიოვიჩის სახასიათო როლს. ახლაც ყურში ჩამესმის სიტყვები — „პეპი, პეპიკი“... მსახიობი ისე ბუნებრივად, ძალდაუტანებლად ასახიერებდა თავის გმირს, რომ ზოგჯერ უხერხული გამოთქმაც კი მხატვრულ სიმაღლემდე აჰყავდა. ასე მოქმედება სცენაზე მხოლოდ დიდ მსახიობს შეუძლია.

ეროსი მანჯგალაძე ნამდვილად დიდი მსახიობი იყო, რომელსაც ყოველთვის თან ახლდა მაყურებლის, ხალხის უანგარო სიყვარული.

შეუღარებელი და განუმეორებელი იყო ეროსი მანჯგალაძე „გვადი ბიგვაში“. რამდენი სიტობო, გონებაშაზვილობა, გმირის შინაგანი არსების ოსტატური სცენური წარმოსახვა გვიჩვენა მან ამ პატარა კაცში, რომელსაც ძველმა ცხოვრებამ მძიმე ხედრი არგუნა, მაგრამ ახალმა იმედები გადაუშალა და ფეხზე წამოაყენა, თუმცა... არა, არ სჯერა, რომ გუშინდელი გვადი დღეს ბედნიერი გახდება. ეროსი მანჯგალაძის გვადი ბიგვა ქართულ სცენაზე შექმნილ კლასიკურ სახეთა გალერეაში შევიდა როგორც მისი ერთ-ერთი მშვენიერება. აქაც, ამ როლშიაც რამდენი სიხალე,

რამდენი საკუთარი შეიტანა აქტიორმა, რომელმაც მწერლის ენით გამოქანდაკებულ გმირს თეატრალური ხელოვნების ფერები და საღებავები მიუმატა. შეიძლება კი უკეთესი გვადი ვიხილოთ ჩვენს სცენაზე ეროსის შემდეგ? ღმერთმა ქნას, მაგრამ ეროსისეული გვადი მაინც ყოველთვის დარჩება, როგორც უმაღლესი მწვერვალი.

ან გაიხსენეთ „ჰინკრაქაში“ ღმთვი, ეროსი მანჯგალაძის დათვი, ასე მწარედ რომ დასცინის „გამხეცებულ ადამიანებს“. ეროსის დათვს, ასე თბილსა და ადამიანურს, მართლა შეეფერებოდა ეთქვა უღირს ადამიანებზე: ჩვენ მხეცებს გვეძახიან, თვითონ კი რას ჩადიან, ნამდვილი მხეცები არიანო. და მისი სიტყვები — „მხეცები, კაცო, მხეცები“... მიზანში ზუსტად ზედებოდა. ვინც ერთხელ მაინც ნახა ეროსის დათვი, შეუძლებელია მას დაავიწყდეს მისი სიცილი, მისი სარკაზმი.

ეროსი მანჯგალაძის აქტიორული ტალანტი გამოირჩეოდა ხავერდოვანი, თბილი ტემბრის ძლიერი ხმით. ბევრი ჩვენგანის ყურთასმენას ღღემდე არ მოშორებია ეროსი მანჯგალაძის სასიამოვნო ხმა, რომელიც გაისმოდა რადიოსა და ტელევიზიაში.

ამბობენ, რომ ეროსი მანჯგალაძე მშვენიერი იყო „დიდ ხელმწიფეში“, რომ მან ბრწყინვალედ შეასრულა ფუჩიკის პეშეკის, ზუხაშვილის ბოცოს, შექსპირის, კენტის, იბსენის პეტერ სტოკმანის როლებით. ეკვი არ მეპარება. ვერ დავიჯერებ მას რომელიმე სახე კარგად არ გამოექვეთოს, სულ ერთია, კლასიკური იყო თუ თანამედროვე. ეროსის ჰქონდა დიდი მსახიობის ყველა მონაცემი, აგრეთვე ის გამონაკლისი, რასაც ხელოვანისათვის საყოველთაო აღიარება, სახალხო სიყვარული და პატივისცემა მოაქვს. როგორც ადამიანი, არტისტი და მოქალაქე, იგი სამაგალითო დარჩა როგორც თანამედროვეების, ისე მომავალი თაობებისათვის.

გიორგი ჯიბლაძე

ეროსისადმი მიძღვნილი ლექსები

ჩემო აბაშელი

რეკლამარის ქაშუშეთის

ჩემი ეროვნის მოსაგონებლად

„ხოლო იგი სავსე იყო სულითა
წმინდითა, ახელა ცალ და მხილა
დიდებამ ღმერთისა...“

ახალი აღთქმა

ახლა
შენი საკადრისი
რაც არ უნდა ითქვას,
— ზედმეტია, კარგად ვიცი,
თვითელი სატყვა!

მივაშტერებ კედელს თვალებს,
ლექსის წერა
მიპირს...
— შენ და დოდომ შემოთარეთ
ცამეტი წლის ბიჭი!

და სიკეთის
კაცურ სხივით

ერთგულება მასვით...
მე კი არა,
იგი ტირის —
— ცამეტი წლის ბავშვი!..

იმ დღეს სასაფლაო ვნახე:
— დაიწია მიწამ...
ვაი,
შენი ხმა და სახე
მოგონებად იქცა!
...ძაძად დაშვებული ფარდით
საქართველო იდგა,
— ხელისგულზე
ედო დარდი,
სანთელი და კიქა!

შენ იწეჟი
სახლსა შინა,
მიხაკების ტბაში,
სევდამ გააშალაშინა
საბოლოო ტაში!...

ისევ ნათელს აშუქებდი
მარადიულ რულით,
— რეკდა ზარი ქაშუეთის
ვით თბილისის გული!

ის დღე პარაკლისით მოსილ
ერის გლოვად იქცა!
მოგელოდა ანგელოსი
და დიდუბის მიწა...

საქართველომ რუსთაველზე
გაიარა იმ დღეს!
— ერთ-ორ სიტყვას ხომ არ იტყვი!?

სხვათაშორის მკითხეს.
მე კი ამოვარდნილ გულის
ვიკავებდი ფეტქვას,
მივდიოდი გალახული,
— ან რა უნდა მეთქვა?!.

ქარში ჩემი ჩუმი ოხვრა
შეერია ზეცას..
— შენი ხმა და მიხრა-მოხრა
მოგონებად, მექცა!..
ოდეს ერთადერთი ცრემლი
შეაშრება წამწამს,
არც სხვისი და
ალარც ჩემი
ლაპარაკის არ მწამს!

22 მარტი, 1982 წ.

ხუტა ბირჟლაშა

ეროსი მანჯგალაძის უკანასკნელი მონოლოგი

მე, და ამ სოფლის სამღურავი ან საყვედური?
ვიყავ უთქმელი, ფიქრიანი და... გაბედული.

ვცხოვრობდი ისე, როგორც მსურდა, დიდი ბავშვივით,
თავაწყვეტილი მეოცნებე და გულგაშლილი.

მადლობა უფალს, მხარში მედგნენ ძმათა მსგავსები
და რუსთაველი შევიყვარე მთელი არსებით.

მეც მაზიარა შთაგონების ძალას უხილავს,
ქართული სცენის ღმერთკაცების ხმამ და ქუხილმა.

სხივი ღვთიური ჩვენს გულებში თუკი აენთო,
ერთი წამითაც არ ვყოფილვართ უერთმანეთოდ!

უწყოდეს ყველამ: ერთხელ სიკვდილს განა მკამარებს,
ვინც განმაშორებს მეგობართა თანავარსკვლავედს!

მე, და ამ სოფლის სამღურავი ან საყვედური?
ო, საქართველოვ, გთხოვ დაიცხოვრო დარდი დედური!

ერთგულ შვილებზე განა ცოტა ცრემლი დაღვარე
და კიდეც, კიდეც... ეს წუხილი, ეს ნიაღვარი!

შენ კი, ლამაზო და კეთილო ახალგაზრდობავ,
ამ ცრემლიანი თვალებისთვის — ჩემი მადლობა;

მადლობა ხელებს, დიდუბემდე მე რომ მატარეს,
მადლობა გულებს, სიბო მზისა რომ გამატანეს...

მწამს, ამ თვალებით, ამ გულებით, სანდო ხელებით,
იკაშკაშებენ საქართველოს მინდორ-ველები.

მე, და ამ სოფლის სამღურავი ან საყვედური?

რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო აკადემიური თეატრის დასი

ეროსი მანჭგალაძის საღამო სამტრედიაში

მიხეილ თუმანიშვილი, ნატალია კრიშოვა, სესილია თაუაიშვილი,
ეროსი მანჭგალაძე

გიორგი შენგელაია და ეროსი მანჯგალაძე

გასეირნება ქალაქგარეთ

რამაზ ჩხიკვაძე, სალომე უანჩელი და ეროსი მანჭგალაძე რუსთაველის სახელობის თეატრის საიუბილეო საღამოზე. 1981

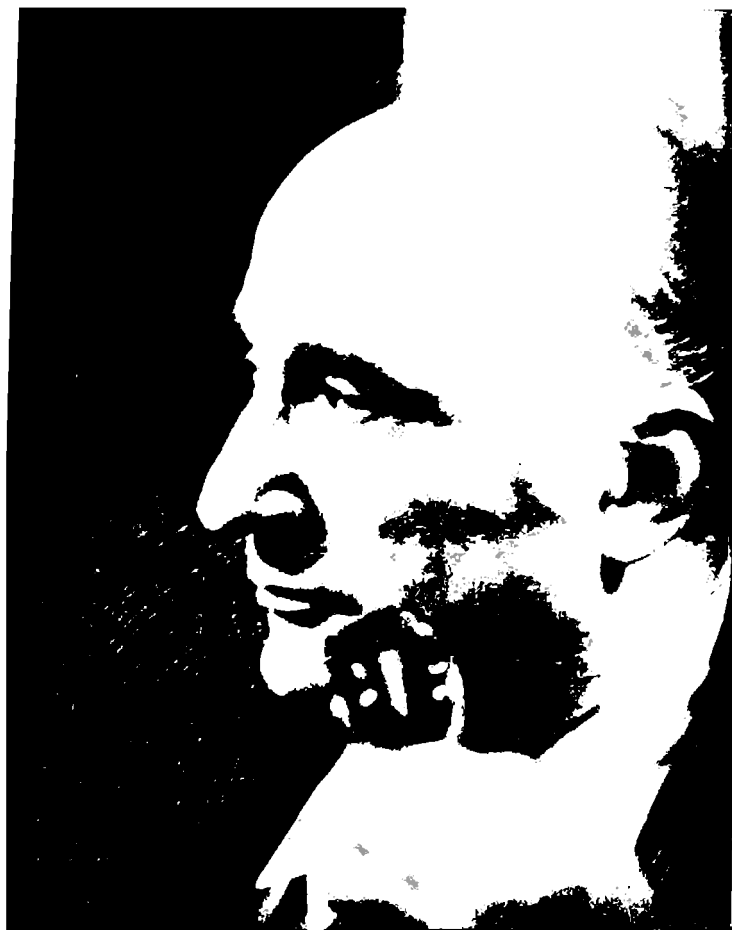
შეხვედრა ეროსი მანჭალაძესთან სამტრედიაში

ეროსი მანჭგალადის დაკრძალვა

ეროსი მანჯგალაძე და ლეონიდა ალუქიშვილი

გამოთხოვნა

ცული კაცი ვარ
და ნამდვილად ღირსი ვარ კიცვის,
ოცხალი როცა აღარა ხარ,
ლექსს მაშინ გიძღვნი.

განათლულია შენი ნიჭი ქართულ ემბაზით,
ქართული სულის მეჩუქურთმევ, მჭედელ-ხარატო,
რა უნდა გითხრა სხვის გაგება-ერთგულებაზე,
როცა კაცს, თურმე, საკუთარი გულიც გღალატობს.
თხემით ტერფამდე შენ იყავი მართლა ქართველი
და მაინც დარჩი ავთანდილი უშერმადინო.
არ მინდა გითხრა, სხვებისათვის რაც მაქვს სათქმელი,
ვაითუ, ახლაც, სიკვდილშიაც გული გატყინო.
ჯერ აღრე იყო... და სიკვდილის ვინ მოგცა ნება,
უკანასკნელი ეს ვინ მოგცა სიკვდილის როლი?
სულაც არ მიკვირს, თუ უბრალო მოკვდავი ცდება,
ზოგჯერ სამყაროს რეჟისორიც არ არის სწორი!
ეიფელის კოშკს შენ გერჩია ჯვარი და გრემი,
უცხოთა „ბრავოს“ — აღტაცების ქართული ცრემლი.
დიდებისათვის არ წასულხარ არსად სალაშქროდ,
ამერ-იმერში მაინც ქუხდი გაღმა-გამოღმა...
სიკვდილის როლსაც რა უღმერთო ძალით თამაშობ...
ო, მაგ როლიდან ვერასოდეს ველარ გამოხვალ...
იძინე, ჩვენო სიამაყევ, იძინე მშვიდად,
შენია ერის ყველა ჯილდო, ყველა ტიტული,
გემშვიდობებით, გეთხოვებით რაინდს და წმინდანს,
გემშვიდობებით, გეთხოვებით, თავჩაქინდრული...
დაეშვა ფარდა... წინაპრებმა ყიჟინით გიხმეს,
ჟღერიალი გააქვეთ ხის შუბებს და მუყაოს ფარებს...
აღეჭ, მაესტრო!
და ჩვენს ქართულ ეროვნულ ნიღბებს
მარადისობის კულისებში წარუძეხ ბარემ!..

მწუხრი ეროსის

შენ სიმარტოვეს შეუდექ სვეტად
და დაისახე თეატრი კერპად!
როს გაგიჟირდა,

ხმა რომ გაგელო,
ვერ გიშველიდით ყველანი
ერთად?!

ვერ მოგისწრებდით?

ვერა და ვერა?..
ჩვენში ზამთარი გაზაფხულს მოჰგავს
და თვალს ატყუებს სიმწვანე
წიწვის...

შენს დაფიქრებულ სურათთან ახლა
რამდენი წმინდა სანთელი იწვის...

ვერ აენთები?

ვერა და ვერა?..
ის სიმარტოვეს სვეტად შეუდგა
და დაეღალა მხრები ატლანტის.
ალარ ეგება მკვდრეთით აღდგომა
და სიხარული ლელოს გატანის...
ალარ აღდგება?

ალარ და ალარ?
თვე იანვრისა ხშირად
ორპირობს,

ვის რას უქადის, არავინ იცის...
მის გაციებულ სხეულთან ახლა
ყველა სანთელი ამაოდ იწვის...
ალარ გათბება?

ალარ და ალარ?!
ის სიმარტოვეს შეუდგა სვეტად
და დაისახა თეატრი კერპად!
ახლა ყოველი ჩვენგანის ცრემლი

აციაგდება სანთლებთან ერთად.
აციაგდება და გაუნათებს?
შემოაბრუნებს?
ვერა და ვერა...
დიახ, ზამთარი გაზაფხულს
მოჰგავს
და თვალს ატყუებს სიმწვანე
წიწვის.
შენს დაფიქრებულ სურათთან
ახლა
რამდენი წმინდა სანთელი იწვის!..

ეროსი მენჯბელაძის ნაჩილები

გაგომოშვიდობება აპაპი ხორავასთან

კიდევ ათიოდ წუთი და მშობლიური თეატრის კედლებს დატოვებს სცენის მშვენება, სცენის რაინდი, სცენის ლომი. დატოვებს მშობლიური თეატრის კედლებს და შეუდგება აღმართს მთაწმინდისაკენ, რომლის წმინდა სავანეში განისვენებენ ერის დიდებული შვილნი და რომელთა შორის ყოფნა მან თავისი დიდი საქმით დაიმსახურა.

ლიტერატურისა და ხელოვნების ყოველ დარგს თავისი გმირი ჰყავს, თავისი პირველი კაცი. ეს ის კაცია, რომელიც ჩვენს საუკუნეში ყველა დანარჩენზე მეტად პირველი ეზიარა ტრაგედიის თვალუწვდენ მწვერვალებს და ამ უმაღლეს ხელოვნებას აზიარა თავისი ერი, თავისი ქვეყანა. ეს ის კაცია, რომელმაც, ჩვენს საუკუნეში პირველმა, რესპუბლიკის გარეთ შორს გასტყორცნა ერის თეატრალური ნიჭი, ერის თვითმყოფადობა და ეს დიდება მთელი ქვეყნის უკიდვრად სივრცეებს მოჰფინა.

ეს ის კაცია, რომელმაც აგერ უკვე რამდენი წელია ფეხი ჩამოდგა თავისი სათაყვანებელი თეატრის სცენიდან, მაგრამ მისი შეცვლა ვერავინ შეძლო, ვერავინ გაბედა. დგას სავარძელი დაობლებული, ცარიელი და ალბათ, კიდევ დიდხანს დარჩება ღირსეული მემკვიდრის გარეშე.

ეს ის კაცია, რომელიც მარტო არ მიდის საუკუნო განსასვენებლად. მას ამ შორეულ გზაზე გვერდს უმშვენებენ მშობლიურ სცენაზე ბრწყინვალედ გაცოცხლებულ გმირთა უკვდავი სახეები. ამიტომ თამამად, ძვირფასო ამაგდარო! შენი საშვი მთაწმინდისაკენ შენი საქმენია, შენი ცეცხლოვანი გულია, შენი ნათელი გონებაა.

მშვიდობით ანზორ, მშვიდობით გიორგი, მშვიდობით ოძელაშვილო, მშვიდობით კარლ მოორ, მშვიდობით დიდო ხელმწიფე, მშვიდობით ოდიპოს, მშვიდობით გმირო ოტელო, მშვიდობით პირველო არტისტო!

აქამდე როგორი იყო, არ ვიცი... არ მახსოვს, წელსაც ძალიან გვიან მომაგონდებოდა 14 იანვარი — ქართული თეატრის დღე, რედაქციას რომ არ შემოეთავაზებინა, რამდენიმე სტრიქონი დამეწერა, კეთილი სურვილები გამომეთქვა ამ დღესთან დაკავშირებით. აი, ისინიც: მე მინდა, უწინარეს ყოვლისა, შევიგნო, რომ ეს დღე ჩემთვის მართლაც დიდებული დღეა! ამ დღის შესახვედრად მთელი წლის განმავლობაში უნდა ვემზადებოდეთ; ამ დღეს ყველა თეატრმა ჩვენს მეგობარს — მაყურებელს უნდა უჩვენოს არა ცალკეული სპექტაკლი (რომლის ნახვას ის, ჩვენი მაყურებელი, ყოველთვის მოასწრებს), არამედ საგანგებოდ ამ დღისათვის დაწერილი სცენარით სპეციალურად მომზადებული, ოღონდ ნახევრად იმპროვიზებული რაიმე დადგმა, ვთქვათ, „გასართობი საღამო“ ან „კომედიისა და დრამის საღამო“, ან სხვა რამ ამდაგვარი.

მინდა, რომ ამ საღამოს შემდეგ ყველა თეატრის ყველა მსახიობი, ყველა რეჟისორი (თუკი იკადრებენ!) და სხვა მოღვაწენი ერთ რომელსამე დათქმულ ადგილს შევიკრიბოთ, შემოვუსხდეთ ერთ უზარმაზარ მაგიდას... აქ ნიკო ფიროსმანი იტყოდა, გახსოვთ ალბათ: „შუა მაგიდაზე დავდგათ დიდი სამოვარი, ვსვათ ჩაი და ვისაუბროთ მხატვრობაზე“... ჩვენთვის არ არის სავალდებულო, მაინცდამაინც ჩაი ვსვათ, სხვა იყოს, ბატონო. არც ისაა სავალდებულო, რომ ვიკამათოთ, ვიმსჯელოთ, ვარიანტები დავსახოთ: ვინ მოვხსნათ, ვინ დავნიშნოთ... ისევ ჩვენს თეატრში — ღირეპტორად თუ მთავარ რეჟისორად. არა, მოდით წელიწადში ერთხელ მაინც, მხოლოდ რამდენიმე საათით გულწრფელად ვუცქიროთ ერთმანეთს თვალებში, გვიყვარდეს ერთმანეთი არა თეატრალურად, ისე, უბრალოდ, ადამიანურად!

არა ვიშურნოთ...

არა ვიძულვოთ...

არა ვიფლიდოთ...

არა ვიქადოთ!..

და განშორებისას იმდენჯერ ვუთხრათ ეს უბრალო, კაცური ჭეშმა-რიტება ერთმანეთს, რომ სამუდამოდ ჩაგვებეჭდოს გულსა და გონებაში.

გაზეთი „ქართული თეატრის დღე“, 1978 წელი

მეგონა, ჩვენი გაზეთი გათელილ და ტრაფარეტულ გზას აცდებოდა და სხვებსავე არ დაიწყებდა თავის ფურცლებზე ბანალური ფრაზების ფრქვევას: „მოგილოცავთ დაბადების სამოცი წლისთავს, გისურვებთ მომავალ დიდ წარმატებებს პირადულსა და საზოგადოებრივ საქმიანობაში“ და სხვა. მაგრამ, წარმოიდგინე, რედაქციის მუშაებმა შემომთავაზეს, ასეთი რამ მეტქვეა შენთვის. კი ბატონო, გულითა და სულით მოგესალმები და ყველაფერს კარგს გისურვებ — თუ ვინმეს აქვს ამის თქმის უფლება შენს მიმართ, ერთი პირველი მეცა ვარ. განა სამოცი წელი ის ასაკია, როცა ადამიანები ოფიციალურ მილოცვაზე უნდა გადავიდნენ? რა გაგიზღადა ეს სამოცი წელი?! სამოცი წლის ნამდვილი შემოქმედი მხოლოდ იწყებს დიდი მწვერვალების დაპყრობას, საკუთარი დიდი ხელოვნების შექმნას. შეიძლება ბევრისათვის ის, რაც აქამდე შენ გააყეთე ჩვენი ხალხისათვის, ჩვენი ახალგაზრდობისათვის — მართლაც მწვერვალი იყოს — მხოლოდ, არა შენთვის, არამც და არამც! და, საერთოდ, უხერხულია შენსათვის ახალგაზრდა კაცი, თუნდაც პროფესორი, ჩააყენო, „გეთაყვა“, იუბილარის პოზაში. მიშა, ძვირფასო, რა ღროს მილოცვებია, წინ კიდევ ათასი საქმე გვაქვს გასაკეთებელი! ასე რომ, გეხვევი, გკოცნი ძმურად და მილოცვები კი შორეული მომავლისათვის გადავდოთ...

გაზეთი „ქართული თეატრის დღე“, 1981 წელი.

ეროსი მანჯგალაძე! რამდენადაც სიყვარულით იყო გარემოსილი ქართული თეატრის ეს მშვენება, იმდენად მწუხარება მისი დღევანდელი გახსნება. საქართველოს თეატრალური საზოგადოების ერთდროული გაზეთის თითქმის არც ერთი ნომერი არ გამოსულა ეროსი მანჯგალაძის გარეშე. 1982 წელსაც მან დაგვიწერა პატარა, საოცრად გულწრფელი წერილი მედია ჩახვაზე. ეს იყო მილოცვაც, მეგობრული სიყვარულის გამჟღავნებაც გრძნობების ხმამაღლა გამხელაში მუდამ მოკრძალებული ეროსისაგან. წერილი ასე დაასათაურა: „ჩადო მედიკო, ნიჭი ამარცხებს დროსა და ასაკს“. მერე როგორ დაწერა, ჩანაირი სიწრფელით, სითბოთი, სიყვარულით. იმ წერილს მოაყოლა შინაურული მილოცვის ბარათიც რედაქციისადმი. ეს მისი უკანასკნელი სტრიქონებია, ეროსი მანჯგალაძის ნაადრევად ჩამქრალი სიცოცხლიდან სხივივით რომ აღწევს ჩვენამდე.

გადავწყვიტეთ, ამ ორიოდ საოცრად გულითადი სიტყვით კვლავ შეეხმიანოს მკითხველს ჩვენი წიგნის ფურცლებიდან მარად დაუფიქრარი და ძვირფასი ეროსი მანჯგალაძე.

ძვირფასო ლილი!

გილოცავთ ახალ წელს შენ და შენი განუყოფილების ყველა წევრს. გესხევით, გკოცნით.

ამ გულწრფელი ნაცოდვილარის წაკითხვის წინ გაიხსენეთ, რომ უბრალო არტისტი ვარ და არა მწერალი (სხვისი ნაწერების კითხვაა ჩვენი, არტისტების, ზედღრმი).

რაღაც რაღაცეები შეასწორეთ და შეაშალაშინეთ, მაგრამ, ძალიან გთხოვთ, ჩემს ვითომ სტილსა და ხიტყვათა რაოდენობას ნამეტანს ნუ მოხრავთ.

თქვენი დიდსულოვნებისა და შემწუნარებლობის მოიმიდევ, თქვენი მუდმივი პატივისმცემელი და მოყვარული — ერ. მანჯგალაძე.

9. I. 82 წ.

ნიჭი ამარცხებს დროსა და ასაკს

რალაი იმას მოვესწარი, რომ მედნა ჩახავას ნამდვილი ასაკი შევიტყვე — აღარაფერს დავეძებ. სამოცი წელი. მედიკო და სამოცი?! წარმოუდგენელია სხვათა შორის, მას თავისუფლად შეეძლო ეთქვა 45-50 წლისა ვარო და არავის, არათეატრალურ გულშემატკივართაგან ეპვიც არ შეეპარებოდა.

თქვენ იცით (ახალგაზრდა მაყურებლებს მივმართავ), ვინ და რა იყო მედიკო? ჯერ ახლა რა არის და მაშინ, ორმოცი წლის წინ რა იქნებოდა! 1941-ში, როცა მე მისაღები გამოცდები ჩავაბარე თეატრალურ ინსტიტუტში, მედნა მესამე კურსზე იყო (დიდ ბოდიშს ვიხდი მედიკოსთან გულახდილობისათვის, ბევრს, ალბათ, ჰგონია პირიქით იყო). საოცრად ძლიერი იყო ეს მესამე კურსი, თანაც მისი ხელმძღვანელი გიორგი ტოვსტონოგოვი გახლდათ. ორი ვარსკვლავი ჰყავდა მაშინ ინსტიტუტს: მედნა ჩახავა და სალომე ყანჩელი. მთელი ინსტიტუტის ვაჟი — რაინდები მათში იყვნენ შეყვარებულნი. სპექტაკლებმა — „ცისფერი და ვარდისფერი“ და „დრო და კონვეის ოჯახი“ — მოხიბლეს და დაატყვევეს იმ დროისათვის თბილისის მყოფი სამხატვრო თეატრის კორიფეები: კაჩალოვი, კნიპერ-ჩეხოვა, მასალიტინოვა და სხვები. მერე, ნევი — დოდო ალექსიძის დადგმაში „ღრმა ფესვები“ — ეს უკვე რუსთაველის თეატრში. „მშვენიერი სპექტაკლია, მშვენიერი, — აღტაცებით ამბობდა მაშინ მოსკოვიდან ჩამოსული ერთი ცნობილი კრიტიკოსი, — მაგრამ უმშვენიერესი მაინც მედნა ჩახავა...“

ახლა ლიდა მატისოვა — მიხეილ თუმანიშვილთან „როცა ასეთი სიყვარულია“. ეს იყო არტისტული მომზიბელებლობის, დიდი ოსტატობისა და ნათელი გონების სინთეზი. რომელი ერთი ჩამოვთვალო... და უცებ — ბახ! — და ფეფელა „პეპოში“. ეს უკვე გარდასახვის იდეალური შემთხვევა იყო ქართულ თეატრალურ ცხოვრებაში. თანაც, ეს გააკეთა ქალმა — მსახიობმა. რაც მართალია, მართალია, იშვიათი და ბედნიერი გამოჩენა კლასია...

... ერთი სიტყვით, ვფიქრობ, მედიკოსათვის დამთავრდა ერთი ბრწყინვალე ნახევარი სცენური მოღვაწეობისა და იწყება მეორე — წინასწარ იგრძნობა — არანაკლებ ბრწყინვალე ნახევარი, აღსავსე მღელვარე, ნათელი, ნაყოფიერი დღეებითა და მოულოდნელი პერიპეტეიებით.

... უღრმესი მადლობა მედნას იმისათვის, რაც დღემდე გააკეთა. დიდი მადლობა და პატივისცემა იმისათვის, რასაც ამიერიდან გააკეთებს.

ბედნიერი ვარ, რომ ხშირად ვყოფილვარ მისი თავდადებული პარტნიორი, რის იმედსაც მომავალშიაც არ ვკარგავ. ნება მიბოძეთ, ჩვენი იშვიათი და უნიკალური გაზეთის საშუალებით, ორიოდ სიტყვით მივმართო იუბილარს.

„ფეფელ-ჯან, გენაცვალე, ეს მე გწერ, შენი არუთინა... ოხ, ტყუილია რა, სამოცწლიანი ცოლისთანა ორმოცდაჩვიდმეტწლიანი ქმრის უფრო გამაყმაწვილებელი არა არის-რა ქვეყანაზე. განა არ ვიცი, რო გეუბნებთან, მითომ ეგეთი ყმაწვილი ქმარი რად გინდოდაო! იცი, რა გითხრა, შენ იმ ტუტუცებს უთხარ, ყოჩალი, ახალგაზრდა ქმარი ჯობს დამბლადაცემულ ბებერ ლოქოსა-თქო... ეხლა ძალიან ბევრსა ვწვალობ, რო შენი იუბილეს საქმე ჩავაწყო ტეატრის ობშჩესტვოში და მინისტერთან. კოკობო ვარდო, არ დამაგდო... მალე გნახამ ოქროს ბეჭდებითა, ყელსაბამებითა, საყურეებითა და კიდევ სხვა ათასი პადარკებით ხელდამშვენებულსა!

შენი არუთინა ზიმზიმოვი (პარშაკოვიჩი)“.

ჩემს პირველ პედაგოგს, რეჟისორსა და უფროს მეგობარს!

როგორ მინდოდა, რაიმე კარგი, ორიგინალური, ღირსეული და საინტერესო მეთქვა იმ ადამიანზე, რომელმაც დაწყებული 1941 წლიდან, როდესაც მისაღებ გამოცდებს ვაბარებდი თეატრალურ ინსტიტუტში, დღემდე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე და უზარმაზარი შრომა გასწია იმისათვის, რომ თეატრალური ხელოვნების რთულ ლაბირინთში გზა გამეკვლია სინათლის იმ ერთადერთი წერტილისაკენ, რომელსაც სამშვიდობოს გაპყავს ადამიანი.

არ ვიცი, რა ხარისხის და წონის მსახიობი ვარ, მაგრამ ერთი რამ ნამდვილად ვიცი — თუ ჩემში არის რაიმე ნორმალური და ღირსშესანიშნავი, რაც სხვა მსახიობთა რიგში მაყენებს, უპირველესად, ბატონი დიმიტრის, როგორც პედაგოგის და რეჟისორის, დამსახურებაა.

არის ისეთი ხელოვანი, ვისზედაც იტყვი — ბრწყინვალე რეჟისორიაო! არის ისეთიც, ვისზედაც იტყვი — ბრწყინვალე პედაგოგიაო! ამ ბედნიერ ადამიანში კი ორივე ეს თვისება მთელი თავისი ღირსებითაა შერწყმული და, სწორედ ამიტომ, ეს გარემოება დიმიტრი ალექსიძეს, რა თქმა უნდა, ჩვენი ქვეყნის უძლიერეს რეჟისორ-პედაგოგთა რიგში აყენებს — გნებავთ ათეული დაარქვით ამას, გნებავთ ხუთეული (ალბათ ხუთეულს თუ ვიტყვით, სიმართლესთან უფრო ახლოს ვიქნებით).

მე რა უნდა ვთქვა დ. ალექსიძეზე, როგორც რეჟისორზე, ისეთი, რაც სხვას არ უთქვამს ამდენი ბარაქიანი შემოქმედებითი წლის მანძილზე... მაგრამ, ჩემი ბედნიერება ის არის, რომ სხვამ (კრიტიკოსმა, მწერალმა, რეჟისორმა) მხოლოდ თქვა და დაწერა, მე კი საკუთარი გულითა და გონებით განვიცადე ის შინაგანი, ზღვა ტემპერამენტით აღსავსე მაცოცხლებელი გავლენა, რასაც იგი თავს ახვევს თავის მსხვერპლს (სწორედ მსხვერპლს), სწავას მას და თავადაც იწვის.

თეატრალურ ინსტიტუტში სწავლის პირველივე კურსიდან ბოლომდე მასთან ვიყავი. მოგხსენებათ, სტუდენტები მოუთმენლად მოველით პირველი კურსის დამთავრებას, რაკი ვიცით, რომ მეორე კურსიდან ნაწყვეტების, ხოლო მესამედან კი სპექტაკლების დადგმა იწყება. მაგრამ ახლა, როცა ვიხსენებ პირველი კურსის მსახიობის ოსტატობის გაკვეთილებსა თუ ლექციებს, ვფიქრობ, რომ პირველი წლის კურსის გახანგრძლივებაა აუცილებლად საჭირო. მით უმეტეს, თუ ისეთი პედაგოგი ასწავლის, როგორიც დოდო ალექსიძეა.

თქვენ ხომ ვერ წარმოიდგენთ, რა რთულია აფექტურ ეტიუდებზე,

ყურადღებაზე, იმპროვიზაციაზე მუშაობა. მაგრამ არ არსებობს უფრო სასარგებლო საქმიანობა მომავალი მსახიობისათვის, ვიდრე პირველი კურსის პროგრამაა. რამდენმა ცნობილმა დიდმა მსახიობმა იწინა ბოლოს, ხანდაზმულობის პერიოდში, რომ მთელი სერიოზულობით არ მოეკიდა პირველ კურსს თავის დროზე. თუმცა ხშირად ეს სტუდენტის ბრალიც არ არის. გააჩნია, ვინ გასწავლის, რომელი პედაგოგი. ბატონი დოდო ხომ ამ მხრივ შეუდარებელი იყო. ერთი მხრივ, უზარმაზარი ცოდნა, რაც მოსკოვიდან ჩამოჰყვა და, მეორე მხრივ, რაც მთავარია, ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა პედაგოგმა თავისებურად დაამუშავა, გააღრმავა, განავითარა, ეროვნულ ნიადაგზე გააზარა ყველა ის სიმდიდრე, დიდ რეჟისორებთან და პედაგოგებთან სწავლამ და კონტაქტებმა რომ დაუგროვა მოსკოვში.

და, კიდევ ერთი გასაოგნებელი თვისება, რაც ათი ათასში ერთს აქვს და რაც მხოლოდ ღმერთის „ვიზით“ გაიცემა — გადამდებლობა, უფრო სწორად, გადამდებლობის უნარი. მარტო სცენაზე და აუდიტორიაში კი არა, ყველგან — ცხოვრებაში, სუფრასთან, კრებაზე... ასეთ გრანდიოზულ ადამიანურ მომხიბვლელობას რომ უცქერი, გინდა, სულითა და გულით გინდა, ეს კაცი ან შენი მამა იყოს, ან ძმა, ან უახლოესი ნათესავი...

ერთი სიტყვით (ეგრძნობ ჩემი რეგლამენტი იწურება), იმის თქმა მინდა, რომ ამ ოქროკაცს გულისჯიბეში ნიჭიერი ხალხისთვის (უნიჭოებს ვერა კ. სტანისლავსკი უხერხებდა რამეს) საიდუმლო საცავების უამრავი გასაღები ედო და თავის ღირსეულ მოწაფეებს გვირავებდა ხოლმე — ზოგს თითოს, ზოგს ორს, ზოგსაც მეტს...

და, კიდევ იმის თქმა მინდა, რომ პირველი სტუდენტური სიხარული დიმიტრი ალექსიძემ განმაცდევინა, პირველი პროფესიული სიხარული მან მომიტანა და სულითა და გულით მინდა, რომ ბოლო ფინიშის სწორზედაც მან დამაყენოს.

ლია ბარათი რეჟისორ დიმიტრი ალექსიძეს!

თქვენ მოგმართავთ, ბატონო დოდო! — საიდუმლო გასაღებები შემომეხარჯა. კი არ დამიკარგავს, შემომეხარჯა — ზოგი სოფოკლემ წაიღო, ზოგი ფელიქს პიამ, ზოგი სუნდუქიანმა და ზოგიც ვინ... იცოდეთ, ძალიან მჭირდებით.

თუ კიდევ იგივე გული და სიკეთე შეგრჩენიათ, მოდით, ახალ-გაზრდობა გავიხსენოთ, თორემ ვატყობ, თქვენცა და მეც რალაც ზედმეტ სიგანეში მივდივართ. ერთი დიდი ხანძარია საჭირო!

ალბათ მკითხავთ — ამ კაცს ნაკლი არ ჰქონდაო? — მართალიც იქნებით. ჰქონდა და აქვს კიდევაც — ცოტათი ზედმეტად გულჩვილი გახლავთ ადამიანების მიმართ, რაც ხშირად (ხშირად არა, ხანდახან) პრინციპულობიდან გადაახვევინებს ხოლმე.

თქვენი არ ვიცი და, პირადად მე ეს დიდ ნაკლად არ მიმაჩნია.

ჩვეულებრივი, ადამიანური ნაკლია, რაც შეიძლება მხოლოდ კარგ ადამიანს ახასიათებდეს.

ამისთვისაც დამატებითი ქულა — ბატონ დოდოს!

მროსი მანჯგალაძის რეპერტუარი

შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრალური ინსტიტუტი

გამბიე — ლეტრაზის „პაწია“. 1945. რეჟისორი დ. ალექსიძე
ტიტერევი — მ. გორკის „მდაბინი“. 1945. რეჟისორი გ. ტოვსტონოგოვი.
კოლომბიცი — მ. გორკის „უკანასკნელი“. 1946. რეჟისორი დ. ალექსიძე.
მამილა უანი — ფ. პიას „პარიზელი მეძინე“. 1946. რეჟისორი დ. ალექსიძე
ბრეტო — ჟ. გოუსა და ა. დიუსოს „ლრმა ფესვები“. 1946. რეჟისორი დ. ალექსიძე.

ცხინვალის სახელმწიფო დრამატული თეატრი

ლევან ჩადუნელი — ი. მოსაშვილის „სადგურის უფროსი“. 1947. რეჟისორი გ. ლალიძე
ბრეტო — ჟ. გოუსა და ა. დიუსოს „ლრმა ფესვები“. 1947. რეჟისორი დ. ალექსიძე,
მხატვარი დ. მირიანაშვილი.

შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრი

ბრეტო — ჟ. გოუსა და ა. დიუსოს „ლრმა ფესვები“. 1947. რეჟისორი დ. ალექსიძე,
მხატვარი დ. თავაძე.
ქაიხოსრო — ა. ყაზბეგის „ქეთევან დედოფალი“. 1948. რეჟისორი ს. ქელიძე, მხატვარი
ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი რ. გაბიჩვაძე.
გრაფიო — შექსპირის „ოტელო“. 1948. რეჟისორები ა. ვასაძე, შ. აღსაბაძე, მხატვარი
ი. გამრეკელი, კომპოზიტორი ი. ტუსკია.
ღებოვი — გ. წერეთლის „პირველი ნაბიჯი“. ინსცენირების ავტორები ლ. ჭუბაბრია და
ი. ჭავჭავაძე, რეჟისორი დ. ალექსიძე, მხატვარი ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი
ა. ბალანჩივაძე.
ივანე მრისხანე — ვ. სოლოვიოვის „დიდი ხელმწიფე“. 1948. რეჟისორი აკ. ვასაძე,
მხატვარი ს. ვირსალაძე, კომპოზიტორი ი. ტუსკია.
აბდულ სადაყი — ი. მოსაშვილის „ჩაბირული ქვები“. 1949. რეჟისორი აკ. ვასაძე,
მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ა. მაკავარიანი.
გორონცოვი — შ. მრეველიშვილის „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“. 1949. რეჟისორი დ. ალექ-
სიძე, მხატვარი ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი ალ. მაკავარიანი.
იოზეფ პეშეკი — ი. ფუჩიკის „აღამიანებო, იყავით ფიზიკა!“. 1951. რეჟისორი მ. თუ-
მანიშვილი, მხატვარი ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი ა. მაკავარიანი.
ზიმზიმოვი — გ. სუნდუკიანის „პეპო“. 1951. რეჟისორი დ. ალექსიძე, მხატვარი ფ. ლა-
პიაშვილი, კომპოზიტორი ა. კერესელიძე.
უტოშტილნი — ნ. გოგოლის „ბანქოს მოთამაშენი“. 1952. რეჟისორი ა. დვალისშვილი,
მხატვარი დ. თავაძე.
მოჯაზაფარი — ი. ჭავჭავაძის „ოთარაანთ ქერივი“. ინსცენირების ავტორი გ. ბერძენიშვილი,
1952. რეჟისორი აკ. ვასაძე, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ო. თაქთაქი-
შვილი.

- პიოტრ დემინოვი** — პ. მალიარევისკის „ქარიშხლის წინ“. 1952. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი ი. გოკიელი, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- ზურაბ აღნაშვილი** — ს. კლდიაშვილის „დღესასწაული საკრალაში“. 1953. რეჟისორი ა. დვალისხილი, მხატვარი ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი რ. ლალიძე.
- მაქსიმოლიან მოორი** — შილერის „ყაჩაღები“. (კაბიტალური აღდგენა), 1953. რეჟისორი ს. ასმეტელი, მხატვარი ი. გამრეკელი, კომპოზიტორი ი. გოკიელი.
- გენერალი ლეკლერი** — უ. დიუბუას „პატი“. 1954. დადგმა აკ. ვასაძის, რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი რ. ლალიძე.
- პაატა ბატონიშვილი** — ი. მოსაშვილის „გზა მომავლისა“. 1954. რეჟისორი შ. აღსაბაძე. მხატვარი ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი ს. ცინცაძე, ქორეოგრაფი დ. მაკავარიანი.
- ლომეხი** — ჯ. ფლენგერის „ესპანელი მღვდელი“. 1954. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ს. ცინცაძე, ქორეოგრაფი დ. მაკავარიანი.
- ბაჩუა და ტარიელ გოლუა** — ლ. ქიჩაძის „ტარიელ გოლუა“. 1955. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი რ. ლალიძე, ქორეოგრაფი მ. შუბაშვილი.
- მეფე ოიდიპოსი** — სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფე“. 1956. რეჟისორი დ. აღექსიძე, მხატვარი ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი ო. თაქთაქიშვილი, ქორეოგრაფი დ. მაკავარიანი.
- აბრამე** — ი. ვაკელის „საქმიანი კაცი“. 1956. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ბ. კვერნაძე, ქორეოგრაფი მ. შუბაშვილი.
- ფივოტა ცვიოიჩი** — ნუშოვის „ფილოსოფიის დოქტორი“. 1956. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი ფ. ლაპიაშვილი, კომპოზიტორი ს. ცინცაძე, ქორეოგრაფი გ. დავითაშვილი.
- სიმონ გოდუნოვი** — ა. პუშკინის „ბორის გოდუნოვი“. 1957. რეჟისორი დ. აღექსიძე, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ო. თაქთაქიშვილი, ქორეოგრაფი დ. მაკავარიანი.
- ბეჟან ერისთავი** — ალ. აფხაიძის „არაგველები“. 1958. რეჟისორი ა. ჩხარტიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ა. ჩიმაკაძე.
- კომენტატორი** — ე. ბუაჩიძის „ამბავი სიყვარულისა“. 1958. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი. მხატვარი ო. ლითანიშვილი, კომპოზიტორი ბ. კვერნაძე.
- ყვარყვარე** — პ. კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“. 1959. რეჟისორი დ. აღექსიძე, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ა. ჩიმაკაძე.
- ასკალო ჩუკაქიძე** — ვ. კანდელაკის „ერთხელ დაბოცილები“. 1959. რეჟისორი არჩ. ჩხარტიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი რ. ლალიძე, ქორეოგრაფი გ. ოდიკაძე.
- ხერკეი** — ა. არბუზოვის „ისინი შეხვდნენ ერთმანეთს“. 1960. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, ქორეოგრაფი ვ. გამსახურდია.
- პრემიერ-მინისტრი** — კ. სენდერბიუს „ქალთა აჯანყება“. 1960. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ს. ცინცაძე, ქორეოგრაფი დ. მაკავარიანი.
- ბოცო კალანდარიძე** — გ. ხუხუაშვილის „ზღვის შვილები“. 1961. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ს. ნასიძე.

- კავალერი რამაფრატა — კ. გოლდონის „დიასახლისი“. 1962. რეჟისორი მიხ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ო. გორდელი, ქორეოგრაფი რ. წულუკიძე.
- შავლეგი — დ. გაჩეხილაძე „ამირანი“. 1963. რეჟისორი დ. ალექსიძე, მხატვარი ფ. ლაბიაშვილი, კომპოზიტორი ა. ჩიშკაძე, ქორეოგრაფი გ. დარაბეშვილი.
- დათვი — გ. ნახუცრიშვილის „ქინკრაქა“. 1963. რეჟისორი მ. თუმანიშვილი, მხატვრები: ო. ქოჩიაძე, ა. სლოვინსკი, ი. ჩიქვაძე, კომპოზიტორი ბ. კვერნაძე, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- ალექსანდრე — ვ. როზოვის „ევასშობის წინ“. 1963. რეჟისორი რ. სტურუა, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი რ. ლალიძე.
- ფსკერა ფეიქარი — უ. შექსპირის „ზაფხულის ღამის სიზმარი“. 1964. რეჟისორი მიხ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ბ. კვერნაძე, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- შემოქმედო — ი. შტოკის „ღვთაებრივი კომედია“. 1964. რეჟისორი ბ. კობახიძე, მხატვრები: ო. ქოჩიაძე, ა. სლოვინსკი, ი. ჩიქვაძე, კომპოზიტორი ო. გორდელი, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- ზამარია ტრამანკე — ი. კარაჩალეს „დაკარგული ბარათი“. 1965. რეჟისორი მ. ქალიაშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, მუსიკალური გაფორმება ლ. ქიშშიშევისა და ი. გოგინაშვილის, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- რუმეი — ე. რობერის „შეხვედრა“. 1965. რეჟისორი რ. სტურუა, მხატვარი ფ. ლაბიაშვილი.
- გრაფი კენტო — უ. შექსპირის „მეფე ლირი“. 1966. რეჟისორი მიხ. თუმანიშვილი, მხატვარი კ. იგნატოვი, კომპოზიტორი ო. თაქთაქიშვილი.
- ართავაზ — ნ. დუმეჰის „შუიანი ღამე“. 1966. რეჟისორი რ. სტურუა, მხატვრები: ო. ქოჩიაძე, ა. სლოვინსკი, ი. ჩიქვაძე, კომპოზიტორი გ. ყანჩელი, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- გვალი — ლ. ქიჩელის „გვალი ბიგვა“, 1967. რეჟისორი მიხ. თუმანიშვილი, მხატვარი დ. თავაძე, კომპოზიტორი ბ. კვერნაძე.
- თავადი ვანო — ი. ცაგარელის „ხანუმა“. 1968. რეჟისორი რ. სტურუა, მხატვარი მ. მაღალაშვილი, კომპოზიტორი გ. ყანჩელი, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- ფურდენი — მოლიერის „გააზნაურებული მღაბიო“. 1969. რეჟისორი გ. ყორღანია, მხატვარი კ. იგნატოვი, მუსიკ. გაფორმება ლ. ქიშშიშევის, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- იასონი — ს. ელენტის „მეფის შვილები“. 1970. რეჟისორები მიხ. თუმანიშვილი და რ. სტურუა, მხატვარი გ. მესხიშვილი.
- ირაკლი რაზმაძე — ა. ჩხაიძის „ხიდი“. 1970. რეჟისორი მიხ. თუმანიშვილი, მხატვარი მ. ჭავჭავაძე.
- მანუჩარი — პ. კაკაბაძის „კოლმეურნის ქორწინება“. 1971. რეჟისორი მიხ. თუმანიშვილი, მხატვარი თ. ხუციშვილი, კომპოზიტორი ნ. მამისაშვილი.
- მოლიერი — მ. ბულგაკოვის „ფარისეველთა შეთქმულება“. 1971. რეჟისორი ლ. მირცხულავა, მხატვარი გ. მესხიშვილი, კომპოზიტორი გ. ყანჩელი, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.
- პეტერ სტოკმანი — ჰ. იბსენის „ექიმის სტოკმანი“. 1972. რეჟისორი რ. სტურუა, მხატვარი გ. მესხიშვილი.

ბატონი იხიდორე — ნ. დუმბაძის „საბრალდებო დასკვნა“. 1973. რევისორი რ. სტურუა, მხატვარი გ. მესხიშვილი, კომპოზიტორი ბ. კვერნაძე.

ბრუტოსი — უ. შექსპირის „იულიუს კეისარი“. 1973. რევისორი მხ. თუმანიშვილი, მხატვრები: მ. ჰაველი, გ. მესხიშვილი, კომპოზიტორი ნ. ვაწაძე, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.

ოთარ-ბეგი — ა. სუმბათაშვილის „ღალატი“. 1974. რევისორი რ. სტურუა, მხატვარი გ. მესხიშვილი.

ხაბა — ა. ჩხაიძის „დაბრუნება“. 1975. რევისორი ბ. კობახიძე, მხატვარი თ. სუმბათაშვილი, მუსიკა ჯ. კახიძის.

ტრესტის მმართველი — ა. გელმანის „დასაწყისი“. 1975. რევისორი რ. სტურუა, მხატვარი გ. მესხიშვილი.

აზდაკი — ბ. ბრეჰტის „კავკასიური ცარცის წრე“. 1977. რევისორი რ. სტურუა, მხატვარი გ. მესხიშვილი, კომპოზიტორი გ. ყანელი, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.

ბეჩინა სამიწი — დ. კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“. 1977. რევისორები თ. ჩხეიძე და რ. სტურუა, მხატვრები ა. რამიშვილი და მ. ჰაველი.

დევიატოვი — ა. გელმანი „ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერნი“, 1979. რევისორი გ. ანთაძე, მხატვარი მ. შევლიძე.

საპარტეზლო კინომსახიობთა თეატრი

ტარიელ ხოშტარია — ლ. კელიძის „ესმერალდა“. 1978. რევისორი მხ. თუმანიშვილი, მხატვარი თ. გენე, კომპოზიტორი დ. ტურიაშვილი.

მურომხა — ა. ე. სუხოვო-კობილინის „საქმე“. 1979. რევისორი მხ. თუმანიშვილი, მხატვარი თ. გენე, კომპოზიტორი დ. ტურიაშვილი, ქორეოგრაფი ი. ზარეცი.

ეროვნული მანერალების როლში საპარტეზლო ტელემატრის დადგენა

ვასილ კეცერაძე — გ. დოჩინაშვილის „კაცი, რომელსაც ლიტერატურა ძლიერ უყვარდა“, 1974, დადგმა ზ. კანდელაკისა.

პროკურორი რაშაძე — ალ. ჩხაიძის „ხიდი“. 1974, დადგმა მ. თუმანიშვილისა.

აბა — რ. ერისთავის „უჩინაძის ქელი“, 1976, დადგმა გ. კახაბრიშვილისა.

გვადი — ლ. ქიჩიშვილის „გვადი ბიჭა“, 1977, დადგმა გ. კახაბრიშვილისა.

ხაბა ტაბიძე — „საბა ტაბიძის ორშაბათები“, 1978, დადგმა გ. კახაბრიშვილისა.

შალიკო ხვინგაძე — რ. კეიშვილის „შალიკო ხვინგაძის თავგადასავალი“, 1978, დადგმა გ. კახაბრიშვილისა.

შალვა კეცერაძე — გ. დოჩინაშვილის „ერთი რამის სიყვარული, დღეობა რომ სჭირდება“, 1979, დადგმა ზ. კანდელაკისა.

კორინთელი — ე. გამსახურდიას „ვინც უყვარდა“, 1981. დადგმა გ. კახაბრიშვილისა.

- აღიქსანდრე — „წარსული ზაფხული“. სცენარის ავტორი რ. თაბუკაშვილი, რეჟისორები გ. წულაია და ნ. ნენოვა, ოპერატორი გ. კალატოზიშვილი, მხატვარი დ. თაყაიშვილი, კომპოზიტორი თ. გორდელი. 1959.
- ზოხრო — „კიკიკოვანა“. სცენარის ავტორი ს. ჟღენტი, რეჟისორი ი. ქავთარაძე, ოპერატორი გ. კალატოზიშვილი, კომპოზიტორი ბ. კვერნაძე. 1962.
- ხევერიან წიფწიფი — „თოჯინები იყინიან“. სცენარის ავტორები გ. პატარაია და ა. თაყაიშვილი, რეჟისორი ნ. სანიშვილი, ოპერატორი ლ. პაატაშვილი, მხატვარი დ. თაყაიშვილი, კომპოზიტორი ს. ცისკაძე, 1964.
- ვარდენი — „შეხვედრა წარსულთან“. სცენარის ავტორი და რეჟისორი ს. დოლიძე, ოპერატორი ფ. ვისოცკი, მხატვრები ნ. ყაზბეგი და გ. მესხიაკოვი, კომპოზიტორი დ. თორაძე. 1967
- ხაფი — „ჩემი მეგობარი ნოდარი“. სცენარის ავტორები რ. კეიშვილი და დ. რონდელი, რეჟისორი დ. რონდელი, ოპერატორი ფ. ვისოცკი, მხატვარი ქ. ლებანიძე, კომპოზიტორი რ. ლაღიძე. 1967
- ამბროსი — „ლონდრე“. სცენარის ავტორი თ. ჭილაძე, რეჟისორი გ. მელიაშვილი, ოპერატორი გ. კალატოზიშვილი, მხატვარი ქ. ლებანიძე, კომპოზიტორი ი. გეგაძე. 1968
- გვანა აფაქიძე — კ. გამსახურდიას „მთვარის მოტაცება“. სცენარის ავტორები გ. ხუბაშვილი და თ. მელიაშვილი, რეჟისორი თ. მელიაშვილი, ოპერატორი რ. წურწუშია, მხატვარი ქ. ლებანიძე, კომპოზიტორი ს. ნასიძე. 1973
- გეორგი გიორგიშვილი — „ვერის უბნის მელოდიები“. სცენარის ავტორები გ. შენგელაია და ა. სალუქვაძე, რეჟისორი გ. შენგელაია, ოპერატორი ა. მღებრიშვილი, მხატვრები ე. რურუა და ე. ლაპოვსკი, კომპოზიტორი გ. ცაბაძე, ქორეოგრაფი ი. ზარეცკი, 1974
- ბუმბულა — „ნატრის ხე“. გ. ლეონიძის ნაწარმოებების მიხედვით. სცენარის ავტორები რ. ინანიშვილი და თ. აბულაძე, რეჟისორი თ. აბულაძე, ოპერატორი ლ. ახვლედიანი, მხატვარი რ. მირზაშვილი, კომპოზიტორი ბ. კვერნაძე, 1976
- დავითი — „ქალაქი ანარა“. სცენარის ავტორი და რეჟისორი ი. კვირიკაძე, ოპერატორი ი. კიკაბაძე, მხატვრები ქ. მირზაშვილი და გ. შიქელაძე, კომპოზიტორი თ. ბაკურაძე. 1976
- კაკუტა — „ყვარყვარე“. პ. კაკაბაძის პიესის მიხედვით. სცენარის ავტორები რ. კეიშვილი და დ. აბაშიძე, რეჟისორი დ. აბაშიძე, ოპერატორი გ. ამასიისკი, მხატვრები დ. ერისთავი და ბ. ცხაკია, კომპოზიტორი ქ. კახიძე 1978
- შერვაშიძე — „თბილისი — პარიზი — თბილისი“. სცენარის ავტორები ლ. აბაშიძე და ლ. ჭელიძე, რეჟისორი ლ. აბაშიძე, ოპერატორი გ. რაჭველიშვილი, მხატვარი გ. ლაფერაძე, კომპოზიტორი რ. ლაღიძე, 1980
- ხამჭკაუშვილი — „ქვევრი“. სცენარის ავტორი რ. გაბრიაძე, რეჟისორი ი. კვირიკაძე, მხატვარი ქ. ლებანიძე, ოპერატორი ლ. ახვლედიანი, კომპოზიტორი გ. ყანწელი. 1970
- გიორგი — „ბავშვობა. სცენარის ავტორები ვ. სიხარულიძე, და დ. ბათიაშვილი, რეჟისორი დ. ბათიაშვილი, მხატვარი გ. ბათიაშვილი, ოპერატორი ი. კრეხტი, კომპოზიტორი ლ. კილაძე, 1970

შენიშვნები

- 1, 2, 4, 12, 14, 31, 35 — ინახება ჩვენს პირად არქივში, — ი. გ.
- 3 — კრებული „ლიბრერი ალექსიძე“, თბ., 1978, გვ. 125.
- 5 — „მიკროფონთაა სპორტული კომენტატორი“. გაზ. „მოლოდიოე გრუზი“, 1962, 12/IX.
- 6,32 — „თეატრი ჩემი მეორე სიცოცხლე“, გაზ. „კომუნისტი“, 1976, 7/VII.
- 7 — შე ა ნ გ ი რ ა ძ ე ნ. თეატრალური ეტიუდები. თბ., 1964, გვ. 127.
- 8 — 1964 წ. ოქმი №-2, 13/XI. ინახება რუსთაველის სახელობის თეატრის მუზეუმში.
- 9 — თ უ მ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი მ. „რეჟისორი თეატრიდან წავიდა“ ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1982, №-3, გვ. 123.
- 10 — ლ ვ ი ნ ე ფ ა ძ ე ნ. „ღღესასწაული მცირე სცენაზე“. გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1963, 26/IX.
- 11 — კ რ ი მ ო ვ ა ნ. „ენიჭრაქა“. ჟურნ. „რეატრ“, 1966, №-8.
- 13 — თ უ მ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი მ. „რეჟისორი თეატრიდან წავიდა“. ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1982, №-6, გვ. 135.
- 15 — ინახება რუსთაველის სახელობის თეატრის მუზეუმში ეროსი მანგალაძის პირად საქმეში.
- 16 — კ ი კ ნ ა ძ ე ვ. „ეროსი მანგალაძე დიდი ხელმწიფის როლში“, 1954, №-4, გვ. 50.
- 17 — გ რ ე ბ ნ ი ო ვ ი ა. „ოიდიპოს მეფისა“ და „არლევის“ თაობაზე“. გაზ. „სოვეტსკია კულტურა“, 1958, 4/X.
- 18 — ბ ე ჟ ო ვ ი დ. „პეროიკა ანტიკური კულტურისა“ ჟურნ. „საბჭოთა ქალი“, 1958, №-3, გვ. 9.
- 19, 20, 27, 28, 34, 36, 38 — „ჩემი ოცნება ტრაგიკომედია“. ჟურნ. „განთადი“, 1977, №-4.
- 21 — „ჩვენს კორესპონდენტთან საუბარში“, გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1961, 23/IX.
- 22 — კ ი კ ნ ა ძ ე ვ. „ეროსი მანგალაძე“. ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1961, №-6.
- 23 — გ უ რ ა ბ ა ნ ი ძ ე ნ. „შთანთქმის და ხორცშესხმა“. გაზ. „კომუნისტი“, 1960, 19/IV.
- 24 — ვ ა ს ა ძ ე აკ. მოგონებები, ფიქრები. თბ., 1983, გვ. 357.
- 25 — ა რ ვ ე ლ ა ძ ე ნ. მსახიობი, რეჟისორი, რეპეტიცია. თბ., 1978, გვ. 109.
- 26 — ოქმი №-3, 25/V-1955, საინვ. №-3797, ინახება რუსთაველის სახელობის თეატრის მუზეუმში.
- 29 — თ უ მ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი მ. „რეჟისორი თეატრიდან წავიდა“, ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1982, №-10, გვ. 132.
- 30, 33 — თ უ მ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი მ. ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1982, №-10. გვ. 134.
- 37 — თ უ მ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი მ. „სანამ რეპეტიცია დაიწყება“, თბ., 1977, გვ. 209.

შინაარსი

წიგნი

ი. გვათუა. რაც მან მოასწრო . . .	5
ნ. არველაძე. ქართველი ერის მაცნე	59
ნ. გურაბანიძე. ჩვენი ეროსი .	75
მ. თუმანიშვილი. ჩემი მეგობარი .	80
ვ. კიკნაძე. მისი ნიღბებით სავსე სცენიდან...	84
კ. მახარაძე. ეროსი	96
ნ. ურუშაძე. არ შეგვძლებოდეს დავიწყება!	102
ნ. შალუტაშვილი. მოგონება, რომელიც ჩვენში რჩება...	106
ნ. შვანგირაძე. მარად დაუვიწყარი...	111
თ. კილაძე. ეროსი მანჯგალაძე	114
გ. ხუხაშვილი. აქტიორი	121

მოგონებები

ი. აბაშიძე. სულ პატარა მოგონება	133
დ. აბაშიძე. მართალი კაცი .	134
დ. ალექსიძე. დიდი ტალანტი	135
ე. ამაშუკელი. ჩვეულებრივი, მაგრამ მაინც არაჩვეულებრივი...	137
გ. ანთაძე. განუყოფელი...	138
ე. გაბისიანი. სათუთად უყვარდა თეატრი	142
გ. გეგაშვილი. დიდი და უბრალო...	143
ს. ღურშიშვილი. შეხვედრები	147
მ. თბილელი. მისი მადლი და სიკეთე	152
რ. იაშვილი. ძნელად სათქმელი სიტყვა	153
რ. იმნაიშვილი. უკანასკნელი საათი	156
ს. ისახეიძე. მთელი სიცოცხლე ერთად!..	157
მ. კალანდაძე. ვერ დავივიწყებ!	159
გ. კახაბრიშვილი. იმ დღეს პირველად...	160
დ. კიტია. მისი უკანასკნელი პრემიერა .	162
ქ. ლანდია. რაც მას ამშვენებდა...	165
ს. ლალიძე. მართალი და კეთილი გული .	167
ე. შალაღაშვილი. მოქალაქე და პროფესიონალი	169
მ. მერაბიშვილი. მაღალი ზნეობის ადამიანი	172
მ. მესხი. ცოტა ვინმე ყვარებია ასე...	175
ე. ნინიძე. ვაი, რომ წადილი ვერ ავისრულებთ...	177
ბ. პაიჭორაძე. მარადი სიცოცხლე .	179
ბ. პაიჭაძე. „კაცი, რომელიც დააქლდა ქალაქს“	181
რ. რურუა. დაუვიწყარი...	183

კ. საკანდელიძე. უმწიკვლო ადამიანი	185
გ. სალარაძე. გვიყვარდეს ერთმანეთი	185
ე. საყვარელიძე. მგრძნობიარე და გამგები...	188
რ. სტურუა. მის სახეზე ყველაფერი იკითხებოდა	190
ს. ყანჩელი. ჩემო კეთილო მეგობარო!	192
ტ. ყველაძე. „რა განძი გვქონია, რა მხნე, რა მდიდარი!“	194
ლ. ყურულაშვილი. მისი ხმა ყველგან წამოგვეწევა	195
ო. შანიძე. მას იცნობდა ერი	198
ე. შენგელაია. უფაქიზესი ბელოვანი	201
მ. ჩაბავა. ჩემი საოცარი მეგობარი	202
ა. ჩივაძე. მრავალმხრივი მსახიობი	204
რ. ჩხიკვაძე. ჩემს გულში მას ვერავინ შეცვლის	205
ა. ძიძიგური. დიდებული ბელოვანი	207
ბ. წიფურია. დაუვიწყარი...	209
ი. ხვიჩია. ჩემო ეროსი!	212
ბ. ჯაფარიძე. პირველი და უკანასკნელი...	213
ბ. ჯიბლაძე. ტალანტის ელვარება	214

ეროსისადმი მიძღვნილი ლექსები

რ. ამაშუკელი. რეკდა ზარი ქაშუეთის	219
ხ. ბერულავა. ეროსი მანჯგალაძის უკანასკნელი მონოლოგი	223
შ. ნიშნანიძე. გამოთხოვება	225
ნ. ღვინეძაძე. მწუხრი ეროსის	226

იროსი მანჯგალაძის წერილები

გამომშვიდობება აკაკი ზორავესთან	231
გ ი ლ მ ა კ თ!	232
მიხეილ თუმანიშვილი, 64 წლისა	233
...	234
ნიკი ამარცხებს დროსა და ასაკს	235
ჩემს პირველ პედაგოგს, რეჟისორსა და უფროს მეგობარს!	237
ლია ბარათი რეჟისორ დიმიტრი ალექსიძეს!	239
ეროსი მანჯგალაძის რეპერტუარი	240
შ ე ნ ი შ ე ნ ე ბ ი	245
შ ი ნ ა ა რ ს ი	246

Составители: И. Гватуа, Л. Курулашвили, М. Агиашвили

ЭРОСИ МАНДЖГАЛАДЗЕ

Сборник

(На грузинском языке)
Театральное общество Грузии
Тбилиси, ул. Кирова Па
1985

ИБ № 121

გამომცემლობის რედაქტორი ე. ცაგურია
მხატვარი ზ. კაპანაძე
ტექნედაქტორი მ. გველესიანი
კორექტორი გ. გოგოლაძე

გადაეცა წარმოებას 17.05.84. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 7.08.85. ქალაქის ზომა 70×90^{1/16}. ნაბეჭდი თაბახი 20,05. სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 18,51. ტირაჟი 30 000 შეეკ. № 679. უე 05310.
ფასი 1 მან. 80 კაპ.

აიწყო საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის № 1 სტამბაში, თბილისი, ორჭონიკიძის ქ. № 50.

Набрано в типографии № 1, Государственного комитета Грузинской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, Тбилиси, ул. Орджоникидзе, 50

ილუსტრაციები დაიბეჭდა ფერადი ბეჭდვის სტამბაში,
თბილისი, პლენხანოვის პრ. № 50.

Иллюстрации напечатаны в типографии цветной печати,
Тбилиси, пр. Плеханова, 50

დაიბეჭდა და აიკინდა საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის თბილისის წიგნის ფაბრიკაში, მეგობრობის გამზირი № 7.

Напечатано и переплетено на Тбилисской книжной фабрике Государственного комитета Грузинской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, пр. Дружбы № 7